GEORGE ORWELL

Paris ve Londra'da Beş Parasız

10. BASKI Çeviri: BERRAK GÖÇER

GEORGE ORWELL Paris ve Londra'da Beş Parasız

GEORGE ORWELL

PARİS VE LONDRA'DA BEŞ PARASIZ

Down and Out in Paris and London, George Orwell
© The Estate of the late Sonia Brownell Orwell
© 2015, Can Sanat Yayınları A.Ş.
Bu eserin Türkçe yayın hakları A M Heath & Company Limited ve Anatolialit Telif ve Tercümanlık Hizmetleri Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2015
10. basım: Şubat 2018, İstanbul
Bu kitabın 10. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Seçkin Selvi

Düzelti: Burçak Karabağ
Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2
Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul
Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit
Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No: 3 Kat: 2
Topkapı-Zeytinburnu
Sertifika No: 33837

ISBN 978-975-07-2563-0

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 31730

GEORGE ORWELL

PARİS VE LONDRA'DA BEŞ PARASIZ

ROMAN

İngilizce aslından çeviren

Berrak Göçer

can

George Orwell'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Bin Dokuz Yüz Seksen Dört, 1984
Hayvan Çiftliği, 2001
Burma Günleri, 2004
Aspidistra, 2005
Boğulmamak İçin, 2015
Wigan İskelesi Yolu, 2016
Papazın Kızı, 2017

GEORGE ORWELL, 1903'te Hindistan'ın Bengal eyaletinin Montihari kentinde doğdu. Ailesiyle birlikte İngiltere'ye döndükten sonra, öğrenimini Eton College'de tamamladı. Gerçek adı Eric Arthur olan Orwell, 1922-27 yılları arasında Hindistan İmparatorluk Polisi olarak görev yaptı. Ancak imparatorluk yönetiminin içyüzünü görünce istifa etti. 1950'de yayımladığı *Shooting an Elephant* (Bir Fili Vurmak) adlı kitabı, sömürge memurlarının davranışlarını eleştiren makalelerin derlemesidir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru yazdığı *Hayvan Çiftliği*, Stalin rejimine karşı sert bir taşlamadır. Orwell'in en çok tanınan yapıtlarından *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*, bilimkurgu türünün klasik örneklerinden biri olmanın yanı sıra, modern dünyayı protesto eden bir romandır. *Burma Günleri* ise, Orwell'in Burma'daki (bugünkü Myanmar) İngiliz sömürgeciliğini dile getirdiği ilk kitabıdır. Orwell 1950'de Londra'da öldü.

BERRAK GÖÇER, 1986'da İstanbul'da doğdu. 2007'de New York Üniversitesi Medya, Kültür ve İletişim Bölümü'nden mezun oldu. Editörlük ve çevirmenlik yaparak yayın hayatını sürdürüyor.
www.koltukname.com

"Ah ne acı yokluk çekmek, kıtlığa düşmek ne acı!"

Chaucer, Çev. Nazmi Ağıl

I. Bölüm

Rue[1] du Coq d'Or, Paris, sabahın yedisi. Sokaktan gelen bir dizi öfkeli, boğucu haykırış. Benim otelimin karşısındaki küçük otelin müdiresi Madam Monce, üçüncü kattaki bir pansiyonere seslenmek için kaldırıma çıkmıştı. Çorapsız ayaklarına sabolar geçirmişti, kır saçları omuzlarından dökülüyordu.

Madam Monce: "Sacrée salope![2] Sana tahtakurularını duvar kâğıdının üstünde ezmemeni kaç defa söyledim! Oteli babanın malı mı sandın ha! Sen de herkes gibi camdan atsana. *Espèce de traînée!*[3]"

Üçüncü kattaki kadın: "Va donc, eh! vieille vache!"[4]

Bunu takiben, dört bir yanda pencerelerin savrularak açılıp sokağın yarısının münakaşaya katılmasıyla oluşan renkli bir feryat korosu. On dakika sonra herkes aniden sustu; yoldan geçen bir süvari birliğini izlemek için bağırmayı kesmişlerdi.

Bu sahneyi sadece Rue du Coq d'Or'un ruhuna dair bir şeyler yansıtabilmek için aktarıyorum. Sokakta olup

1. (Fr.) Sokak. (Ç.N.)
2. (Fr.) Aptal kaltak! (Ç.N.)
3. (Fr.) Seni sürtük! (Ç.N.)
4. (Fr.) Defol be, ihtiyar inek! (Ç.N.)

bitenler münakaşadan ibaret değildi elbette; yine de anlatılan şekilde bir hengâmenin en az bir kere yaşanmadığı sabahlar nadirdi. Münakaşalar, seyyar satıcıların bağırışları, taşların üstünde portakal kabuğu yuvarlayan çocukların şamatası, geceleyin de yüksek sesle söylenen şarkılar ve çöp kovalarından yayılan keskin kokular; sokağın havasını işte bunlar oluşturuyordu.

Daracık bir sokaktı; yüksek, döküntü evlerden, sanki tam yıkılacakken donakalmış gibi tuhaf biçimlerde birbirinin üstüne yığılmış yapılardan oluşan bir koyak. Evlerin hepsi de oteldi ve çoğunlukla Lehler, Araplar ve İtalyanlardan oluşan pansiyonerlerle tıka basa doluydu. Otellerin altındaki küçücük bistrolarda bir şilin karşılığında kafayı çekebiliyordunuz. Cumartesi geceleri mahallenin erkek nüfusunun üçte biri sarhoştu. Kadınlar yüzünden kavga ediyorlardı; en ucuz otellerde kalan Arap ameleler ise aralarındaki esrarengiz kan davaları yüzünden sandalyelerle, bazen de revolverlerle hesaplaşıyorlardı. Geceleyin polisler sokağa ancak ikişer ikişer gelebiliyordu. Epey curcunalı bir yerdi. Yine de tüm şamatanın ve pisliğin ortasında o her zamanki saygın Fransız esnaflar, fırıncılar, çamaşırcılar ve diğerleri kendi hallerinde yaşıyor, usul usul küçük çaplı servetler biriktiriyorlardı.

Benim otelimin adı Hôtel des Trois Moineaux'ydu. Yıkıldı yıkılacak gibi duran, karanlık, beş katlı bu ağıl, tahta bölmelerle kırk odaya ayrılmıştı. Odalar küçük ve her zaman kirliydi zira ne hizmetçi kız ne de patron Madam F.nin ortalığı süpürecek vakti vardı. Duvarlar kâğıt kadar inceydi ve çatlaklar gizlensin diye kat kat pembe kâğıtla kaplanmıştı; soyulan kâğıtların arası tahtakurusu kaynıyordu. Tavana yakın noktalarda uzun tahtakurusu sürüleri tüm gün asker gibi uygun adım ilerliyordu; gece olup da aç kurtlar gibi aşağı indiklerinde ise birkaç saatte bir onları topluca öldürmek için uyanmak zorunda kalı-

yordunuz. Bazen tahtakuruları baş edilemeyecek kadar çoğaldığında yan odaya kaçsınlar diye kükürt yakıyordunuz; bu durumda yandaki pansiyoner de misilleme olarak kendi odasında kükürt yakıp tahtakurularını gerisingeri kaçırıyordu. Otel temiz değildi ama Madam F. ile kocası iyi insanlar olduklarından kendinizi evinizde hissediyordunuz. Oda kiraları haftalık otuz ile elli frank arasında değişiyordu.

Pansiyonerler gelip geçici insanlardan, çoğunlukla yabancılardan oluşuyordu; bavulsuz bir halde çıkageliyor, bir hafta kalıyor, sonra tekrar yok oluyorlardı. Her türlü meslek erbabı mevcuttu: kunduracı, duvarcı, taş ustası, amele, öğrenci, fahişe, paçavracı. Bazıları feci derecede yoksuldu. Tavan aralarından birinde, Amerikan pazarı için süslü püslü ayakkabılar yapan Bulgar bir öğrenci vardı. Sabah altıdan on ikiye kadar odasında oturup bir düzine ayakkabı yaparak otuz beş frank kazanıyor, günün geri kalanında ise Sorbonne'da derslere gidiyordu. Papaz olmak için okuyordu; odasında, yere saçılmış derilerin arasında açık teoloji kitapları yüz üstü duruyordu. Bir başka odada Rus bir kadın ile sanatçı olduğunu iddia eden oğlu yaşıyordu. Anne günde on altı saat çalışıyor, tanesi yirmi beş santime çorap yamıyor, iki dirhem bir çekirdek giyinen oğlu ise Montparnasse kafelerinde fink atıyordu. Odalardan birinde iki ayrı pansiyoner kalıyordu; biri gündüz diğeri gece işçisiydi. Bir başka odadaysa dul bir kadın, verem hastası iki yetişkin kızıyla aynı yatağı paylaşıyordu.

Otelde antika karakterler vardı. Paris'in varoşları antika insanların toplanma yeridir: ıssız, yarı kaçık hayatlar süren ve normal ya da saygın olma çabalarından vazgeçmiş insanlar. Yoksulluk onları beylik davranış kurallarından muaf kılıyor, tıpkı paranın insanları çalışmaktan muaf kılması gibi. Otelimizdeki pansiyonerlerin bir kısmının, kelimelere dökülemeyecek denli tuhaf yaşantıları vardı.

Sözgelimi kısa boylu, derbeder bir çift olan Rougier'ler acayip bir iş yapıyordu. Boulevard[1] St. Michel'de kartpostal satıyorlardı. İşin acayip yanı, kartpostalların müstehcen olanlar gibi kapalı paketlerde satılmasına rağmen aslında Loire'daki şatonun fotoğraflarını içermesiydi; müşteriler bu durumu çok geç fark ediyor ve elbette asla şikâyetçi olmuyorlardı. Rougier'ler haftada yaklaşık yüz frank kazanıyor, tutumlu davranarak her zaman yarı aç yarı sarhoş kalmayı başarıyorlardı. Odaları öyle pisti ki, kokusu alt kata kadar yayılıyordu. Madam F.ye kalırsa Rougier'lerin ikisi de kıyafetlerini dört yıldır değiştirmemişti.

Ya da lağımda çalışan Henri vardı. Uzun boylu, kıvırcık saçlı, efkârlı bir adamdı, uzun lağımcı çizmeleriyle doğrusu pek romantik görünürdü. Henri'nin tuhaflığı, iş haricinde konuşmamasıydı; hakikaten günlerce konuşmadığı oluyordu. Henüz bir yıl önce iyi bir işverenin yanında şoförlük yapıp para biriktiriyordu. Bir gün âşık olmuş, kız onu reddedince de sinirlenip kıza bir tekme savurmuştu. Kız tekmeyi yiyince Henri'ye sırılsıklam âşık olmuştu; iki hafta birlikte yaşayıp Henri'nin bin frangını yemişlerdi. Sonra kız Henri'yi aldatmıştı; Henri kızın koluna bıçak saplamış ve altı ay hapis cezası almıştı. Kız bıçaklanır bıçaklanmaz Henri'ye iyice abayı yakmıştı ve ikili barışmış, Henri'nin hapisten çıkınca bir taksi alacağı, evlenip bir yuva kuracakları konusunda anlaşmıştı. Ama kız Henri'yi iki hafta sonra yine aldatmıştı; Henri tahliye edildiğinde kız hamileydi. Henri onu bir daha bıçaklamamıştı. Biriktirdiği tüm parayı çekip yine bir aylık hapis cezasıyla sonuçlanacak olan içki âlemine koyulmuştu; ardından lağımda çalışmaya başlamıştı. Henri konuşmaya

1. (Fr.) Bulvar. (Ç.N.)

hiçbir şekilde razı edilemiyordu. Ona neden lağımda çalıştığını sorunca asla yanıt vermiyor, sadece bileklerini kelepçelenmiş gibi çapraz yapıp kafasıyla güneyi, hapishaneyi işaret ediyordu. Kara talihi yüzünden bir günde yarım akıllının teki olmuştu sanki.

Bir de R. vardı; yılın altı ayını Putney'de ailesiyle, altı ayını da Fransa'da geçiren bir İngiliz. Fransa'dayken günde dört litre, cumartesileriyse altı litre şarap içiyordu; bir keresinde, tüm Avrupa'nın en ucuz şarabı orada diye Azorlar'a kadar gitmişliği vardı. Kibar, kendi halinde biriydi, asla gürültücü ya da kavgacı olmadığı gibi asla ayık da değildi. Öğlene dek yatakta uzanır, öğleden gece yarısına kadar da bistrodaki köşesinde yavaş yavaş, sessiz sessiz demlenirdi. Demlenirken kibar, kadınsı bir ses tonuyla antika mobilyalardan bahsederdi. Benim haricimde mahalledeki tek İngiliz R.ydi.

Böylesi antika yaşamlar süren daha çok kişi vardı: Camgöz olduğunu bir türlü kabullenmeyen Romanyalı Mösyö Jules, Limousin'li taş ustası Fureux, pinti Roucolle –gerçi o benim dönemimden önce ölmüştü– imzasını cebinde taşıdığı bir kâğıttan kopyalayarak atan, paçavracı ihtiyar Laurent. Vakit olsa bazılarının biyografilerini yazmak eğlenceli olabilirdi. Mahallemizin sakinlerini sadece ilginçlik olsun diye değil, hepsi de hikâyenin bir parçası olduğu için anlatıyorum. Ben yoksulluk hakkında yazıyorum ve yoksullukla ilk temasım bu varoşta gerçekleşti. Varoş, sefilliği ve tuhaf hayatlarıyla her şeyden önce yoksulluk konusunda bir ibret, ardından kendi tecrübelerim için bir arka plandı. İşte size oradaki yaşamın neye benzediğini bu yüzden anlatmaya çalışıyorum.

II. Bölüm

Mahallede yaşam. Mesela Hôtel des Trois Moineaux' nun altındaki bistromuz. Tuğla zeminli, yarısı yeraltında kalan küçücük bir oda; içeride, şarap lekeleriyle bezeli masalar ve altında "*Crédit est mort*"[1] yazan bir fotoğraf; büyük büyük çakılarla sucuk dilimleyen kırmızı kuşaklı işçiler; "midesine iyi geliyor diye" tüm gün Malaga içen, inatçı, inek suratlı, Auvergnat'lı harikulade köylü kadın Madam F.; aperitifine oynanan zar oyunları; "Les Fraises et Les Framboises"[2] hakkında, "*Comment épouser un soldat, moi qui aime tout le régiment?*"[3] diyen Madelon hakkında şarkılar ve uluorta sevişmeler. Otelin yarısı akşamları bistroda buluşurdu. Keşke insan Londra'da da böyle neşeli bir *pub* bulabilse.

Bistroda insan tuhaf tuhaf konuşmalara kulak misafiri olurdu. Tadımlık niyetine size bölgenin antikalarından Charlie'nin konuşmasını takdim ediyorum.

Charlie iyi bir aileden gelen, eğitimli bir gençti; evden kaçmıştı ve ara sıra gönderilen harçlıklarla geçiniyordu. Pespembe, gencecik bir adam tasavvur edin; tatlı

1. (Fr.) Veresiye öldü. (Ç.N.)
2. (Fr.) Ahududular ve çilekler. (Ç.N.)
3. (Fr.) Tüm bölüğe âşıkken, tek bir askerle nasıl evleneyim? (Ç.N.)

bir çocuğun diri yanakları ile yumuşak, kahverengi saçlarına ve ıslak, kiraz dudaklara sahip. Ayakları mini minnacık, kolları sıra dışı bir biçimde kısa, elleri bebek eli gibi yumuk yumuk. Konuşurken sanki çok mutluymuş, bir an dahi yerinde duramayacak kadar hayat doluymuşçasına, kendine has bir şekilde dans ediyor, hoplayıp zıplıyor. Saat öğleden sonra üç, bistroda Madam F. ile bir-iki işsiz dışında kimse yok; ama Charlie kendinden bahsettiği müddetçe kiminle konuştuğuna aldırış etmiyor. Barikatın üstüne çıkmış bir konuşmacı gibi nutuk atıyor, kelimeleri dilinde yuvarlayıp kısa kollarını sallıyor. Domuzlarınkini andıran küçük gözleri şevkle ışıldıyor. Nedense fazlasıyla tiksindirici bir görüntüsü var.

En sevdiği konudan, aşktan bahsediyor.

"*Ah, l'amour, l'amour! Ah, que les femmes m'ont tué!*[1] Ne yaparsınız ki beni kadınlar mahvetti *messieurs et dames*,[2] telafisi olmayan bir biçimde mahvetti. Yirmi iki yaşımda bitmiş tükenmiş bir haldeyim. Ama neler neler öğrendim, bilgeliğin derinliklerine mi inmedim! Ne muhteşem gerçek bilgeliğe erişmek, kelimenin en yüce anlamıyla medeni bir adama dönüşmek, *raffiné, vicieux*[3] olmak," vs. vs.

"*Messieurs et dames*, üzgün olduğunuzu hissediyorum. *Ah, mais la vie est belle*[4] – üzülmemelisiniz. Yalvarıyorum, daha neşeli olun!

Doldurun kadehleri Samos şarabıyla,
Düşünmek yok böyle konuları!

1. (Fr.) Ah, aşk, aşk! Ah, kadınlar beni öldürdü! (Ç.N.)
2. (Fr.) Baylar bayanlar. (Ç.N.)
3. (Fr.) Sırasıyla; kibar, huysuz. (Ç.N.)
4. (Fr.) Ah ama hayat güzel. (Ç.N.)

Ah, que la vie est belle! Dinleyin *messieurs et dames*, yoğun tecrübelerime dayanarak sizlere aşktan bahsedeceğim. Sizlere aşkın gerçek anlamını; sadece ve sadece medeni insanın bilebileceği gerçek duyarlılığı, daha yüksek, daha rafine zevki açıklayacağım. Sizlere hayatımın en mutlu gününü anlatacağım. Ne yazık ki öyle bir mutluluğu tadabileceğim günler geride kaldı. Ebediyen yok oldu – tekrar yaşanma ihtimali, hatta arzusu bile kalmadı.

Pekâlâ, iyi dinleyin. İki yıl önceydi, kardeşim Paris'teydi –kendisi avukattır– ve annemle babam ona beni bulup akşam yemeğine çıkarmasını söylemişlerdi. Kardeşimle ben birbirimizden nefret ederiz; ama annemle babama karşı gelmek istemedi. Yemeğe çıktık ve yemekte üç şişe Bordeaux'yla zil zurna sarhoş oldu. Onu oteline bıraktım, yolda bir şişe konyak almıştım, otele vardığımızda kardeşime konyaktan koca bir bardak içirdim – onu ayıltacak bir şey olduğunu söyledim. İçti ve ânında nöbet geçiriyormuş gibi yere düştü; körkütük sarhoştu. Onu kaldırıp sırtını yatağa yasladım, sonra ceplerini karıştırdım. Bin yüz frank buldum, kaptığım gibi merdivenden aşağı koştum, bir taksiye atladım ve kaçtım. Kardeşim adresimi bilmiyordu – güvendeydim.

İnsan parası olunca nereye gider? *Bordel*'lere[1] tabii. Ama vaktimi ancak amelelere yakışacak bayağı zamparalıklarla harcayacağımı sanıyorsanız çok yanılıyorsunuz! Allah kahretsin ki medeni bir adamım ben! Müşkülpesenttim, anladınız mı, *exigeant* ve cebimde bin frank vardı. Aradığımı gece yarısı bulabildim. On sekiz yaşında, son derece zeki bir gençle bir araya gelmiştim, üstünde *en smoking*[2] vardı, saçları *à l'américaine*'dı[3]; bulvarlardan

1. (Fr.) Genelev. (Ç.N.)
2. (Fr.) Smokin. (Ç.N.)
3. (Fr.) Amerikan tarzı. (Ç.N.)

uzaktaki sessiz bir bistroda sohbet ediyorduk. O gençle ben birbirimizi iyi anlamıştık. Havadan sudan konuştuk, eğlenme yollarından bahsettik. Kısa bir süre sonra birlikte bir taksiye atlayıp yola koyulduk.

Taksi dar, tenha bir sokakta durdu; yolun sonunda tek bir havagazı lambası yanıyordu. Taşların arasında koyu renk su birikintileri vardı. Bir tarafta bir manastırın yüksek duvarı uzanıyordu. Rehberim beni kepenkleri kapalı, yüksek, yıkıntı bir eve götürüp kapıyı birkaç kez vurdu. Ânında ayak sesleri ile kilitlerin açılması duyuldu ve kapı aralandı. Aralıktan büyük, yamru yumru bir avuç uzanıp burnumuzun dibinde durdu; para isteniyordu.

Rehberim ayağını kapı ile basamağın arasına sıkıştırdı. 'Ne kadar istiyorsun?' dedi.

'Bin frank,' dedi bir kadın sesi. 'Ödemeden içeri giremezsin.'

Avuca bin frank koydum, geri kalanını da rehberime verdim; bana iyi geceler dileyip uzaklaştı. İçerideki sesin parayı saydığını duyabiliyordum; sonra siyahlara bürünmüş ince, yaşlı, kargayı andıran bir kadın burnunu uzattı ve içeri almadan önce beni kuşkuyla süzdü. İçerisi zifirî karanlıktı; tek görebildiğim, boyasız bir duvarı aydınlatıp geri kalan her şeyi koyu bir gölgeye boğan gaz lambasının aleviydi. Ortalık fare ve toz kokuyordu. Yaşlı kadın tek kelime etmeden gaz lambasında bir kibrit yaktı, ardından önüme düştü ve taş koridordan aksaya aksaya ilerleyip bir kat taş merdiven çıktı.

'*Voilà!*'[1] dedi. 'Şuraya, bodruma in ve ne istersen yap. Ben hiçbir şey görmeyecek, hiçbir şey duymayacak, hiçbir şeyden bilmeyeceğim. Yani özgürsünüz; tamamen özgür.'

1. (Fr.) İşte! (Ç.N.)

Ah *messieurs*, böyle anlarda vücudu nasıl da yarı korku yarı sevinç dolu bir titremenin sardığını size anlatmama herhalde gerek yok, *forcément*[1] siz de biliyorsunuz. Duvarı ellerimle yoklayarak yavaş yavaş aşağı indim; nefes alıp verişim ve ayağımın taşlara sürtüşü dışında havaya tam bir sessizlik hâkimdi. Merdivenin bitiminde elim bir elektrik düğmesine rast geldi. Düğmeyi çevirmemle birlikte on iki kırmızı küreden oluşan büyük bir avize bodrumu kırmızı bir ışığa boğdu. O da nesi, bir bodrumda değil, bir yatak odasında; büyük, zengin, gösterişli, baştan aşağı kan kırmızısına bürünmüş bir yatak odasındaydım. İşin içinden çıkabiliyorsanız çıkın *messieurs et dames*! Yerde kırmızı halı, duvarlarda kırmızı duvar kâğıdı, koltuklarda kırmızı pelüşler, tavan bile kırmızı; her yer kırmızı, insanın gözünü alıyor. Ağır, boğucu bir kırmızıydı bu, ışık kan dolu çanaklardan yansıyor gibiydi. Ötede kare şeklinde kocaman bir yatak duruyordu, yorganı da geri kalan her şey gibi kırmızıydı; yatağın üstündeyse kırmızı kadife elbise giymiş bir kız uzanıyordu. Beni görünce kız büzüldü ve dizlerini kısa elbisesinin altına saklamaya çalıştı.

Kapının önünde durmuştum. 'Gel bakalım pilicim,' diye seslendim ona.

Korkudan inledi. Bir sıçrayışta yatağın yanında bittim; benden kaçmaya çalıştı ama onu boğazından yakaladım, işte böyle, görüyor musunuz, sıkı sıkı! Debelendi, merhamet için yalvardı ama onu bırakmadım, kafasını geriye itip yüzüne baktım. Yirmi yaşında ya var ya yoktu, yüzü aptal bir çocuğun ablak, donuk yüzüydü ama boyanmış ve pudralanmıştı; kırmızı ışıkta parlayan mavi, aptal gözlerindeyse, sadece böyle kadınlarda rastlanan o şaşkın, çarpık ifade vardı. Kuşkusuz ailesi tarafından satılan bir köylü kızıydı.

1. (Fr.) Kuşkusuz. (Ç.N.)

Tek kelime daha etmeden onu yataktan çekip yere fırlattım. Sonra bir kaplan gibi üstüne atıldım! Ah, o ânın mutluluğu, eşsiz coşkusu! İşte, *messieurs et dames*, size izah edeceğim şey bu; *voilà l'amour!* İşte gerçek aşk, işte hayatta uğruna çabalamaya değecek tek şey; işte tüm sanat ile ideallerinizin, tüm felsefe ile inançlarınızın, tüm tumturaklı sözler ile kibirli tavırlarınızın yanında kül kadar soluk ve değersiz kaldığı şey. İnsan aşkı –gerçek aşkı– bir kere tattıktan sonra diğer her şey bir mutluluk hayalinden ibaret kalmaz mı?

Gitgide daha vahşi, daha vahşi bir biçimde yineledim saldırımı. Kız tekrar tekrar kaçmaya çalıştı, yeniden merhamet dileyerek haykırdı; ama ona güldüm.

'Merhamet mi!' dedim. 'Buraya sana merhamet göstermeye mi geldim sandın? Bin frangı bu yüzden mi ödedim sandın?' Size yemin ederim *messieurs et dames*, özgürlüğümüzü kısıtlayan o lanet yasa olmasa, onu oracıkta öldürüverirdim.

Ah, nasıl da çığlık attı, ıstıraptan nasıl da acı acı inledi. Ama çığlıklarını duyacak kimse yoktu; orada, Paris sokaklarının altında, bir piramidin kalbindeki kadar güvendeydik. Kızın yüzünden yaşlar süzülüyor, pudrayı uzun, pis lekeler halinde dağıtıyordu. Ah, o geri gelmeyecek anlar! Sizler, *messieurs et dames*, aşkın en ince hassasiyetlerini ekip biçmemiş olan sizler böyle bir zevke akıl erdiremezsiniz. Ve artık gençliğimi yitirdiğim için –ah gençlik!– ben de hayatı bir daha asla böyle güzel bir şekilde göremeyeceğim. Bitti.

Evet, gitti – ebediyen yok oldu. Ah, insan sevinci ne kadar da sefil, kısa ve hayal kırıklığıyla dolu! Çünkü aslında, *car en réalité*, aşkın doruk ânı ne kadar sürer ki? Hiç, bir an, belki bir saniye. Bir saniyelik esrime ve ardından... toz, kül, hiçlik.

İşte böylece, bir anlığına en yüce mutluluğu, insanoğ-

lunun erişebileceği en yüksek ve en saf hissi yakaladım. Aynı anda da bitti, ben de kalakaldım... Neyle? Tüm yabaniliğim, tutkum, bir gülün yaprakları gibi dağılmıştı. Üşümüş, dermansız kalmıştım; beyhude pişmanlıklarla doluydum; duyduğum tiksinti içinde yerde ağlayan kıza bir nebze acıdım bile. Böylesine adi duygulara yakalanmamız sizce de mide bulandırıcı değil mi? Kıza bir daha bakmadım; tek düşüncem oradan uzaklaşmaktı. Mahzenin basamaklarını hızla tırmanıp kendimi sokağa attım. Dışarısı karanlıktı, hava buz kesmişti, sokaklar boştu ve taşlar topuklarımın altında ıssız ve kof bir şekilde yankılanıyordu. Bütün paramı harcamıştım, taksi param bile yoktu. Tek kişilik soğuk odama yürüdüm yalnız başıma.

Evet, *messieurs et dames*, size izah etme sözü verdiğim şey işte bu. Bu aşk. Bu, hayatımın en mutlu günüydü."

İlginç bir karakterdi bu Charlie. Onu sadece Coq d'Or bölgesinde ne denli farklı karakterlere rastlanabileceğine bir örnek olarak anlatıyorum.

III. Bölüm

Coq d'Or bölgesinde yaklaşık bir buçuk yıl yaşadım. Bir yaz günü, elimde hepi topu dört yüz elli frank paramın kaldığını gördüm; bunun haricinde, İngilizce dersleri vererek kazandığım haftalık otuz altı frank vardı sadece. O âna dek geleceği hiç düşünmemiştim ama şimdi, hızla bir şeyler yapmam gerektiğini fark ettim. İş aramaya karar verdim ve –sonradan anlaşıldığı üzere son derece yerinde bir hareketle– iki yüz franklık aylık kiramı peşin ödedim. Geri kalan iki yüz elli frangın yanı sıra İngilizce derslerimle bir ay geçinebilirdim; bir ay içinde de muhtemelen iş bulurdum. Turizm şirketlerinden birinde rehber ya da belki bir tercüman olmayı hedefliyordum. Lakin bir talihsizlik buna mâni oldu.

Bir gün otele, dizgici olduğunu söyleyen genç bir İtalyan çıkageldi. Ne idüğü belirsiz biriydi; çünkü favorileri vardı ve favoriler ya apaşlık ya da entelektüellik işaretiydi ama onu hangi kefeye koyacağını kimse kestiremiyordu. Madam F. görünümünden hiç hazzetmemişti; ondan bir haftalık kirayı peşin istedi. İtalyan kirayı ödedi ve otelde altı gece kaldı. Bu süre zarfında bazı anahtarları kopyalamayı başardı ve son gecesinde, benimki de dahil olmak üzere bir düzine odayı soydu. Neyse ki cebimdeki parayı bulamadığı için beş parasız kalmadım. Yalnızca kırk yedi frangım kalmıştı; yani yedi şilin on peni.

Bu, iş bulma tasarılarımı suya düşürdü. Günde altı frank gibi bir miktarla geçinmek zorunda kalınca başka bir meseleye kafa yormak daha baştan güçleşmişti. Yoksulluğu ilk o anda tecrübe etmeye başladım; çünkü günlük altı frank bizzat yoksulluk olmasa da epey yakınıdır. Altı frank bir şilin eder ve yolunu bulduğunuz müddetçe Paris'te günde bir şilinle geçinebilirsiniz. Ama karmaşık bir iştir bu.

Yoksullukla ilk temas çok ilginç. Yoksulluğu o kadar düşünmüşsünüzdür –tüm hayatınız boyunca korktuğunuz, başınıza önünde sonunda geleceğini bildiğiniz şeydir o– oysa gerçekte öyle sıradan, öyle farklıdır ki. Siz çok basit olacağını sanmışsınızdır; olağanüstü derecede karmaşıktır. Siz korkunç olacağını sanmışsınızdır; sadece sefil ve sıkıcıdır. Başta, yoksulluğun kendine has bayağılığını keşfediyorsunuz; size yaşattığı değişiklikleri, karmaşık cimriliğini, kırıntı silip süpürme halini.

Sözgelimi yoksulluğu saran gizliliği keşfediyorsunuz. Geliriniz bir anda günde altı franga düşüyor. Ama elbette bunu itiraf edemiyorsunuz; her zamanki yaşantınızı sürdürüyormuş gibi yapmak zorundasınız. Yoksulluk sizi daha baştan bir yalanlar ağına doluyor ama tüm bu yalanlara rağmen vaziyeti zor idare ediyorsunuz. Giysilerinizi çamaşırhaneye göndermeyi bırakıyorsunuz ve çamaşırcı sizi sokakta görüp nedenini soruyor; bir şeyler geveliyorsunuz ve artık kendisiyle çalışmak istemediğinizi zanneden çamaşırcı size düşman kesiliyor. Tütüncü, sigarayı neden azalttığınızı sorup duruyor. Yanıtlamak istediğiniz mektupları pulların pahalılığı yüzünden yanıtlayamıyorsunuz. Bir de yemek meselesi var; en zoru yemek. Her gün yemek saatinde bir lokantaya gidiyormuş gibi çıkıyor ve Lüksemburg Bahçesi'nde bir saat güvercinleri seyrederek vakit öldürüyorsunuz. Sonra yemeğinizi cebinize saklayıp gizlice eve sokuyorsunuz. Yemeğiniz margarinli ek-

mekten ya da ekmek ve şaraptan oluşuyor, üstelik onun doğasını bile yalanlar belirliyor. Beyaz ekmek yerine çavdar ekmeği almak durumundasınız çünkü çavdar somunları, pahalılıklarına rağmen yuvarlak oldukları için cebe sığıyor. Bu, insanı günde bir frank zarara sokuyor. Bazen hali vakti yerinde görünebilmek için içkiye altmış santim harcamanız ve karşılığında yemekten bir o kadar kısmanız gerekiyor. Çarşafınız kirleniyor, sabunsuz ve jiletsiz kalıyorsunuz. Saçınız uzuyor ve kendiniz kesmeye çalışıyorsunuz; öyle korkunç bir sonuç çıkıyor ki ortaya, neticede yine bir günlük yemek parasını berbere bırakmak zorunda kalıyorsunuz. Bütün gün yalan söylüyorsunuz; pahalı yalanlar.

Günlük altı frangın kendinizi sağlama almaya hiç yetmediğini fark ediyorsunuz. Büyük talihsizlikler yaşanıyor ve yemeksiz kalıyorsunuz. Son seksen santiminizi harcadığınız yarım litre sütü ispirto ocağında kaynatıyorsunuz. Süt kaynarken kolunuzdan bir tahtakurusu geçiyor; tahtakurusuna parmak ucuyla şöyle bir fiske atıyorsunuz ve cup! Doğrudan sütün içine düşüyor. Kaçarı yok, sütü dökecek ve aç kalacaksınız.

Yarım kilo ekmek almak için fırına gidiyor, görevli kız başka bir müşteri için yarım kiloluk ekmek keserken bekliyorsunuz. Beceriksiz kız, ekmeği yarım kilodan fazla kesiyor. "Pardon, mösyö," diyor. "İki *sou* fazla ödemek sizin için sorun olmaz değil mi?" Ekmeğin yarım kilosu bir frank ve sizin tastamam bir frangınız var. Sizden de iki *sou* fazla istenebileceğini, ödeyemeyeceğinizi itiraf etmeniz gerekebileceğini düşününce can havliyle kaçıyorsunuz. Tekrar bir fırına girmeye cesaret edebilene dek saatler geçiyor.

Bir franga bir kilo patates almak için zerzevatçıya gidiyorsunuz. Ama elinizdeki bozukluklardan biri Belçika parası ve zerzevatçı parayı reddediyor. Dükkândan

gizli gizli çıkıyorsunuz; oraya bir daha asla gidemeyeceksiniz.

Dolaşırken kendinizi saygın bir mahallede buldunuz ve varlıklı bir dostunuzun size doğru geldiğini görüyorsunuz. Ondan kaçmak için kendinizi en yakın kafeye atıyorsunuz. Kafeye girince bir şey sipariş etmek zorunda kalıyor ve son elli santiminizi, içinde ölü bir sineğin yüzdüğü bir fincan sade kahveye harcıyorsunuz. Bu tür talihsizlikler yüze katlanabilir. Sıfırı tüketme sürecinin bir parçasıdır bu talihsizlikler.

Aç kalmanın nasıl bir şey olduğunu keşfediyorsunuz. Midenizde margarinli ekmekle çıkıp dükkân vitrinlerine bakıyorsunuz. Dört bir yanınız ziyankâr, dev yığınlar halinde sizi aşağılayan yiyeceklerle çevrili; bütün bütün ölü domuzlar, sepet sepet sıcak somunlar, büyük sarı tereyağı kalıpları, iplerde sıra sıra sosisler, dağ gibi patates yığınları, değirmentaşlarını andıran kocaman gravyer peynirleri. Bunca yiyeceği bir arada görünce kendinize acıyarak sızlanmaya başlıyorsunuz. Bir ekmeği kaptığınız gibi kaçmayı, yakalanmadan mideye indirmeyi planlıyor ama sırf korkudan kendinizi tutuyorsunuz.

Yoksulluğun ayrılmaz bir parçası olan can sıkıntısını keşfediyorsunuz; yapacak hiçbir işinizin olmadığı ve besinsiz kaldığınız için hiçbir şeyin ilginizi çekmediği zamanları. Bir yattınız mı yarım gün kalkmıyor, kendinizi Baudelaire'in şiirindeki *jeune squelette*[1] gibi hissediyorsunuz. Sizi yataktan ancak yemek çıkarabilir. Sadece bir haftayı bile margarinli ekmekle geçiren bir adamın insanlıktan çıktığını, birkaç yardımcı organlı bir mideden ibaret kaldığını keşfediyorsunuz.

İşte bu –uzun uzadıya anlatılabilir ama benzer şey-

1. (Fr.) Genç iskelet. (Ç.N.)

ler olacaktır– günlük altı franklık hayattır. Paris'te binlerce kişi bu hayatı yaşar: geçim sıkıntısı çeken sanatçılar ve öğrenciler, feleğin sillesini yemiş fahişeler, her türden işsiz insan. Paris, tabiri caizse yoksulluğun varoşudur.

Yaklaşık üç hafta bu şekilde yaşadım. Kırk yedi frank kısa sürede tükendi ve İngilizce derslerinden kazandığım haftalık otuz altı frankla elimden geldiğince geçinmek zorunda kaldım. Tecrübesizliğim yüzünden parayı iyi kullanamadım ve bazen tüm gün aç kaldığım oldu. Böyle zamanlarda giysilerimin bir kısmını satıyordum; onları küçük poşetlerde otelden gizlice çıkarıp Rue de la Montagne St Geneviève'deki bir eskici dükkânına götürüyordum. Dükkân sahibi kızıl saçlı bir Yahudi'ydi, müşteri görünce öfkeden kuduran, had safhada itici bir adam. Haline bakan, dükkânına gelerek ona hakaret etmişiz sanırdı. "*Merde!*"[1] diye bağırırdı. "Yine mi sen? Burayı aşevi falan mı sandın?" Son derece de düşük ücret öderdi. Yirmi beş şiline aldığım ve hemen hiç kullanmadığım bir şapka için beş frank vermişti, kaliteli bir çift ayakkabı için beş frank, gömlekler için parça başı bir frank. Satın almak yerine takas etmeyi yeğlerdi ve karşısındakinin eline lüzumsuz bir nesne tutuşturup onu kabul etmiş gibi yapma huyu vardı. Bir keresinde yaşlı bir kadından kaliteli bir palto aldığını ve eline iki tane beyaz bilardo topu tutuşturup kadın itiraz edemeden onu itekleyerek kapı dışarı ettiğini görmüştüm. Maddi gücüm yetseydi Yahudi'nin burnunu memnuniyetle kırabilirdim.

Sefalet ve rahatsızlık içinde geçen bir üç haftaydı bu; kiranın da yaklaştığı düşünülürse, anlaşılan beni daha da beteri bekliyordu. Yine de durum hiç beklediğim kadar kötü değildi. Çünkü yoksulluğa yaklaştığınız zaman yap-

1. (Fr.) Allah kahretsin! (Ç.N.)

tığınız keşiflerden biri, diğerlerine ağır basıyor. Can sıkıntısını, acı zorlukları ve açlığın başlangıcını keşfediyorsunuz keşfetmesine ama aynı zamanda yoksulluğun, bunları telafi eden en önemli özelliğini de keşfediyorsunuz: geleceği yok ettiği gerçeğini. Paranız ne kadar az olursa endişenizin de o kadar az olacağı iddiası aslında belli sınırlar çerçevesinde doğru. Yüz frangınız varsa, ödlekçe panik yapma ihtimaliniz yüksek. Oysa sadece üç frangınız varsa gayet umursamaz oluyorsunuz; çünkü üç frank sizi bir gün daha doyuracak ve yarından ötesini düşünecek durumda değilsiniz. Canınız sıkılıyor ama korkmuyorsunuz. "Bir-iki güne açlık çekiyor olacağım, ne şaşırtıcı değil mi?" diye düşünüyorsunuz belli belirsizce. Sonra zihniniz başka konulara kayıyor. Margarinli ekmek perhizi, belli bir noktaya kadar kendi kendinin sakinleştiricisi işlevini görüyor.

Yoksullukta insana büyük bir teselli sağlayan bir başka his daha var. Dara düşen herkesin bu hissi tecrübe ettiği kanaatindeyim. Bu, nihayetinde kelimenin tam anlamıyla meteliğe kurşun attığınızı bilmenin getirdiği rahatlık, neredeyse mutluluk hissi. Beş parasız kalmaktan o kadar çok bahsetmiştiniz ki; eh, işte beş parasız kaldınız ve hâlâ ayaktasınız. Bu birçok endişeyi gideriyor.

IV. Bölüm

Bir gün İngilizce derslerim aniden sona erdi. Havalar ısınmaya başlamıştı ve öğrencilerimden biri, derslere devam etmeye üşendiğinden beni kovdu. Diğeri haber vermeden taşındı ve bana on iki frank borç taktı. Cebimde otuz santimle, tütünsüz kalakaldım. Bir buçuk gün boyunca ağzıma ne yemek ne sigara girdi; sonra, daha fazla bekleyemeyecek kadar acıkınca kalan giysilerimi valize koyup rehinciye gittim. Bu, param olduğu izlenimine tamamen son verdi çünkü Madam F.den izin almadan giysilerimi otelden çıkaramazdım. Ama giysileri gizlice götürmek yerine ondan izin almama ne kadar şaşırdığını hatırlıyorum; zira eşyalarla gece gizlice sıvışmak bizim mahallede yaygın bir alışkanlıktır.

İlk defa bir Fransız rehincisine gidiyordum. Heybetli taş kapılardan geçtikten sonra (üzerlerinde elbette "*Liberté, Égalité, Fraternité*"[1] yazıyordu, Fransa'da bunu karakollara bile yazıyorlar) geniş, çıplak bir odaya çıkılıyordu; içerideki tezgâh ve art arda dizilmiş sıralarla bir sınıfı andırıyordu oda. Burada kırk-elli kişi beklemekteydi. Rehin vermek istediğiniz şeyi tezgâha uzatıp oturuyordunuz.

1. (Fr.) Özgürlük, eşitlik, kardeşlik. (Ç.N.)

Bir süre sonra, tezgâhtar eşyaya değer biçince, "*Numéro* filanca, elli frangı kabul eder misiniz?" diye sesleniyordu. Söz konusu rakam bazen sadece on beş frank, on ya da beş frank oluyordu – her halükârda tüm oda duyuyordu. Ben içeri girerken tezgâhtar saldırgan bir edayla, "*Numéro 83* – gel!" diye bağırdı ve bir köpeği çağırıyormuş gibi ıslık çalıp eliyle gel işareti yaptı. *Numéro 83* tezgâha gitti; sakallı bir ihtiyardı bu, üstünde boynuna kadar iliklenmiş bir palto ve paçaları aşınmış bir pantolon vardı. Tezgâhtar tek kelime etmeden bohçayı tezgâhın üstünden fırlattı; anlaşılan hiçbir değeri yoktu. Bohça yere düşüp açıldı ve içinden dört tane yün erkek külotu göründü. İnsanlar gülmekten kendilerini alamadılar. Biçare *Numéro 83* külotları toparladı ve ayaklarını sürüyerek, kendi kendine söylene söylene çıktı.

Rehin vermeye geldiğim giysiler, valizle birlikte yirmi sterlinden fazlaya mal olmuştu ve iyi durumdaydı. On sterlin edeceklerini düşünmüştüm; on sterlinin çeyreği de (insan rehincide asıl değerin çeyreğini almayı bekliyor) iki yüz elli-üç yüz frank ediyordu. En kötü ihtimalle iki yüz frank alacağım beklentisiyle, hiç endişe etmeden oturdum.

Nihayetinde tezgâhtar benim numaramı okudu: "*Numéro 97!*"

"Evet," dedim, ayağa kalkarak.

"Yetmiş frank?"

On sterlinlik giysiler için yetmiş frank! Ama tartışmak nafileydi; başka birinin tartışmaya kalktığını görmüştüm, tezgâhtar rehinlik eşyayı ânında geri çevirmişti. Parayı ve rehin makbuzunu alıp çıktım. Artık üstümdekiler –ceketin dirseği iyice yıpranmıştı– rehine verilebilecek kadar düzgün sayılan bir palto ve yedek bir gömlek haricinde kıyafetim kalmamıştı. Sonradan, iş işten geçince rehinciye öğleden sonra gitmenin daha akıllıca

olduğunu öğrendim. Tezgâhtarlar Fransız ve çoğu Fransız gibi, öğle yemeklerini yiyene kadar huysuz oluyorlar.

Eve vardığımda Madam F. bistroda yeri süpürüyordu. Basamakları çıkıp yanıma geldi. Bakışlarından, kiramla ilgili kaygılı olduğunu görebiliyordum.

"Ee," dedi. "Giysilerine ne kadar verdiler? Fazla değildir herhalde?"

"İki yüz frank," dedim gözümü bile kırpmadan.

"*Tiens!*"[1] dedi şaşkınlıkla. "Hiç de fena değil. Şu İngiliz giysileri ne kadar da pahalıymış!"

Yalan beni epey baş ağrısından kurtardı ve tuhaf bir biçimde gerçeğe dönüştü. Birkaç gün sonra elime, gazeteye yazdığım bir makaleden alacağım olan tam iki yüz frank geçti ve parayı hemen, canım yanarak da olsa kuruşu kuruşuna kiraya yatırdım. Bu yüzden ilerleyen haftalarda açlıktan ölmeme ramak kalsa da başımın üstünde bir çatı eksik olmadı.

Artık iş bulmak farz olmuştu; aklıma, bana yardımcı olabilecek bir dostum, Boris adlı bir Rus garson geldi. Onunla bir hastane koğuşunda tanışmıştım; sol bacağındaki artrit tedavi ediliyordu. Zor durumda kalırsam kendisine gitmemi söylemişti.

Boris'i biraz anlatmalıyım çünkü ilginç bir kişilikti ve uzun süre yakın arkadaşım oldu. Otuz beş yaşlarında, asker edalı, irikıyım bir adamdı; eskiden yakışıklı olduğu belliydi ama rahatsızlığı yüzünden yatağa mıhlanıp kaldığı için aşırı derecede kilo almıştı. Çoğu Rus mülteci gibi macera dolu bir hayat sürmüştü. Devrimde öldürülen anne babası varlıklı kişilerdi, Boris de savaşta İkinci Sibirya Piyade Bölüğü'nde savaşmıştı ki bu ona göre Rus ordusundaki en iyi alaydı. Savaş bitince önce bir fırça

1. (Fr.) Bak sen! (Ç.N.)

fabrikasında, sonra Les Halles'de[1] hamal olarak çalışmış, ardından bulaşıkçı olmuş ve nihayet garsonluğa kadar yükselmişti. Hastalandığı sırada Hôtel Scribe'de çalışıyor, bahşişlerden günde yüz frank kazanıyordu. Hedefi *maître d'hôtel*[2] olmak, elli bin frank biriktirmek ve Sağ Kıyı'da küçük, seçkin bir lokanta açmaktı.

Boris savaştan her zaman hayatının en mutlu dönemi olarak bahsederdi. Savaş ve askerlik en büyük tutkusuydu; taktik ve askerî tarih üstüne sayısız kitap okumuştu ve Napoléon, Kutuzov, Clausewitz, Moltke ile Foch'un teorilerini ayrıntısıyla anlatabilirdi. Askerlerle alakalı her şeyden çok hoşlanırdı. En sevdiği kafe Montparnasse'taki Closerie des Lilas'ydı; sadece dışında Mareşal Ney'in heykeli durduğu için. İlerleyen zamanlarda Boris'le bazen Rue du Commerce'e gidiyorduk. Metroyla gittiğimizde, Commerce durağının daha yakın olmasına rağmen Boris her zaman Cambronne'de inerdi; Waterloo'da kendisine teslim ol çağrısı yapıldığında sadece "*Merde!*" yanıtını veren General Cambronne'in durakla olan bağlantısı hoşuna gidiyordu.

Devrimden Boris'e yalnızca madalyaları ve eski alayının birtakım fotoğrafları kalmıştı; diğer her şeyi rehine verdiğinde bile tuttu bunları. Neredeyse her gün fotoğrafları yatağına yayıp onlardan konuşurdu:

"*Voilà, mon ami*[3]! İşte bölüğümün başındayım. Koçlar, değil mi? Bu faremsi Fransızlara benzemezler. Yirmi yaşında yüzbaşı – hiç fena değil ha? Evet, İkinci Sibirya Piyade Bölüğü'nde bir yüzbaşı; babam da bir albaydı.

1. 1970'e kadar Paris'in merkezinde yer alan tarihî hal. (Ç.N.)
2. (Fr.) Başgarson. (Ç.N.)
3. (Fr.) Dostum. (Ç.N.)

Ah, mais,[1] *mon ami*, hayatın cilveleri! Rus ordusunda bir yüzbaşı, sonra puf! Devrim oluyor ve cebinde bir kuruş bile kalmıyor. Hôtel Edouard Sept'te 1916'da bir hafta kaldım, 1920'de gece bekçisi olarak işe başvurdum. Gece bekçisi, kilerci, temizlikçi, bulaşıkçı, hamal, tuvalet görevlisi oldum. Garsonlara bahşiş bıraktım, garsonlardan bahşiş aldım.

Aah ah; ama ben kibar hayatını da tattım *mon ami*. Övünmek gibi olmasın ama geçenlerde, bugüne dek kaç tane metresim olduğunu hesaplamaya çalışıyordum ve iki yüzün üstünde çıktı. Evet, en az iki yüz... Aah ah; ama *ça reviendra*[2]. Mücadelesinde sebat eden kazanır. Yılmak yok!" vs. vs.

Boris'in tuhaf, değişken bir mizacı vardı. Hep orduya dönmek istiyordu ama uzun süre garsonluk yaptığından hayata bir garsonun bakış açısıyla yaklaşıyordu. En fazla birkaç bin frank biriktirebilmiş olmasına rağmen sonunda kendi lokantasını açıp zengin olacağına çok emindi. Daha sonra tüm garsonların bunu düşünüp bundan bahsettiğini gördüm; garson oldukları gerçeğini ancak bu şekilde kabullenebiliyorlar. Boris otel hayatıyla ilgili ilginç şeyler anlatırdı:

"Garsonluk riskli bir iştir," derdi. "Beş parasız ölebilirsin ya da bir yılda zengin olabilirsin. Maaşlı çalışmıyorsun, bahşişlere muhtaçsın – hesabın yüzde onu ile şarap şirketlerinin şampanya mantarlarına ödediği komisyonlar. Bahşişler bazen çok yüklü oluyor. Sözgelimi Maxim'deki barmen günde beş yüz frank kazanıyor. Sezonda beş yüzden de fazla... Şahsen benim günde iki yüz frank kazanmışlığım var. Biarritz'deki bir otelde, sezon-

1. (Fr.) Ama. (Ç.N.)
2. (Fr.) Tekrar olacak. (Ç.N.)

da. Müdürden *plongeur*'lere[1] kadar tüm ekip günde yirmi bir saat çalışıyordu. Aralıksız bir ay boyunca yirmi bir saat çalışma, iki buçuk saat uyku. Yine de günde iki yüz franga değmişti.

Şansın yüzüne ne zaman güleceğini bilemezsin. Bir keresinde, Hôtel Royal'deyken Amerikalı bir müşteri yemekten önce beni çağırıp yirmi dört tane konyaklı kokteyl siparişetti. Hepsini bir tepsinin üstünde, yirmi dört ayrı kadehte getirdim. 'Şimdi, *garçon*,' dedi müşteri (sarhoştu), 'on ikisini ben içeceğim, on ikisini sen içeceksin ve sonrasında şu kapıya kadar yürüyebilirsen sana yüz frank vereceğim.' Kapıya kadar yürüyüp yüz frangı kaptım. Altı gün boyunca her gece aynı şeyi yaptı; on iki konyaklı kokteyl, ardından yüz frank. Birkaç ay sonra öğrendim ki Amerikan hükümeti tarafından Fransa'ya iade edilmiş – yolsuzluktan. Şu Amerikalılar âlem adamlar, sence de öyle değil mi?"

Boris'i severdim; birlikte satranç oynayarak, savaştan ve otellerden konuşarak hoş vakit geçirmişliğimiz vardı. Sık sık garson olmamı salık veriyordu. "Garsonluk sana yakışır," diyordu. "Günde yüz franga bir işte çalışınca, güzel de bir metresin oldu mu, hayat hiç fena sayılmaz. Sen yazmak istediğini söylüyorsun. Yazmak boş iş. Yazarak para kazanmanın tek bir yolu var, o da yayıncının kızıyla evlenmek. Ama şu bıyığını kessen iyi bir garson olursun. Uzun boylusun ve İngilizce konuşuyorsun – bir garsonun ihtiyaç duyduğu temel özellikler bunlar. Ben şu lanet bacağımı katlayabilene kadar bir bekle *mon ami*. Sonra, işsiz kalırsan bana gel."

Şimdi, kirayı denkleştiremediğim ve acıkmaya başladığım için Boris'in sözünü hatırlayıp ona hemen uğrama-

1. (Fr.) Bulaşıkçı. (Ç.N.)

ya karar verdim. Söz verdiği kadar hızlı bir şekilde garson olma ümidim yoktu ama elbette bulaşık yıkamayı biliyordum ve kuşkusuz bana mutfakta bir iş bulabilirdi. Yazın bulaşık yıkama işlerinin ardı arkasının kesilmediğini söylemişti. Güvenebileceğim, nüfuz sahibi en azından bir arkadaşımın bulunduğunu hatırlamak gerçekten de içimi rahatlatmıştı.

V. Bölüm

Kısa bir süre önce Boris bana Rue du Marché des Blancs Manteaux'da bir adres vermişti. Mektubunda tek belirttiği "işlerin çok kötü gitmediği"ydi; ben de hâlâ Hôtel Scribe'de olduğunu ve günde yüz frangı cebe attığını varsaymıştım. Ümit doluydum, Boris'e daha önce gitmeyerek nasıl da aptallık ettiğimi düşünüyordum. Kendimi sıcak bir lokantada, tavaya yumurta kırarken aşk şarkıları söyleyen neşeli aşçıların arasında, günde beş doyurucu öğün yerken hayal ediyordum. Hatta maaş beklentisiyle savurganlık yapıp bir paket Gauloises Bleu'ya iki buçuk frank harcadım.

Sabahleyin Rue du Marché des Blancs Manteaux'da yürüdüm ve şaşkınlık içinde, benimki kadar kötü, dökün-tü bir arka sokak olduğunu gördüm. Boris'in oteli sokaktaki en pis oteldi. Karanlık girişinden berbat, ekşi bir koku yayılıyordu, kirli su ile sentetik çorba karışımı – Zip Bulyon'du bu, paketi yirmi beş santim. Zip Bulyon'u açlıktan ölmesine ramak kalmış insanlar içer. Boris gerçekten de günde yüz frank kazanıyor olabilir miydi? Bürosunda oturan suratsız bir patron bana Rus'un evet, evde, çatı katında olduğunu söyledi. Dar, yılankavi merdivenden altı kat tırmandım; yukarı çıktıkça Zip Bulyon kokusu keskinleşiyordu. Boris kapısını çalınca yanıt vermedi, ben de kapıyı açıp içeri girdim.

Oda, on metrekarelik bir tavan arasıydı, yalnızca tavandaki bir pencereden ışık alıyordu ve içerideki yegâne eşyalar dar, demir bir karyola, bir sandalye ve kırık bacaklı bir lavabo dolabıydı. Yatağın üstünde, duvarda, tahtakuruları S şeklinde uzun bir sıra halinde yürüyordu. Boris çırılçıplak uzanmış uyuyordu; koca göbeği kirli çarşafın altında tepecik oluşturmuştu. Göğsü böcek ısırıklarıyla doluydu. Ben içeri girerken uyandı, gözlerini ovuşturup acı acı inledi.

"Yüce Tanrım!" diye bağırdı. "Ah, yüce Tanrım! Lanet olsun, galiba belim tutuldu!"

"Ne oldu?" diye bağırdım.

"Belim tutuldu, o kadar. Geceyi yerde geçirdim. Ah, yüce Tanrım! Belim nasıl ağrıyor, bir bilsen!"

"Sevgili Boris, hasta mısın yoksa?"

"Sadece hasta olsam iyi, açlıktan ölmek üzereyim; evet, böyle giderse açlıktan öleceğim. Yerde uyumanın yanı sıra haftalardır günde iki frankla geçiniyorum. Korkunç bir durum. Kötü zamanda geldin *mon ami*."

Boris'in hâlâ Hôtel Scribe'de çalışıp çalışmadığını sormak saçma görünüyordu. Aşağı koşup bir ekmek aldım. Boris ekmeğe yumulup yarısını yedi, biraz toparlandı ve yatakta oturup bana sıkıntısını anlattı. Taburcu olduktan sonra hâlâ kötü bir şekilde topalladığından iş bulamamıştı; parası suyunu çektikten ve elindeki her şeyi rehine verdikten sonra birkaç gün aç bilaç kalmıştı. Bir hafta rıhtımda, Pont[1] d'Austerlitz'in altında, birtakım boş şarap fıçılarının arasında yatmıştı. Son iki haftadır bu odada, tamirci bir Yahudi'yle beraber kalıyordu. Görünüşe göre (açıklaması karmaşıktı) Yahudi'nin Boris'e üç yüz frank borcu vardı ve borcunu, yerde yatmasına müsaade edip ona yemek için günde iki frank vererek ödüyordu.

1. (Fr.) Köprü. (Ç.N.)

İki franka bir fincan kahve ile üç tane çörek alınabilirdi. Yahudi sabah yedide işe gidince Boris yattığı yerden (yağmurda su damlatan tavan penceresinin altı) kalkıp yatağa giriyordu. Tahtakuruları yüzünden orada bile fazla uyuyamıyordu ama hiç değilse sırtı biraz dinleniyordu.

Yardım almaya gelmişken Boris'i benden de beter bir halde bulmak büyük hayal kırıklığı oldu. Altmış frank kadar paramın kaldığını ve hemen iş bulmam gerektiğini izah ettim. Fakat o noktada Boris ekmeğin geri kalanını da götürüp neşelenmişti ve çenesi açılmıştı. Lakayt bir tavırla şöyle dedi:

"Tanrım, ne diye endişe ediyorsun ki? Altmış frank; servet sayılır bu! Bana şu ayakkabıyı uzatabilir misin lütfen *mon ami*? Elimin altına gelen tahtakurularını ezeceğim."

"Ama sence iş bulma ihtimalimiz var mı?"

"İhtimal mi? Kesin bulacağız. Hatta bir şeyler buldum bile. Rue du Commerce'te birkaç güne açılacak yeni bir Rus lokantası var. Benim *maître d'hôtel* olacağıma dair *une chose entendue*[1]. Sana kolaylıkla mutfakta bir iş ayarlayabilirim. Ayda beş yüz frank ve yemek, şanslıysan bahşiş de."

"Peki ya bu arada? Yakında kiramı ödemem gerekecek."

"Oo, bir şeyler buluruz. Bende daha ne numaralar var. Örneğin bana borcu olanlar; Paris bana borçlu insan kaynıyor. İlla birinden biri yakında ödeme yapacaktır. Sonra, onlarca eski metresim! Bilirsin, kadınlar asla unutmazlar; bir rica etsem hemen yardımıma koşarlar. Hem Yahudi, çalıştığı tamirhaneden birtakım manyetolar çalacağını söylüyor; satmadan önce temizlememiz için bize

1. (Fr.) Bir şey duyulmuş. (Ç.N.)

günde beş frank ödeyecektir. Bu bile yeter. Hiç tasalanma *mon ami*. Para bulmaktan kolay ne var."

"Pekâlâ, o zaman hadi çıkıp iş bakalım."

"Birazdan *mon ami*. Sen hiç korkma, açlıktan ölmeyeceğiz. Bu sadece savaşın cilvesi – benim kim bilir kaç kez çok daha kötü durumlara düşmüşlüğüm var. Mesele ısrarcı olmak. Foch'un sözünü hatırla: '*Attaquez!*[1] *Attaquez! Attaquez!*'"

Boris'in yataktan kalkmaya karar vermesi öğle vaktini buldu. Elinde kalan giysiler bir takım elbise, bir gömlek, yakalık ve kravat, dağılmasına ramak kalmış bir çift ayakkabı ve delikli bir çift çoraptan ibaretti. Bir de sadece son kertede rehine verilecek bir paltoya sahipti. Bir valizi vardı, kontrplaktan, yirmi franklık, rezil bir şey ama otelin patronu bu valizi dolu sandığı için çok önemliydi; bu olmasa Boris'i muhtemelen kapı dışarı ederdi. Aslında madalyaların ve fotoğrafların yanı sıra çeşitli ıvır zıvır ve kalın kalın aşk mektubu tomarları içeriyordu. Bunlara rağmen Boris fazla derbeder görünmemeyi başarıyordu. İki aylık bir jiletle, sabun kullanmadan tıraş oldu, kravatını delikleri görünmeyecek şekilde bağladı ve ayakkabısının tabanına itinayla gazete kâğıtları yerleştirdi. Nihayet giyindikten sonra bir mürekkep şişesi çıkarıp bileklerinin, çorapların içinden görünen yerlerini boyadı. İşini bitirdikten sonra, yakın zamanda Seine köprülerinin altında uyuduğunu asla anlayamazdınız.

Rue de Rivoli'nin hemen yanındaki küçük bir kafeye gittik; otel müdürleri ile çalışanları için bilindik bir buluşma yeriydi burası. Arka tarafta, mağarayı andıran karanlık bir odada çeşit çeşit otel çalışanı oturuyordu: temiz pak giyinmiş genç garsonlar ile o kadar da temiz pak giyinme-

1. (Fr.) Saldır! (Ç.N.)

miş ve açlık çektiği belli diğer garsonlar, pembe suratlı şişko aşçılar, ciltleri yağlı bulaşıkçılar, yıpranmış ihtiyar temizlikçi kadınlar. Herkesin önünde hiç dokunulmamış bir fincan sade kahve vardı. Burası aslında bir iş bulma bürosu sayılırdı; içeceklere harcanan para da patronun komisyonuydu. Bazen önemli birine benzeyen tıknaz bir adam, belli ki bir lokantacı gelip barmenle konuşur, barmen de kafenin arka tarafındaki birini çağırırdı. Ama Boris'le beni hiç çağırmadı; biz de, bir içecek karşılığı sadece iki saat oturulabildiğinden bu sürenin bitiminde kalkmak zorunda kaldık. İş işten geçtikten sonra, meselenin barmene rüşvet vermek olduğunu öğrendik; yirmi frangınız varsa genelde size iş bulabiliyordu.

Hôtel Scribe'e gidip müdür dışarı çıkar ümidiyle bir saat kaldırımda bekledik ama çıkmadı. Sonra kendimizi Rue du Commerce'e sürükledik ama yeni lokantanın tadilat nedeniyle kapandığını ve patronun orada olmadığını öğrendik. Artık gece olmuştu. Kaldırımda on dört kilometre yol tepmiştik ve öyle yorulmuştuk ki eve metroyla dönmek için mecburen bir buçuk frank harcadık. Sakat bacağı yüzünden Boris yürürken müthiş acı çekiyordu ve gün ilerledikçe iyimserliği azaldıkça azaldı. Place[1] d'Italie'de metrodan indiğimizde hiç ümidi kalmamıştı. İş aramanın nafile olduğundan söz etmeye başladı; tek çare suç işlemekti.

"Açlıktan öleceğimize hırsızlık yapalım *mon ami.* Çok planlamışımdır. Şişko, zengin bir Amerikalı; Montparnasse tarafında karanlık bir köşe; külotlu çoraba geçirilmiş bir kaldırım taşı; pat! Sonra ceplerindekileri aşırıp tüyeceksin. Sence de mantıklı değil mi? Gözümü bile kırpmam, unutma ki benim askerlik yapmışlığım var."

1. (Fr.) Meydan. (Ç.N.)

Sonunda, ikimiz de yabancı olduğumuzdan ve kolayca tanınacağımızdan planından vazgeçti.

Odama dönünce bir buçuk frank da ekmek ve çikolataya harcadık. Boris kendi payına düşeni mideye indirdi ve mucizevi bir şekilde ânında neşelendi; yemek, bünyesine bir kokteyl kadar hızlı etki ediyordu sanki. Bir kalem bulup bizi işe alma ihtimali olan kişilerin listesini çıkarmaya başladı. Düzinelerce kişi olduğunu söyledi.

"Yarın bir şeyler bulacağız *mon ami*, iliklerimde hissedebiliyorum. İnsanın talihi hep açılır. Hem ikimiz de zeki adamlarız, zeki adamlar aç kalmaz.

İnsan zeki oldu mu yapamayacağı şey yoktur! Zekâ her şekilde para kazandırmayı bilir. Eskiden bir arkadaşım vardı, bir Leh, gerçek bir dâhiydi ve tahmin et ne yapardı. Altın bir yüzük alıp on beş franga rehine verirdi. Sonra – tezgâhtarlar makbuzları nasıl çalakalem doldurur bilirsin– tezgâhtarın '*en or*'[1] yazdığı yere '*et diamants*'[2] ekler, 'on beş frank'ı da 'on beş bin' yapardı. Cillop gibi değil mi? Anlıyorsun ya, sonra makbuzu teminat olarak göstererek bin franklık borç alabiliyordu. İşte zekâ derken bunu kastediyorum..."

Gecenin geri kalanında Boris iyimser bir ruh halindeydi; Nice'de ya da Biarritz'te garsonluk yapacağımız, rahat odalarda kalıp metres edinebilecek kadar para sahibi olacağımız zamanlarda birlikte ne güzel vakit geçireceğimizden konuştuk. Oteline dönmek için üç kilometre daha yürüyemeyecek kadar yorgundu ve paltosunu yastık niyetine ayakkabılarına sararak geceyi benim odamda, yerde geçirdi.

1. (Fr.) Altından. (Ç.N.)
2. (Fr.) Ve elmastan. (Ç.N.)

VI. Bölüm

Ertesi gün de iş bulamadık ve talihimiz ancak üç hafta sonra açıldı. İki yüz frangım sayesinde kira sıkıntısı yaşamadım ama bunun haricinde durumum olabildiğince kötüydü. Boris'le günbegün Paris'i arşınlıyor, aç karnına ve sıkkın bir halde kalabalıkların arasında saatte üç kilometre hızla sürükleniyor ve hiçbir şey bulamıyorduk. Hatırlıyorum da bir gün Seine Nehri'ni on bir kez geçmiştik. Servis girişlerinde saatlerce oyalanıyor, müdür çıktığında da kasketimizi elimize alıp yılışık yılışık yanına sokuluyorduk. Her seferinde aynı yanıtı alıyorduk: Ne topal bir adam ne de tecrübesiz bir adam istiyorlardı. Bir keresinde neredeyse işe alınıyorduk. Müdürle konuşurken Boris bastonuna yaslanmadan dik durduğundan müdür topal olduğunu görmemişti. "Evet," demişti. "Mahzende iki adama ihtiyacımız var. Belki siz iş görürsünüz. İçeri gelin." Sonra Boris hareket edince foyamız ortaya çıkmıştı. "Ah," demişti müdür. "Topalsın. *Malheureusement*...[1]"

Ajanslara kaydolduk ve ilanları yanıtladık ama her yere yayan gitmek bizi yavaşlatıyordu; her işi yarım saatle kaçırıyorduk sanki. Bir keresinde vagon paspaslama işi

1. (Fr.) Ne yazık ki... (Ç.N.)

kapmak üzereydik ki son anda bizim yerimize Fransızları yeğlediler. Bir keresinde sirk için ayakçı arayan bir ilana başvurduk. Sıraları düzenleyip çöpleri toplamanız ve gösteri sırasında iki varilin üstünde durup bir aslanın bacaklarınızın arasından atlamasına izin vermeniz gerekiyordu. Yere söylenenden bir saat önce vardığımızda elli kişilik bir sırayla karşılaştık. Anlaşılan aslanlar insanlara pek cazip geliyor.

Bir keresinde aylar önce başvurduğum bir ajans bana bir *petit bleu*[1] gönderip İngilizce dersi almak isteyen İtalyan bir beyefendiden bahsetti. *Petit bleu*'da "Hemen gelin" yazıyordu ve saatte yirmi frank vaat ediliyordu. Boris'le çaresizlik içindeydik. İşte karşımıza harikulade bir fırsat çıkmıştı ama ajansa ceketimin dirseği yırtık halde gidemediğim için değerlendiremiyordum. Sonra aklımıza Boris'in ceketini giyebileceğim geldi; pantolonuma uymuyordu ama pantolon griydi ve uzaktan flanele benzetilebilirdi. Ceket bana öyle büyük geliyordu ki önümü iliklememem, bir elimi de cebimde tutmam lazımdı. Hemen yola koyuldum ve ajansa varabilmek için otobüse yetmiş beş santim harcadım. Oraya vardığımda İtalyan'ın fikrini değiştirip Paris'ten ayrıldığını öğrendim.

Bir keresinde Boris, Les Halles'e gidip hamallık yapmaya çalışmamı önerdi. Sabahleyin dört buçukta, işlerin hareketlenmeye başladığı saatlerde gittim. Melon şapkalı tıknaz bir adamın birtakım hamalları yönlendirdiğini görünce yanına gidip iş istedim. Yanıt vermeden önce sağ elimi tutup avucumu yokladı.

"Güçlüsün ha?" dedi.

"Çok güçlüyüm," diye yalan söyledim.

1. (Fr.) Küçük mavi. Mavi kâğıda basıldığı için Fransa'da telgrafın eski adı. (Ç.N.)

"*Bien.*[1] Şu kasayı kaldır bakalım."

Patates dolu kocaman bir küfeydi bu. Küfeyi tuttum ve bırakın kaldırmayı, yerinden kıpırdatmayı bile beceremedim. Melon şapkalı adam beni izledi, sonra omuz silkip arkasını döndü. Oradan ayrıldım. Biraz uzaklaştıktan sonra dönüp baktım ve küfeyi tam dört adamın bir arabaya yüklediğini gördüm. Belki de on beş ton ağırlığındaydı. Adam işe yaramayacağımı bir bakışta anlamış, benden kurtulmak için bu yöntemi seçmişti.

Boris bazen, kendini iyimser hissettiğinde pula elli santim harcayarak eski metreslerinden birine mektup yazıp para isterdi. Sadece bir tanesinden yanıt geldi. Bu kadın hem Boris'in eski metresiydi hem de ona iki yüz frank borcu vardı. Boris mektubu görüp elyazısını tanıyınca heyecandan havalara uçtu. Mektubu kaptığımız gibi okumak için Boris'in odasına çıktık; şekerleme çalmış bir çocuğu andırıyorduk. Boris mektubu okudu, sonra sessizce bana uzattı. Şöyle yazıyordu:

Çok Sevgili Kurt'um,

Senin tatlı mektubunu ne büyük bir mutlulukla açtım; bana mükemmel aşkımızı ve dudaklarının kondurduğu o değerli öpücükleri hatırlattı. Böyle anılar insanın yüreğinde sonsuza dek kalır; tıpkı solmuş bir çiçeğin kokusu gibi.

İki yüz frank isteğine gelince, ne yazık ki mümkün değil! Borçlarını ödeyemediğini duymak beni nasıl kahrediyor, bilemezsin bir tanem. Ama elden ne gelir? Bu üzücü hayatta herkes sıkıntı çekiyor. Ben de çok çektim. Kız kardeşim hastalandı (ah, zavallıcık, nasıl da acı çekti!) ve doktora kim bilir ne kadar ödeme yapmamız lazım. Hiç paramız kalmadı ve seni temin ederim ki çok zor günler geçiriyoruz.

1. (Fr.) Pekâlâ. (Ç.N.)

Metanet, benim minik Kurt'um, her zaman metanet göster! Kötü günlerin sonsuza dek sürmeyeceğini ve bugün korkunç görünen sıkıntıların er geç biteceğini unutma.

Seni asla unutmayacağımdan emin olabilirsin bir tanem. Her zaman seven kadının içtenlikle kucaklıyor seni. Sevgilerimle,

Yvonne

Bu mektup Boris'i öyle hayal kırıklığına uğrattı ki doğrudan yatağa girdi ve o gün bir daha iş aramaya çıkmadı.

Altmış frangım beni iki hafta kadar götürdü. Lokantaya gidiyormuş numarası yapmayı bırakmıştım ve yemekleri odamda, birimiz yatağın üstüne, diğerimiz sandalyeye oturup yiyorduk. Boris iki frangını veriyordu, ben de üç-dört frank ekliyordum ve ekmek, patates, süt, peynir alıp ispirto ocağımda çorba yapıyorduk. Küçük bir tenceremiz, bir kahve fincanımız, bir de kaşığımız vardı; her gün kim tencereden kim kahve fincanından yiyecek diye kibarca tartışıyorduk (tencere daha çok yemek alıyordu) ve her gün, beni içten içe öfkelendiren bir şekilde ilk pes edip tencereyi alan Boris oluyordu. Bazen akşamları daha çok ekmeğimiz oluyordu, bazen de olmuyordu. Çarşaf kirlenmekteydi ve üç haftadır banyo yapmamıştım; söylediğine göre Boris aylardır banyo yapmamıştı. Her şeyi katlanılabilir kılan tütündü. Epey tütünümüz vardı zira Boris bir süre önce bir askerle tanışmış (askerlere tütün bedava veriliyor) ve paketi elli santimden yirmi-otuz paket almıştı.

Tüm bunlar Boris'e, bana geldiğinden daha ağır geliyordu. Yürüdüğü ve yerde yattığı için bacağı ve sırtı sürekli ağrıyordu; doymak bilmez bir Rus iştahına sahip olduğu için de açlık ona azap veriyordu; gerçi hiç de zayıflıyor gibi görünmüyordu. Genel olarak şaşırtıcı dere-

cede neşeliydi ve ümidinin sınırı yok gibiydi. Ciddi ciddi bir koruyucu meleği olduğuna inanıyordu ve durumun gerçekten kötüleştiği zamanlarda para bulmak için olukları arıyor, meleğin oraya sık sık iki franklık bıraktığını iddia ediyordu. Bir gün Rue Royale'de bekliyorduk; yakınlardaki bir Rus lokantasına iş soracaktık. Boris aniden Madeleine'e girip koruyucu meleği için elli santimlik bir mum yakmayı kafaya koydu. Sonra, dışarı çıkınca kendini güvenceye alacağını söyledi ve ölümsüz tanrılara adak olarak elli santimlik bir pul yaktı. Belki de tanrılarla melekler anlaşamıyorlardı; her halükârda işi kaçırdık.

Bazı sabahlar Boris tam bir ümitsizlik içinde yığılıp kalıyordu. Ağlamaklı bir halde yatakta uzanıyor, birlikte yaşadığı Yahudi'ye küfrediyordu. Yahudi son zamanlarda günde iki frank ödeme konusunda huysuzlanmaya, daha da kötüsü, katlanılmaz bir şekilde patronluk taslamaya başlamıştı. Boris saygıdeğer aileden gelen bir Rus'un, bir Yahudi'nin merhametine kalmasının nasıl bir eziyet olduğunu benim bir İngiliz olarak idrak edemeyeceğimi söylüyordu.

"Bir Yahudi *mon ami*, gerçek bir Yahudi! Yahudiliğinden utanmayacak kadar da edepsiz. Benim, Rus ordusunda yüzbaşılık yapmış... Sana İkinci Sibirya Piyade Bölüğü'nde yüzbaşı olduğumu anlatmış mıydım *mon ami*? Evet, yüzbaşıydım, babam da albaydı. Şimdi şu halime bak, Yahudi'nin ekmeğini yiyorum. Bir Yahudi'nin...

Sana Yahudileri anlatayım. Bir keresinde, savaşın ilk aylarında hareket halindeydik ve bir geceliğine bir kasabada konakladık. Yahuda İşkariyot gibi kızıl sakallı, korkunç bir ihtiyar Yahudi sinsi sinsi konakladığım yere geldi. Ne istediğini sordum. 'Efendim,' dedi, 'size bir kız getirdim, henüz on yedisinde güzel bir genç kız. Sadece elli frank.' 'Teşekkürler,' dedim. 'Getirdiğin gibi götürebilirsin. Hastalık kapmak istemiyorum.' 'Hastalık mı!' diye

bağırdı Yahudi. '*Mais, monsieur le capitaine,*[1] hastalıktan korkmanıza gerek yok. Bu kendi kızım!' Al sana Yahudi milleti.

Eski Rus ordusunda bir Yahudi'ye tükürmenin çok kötü bir şey sayıldığını sana hiç anlatmış mıydım *mon ami*? Evet, bir Rus subayının tükürüğünün bir Yahudi'nin üstünde harcanamayacak kadar değerli olduğunu düşünürdük..." vs. vs.

Böyle günlerde Boris çoğunlukla iş aramaya çıkamayacak kadar hasta olduğunu söylüyordu. Griye çalmış, mikroplu çarşaflarda akşama kadar yatıyor, sigara içip eski gazeteleri okuyordu. Bazen satranç oynuyorduk. Tahtamız yoktu ama hareketlerimizi bir kâğıda yazıyorduk; sonraları bir sandığın yan tarafından kendimize bir tahta, düğmeler, Belçika bozuklukları ve benzeri şeylerden de taş yaptık. Rusların çoğu gibi Boris de satranca tutkuyla bağlıydı. Satranç kurallarının aşk ve savaş kurallarıyla aynı olduğunu, birinde kazananın diğerlerinde de kazanabileceğini söylüyordu. Ama aynı zamanda, satranç tahtası olduğu müddetçe insanın açlığa katlanabileceğini de söylüyordu ki bu benim durumumda katiyen geçerli değildi.

1. (Fr.) Ama mösyö yüzbaşı. (Ç.N.)

VII. Bölüm

Param yavaş yavaş suyunu çekti – önce sekiz frank kaldı, sonra dört, sonra bir frank, sonunda da yirmi beş santim; yirmi beş santimse hiçbir işe yaramaz çünkü gazeteden başka hiçbir şeye yetmez. Birkaç gün kuru ekmekle idare ettik, sonra iki buçuk gün boyunca boğazımdan tek lokma geçmedi. Nahoş bir tecrübeydi bu. Üç hafta ya da daha fazla oruç kürü yapanlar var, dördüncü günden sonra oruç tutmanın gayet güzel bir his olduğunu söylüyorlar; ben bilemeyeceğim, üçüncü günü hiç geçmedim. Herhalde insan gönüllü olarak tuttuğu ve zaten yetersiz beslenmiş bir halde başlamadığı zaman durum farklıdır.

İlk gün iş arayamayacak kadar halsiz bir halde bir olta ödünç alıp Seine'de balık tutmaya gittim; yem olarak kurtsineği kullandım. Bir öğüne yetecek kadar balık tutmayı umuyordum ama elbette tutamadım. Seine sazan dolu ama Paris kuşatması sırasında akıllandılar ve o zamandan bu yana ağ dışında hiçbir şeyle yakalanamadılar. İkinci gün paltomu rehine vermeyi düşündüm ama rehinci yürüyemeyeceğim kadar uzak geldi ve günü yatakta *Sherlock Holmes'un Maceraları*'nı okuyarak geçirdim. Yemek yemeden ancak buna gücüm yetiyordu. Açlık insanı omurgasız ve beyinsiz bir hale indirgiyor; bu açıdan en çok gribin yan etkilerine benzetilebilir. Kendi-

nizi bir denizanası gibi ya da vücudunuzdaki tüm kan dışarı pompalanmış da yerine ılık su konmuş gibi hissediyorsunuz. Açlıkla ilgili başlıca anım, safi halsizlik; halsizlik ile sürekli tükürme ihtiyacı ve tükürüğün, bahar köpüğü gibi, tuhaf bir şekilde beyaz ve baloncuklu baloncuklu olması. Sebebini bilmiyorum ama birkaç gün aç kalan herkes bunu fark etmiştir.

Üçüncü sabah kendimi çok daha iyi hissettim. Hemen bir şeyler yemem gerektiğini fark ettim ve Boris'e gidip iki frangını en azından bir-iki günlüğüne benimle paylaşır mı, diye sormaya karar verdim. Odasına vardığımda Boris'i yatakta öfkeden kudurmuş bir halde buldum. Ben içeri girer girmez patladı, neredeyse nefessiz kalacaktı:

"Geri aldı, adi hırsız! Geri aldı!"

"Kim neyi aldı?" dedim.

"Yahudi! İki frangımı aldı köpek, hırsız! Uykumda söğüşlemiş beni!"

Yahudi'nin bir önceki gece, günlük iki frangı ödemeyi alenen reddettiği anlaşıldı. Uzun uzun tartıştıktan sonra Yahudi parayı vermeye razı olmuştu; Boris'in söylediğine göre bunu olabildiğince aşağılayıcı bir tavırla yapmış, ne kadar iyi yürekli olduğuna dair kısa bir konuşmadan sonra Boris'i rezil bir şekilde minnet göstermeye zorlamıştı. Sonra sabahleyin Boris uyanmadan parayı tekrar yürütmüştü.

Büyük bir darbeydi bu. Müthiş hayal kırıklığına uğramıştım çünkü midemi yemek beklentisine sokmuştum – açken asla yapılmaması gereken bir hata. Fakat şaşkınlık içinde Boris'in hiç de ümitsizliğe kapılmadığını gördüm. Yatakta oturdu, piposunu yaktı ve durumu değerlendirmeye başladı.

"Şimdi dinle *mon ami*, halimiz yaman. Toplam yirmi beş santimimiz var ve Yahudi'nin iki frangımı bir daha

asla ödeyeceğini sanmıyorum. Her halükârda davranışları tahammül edilemez bir hal alıyor. İnanır mısın, geçen gece ben şuracıkta, yerdeyken buraya bir kadın getirme densizliğini gösterdi. Aşağılık köpek! Daha da kötü bir haberim var. Yahudi buradan tüymeyi planlıyor. Bir haftalık kira borcu var, aklınca hem onu ödemekten hem de benden kurtulacak. Yahudi geceleyin topuklarsa evsiz barksız kalırım, kahrolası patron da kira niyetine valizimi alır! Güçlü bir hamle yapmamız lazım."

"Pekâlâ. Ama ne yapabiliriz ki? Bence paltolarımızı rehine verip iki lokma yemek almaktan başka çare yok."

"Ona da sıra gelecek tabii ama önce eşyalarımı buradan çıkarmam lazım. Fotoğraflarıma el konulduğunu düşündükçe... Neyse, planım hazır. Yahudi'den önce davranıp ben tüyeceğim. *Foutre le camp*[1] – ricat edeceğim yani. Bence en doğru hamle bu, ha?"

"Ama sevgili Boris, gündüz vakti nasıl başaracaksın bunu? Kesin yakalanırsın."

"Ah, evet, bir taktik düşünmek gerekecek tabii. Patronumuz insanlar kiralarını ödemeden kaçmasın diye hep tetikte; daha önce bu şekilde dolandırıldığı olmuş. Karısıyla birlikte bütün gün nöbetleşe büroda oturuyorlar – ne pinti şu Fransızlar! Ama yardım edersen ben kaçmanın bir yolunu buldum."

Pek yardımsever bir havada değildim, yine de Boris'e planını sordum. İtinayla açıkladı.

"Şimdi dinle. İşe paltolarımızı rehine vererek başlamalıyız. Önce odana gidip paltonu al, sonra buraya dönüp benimkini al ve kendininkinin içine gizleyerek buradan çıkar. Onları Rue des Francs Bourgeois'daki rehinciye götür. Şansın yaver giderse ikisine yirmi frank alırsın. Sonra Seine kıyısına gidip ceplerine taş doldur ve onları

1. (Fr.) Siktir olup gitmek. (Ç.N.)

buraya getirip valizime koy. Ne yapmaya çalıştığımızı anladın mı? Ben taşıyabileceğim kadar eşyayı bir gazeteye sarıp aşağı ineceğim ve patrona en yakın çamaşırhaneyi soracağım. Anlıyorsun ya, son derece pişkin ve rahat bir tavırla konuşacağımdan patron gayet tabii çıkında sadece kirli çamaşır olduğunu düşünecek. Bir şeylerden şüphelense bile sinsi hergele her zaman yaptığını yapacak, odama çıkıp valizimin ağırlığını kontrol edecek. Taşların ağırlığını hissedince de hâlâ dolu olduğunu zannedecek. Nasıl taktik ama? Sonra buraya dönüp diğer eşyalarımı da ceplerimde taşıyabilirim."

"Peki ya valiz?"

"Ah, valiz mi? Valizi bırakmak zorundayız. Rezil şey zaten topu topu yirmi frank ediyor. Hem ricat ederken her zaman bir şeyler geride bırakılır. Napoléon'un Berezina'da yaptığını düşün! Bütün ordusunu geride bıraktı."

Boris bu dolaptan o kadar hoşlanmıştı ki (*une ruse de guerre*[1] diyordu) neredeyse açlığını unutacaktı. Planın en zayıf noktasını –yani tüydükten sonra evsiz kalacağını– görmezden geliyordu.

Ruse de guerre başta iyi gitti. Eve dönüp paltomu aldım (bu şimdiden aç karnına dokuz kilometre etmişti) ve Boris'in paltosunu başarıyla çıkardım. Sonra bir aksilik oldu. Rehincideki tezgâhtar, suratsız, işgüzar pisliğin teki –tipik bir Fransız memuru– paltoları hiçbir şeye sarılı olmadıkları gerekçesiyle reddetti. Ya bir valizin ya da karton bir kutunun içine konulmaları gerektiğini söyledi. Bu tüm planı bozdu çünkü kutuya benzer bir şeyimiz yoktu ve yirmi beş santimimizle kutu mutu alamazdık.

Dönüp Boris'e kötü haberleri verdim. "*Merde!*" dedi. "Tersliğe bak. Eh, neyse, her zaman bir çıkar yol bulunur. Paltoları valizime koyarız."

1. (Fr.) Bir savaş aldatmacası. (Ç.N.)

"Ama valizi patronun önünden nasıl geçireceğiz? Büronun neredeyse kapısında oturuyor. İmkânsız!"

"Ne kadar da çabuk ümitsizliğe kapılıyorsun *mon ami!* Hakkında onca şey okuduğum şu İngiliz inatçılığın nerede? Yılmak yok! Bir çıkar yolu bulunur."

Boris bir süre düşündü, sonra bir başka kurnazca plan yaptı. Esas zorluk, patronun dikkatini beş saniyecik dağıtmaktı ki valizle birlikte görünmeden çıkabilelim. Tesadüf bu ya, patronun bir zayıf noktası vardı – spora ilgi duyması ve bu konuyu açtığınızda konuşmaya hep hazır olması. Boris *Petit Parisien*'in eski bir sayısında bisiklet yarışlarına dair bir haber okudu; ardından, merdivende teftiş yaptıktan sonra aşağı inip patronu konuşturmayı başardı. Bu sırada ben, bir kolumun altında paltolar, diğerinde valiz, merdivenin dibinde bekliyordum. Boris uygun bir anda öksürecekti. Tir tir titreyerek bekledim çünkü patronun karısı her an büronun karşısındaki kapıdan çıkabilir, tüm plan suya düşebilirdi. Ama Boris kısa sürede öksürdü. Hızla büronun yanından sıyrılıp sokağa fırladım; ayakkabılarımın gıcırdamamasına seviniyordum. Boris biraz daha zayıf olsa plan başarısızlıkla sonuçlanırdı çünkü geniş omuzları büronun girişini kapatıyordu. Ayrıca fevkalade soğukkanlıydı; rahat tavırlarla şen şakrak konuşmuştu, üstelik çıkardığım her türlü sesi bastıracak denli yüksek sesle. Ben iyice uzaklaştıktan sonra gelip köşede beni buldu ve kaçtık.

Sonra tüm bu uğraşımızın ardından rehincideki tezgâhtar paltoları yine reddetti. Bana (Fransız ruhunun ukalalık yapmaktan haz aldığını görebiliyordum) kimlik belgelerimin yetersiz olduğunu söyledi; *carte d'identité*'m[1] yetersizdi, bir de pasaport ya da adrese gönderilmiş mek-

1. (Fr.) Kimlik belgesi. (Ç.N.)

tup göstermem gerekiyordu. Boris'te adrese gönderilmiş mektupların bini bir paraydı ama *carte d'identité*'sinde sorun olduğundan (vergi ödememek için hiç yenilememişti) paltoları onun adına da rehine veremiyorduk. Yapabileceğimiz tek şey güçbela odama dönmek, gerekli belgeleri almak ve paltoları Boulevard Port Royal'daki rehinciye götürmekti.

Boris'i odamda bırakıp rehinciye gittim. Oraya vardığımda kapalı olduğunu ve öğleden sonra dörde kadar açılmayacağını gördüm. Saat o sırada bir buçuktu, on iki kilometre yürümüştüm ve mideme altmış saattir tek bir lokma girmemişti. Kader hiç ama hiç komik olmayan bir dizi oyun oynuyor gibiydi.

Sonra, sanki bir mucize sonucu talihim açıldı. Rue Broca üzerinden eve yürüyordum ki aniden taşların üzerinde beş *sou*'nun parıldadığını gördüm. Hemen üstüne atladım, apar topar eve döndüm ve diğer beş *sou*'muzu da kaptığım gibi yarım kilo patates aldım. Ocakta patatesleri ancak yarım yamalak haşlayabilecek kadar ispirto vardı, tuzumuz da yoktu ama hepsini kabuklarıyla birlikte mideye indirdik. Sonrasında kendimizi yeniden doğmuş gibi hissettik ve rehinci açılana dek oturup satranç oynadık.

Dörtte rehinciye tekrar gittim. Hiçbir ümidim yoktu; bundan önce sadece yetmiş frank aldıysam şimdi karton bir valizin içindeki yırtık pırtık iki palto için ne beklentiye girebilirdim ki? Boris yirmi demişti ama ben on, hatta belki beş frank alacağımız kanaatindeydim. Daha da kötüsü, önceki seferde gördüğüm zavallı *Numéro 83* gibi hepten reddedilebilirdim. Ön sıraya oturdum ki tezgâhtar beş frank dediğinde insanların gülüşmesini görmeyeyim.

Tezgâhtar nihayet benim numaramı okudu:

"*Numéro 117!*"

"Evet," dedim, ayağa kalkarak.

"Elli frank?"

Bu neredeyse önceki yetmiş frank kadar büyük bir şok oldu benim için. Artık tezgâhtarın numaramı bir başkasınınkiyle karıştırdığına eminim çünkü paltoları satmaya bile kalksak elli frank etmezlerdi. Apar topar eve döndüm, hiçbir şey söylemeden, ellerimi arkamda tutarak odama girdim. Boris satranç tahtasıyla oynuyordu. Merakla bana baktı.

"Ne kadar verdiler?" diye bağırdı. "Ne, yirmi frank vermediler mi? Eminim en azından on frank almışsındır ama? *Nom de Dieu*[1] beş frank – o kadar da uzun boylu değil. *Mon ami*, beş frank deme sakın. Beş frank dersen ciddi ciddi intihar etmeyi düşüneceğim."

Elli frangı masanın üstüne fırlattım. Boris'in benzi kül gibi oldu, sonra ayağa fırlayıp elimi tuttu ve kemiklerimi kırarcasına sıktı. Dışarı koştuk, ekmek ve şarap, bir parça et ve ocak için ispirto aldık, sonra domuz gibi tıkındık.

Karnımızı doyurduktan sonra Boris daha önce hiç görmediğim kadar iyimser oldu. "Sana dememiş miydim?" dedi. "Savaşın cilvesi! Bu sabah beş *sou*'muz vardı, bir de şimdi halimize bak. Hep derim, para bulmaktan kolay ne var. Bak aklıma ne geldi, Rue Fondary'de bir arkadaşım var. Benden dört bin frank aşırmıştı, hırsız. Ayıkken gelmiş geçmiş en büyük hırsız ama tuhaftır, içince epey dürüst oluyor. Bence akşam altı demeden sarhoş olmuştur. Hadi gidip onu bulalım. Muhtemelen borcuna istinaden bir yüzlük verir. *Merde!* Belki iki yüz bile verebilir. *Allons-y!*[2]"

Rue Fondary'ye gidip adamı bulduk; gerçekten sarhoştu da ama yüz frangımızı alamadık. Daha kaldırımda

1. (Fr.) Tanrı aşkına. (Ç.N.)
2. (Fr.) Hadi gidelim! (Ç.N.)

karşılaşır karşılaşmaz Boris'le korkunç bir laf dalaşına girdiler. Diğer adam Boris'e tek bir kuruş borcu olmadığını bilakis ondan dört bin frank alacaklı olduğunu iddia etti ve ikisi de benim görüşümü sorup durdu. Meselenin aslını astarını bir türlü anlayamadım. Tartıştılar da tartıştılar, önce sokakta, sonra bir bistroda, ardından akşam yemeğine gittiğimiz *prix fixe*[1] bir lokantada, sonra bir başka bistroda. Nihayet birbirlerine iki saat hırsız dedikten sonra, Boris'in parasını son *sou*'ya kadar tüketen bir içki yarışına girdiler.

Boris geceyi bir ayakkabıcının, Commerce mahallesinde kalan bir başka Rus mültecinin evinde geçirdi. Bu sırada benim de sekiz frangım kalmıştı ve epey de sigaram vardı; tıka basa da doymuştum. Kötü geçen iki günden sonra harikulade bir değişiklikti bu.

1. (Fr.) Sabit fiyat. (Ç.N.)

VIII. Bölüm

Artık elimizde yirmi sekiz frank olduğundan tekrar iş aramaya başlayabilirdik. Boris kim bilir ne karşılığında hâlâ ayakkabıcının evinde kalıyordu ve bir Rus arkadaşından yirmi frank daha borç almayı başarmıştı. Paris'in orasında burasında, çoğunlukla kendisi gibi eski asker olan birçok arkadaşı vardı. Kimileri garson ya da bulaşıkçı, kimileri taksi şoförüydü, birkaçı kadınlardan geçiniyordu, bazıları Rusya'dan para getirmeyi başarmıştı ve garajları ya da dans salonları vardı. Paris'teki Rus mülteciler genel olarak çalışkan insanlar ve yaşadıkları talihsizliklere, aynı sınıftan bir İngiliz'in yapabileceğinden çok daha iyi göğüs geriyorlar. Elbette istisnalar da var. Boris bana bir keresinde tanıştığı bir Rus dükünden bahsetmişti; sürgündeki dük sık sık pahalı lokantalara gidiyordu. Garsonların arasında bir Rus subayı olup olmadığını öğreniyor ve yemeğini bitirdikten sonra onu dostane bir tavırla yanına çağırıyordu.

"Oo," diyordu dük. "Demek sen de benim gibi eski askersin ha? Kötü günlerden geçiyoruz değil mi? Neyse neyse, Rus askeri hiçbir şeyden korkmaz. Sen hangi alaydaydın?"

"Filanca alayda efendim," diye yanıt veriyordu garson.

"Çok yiğit bir alaydır! Onları 1912'de teftiş etmiştim. Bu sırada ne yazık ki cüzdanımı evde unutmuşum. Ama eminim bir Rus subayı benden üç yüz frangı esirgemeyecektir."

Garsonun üç yüz frangı varsa verirdi ve elbette parayı bir daha göremezdi. Dük bu şekilde epey kazanmıştı. Belki de garsonlar söğüşlenmekten şikâyetçi değillerdi. Dük düktür; sürgünde bile.

Boris işte bu Rus mültecilerden biri aracılığıyla para kazandırma ihtimali olan bir şeylerden haberdar oldu. Paltolarımızı rehine verdikten iki gün sonra bana esrarengiz bir havayla şöyle dedi:

"Baksana *mon ami*, hiç siyasi görüşün var mı?"

"Hayır," dedim.

"Benim de yok. Elbette insan her zaman vatanseverdir ama yine de... Musa'nın Mısırlıları soymakla ilgili bir sözü yok muydu? Bir İngiliz olarak İncil'i okumuşsundur sen. Demek istediğim, komünistlerden para kazanmaya bir itirazın olur mu?"

"Yo, elbette olmaz."

"Pekâlâ, duyduğuma göre Paris'te bize yardımcı olabilecek gizli bir Rus cemiyeti varmış. Komünist, daha doğrusu Bolşevik ajanları. Dostane bir cemiyet gibi davranıp sürgündeki Ruslarla iletişime geçiyor, sonra onları Bolşevik yapmaya çalışıyorlarmış. Arkadaşım cemiyetlerine katılmış; onlara başvurursak bize yardım edebileceklerini düşünüyor."

"Ama bizim için ne yapabilirler ki? Zaten her halükârda Rus olmadığım için bana yardım etmezler."

"Ama mesele tam da bu. Adamlar bir Moskova gazetesinin muhabirleriymiş ve İngiliz siyaseti hakkında makale istiyorlarmış. Hemen gidersek makale siparişlerini belki sana verirler."

"Bana mı? Ama ben siyasetin s'sinden anlamam."

"*Merde!* Onların da bir şeyden anladığı yok. Siyasetten anlayan kim var ki zaten? Olay çok basit. Tek yapman gereken İngiliz gazetelerinde yazanları kopyalamak. *Daily Mail*'in Paris baskısı yok mu? Oradan al."

"Ama *Daily Mail* muhafazakâr bir gazete. Komünistlerden nefret ediyor."

"O zaman *Daily Mail*'de yazanların tersini söyler, böylece hiç şaşmazsın. Ayağımıza gelen bu fırsatı tepmemeliyiz *mon ami*. İşin ucunda yüzlerce frank olabilir."

Bu fikirden hiç hoşlanmamıştım; çünkü Paris polisi komünistlere karşı çok sertti, hele de yabancılarsa ve ben zaten zan altındaydım. Birkaç ay önce bir dedektif beni haftalık bir komünist gazetenin bürosundan çıkarken görünce başım polisle epey derde girmişti. Bu gizli cemiyete giderken yakalanırsam sınır dışı edilme ihtimalim vardı. Ama kaçırılmayacak bir fırsat gibi görünüyordu bu. O öğleden sonra, Boris'in yine garson olan bir arkadaşı bizi randevu yerine götürmeye geldi. Sokağın adını hatırlayamıyorum; temsilciler meclisinin yakınlarında bir yerlerde, Seine kıyısından güneye inen dökünti bir sokaktı. Boris'in arkadaşı çok dikkatli davranmamız konusunda ısrarcıydı. Sokakta öylesine geziniyormuşçasına yürüdük, gireceğimiz kapının yerini belirledik –bir çamaşırhaneydi– sonra tüm pencere ve kafeleri kolaçan ederek geri döndük. Mekân komünistlerin uğrak yeri olarak biliniyorsa izlenmesi muhtemeldi ve niyetimiz, dedektife benzeyen birini görürsek eve dönmekti. Ben korkmuştum ama Boris bu gizli kapaklı harekâttan çok hoşlanmış, ailesini katledenlerle iş yapacağını hepten unutmuştu.

Ortalıkta polis bulunmadığından emin olduktan sonra hızla kapıdan içeri girdik. Çamaşırhanede Fransız bir kadın ütü yapmaktaydı; bize "Rus beyefendiler"in avlunun karşı tarafındaki merdivenin yukarısında oturduklarını söyledi. Karanlık merdivenden birkaç kat çıkıp bir sahanlığa ulaştık. Uzunca saçlı, güçlü, asık suratlı bir

genç adam merdivenin tepesinde duruyordu. Yukarı çıkarken beni şüpheyle süzdü, koluyla yolumu kesti ve Rusça bir şeyler dedi.

Ben yanıt vermeyince, "*Mot d'ordre!*" dedi sertçe.

Durdum; ürkmüştüm. Parola sorulmasını beklemiyordum.

"*Mot d'ordre!*" diye tekrarladı Rus.

Boris'in arkadaşı arkamızdan geliyordu; o sırada öne çıkıp Rusça bir şeyler söyledi, ya parolayı verdi ya da bir açıklama yaptı. Asık suratlı genç adam bunun üzerine tatmin olmuş göründü ve bizi buzlu camları olan, küçük, döküntü bir odaya aldı. Sefil bir büroya benziyordu burası, duvarlarda Rusça propaganda posterleri ve Lenin'in kocaman, kaba bir resmi asılıydı. Masada kolluk takan, tıraşı uzamış bir Rus oturmuş, önünde yığın halinde duran gazete paketlerine adres yazıyordu. İçeri girerken benimle ağır aksanlı bir Fransızcayla konuşmaya başladı.

"Bu ne dikkatsizlik!" diye bağırdı müşkülpesent bir edayla. "Yanınıza çamaşır çıkını almadan nasıl gelirsiniz buraya!"

"Çamaşır mı?"

"Buraya gelen herkes çamaşır getirir. Aşağıdaki çamaşırhaneye geliyorlarmış gibi görünür böylece. Bir sonraki sefer şöyle güzel, büyük bir çıkınla gelin. Polisin peşimize takılmasını istemiyoruz."

Bu iş beklediğimden daha gizli kapaklı çıkmıştı. Boris tek boş sandalyeye geçti ve uzun uzun Rusça konuşuldu. Sadece tıraşsız adam konuşuyordu; asık suratlı olan duvara yaslanmış, benden hâlâ şüpheleniyormuşçasına bakışlarını üstüme dikmişti. Devrimci posterlerle dolu o küçük, gizli odada durup tek kelimesini bile anlamadığım bir sohbeti dinlemek acayip bir histi. Ruslar tebessüm edip omuz silkerek hızlı hızlı, heyecanlı heyecanlı konuşuyorlardı. Neler dediklerini merak ettim. Birbirlerine,

Rus romanlarındaki karakterler gibi "babacık", "minik güvercin" ve "İvan Aleksandroviç" diye hitap ettiklerini düşündüm. Herhalde devrimden bahsediyorlardı. Tıraşsız adam, ödün vermez bir tavırla, "Biz asla tartışmayız. Münakaşa burjuvazinin hobisidir. Bizim tartışmalarımız, eylemlerimizdir," diyor olacaktı. Sonradan, konuşmanın tam bu şekilde ilerlemediğini anladım. Anlaşılan giriş ücreti olarak yirmi frank isteniyor, Boris de parayı ödeyeceğimize söz veriyordu (tüm mal varlığımız on yedi franktan ibaretti). Nihayet Boris kıymetli para çıkınımızı açıp üstünü sonra tamamlamak üzere beş frank ödedi.

Bunun üzerine asık suratlı adam şüpheli şüpheli bakmayı bırakıp masanın kenarına geçti. Kirli sakallı adam bana sorular sormaya başladı ve bir kâğıt parçasına notlar aldı. Sordu: Komünist miydim? Sempatizan olduğum yanıtını verdim. İngiltere'nin siyasi durumuna aşina mıydım? Oo, tabii tabii. Çeşitli bakanların adını andım ve İşçi Partisi'ni hor gören birkaç yorumda bulundum. Peki ya spor? Spor üzerine makaleler yazabilir miydim? (Avrupa'da futbol ile sosyalizmin esrarengiz bir bağlantısı var.) Oo, ona da tabii tabii. Adamların ikisi de ciddi ciddi başlarını salladı. Tıraşı uzamış olan şöyle dedi:

"*Évidemment*[1] İngiltere'deki durumları yakından takip ediyorsun. Moskova'daki haftalık bir gazete için bir dizi makale yazabilir misin? Sana ayrıntıları bildireceğiz."

"Elbette."

"Pekâlâ yoldaş, o zaman yarın sabah ilk postada bizden haber alacaksın. Ya da ikinci postada. Makale başına yüz elli frank veriyoruz. Bir sonraki gelişinizde çamaşır çıkınını unutmayın. *Au revoir*,[2] yoldaş."

1. (Fr.) Tabii. (Ç.N.)
2. (Fr.) Güle güle. (Ç.N.)

Aşağı indik, çamaşırhanede dikkatlice dışarı bakıp sokakta kimsenin bulunmadığından emin olduk ve usulca çıktık. Boris sevinçten havalara uçuyordu. Adak adıyormuş gibi bir coşkuyla en yakın tütüncüye koşup bir puroya elli santim verdi. Dükkândan bastonunu kaldırıma vura vura, ışıldayan bir suratla çıktı.

"Sonunda! Sonunda! Artık talihimiz gerçekten de açıldı *mon ami*. Onları nasıl da güzel tongaya düşürdün. Sana yoldaş dediğini duydun mu? Makale başına yüz elli frank; *Nom de Dieu*, ne büyük şans!"

Ertesi sabah postacıyı duyunca mektubumu almak için aşağı, bistroya koştum; henüz gelmediğini görmek beni hayal kırıklığına uğrattı. İkinci postayı beklemek için evde kaldım ama yine mektup falan yoktu. Gizli cemiyetten üç gün boyunca haber almadıktan sonra ümidi kestik; herhalde makaleleri yazmak için bir başkasını bulmuşlardır, diye düşündük.

On gün sonra gizli cemiyetin bürosunu tekrar ziyaret ettik; yanımıza, kirli çamaşıra benzeyen bir çıkın almaya da özen gösterdik. Gizli cemiyet sırra kadem basmıştı! Çamaşırhanedeki kadının hiçbir şeyden haberi yoktu; sadece *"ces messieurs"*un[1] kira sıkıntısı yüzünden birkaç gün önce ayrıldığını söyledi. Elimizde çıkınımızla öylece dururken nasıl da aptal görünüyorduk! Ama yirmi yerine sadece beş frank ödemiş olmakla avunduk.

Gizli cemiyetten bir daha da ses çıkmadı. Aslında kimdirler, nedirler, kimse bilmiyordu. Şahsen Komünist Parti'yle hiçbir alakaları olduğunu sanmıyorum; bence, hayalî bir cemiyete giriş ücreti alarak Rus mültecileri yağmalayan dolandırıcılardı sadece. Son derece güvenli bir tezgâhtı bu ve kuşkusuz bir başka şehirde hâlâ sürüyor-

1. (Fr.) Bu beyler. (Ç.N.)

dur. Akıllı adamlardı, rollerini harikulade oynamışlardı. Büroları tam da gizli bir komünist bürosunun olması gerektiği gibiydi ve çamaşır çıkınına dair şu ince dokunuş başlı başına dâhiyaneydi.

IX. Bölüm

Üç gün daha iş arayışıyla boş boş dolaştık; çorba ile ekmekten oluşan ve gitgide azalan yemeklerimizi yemek için eve, odama dönüyorduk. Artık iki ümit ışığımız vardı. Öncelikle Boris, Place de la Concorde'un yakınlarındaki Hôtel X.te bir iş olabileceğini duymuştu; ayrıca Rue du Commerce'teki yeni lokantanın patronu nihayet dönmüştü. Öğleden sonra onu görmeye gittik. Boris yolda, bu işi kaparsak kazanacağımız servetten ve patronun üstünde iyi bir izlenim bırakmanın öneminden bahsetti durdu.

"Görüntü; görüntü her şeyden önemlidir *mon ami*. Yeni bir takımım olsun, akşam yemeğine kadar bin frank borç bulabilirim. Keşke paramız varken yeni bir yakalık alsaymışım. Yakalığımı bu sabah tersyüz ettim ama ne manası var ki, bu tarafı da öteki kadar kirli. Sence aç görünüyor muyum *mon ami*?"

"Solgun görünüyorsun."

"Allah kahretsin, ekmek ve patatesle beslenince elden ne gelir? Aç görünmek ölümcüldür. İnsanlarda seni tekmeleme isteği uyandırır. Bekle."

Bir mücevhercinin penceresinde durup renk gelsin diye yanaklarını sertçe tokatladı. Sonra, kızarıklık solmadan önce hızla lokantaya girip patronla tanıştık.

Patron kısa boylu, tombulca, son derece ağırbaşlı bir

adamdı; dalgalı saçları kırlaşmıştı; çift sıra düğmeli, flanelden, şık bir takım giymişti ve parfüm kokuyordu. Boris bana eskiden Rus ordusunda albay olduğunu söylemişti. Karısı da oradaydı; bir ölününki kadar beyaz yüzü ve kırmızı dudaklarıyla bana söğüş et ile domatesi andıran korkunç, şişko bir Fransız kadını. Patron Boris'i içtenlikle selamladı ve birkaç dakika Rusça konuştular. Ben arkada durdum; bulaşıkçılık tecrübelerime dair tumturaklı bir yalan sallamaya hazırdım.

Sonra patron yanıma geldi. Huzursuzca kıpırdanıp bir köleye yaraşır şekilde durmaya çalıştım. Boris, *plongeur*'lerin kölelerin kölesi olduğunu kafama iyice soktuğundan patronun bana pislikmişim gibi davranmasını bekliyordum. Candan bir tavırla elimi tutunca hayretler içinde kaldım.

"Demek İngiliz'siniz!" diye haykırdı. "Ne hoş! O zaman golf oynayıp oynamadığınızı sormam yersiz herhalde?"

"*Mais certainement*,"[1] dedim, golf oynamamın beklendiğini anlayarak.

"Tüm hayatım boyunca golf oynamak istedim. Bana birkaç temel vuruşu öğretme inceliğini gösterebilir misiniz sevgili mösyö?"

Anlaşılan Rusların iş yapma biçimi buydu. Ben *driver* ile *iron* türü sopaların arasındaki farkı anlatırken patron beni can kulağıyla dinledi, sonra aniden her konuda *entendu*[2], dedi; lokanta açıldığında Boris *maître d'hôtel* olacaktı, ben de *plongeur*; işler yolunda giderse tuvalet görevlisine yükselme ihtimalim de vardı. Lokanta ne zaman açılacak, diye sordum. "Tam iki hafta sonra," diye

1. (Fr.) Elbette. (Ç.N.)
2. (Fr.) Anlaştık. (Ç.N.)

yanıt verdi patron asil bir tavırla (aynı anda hem elini sallayıp hem de sigarasının külünü döktüğü öyle bir hareketi vardı ki pek asildi). "Tam iki hafta sonra, öğle yemeği vaktinde." Sonra bariz bir gururla bize lokantayı gezdirdi.

Küçük sayılabilecek bir yerdi; bir barı, yemek salonu ve olsa olsa ortalama bir banyo büyüklüğünde bir mutfağı vardı. Patron lokantayı, ucuz olup da şık görünen, "pitoresk" bir tarzda dekore ediyordu (kendisi buna "*normand*"[1] diyordu; sıvanın üstüne yapıştırılmış sahte kirişler gibi şeylerden oluşuyordu) ve bir ortaçağ havası vermek için adını Auberge[2] de Jehan Cottard koymak istiyordu. Mahallenin tarihî bağlantılarına dair yalanlarla dolu bir el ilanı bastırtmıştı; bu ilan, başka şeylerin yanı sıra, lokantanın yerinde eskiden Şarlman'ın müdavimi olduğu bir han bulunduğunu iddia ediyordu. Patron bu ince dokunuştan çok hoşlanmıştı. Barı da salon sanatçılarının açık saçık resimleriyle süslüyordu. Nihayet ikimize birer pahalı sigara verdi; biraz daha sohbet ettikten sonra eve döndük.

Şahsen bu lokantadan bize hiçbir hayır gelmeyeceği kanaatindeydim. Patron gözüme üçkâğıtçının, daha da kötüsü beceriksiz bir üçkâğıtçının teki gibi görünmüştü; arka kapının dışında da her hallerinden alacaklı oldukları belli iki kişi gözüme çarpmıştı. Ama kendini bir kere daha *maître d'hôtel* olarak gören Boris'in moralini hiçbir şey bozmuyordu.

"Sonunda başardık; yalnızca iki hafta beklememiz gerekiyor. İki hafta nedir ki? Yemek mi? *Je m'en fous*.[3] Üç hafta sonra metresime kavuşacağımı düşündükçe...

1. (Fr.) Norman. (Ç.N.)
2. (Fr.) Han. (Ç.N.)
3. (Fr.) Umurumda değil. (Ç.N.)

Acaba esmer mi olacak sarışın mı? Hiç fark etmez, yeter ki fazla zayıf olmasın."

Bunu izleyen iki gün kötü geçti. Sadece altmış santimimiz kalmıştı, onunla da iki yüz elli gram ekmek ile ekmeğe sürmek için bir parça sarımsak aldık. Sarımsak, tadı damakta kalıp yakın zamanda yemek yemiş yanılsaması yaratsın diye sürülüyordu. Günün çoğunu Jardin[1] des Plantes'ta oturarak geçirdik. Boris taşlarla uysal güvercinlere vurmaya çalıştı ama hep ıskaladı; sonra zarfların arkasına akşam yemeği menüleri yazdık. Yemekten başka bir şeyi düşünmeye çalışamayacak kadar açtık. Boris'in sonunda kendisi için seçtiği yemeği hatırlıyorum. Şöyleydi: bir düzine istiridye, borş çorbası (üstü kremalı, kırmızı, tatlı pancar çorbası), karavideler, piliç *en casserole*[2], haşlanmış erikli dana eti, küçük patates, salata, yufkalı et ve rokfor peyniri, yanında da bir litre Burgonya şarabı ile eski bir konyak. Boris'in damak tadı uluslararası çaptaydı. Daha sonra, refaha kavuştuğumuzda neredeyse bu büyüklükte yemekleri hiç zorlanmadan yediğini görmüşümdür.

Paramız bitince iş aramayı bıraktım ve bir gün daha yemeksiz kaldım. Auberge de Jehan Cottard'ın gerçekten açılacağına inanmıyor, başka hiçbir iş ihtimali de göremiyordum ama yatmaktan başka bir şey yapamayacak kadar miskindim. Sonra talih aniden yüzümüze güldü. Gece, saat on civarında sokaktan heyecanlı bir bağırış geldi. Kalkıp cama çıktım. Boris aşağıda bastonunu sallamaktaydı; yüzü sevinçten ışıldıyordu. Konuşmaya başlamadan önce cebinden ortadan katlanmış bir somun çekip çıkardı ve bana fırlattı.

1. (Fr.) Bahçe, park. (Ç.N.)
2. (Fr.) Güveçte. (Ç.N.)

"*Mon ami, mon cher ami*,[1] kurtulduk! Bil bakalım ne oldu?"

"İş mi buldun yoksa!"

"Place de la Concorde'un yakınındaki Hôtel X.te; ayda beş yüz frank ve yemek. Bugün oradaydım, çalışıyordum. Tanrım, nasıl yedim!"

On-on iki saatlik çalışmanın ardından, sakat bacağına rağmen aklına ilk gelen şey bana müjdeyi vermek için otelime kadar üç kilometre yürümek olmuştu! Dahası, bana ertesi gün öğle paydosunda onunla Tuileries'de buluşmamı söyledi; benim için yemek aşırmaya çalışacaktı. Kararlaştırdığımız saatte bir bankta buluştuk. Yeleğini açtı ve gazete kâğıdından büyük, ezilmiş bir paket çıkardı; içinde, hepsi birbirine karışmış halde dana kıyması, bir parça *camembert* peyniri, ekmek ve bir ekler vardı.

"*Voilà!*" dedi Boris. "Senin için ancak bu kadar aşırabildim. Kapıdaki görevli kurnaz domuzun teki."

Bir bankta gazeteden yemek yemek hiç hoş değildir; özellikle de, genelde güzel kızlarla dolu olan Tuileries'de ama ben bunu umursamayacak kadar açtım. Ben yemek yerken Boris otelin *cafeterie*'sinde çalıştığını açıkladı – yani kilerde. Anlaşılan *cafeterie* oteldeki en aşağı konumdu ve bir garson için çok kötü bir düşüştü ama Auberge de Jehan Cottard açılana dek idare ederdi. Bu süre zarfında ben de Boris'le her gün Tuileries'de buluşacaktım; benim için olabildiğince çok yiyecek aşıracaktı. Bu düzenlemeyi üç gün sürdürdük ve karnımı sadece çalıntı yiyeceklerle doyurdum. Sonra tüm sıkıntılarımız son buldu çünkü Hôtel X.teki *plongeur*'lerden biri ayrıldı ve Boris'in tavsiyesi üzerine ben işe alındım.

1. (Fr.) Dostum, sevgili dostum. (Ç.N.)

X. Bölüm

Hôtel X. klasik bir cephesi, yan tarafında da fare deliğini andıran, küçük ve karanlık bir servis girişi olan büyük, görkemli bir yerdi. Otele sabah yediye çeyrek kala vardım. Pantolonları yağ lekeleriyle dolu bir sıra adam telaşla içeri giriyor, küçücük bir büroda oturan bir kapıcı tarafından kontrol ediliyorlardı. Bekledim; kısa bir süre sonra *chef du personnel*, bir nevi müdür yardımcısı gelip beni sorgulamaya başladı. İtalyan'dı; yuvarlak, solgun ve fazla çalışmaktan bitap düşmüş bir yüzü vardı. Tecrübeli bir bulaşıkçı olup olmadığımı sorunca, evet yanıtını verdim; ellerime bakıp yalan söylediğimi anladı ama İngiliz olduğumu duyunca ses tonunu değiştirip sohbete başladı.

"İngilizce pratik yapabilecek birilerini arıyorduk," dedi. "Müşterilerimiz hep Amerikalı ve İngilizce bildiğimiz tek şey ..." Londra'da çocukların duvarlara yazdığı bir şeyi söyledi. "İşe yarayabilirsin. Aşağı gel."

Yılankavi bir merdivenden iyice yeraltında kalan dar bir koridora götürdü beni; tavan öyle alçaktı ki kimi yerlerde eğilmem gerekiyordu. Fazlasıyla havasız ve karanlıktı, yalnızca birkaç metrede bir soluk sarı ampuller vardı. Labirentimsi karanlık koridorlar kilometrelerce uzuyor gibi duruyor –herhalde aslında birkaç yüz metreydiler– bu da tuhaf bir biçimde akla gemilerin alt gü-

vertelerini getiriyordu; bu koridorlarda da aynı havasızlık, aynı sıkış tıkışlık, aynı sıcak yemek kokuları ve motor vızıltılarını andıran (mutfaktaki ocaktan gelen) uğultular ve vızıltılar vardı. Kapı aralıklarından kâh savrulan küfürler duyuluyor kâh ateşin kırmızı alevleri görülüyordu, bir kere de buzhanenin ürpertici esintisi hissedildi. İlerlerken bir şey sertçe sırtıma çarptı. Bu elli kiloluk bir buz parçasıydı, mavi önlüklü bir hamal tarafından taşınıyordu. Hamalın ardından, omzunda kocaman bir dana eti taşıyan bir çocuk geldi; yanağı ıslak, süngerimsi ete yapışmıştı. "*Range-toi, idiot!*"[1] diye bağırarak beni kenara itip hızla yollarına devam ettiler. Duvarda, ışıklardan birinin altında düzgün bir elyazısıyla şöyle yazılmıştı: "Bulutsuz bir kış günü görme ihtimaliniz, Hôtel X.te bakire bir kadın görme ihtimalinizden daha yüksektir." Acayip bir yere benziyordu burası.

Koridorlardan biri çamaşırhaneye açılıyordu; burada, yüzü iskeleti andıran yaşlı bir kadın bana mavi bir önlük ile bir yığın bulaşık bezi verdi. Sonra *chef du personnel* beni yeraltındaki küçük bir ine götürdü –adeta mahzenin altındaki bir mahzene– burada bir lavabo ile birkaç ocak vardı. Tavan tam dik duramayacağım kadar alçaktı, hava ise herhalde kırk dereceydi. *Chef du personnel*, görevimin oteldeki üstlerim için yukarıdaki küçük yemek odasına yemek getirip götürmek, odalarını temizlemek ve tabaklarını yıkamak olduğunu söyledi. O gittikten sonra, yine İtalyan olan bir garson kıvırcık kafasını kapıdan uzatıp öfkeli öfkeli bana baktı.

"İngiliz'sin ha?" dedi. "Burada patron benim. Eğer iyi çalışırsan..." Kafaya bir şişe dikmiş gibi yapıp lıkır lıkır diye sesler çıkardı. "Eğer iyi çalışmazsan..." Kapıya şiddet-

1. (Fr.) Kendine gel beyinsiz! (Ç.N.)

li tekmeler savurdu. "Benim için boynunu kırmak yere tükürmek kadar kolay olur. Ve bir sorun çıkarsa sana değil bana inanacaklardır. O yüzden ayağını denk al."

Bunun ardından alelacele işe koyuldum. Arada yaklaşık bir saat hariç, sabah yediden akşam dokuzu çeyrek geçeye kadar çalıştım; önce tabakları yıkadım, sonra çalışanların yemek odasındaki masaları ve yerleri sildim, sonra bardaklar ile bıçakları parlattım, sonra yemekleri getirip götürdüm, sonra tekrar bulaşık yıkadım, sonra biraz daha yemek getirip götürdüm ve biraz daha bulaşık yıkadım. Kolay bir işti ve yemek almak için mutfağa girdiğim zamanlar hariç bir sıkıntı yaşamadım. Mutfak gibi bir yeri daha önce hiç görmemiştim, hatta hayal bile edemezdim; boğucu, alçak tavanlı, cehennemi andıran bir mahzendi, ocakların ateşinden kırmızıya bürünmüştü ve savrulan küfürler ile tencere tavaların şangırtısı yüzünden sağır edici bir gürültüsü vardı. Öyle sıcaktı ki ocaklar dışında tüm metal eşya kumaş bezlerle kaplı durmak zorundaydı. Ortada fırınlar vardı ve beyaz keplerine rağmen yüzlerinden ter akan on iki aşçı burada koşuşturup duruyordu. Fırınların etrafında tezgâhlar vardı; garsonlar ve *plongeur*'lerden oluşan bir güruh burada ellerinde tepsilerle durmuş, yaygara koparıyordu. Yarı çıplak yamaklar ateşi besliyor ve devasa bakır sos tencerelerini kumla ovuyordu. Herkes telaşlı ve öfkeli görünüyordu. Pala bıyıklı, kırmızı suratlı, ince bir adam olan aşçıbaşı ortada durmuş, bir *plongeur*'e küfretmek için ara verdiği anlar hariç, sürekli "*Ça marche, deux œufs brouillés! Ça marche, un Chateaubriand pommes sautées!*"[1] diye gürleyip duruyordu. Üç tane tezgâh vardı ve mutfağa ilk girişimde tepsimi bilmeden yanlış tezgâha koymuştum. Aşçıbaşı yanı-

1. (Fr.) Çabuk, iki haşlanmış yumurta! Çabuk, sote patatesli Chateaubriand! (Ç.N.)

ma geldi, bıyıklarını kıvırdı ve beni tepeden tırnağa süzdü. Sonra kahvaltı aşçısını çağırıp beni gösterdi.

"Şunu görüyor musun? İşte bugünlerde bize böyle *plongeur*'ler yolluyorlar. Nerelisin sen geri zekâlı? Charenton'lusundur herhalde?" (Charenton'da büyük bir akıl hastanesi vardı.)

"İngiltereliyim," dedim.

"Belli. Pekâlâ, *mon cher monsieur l'Anglais*,[1] sana bir orospu çocuğu olduğunu bildirebilir miyim? Şimdi *fousmoi le camp*[2] ve diğer tezgâha, ait olduğun yere geç."

Mutfağa her girişimde benzer bir muameleye maruz kalıyordum çünkü her zaman bir hata yapıyordum; işleyişi bilmem bekleniyordu ve bu doğrultuda küfür yiyordum. Meraktan gün içerisinde bana kaç kere *maquereau*[3] denildiğini saydım; otuz dokuzdu.

Dört buçukta İtalyan ara verebileceğimi ama beşte tekrar çalışmaya başlayacağımız için dışarı çıkmaya değmeyeceğini söyledi. Sigara içmek için tuvalete gittim; sigara içmek katiyen yasaktı ve Boris beni tek güvenli yerin lavabo olduğuna dair uyarmıştı. Ondan sonra tekrar çalışmaya başladım ve dokuzu çeyrek geçe bir garson kapıdan kafasını uzatıp geri kalan bulaşıkları bırakmamı söyleyene dek çalıştım. Bana tüm gün domuz, pezevenk vs. dedikten sonra bir anda oldukça sıcak davranmaya başladığını fark edince şaşırdım. Bu küfürlerin aslında bir tür sınama olduğunu fark ettim.

"Bu kadarı kâfi *mon p'tit*,[4]" dedi garson. "*Tu n'es pas débrouillard*[5] ama iyi çalışıyorsun. Gel de akşam yemeği-

1. (Fr.) Sevgili İngiliz beyefendi. (Ç.N.)
2. (Fr.) Defol git buradan. (Ç.N.)
3. (Fr.) Pezevenk. (Ç.N.)
4. (Fr.) Küçüğüm. (Ç.N.)
5. (Fr.) Hiç işini bilmiyorsun. (Ç.N.)

ni ye. Otel adam başına iki litre şaraba izin veriyor, ben de bir şişe daha çaldım. Güzel güzel içelim."

Üstümüz olan çalışanlardan artakalanlarla harikulade bir akşam yemeği yedik. Mayışan garson bana gönül maceralarını, İtalya'da bıçakladığı iki adamı ve askerlikten nasıl yırttığını anlattı. Bir kere tanıyınca iyi bir çocuktu, bana nedense Benvenuto Cellini'yi[1] hatırlatıyordu. Yorgundum, kan ter içinde kalmıştım ama doğru dürüst yemek yiyebildiğim için kendimi yepyeni bir adam gibi hissediyordum. İş zor görünmüyordu ve bana uygun olduğunu düşünüyordum. Ama devam edip etmeyeceği belirsizdi çünkü yirmi beş franga sadece o gün için "ek işçi" tutulmuştum. Asık suratlı kapıcı parayı sayarak ödedi ve dediğine göre sigorta için yirmi beş santim kesti (daha sonra bunun yalan olduğunu anladım). Sonra koridora çıktı, ceketimi çıkarttırdı, her yerime dikkatle vurarak çalıntı yiyecek aradı. Bunun ardından *chef du personnel* gelip benimle konuştu. Çalışmaya hevesli olduğumu görünce garson gibi o da daha sıcak davranmaya başlamıştı.

"İstersen sana sürekli bir iş verebiliriz," dedi. "Şef garson bir İngiliz'e sövmekten keyif alacağını söylüyor. Bir aylığına anlaşabilir miyiz?"

İşte nihayet bir iş bulmuştum ve hemen kapmaya hazırdım. Sonra aklıma, on beş gün içinde açılacak Rus lokantası geldi. Bir aylık çalışma sözü verip ortasında ayrılmak ayıp olurdu. Yakında başka bir işe başlama ihtimalim olduğunu söyledim; on beş günlüğüne anlaşabilir miydik? *Chef du personnel* omuzlarını silkti ve otelin elemanlarla yalnızca aylık anlaştığını söyledi. Anlaşılan işi kaçırmıştım.

1. Benvenuto Cellini (1500-1571), İtalyan heykeltıraş. (Ç.N.)

Boris önceden kararlaştırdığımız üzere beni Rue de Rivoli'nin yakınlarındaki kemerlerin altında bekliyordu. Ona olanları anlattığımda öfkeden kudurdu. Onu tanıdığımdan bu yana ilk defa kendini kaybetti ve bana aptal dedi.

"Aptal! Aptal oğlu aptal! Arkamı döndüğümde çöpe atacaksan sana iş bulmamın ne manası var? Nasıl diğer lokantadan bahsedecek kadar şapşal olabiliyorsun? Sadece bir ay çalışma sözü verecektin."

"Ayrılmak zorunda kalabileceğimi bildirmek daha dürüstçe geldi," diye itiraz ettim.

"Dürüstçeymiş! Dürüstçeymiş! Bir *plongeur*'ün dürüst davrandığı nerede görülmüş? *Mon ami!*" Aniden klapamı yakalayıp samimiyetle konuştu. "M*on ami*, tüm gün burada çalıştın. Otelde çalışmanın neye benzediğini görüyorsun. Sence bir *plongeur*'ün maddi gücü haysiyetli olmaya yeter mi?"

"Galiba hayır."

"Peki, o zaman hemen dön ve *chef du personnel*'e bir ay çalışmaya hazır olduğunu söyle. Diğer işi sallayacağını söyle. Sonra lokanta açıldığında işten ayrılıvereceğiz, o kadar."

"Ama anlaşmayı bozduğumda maaşıma ne olacak?"

Boris bastonunu kaldırıma vurup aptallığım karşısında feryat etti. "Maaşının günlük ödenmesini iste, böylece tek bir kuruş bile kaybetmezsin. Anlaşmasına uymadı diye bir *plongeur*'e dava mı açacaklar zannediyorsun? Bir *plongeur* dava açılamayacak kadar alçaktadır."

Alelacele lokantaya döndüm, *chef du personnel*'i buldum ve ona bir ay çalışacağımı söyledim; beni hemen işe aldı. *Plongeur* ahlakına dair aldığım ilk ders bu oldu. Daha sonra vicdanım yüzünden tereddüt etmenin ne kadar budalaca olduğunu fark ettim; zira büyük oteller çalışanlarına oldukça acımasız davranıyor. İnsanları işin

gerekliliğine göre alıp çıkarıyor ve sezon sonunda hepsi de kadronun yüzde onunu ya da fazlasını kovuyor. Önceden haber vermeden ayrılan bir adamın yerine birini bulmakta da hiç güçlük çekmiyorlar çünkü Paris işsiz otel çalışanı kaynıyor.

XI. Bölüm

Neticede anlaşmamı bozmadım çünkü Auberge de Jehan Cottard'dan ses çıkana kadar altı hafta geçmişti. Bu sırada Hôtel X.te çalıştım, dört gün *cafeterie*'de, bir gün dördüncü katta garsona yardımcı olarak, bir gün de yemek salonunun bulaşıklarını yıkayan kadının yerine geçerek. Şansıma tatil günüm pazardı ama bazen biri hastalanınca o gün de çalışmam gerekiyordu. Sabah yediden öğlen ikiye ve akşam beşten dokuza kadar, yani on bir saat çalışıyordum ama yemek salonunun bulaşıklarını yıkayınca bu on dört saate çıkıyordu. Parisli bir *plongeur*'ün gündelik ölçütüne göre olağanüstü derecede kısa saatler bunlar. Bu hayatın tek zorlu yanı, o labirentimsi mahzenlerin korkunç sıcaklığı ve havasızlığıydı. Büyük ve düzenli bir yer olan otel, bunun haricinde rahat sayılıyordu.

Cafeterie'miz, altı metreye iki metre genişliğinde ve iki buçuk metre yüksekliğinde, kasvetli bir mahzendi ve kahve makineleri, ekmek kesiciler ile benzeri eşyalarla öyle tıklım tıkış doluydu ki, bir şeye çarpmadan yürünemiyordu. Fazla ışık vermeyen tek bir ampulle ve şiddetli alevler püskürten dört-beş ocakla aydınlanıyordu. İçerideki termometre kırk derecenin altını hiç göstermiyordu – gün içinde bazen elli beş dereceye çıktığı bile oluyordu. Bir uçta beş tane servis asansörü vardı; diğer uçta

da, içinde süt ile tereyağını tuttuğumuz bir buzhane. Buzhaneye girdiğinizde, bir adımda ısı kırk derece düşüyordu; bu bana Grönland'ın buz dağları ve Hindistan'ın mercan kıyılarıyla ilgili bir ilahiyi hatırlattı. *Cafeterie*'de Boris'le benden başka iki adam daha çalışıyordu. Biri Mario, çabuk heyecanlanan, iriyarı bir İtalyan –teatral el kol hareketleriyle bir trafik polisini andırıyordu– diğeri Macar dediğimiz kıllı, kaba saba bir hayvandı; sanırım Transilvanya ya da daha da uzak bir yerden geliyordu. Macar dışında hepimiz cüsseliydik ve yoğun iş saatlerinde sürekli çarpışıyorduk.

Cafeterie'deki iş düzensizdi. Hiçbir zaman boş kalmıyorduk ama asıl iş iki saatlik taşkınlar halinde geliyordu; her bir taşkına "*un coup de feu*"[1] diyorduk. İlk *un coup de feu* sekizde, üst katlardaki konuklar uyanıp kahvaltı istemeye başladığında yaşanıyordu. Saat sekizde aniden bodrumun her yerinde patırtılar ve bağırışlar yankılanıyordu; dört bir yanda ziller çalıyor, mavi önlüklü adamlar koridorlarda koşuşturuyor, servis asansörlerimiz aynı anda çarparak iniyor ve beş katın beşinden de garsonlar asansör boşluklarından aşağı küfürler savuruyordu. Tüm görevlerimizi hatırlamıyorum ama çay, kahve ve çikolata hazırlamayı, mutfaktan yemekleri, bodrumdan şarapları, yemek salonundan meyve ve benzeri şeyleri getirmeyi, ekmek dilimleyip kızartmayı, tereyağı küplerini yuvarlamayı, reçel tartmayı, süt kutularını açmayı, kesmeşekerleri saymayı, yumurta haşlamayı, yulaf lapası pişirmeyi, buz dövmeyi, kahve öğütmeyi içeriyordu ve tüm bunlar yüz-iki yüz müşteri için yapılıyordu. Mutfak otuz metre, yemek salonu da altmış-yetmiş metre ötedeydi. Servis asansörüyle yolladığımız her şeyi fişe geçirmemiz, fişleri de itinayla dosyalamamız gerekiyordu; tek bir küp şeker kaybolsa dahi sorun

1. (Fr.) Bir el ateş. (Ç.N.)

çıkıyordu. Bunun yanı sıra çalışanlara sürekli ekmek ve kahve vermek ve üst kattaki garsonların yemeklerini götürmek zorundaydık. Genel olarak karmaşık bir işti.

Hesabıma göre gün içinde yirmi beş kilometre yürümek ya da koşmak gerekiyordu; yine de işin yoruculuğu bedenselden çok zihinseldi. Görünürde bu aptalca yamaklık işinden daha kolay bir şey olamaz ama telaş edilince şaşırtıcı derecede zorlaşıyor. Çeşitli işler arasında sürekli geçiş yapmanız gerekiyor; bir iskambil destesini zamana karşı yarışarak düzenlemeye benziyor bu. Sözgelimi ekmek kızartıyorsunuz ki küt! Servis asansörü çay, ekmek ve üç farklı reçel siparişiyle aşağı iniyor ve aynı anda küt! Çırpılmış yumurta, kahve ve greyfurt için bir başka sipariş geliyor; yumurta için mutfağa, meyve için yemek odasına gidiyor, ekmeğiniz yanmadan dönmek için şimşek hızında hareket ediyorsunuz; bu sırada çay ile kahvenin yanı sıra hâlâ beklemede olan bir düzine başka siparişi hatırlamanız gerekiyor; aynı anda peşinize takılmış, kayıp bir soda şişesiyle ilgili sıkıntı çıkaran bir garsonla tartışıyorsunuz. Bu iş zannedilenden daha fazla zekâ gerektiriyor. Mario güvenilir bir *cafetier* olmak için bir yıl gerektiğini söylerken kuşkusuz haklıydı.

Sekiz ile on buçuk arası bir nevi hezeyan halinde geçiyordu. Bazen hayattaki son beş dakikamızı yaşıyormuşuz gibi bir hızda hareket ediyorduk, bazen de tüm siparişlerin kesildiği ve her şeyin bir anlığına sessizleşmiş gibi göründüğü ani durgunluklar yaşanıyordu. Sonra yerdeki çöpleri süpürüyor, yeniden talaş atıyor ve çanak çanak şarap, kahve ya da su içiyorduk – yeter ki sıvı olsun. Çalışırken sık sık buz parçaları koparıp emiyorduk. Ocakların ısısı mide bulandırıcıydı; gün içinde litrelerce içecek yuvarlıyorduk; birkaç saat içinde önlüklerimiz bile terden sırılsıklam oluyordu. Kimi zamanlar iş çok aksıyordu; Mario bizi toparlamasa müşterilerin bir kısmı kahvaltısız kalırdı. Mario *cafeterie*'de on dört yıldır çalışı-

yordu ve iki iş arasında bir saniyeyi bile boşa harcamama yeteneğine sahipti. Macar çok aptaldı, ben tecrübesizdim, Boris de kısmen sakat bacağı yüzünden kısmen garsonluktan sonra *cafeterie*'de çalışmaya utandığından ense yapıyordu ama Mario muhteşemdi. *Cafeterie*'nin ortasında uzun kollarını açıp bir eliyle kahve demliğini doldururken diğer eliyle yumurta haşlaması, aynı anda kızaran ekmeğe göz kulak olup Macar'a talimatlar savurması, aralarda da *Rigoletto*'dan parçalar söylemesi hakikaten takdire şayandı. Patron onu el üstünde tutuyordu; bizim gibi beş yüz değil ayda bin frank alıyordu.

Kahvaltının keşmekeşi on buçukta bitiyordu. Sonra *cafeterie* masalarını siliyor, yeri süpürüyor, pirinç tencere ile tavaları parlatıyor ve iyi sabahlarda sigara içmek için teker teker lavaboya gidiyorduk. Bu rahatlama saatimizdi – ama göreceli bir rahatlama çünkü öğle yemeği için sadece on dakikamız vardı ve bu on dakika muhakkak bölünüyordu. Müşterilerin on iki ile iki arasındaki öğle yemeği vakti de kahvaltı gibi bir hengâmeydi. İşimiz çoğunlukla mutfaktan yemekleri almaktan oluşuyordu, bu da sürekli aşçıların *engueulade*'lerine[1] maruz kalmak demekti. Aşçılar bu noktada ocaklarının başında dört-beş saattir ter döküyorlardı ve hepsinin de tansiyonu yükselmişti.

İkide aniden özgür adamlar oluyorduk. Önlüklerimizi çıkarıp paltolarımızı giyiyor ve kendimizi dışarı atıyorduk; paramız olduğunda en yakındaki bistroya gidiyorduk. Ocak ateşiyle aydınlanan o mahzenlerden sokağa çıkmak tuhaf bir histi. Hava insanı kör edecek kadar berrak ve soğuk geliyordu; arktik bir yaz günü gibi, tüm o ter ve yemek kokularından sonra benzin kokusu da ne tatlı geliyordu! Bazen bistrolarda aşçılarımızdan ve gar-

1. (Fr.) Sövgü. (Ç.N.)

sonlarımızdan birileriyle karşılaşırdık; bize sıcak davranır, içki ısmarlarlardı. İçeride onların köleleriydik ama otel hayatının âdetine göre mesai saatleri dışında herkes eşittir ve *engueulade*'ler unutulur.

Beşe çeyrek kala otele dönüyorduk. Altı buçuğa kadar hiç sipariş gelmiyordu, biz de bu süre zarfında gümüşleri parlatıyor, kahve makinelerini temizliyor ve başka ufak tefek işlerle uğraşıyorduk. Sonra günün en büyük keşmekeşi başlıyordu: akşam yemeği saati. Keşke kısa bir süreliğine Zola olabilsem, sırf o akşam yemeği saatini betimleyebilmek için. Durum temelde şöyleydi: Yüz ya da iki yüz kişinin her biri, beş-altı çeşitten oluşan farklı farklı yemekler talep ediyordu ve elli ya da altmış kişi bu yemekleri pişirip servis etmek, ardından ortalığı temizlemek zorundaydı; lokantacılık tecrübesi olan biri bunun ne anlama geldiğini çok iyi bilir. Ve iş yükünün ikiye katlandığı bu süre zarfında tüm ekip bitap düşmüş, bir kısmı da sarhoş olmuş oluyordu. Manzarayı sayfalarca anlatsam bile gerçekte nasıl olduğunu yansıtmayı başaramam. Dar koridorlarda ileri geri gidişler, çarpışmalar, bağrışmalar, kasalarla ve tepsilerle ve buz parçalarıyla cebelleşmeler, sıcak, karanlık, uzatmaya vakit olmayan öfke dolu, azılı tartışmalar; tasvirin ötesinde. Bodruma ilk defa inen biri kendini manyaklar koğuşunda bulduğunu zannederdi. Tüm bu kaosun içindeki düzeni ancak sonraları, otelin işleyişini anlayınca görebildim.

Sekiz buçukta iş bir anda kesiliyordu. Dokuza kadar serbest değildik ama kendimizi sere serpe yere atıyor ve içecek bir şey almak için buzluğa gidemeyecek kadar tembel bir halde öylece uzanıp bacaklarımızı dinlendiriyorduk. Bazen *chef du personnel* bira şişeleriyle çıkageliyordu zira zor bir gün geçirdiğimizde otel bize fazladan bira veriyordu. Verdikleri yemek tatsız tuzsuzdu ama patron içki konusunda cimri değildi; günde iki litre şarap

almamıza müsaade ediyordu çünkü bir *plongeur*'ün iki litre alamazsa üç litre çalacağını iyi biliyordu. Şişelerin dibindeki son yudumları da alabiliyor, bu yüzden genellikle fazla içiyorduk; iyi bir şeydi bu zira çakırkeyif olunca daha hızlı çalışılıyordu sanki.

Haftanın dört günü böyle geçiyordu; geri kalan diğer iş gününün biri daha iyi, diğeri daha kötüydü. Bir hafta bu hayatı sürdürdükten sonra tatil ihtiyacı hissettim. Cumartesi gecesi bistromuzdaki insanlar sarhoş olmakla meşguldü; ertesi gün izinli olduğumdan ben de onlara katılmaya çoktan hazırdım. Hepimiz yatağa sabahın ikisinde, sarhoş gittik; öğlene kadar uyumayı planlıyorduk. Beş buçukta aniden uyandırıldım. Otelden yollanan bir gece bekçisi başucumda duruyordu. Çarşafı çekip beni sertçe sarstı.

"Kalk!" dedi. "*Tu t'es bien saoulé la gueule, pas vrai*?[1] Neyse, boş ver, otelde eleman eksiği var. Bugün çalışman lazım."

"Neden çalışacakmışım?" diye itiraz ettim. "Bugün izin günüm."

"İzin günüymüş! İş var. Kalk!"

Kalkıp dışarı çıktım; belim kırılmış ve kafamın içine kızgın korlar dökülmüş gibi hissediyordum. Kanımca bütün bir gün çalışmama imkân yoktu. Ama yine de, bodrumda sadece bir saat kaldıktan sonra kendimi gayet iyi hissettiğimi fark ettim. Anlaşılan o mahzenlerin ısısı, tıpkı bir hamam gibi, ne kadar olursa olsun içtiğinizi terle atmanızı sağlıyordu. *Plongeur*'ler bunu biliyor ve buna güveniyorlar. *Plongeur*'lerin hayatının mükâfatlarından biri de litrelerce şarabı yuvarlayıp fazla zararını görmeden terle atabilme gücüdür.

1. (Fr.) İyice kafayı bulmuşsun, değil mi? (Ç.N.)

XII. Bölüm

Otelde geçirdiğim en iyi zaman hiç şüphesiz dördüncü kattaki garsona yardıma gittiğim zamandı. *Cafeterie*'yle servis asansörleri aracılığıyla iletişim kuran küçük bir kilerde çalışıyorduk. Mahzenlerden sonra harikulade serin geliyordu, iş de çoğunlukla gümüşler ve kadehleri parlatmaktan oluşuyordu ki bu insani bir iştir. Garson Valenti iyi biriydi, baş başa kaldığımızda bana neredeyse akranıymışım gibi davranıyordu; gerçi başkalarının yanında beni terslemesi gerekiyordu çünkü bir garsonun *plongeur*'lerle samimiyet kurması yakışık almaz. Bazen, iyi bir gün geçirdiğinde bana beş frank bahşiş veriyordu. Alımlı bir gençti, yirmi dört yaşındaydı ama on sekiz gösteriyordu ve çoğu garson gibi kendini ve giysilerini taşımayı iyi biliyordu. Siyah frakı ve beyaz papyonuyla, taze yüzü ve parlak kahverengi saçlarıyla tam bir Eton[1] öğrencisini andırıyordu; oysa on iki yaşından beri ekmeğini kendi kazanıyordu ve kelimenin gerçek anlamıyla sokaktan gelmişti. Deneyimlerinin arasında pasaportu olmadan İtalya sınırından geçmek, kuzeydeki bulvarlarda el arabasıyla kestane satmak, Londra'da izinsiz çalış-

1. İngiltere'nin en eski ve seçkin yatılı okullarından biri. (Ç.N.)

maktan elli gün hapis cezası almak ve bir otelde kendisine kur yapan zengin, ihtiyar bir kadından hediye olarak elmas bir yüzük aldıktan sonra yüzüğü çalmakla suçlanmak vardı. Boş anlarımızda asansör boşluğunda oturup sigara içerken onunla sohbet etmek hoşuma gidiyordu.

En kötü günüm, yemek salonunun bulaşığını yıkadığım gündü. Tabakları değil –onlar mutfakta yıkanıyordu– sadece diğer çanak çömleği, gümüşleri, bıçakları ve kadehleri yıkamam gerekiyordu ama bu kadarı bile on üç saatlik mesai demekti; gün içerisinde otuz-kırk tane bulaşık bezi değiştiriyordum. Fransa'da kullanılan çağdışı yöntemler yüzünden bulaşık yıkamak iki kat zordu. Damlalık sepeti diye bir şey duyulmamıştı, sabun tozu yoktu, sadece o yapış yapış Arap sabunu vardı ve Paris'in sert suyunda köpürmek bilmiyordu. Kiler ile bulaşıkhanenin birleşimi olan ve doğrudan yemek salonuna açılan kirli, kalabalık bir odacıkta çalışıyordum. Bulaşık yıkamanın yanı sıra garsonların yemeklerini getirip masalarına servis etmem gerekiyordu; garsonların çoğu dayanılamayacak derecede küstahtı ve azıcık nezaket görebilmek için birkaç kere yumruklarımı konuşturmak zorunda kaldım. Normal zamanlarda bulaşıkları yıkayan kadının hayatını cehenneme çevirmişlerdi.

O pis, küçük bulaşıkhaneye bakıp yemek salonuyla aramızda yalnızca çift kanatlı bir kapının bulunduğunu düşünmek çok komikti. Yan tarafta büyük bir ihtişam içinde –pırıl pırıl masa örtüleri, vazo vazo çiçekler, aynalar, yaldızlı kornişler, renkli melek heykelleri– müşteriler oturuyordu ve burada, yalnızca birkaç metre ötede ise tüm pisliğimiz içinde biz. Çünkü gerçekten de mide bulandırıcı bir pisliğin içindeydik. Yerleri süpürmeye akşama kadar fırsat olmuyordu ve sabunlu su, marul yaprağı, yırtık kâğıtlar ile çiğnenmiş yiyeceklerden oluşan bir bileşimin içinde yüzüyorduk. Bir düzine garson ceketlerini

çıkarmış, terli koltukaltlarını sergileyerek masada oturuyor, salataları karıştırıp başparmaklarını krema kâselerine daldırıyordu. Odaya yiyecek ile ter karışımı, iğrenç bir koku hâkimdi. Dolaplarda, tabak yığınlarının ardında, her yerde garsonların aşırdığı yiyeceklerden oluşan pis yığınlar duruyordu. Sadece iki tane lavabo vardı ve evye yoktu; bir garsonun yüzünü temiz tabak çanakların durulandığı suda yıkaması gayet alışılageldik bir durumdu. Ama müşteriler bunların hiçbirini görmüyordu. Yemek salonu kapısının ardında hasır bir paspas ile bir ayna vardı ve garsonlar kendilerine çekidüzen verip içeri pirüpak bir şekilde giriyordu.

Bir garsonun otelin yemek salonuna girişini görmek çok öğretici. Garson, kapıdan geçerken aniden bir dönüşüm geçiriyor. Omuzlarının duruşu değişiyor; tüm kir, telaş ve öfke bir anda geride bırakılıyor. Halının üstünde ciddi, papazvari bir edayla kayıyor. Ateşli bir İtalyan olan asistan *maître d'hôtel*'imizin, şarap şişesi kıran bir çırağı azarlamak için yemek salonunun kapısında duraklamasını hatırlıyorum. Yumruğunu kafasının üstünde sallayarak şöyle bağırmıştı (neyse ki kapı aşağı yukarı ses geçirmezdi):

"*Tu me fais chier.*[1] Bir de kendine garson mu diyorsun, seni piç kurusu? Sen kim garsonluk kim! Ananın geldiği kerhanenin yerlerini silmeye bile layık değilsin. *Maquereau!*"

Kelimeler kifayetsiz kalınca kapıya döndü ve kapıyı açarken gürültülü bir biçimde osurdu; İtalyanların en sevdiği hakaretti bu.

Sonra yemek salonuna girdi ve elinde tabakla, bir kuğu kadar zarif bir biçimde süzüldü. On saniye sonra

1. (Fr.) Beni delirtiyorsun. (Ç.N.)

bir müşterinin önünde saygıyla eğiliyordu. Ve onun eğilmesini, eğitimli garsonlara has bir şekilde nazik nazik gülümsemesini izlerken, kendisine böyle bir aristokrat hizmet ettiği için müşterinin mahcup olduğunu düşünmeden edemiyordunuz.

Bu temizlik işi bütünüyle mide bulandırıcıydı; zor değil, sıkıcı ve anlatılamayacak denli saçma bir iş. Bazılarının böyle mesleklerde onlarca yıl harcadığını düşünmek çok ürkütücü. Yerine geçtiğim kadın nereden baksanız altmış yaşında vardı ve her yıl haftada altı gün, günde on üç saat musluğun önünde dikiliyordu; üstüne üstlük garsonların gazabına uğrayarak. Eskiden aktris olduğunu söylüyordu, sanırım aslında bir fahişeydi; çoğu fahişe sonunda temizlikçi oluyor. Yaşına ve sürdüğü hayata rağmen parlak, sarı bir peruk takmasını, yirmisinde bir genç kız gibi gözlerine kalem çekip yanaklarını boyamasını görmek çok tuhaftı. Demek yetmiş sekiz saatlik mesaiyle geçen bir haftanın sonunda bile insan bir nebze zinde kalabiliyor.

XIII. Bölüm

Oteldeki üçüncü günümde, benimle çoğunlukla samimi bir tonla konuşan *chef du personnel* beni yanına çağırıp sertçe şöyle dedi:

"Bana bak, şu bıyığını hemen kes! *Nom de Dieu*, bıyıklı *plongeur* görülmüş şey mi!"

İtiraz etmeye başladım ama lafımı kesti. "Bıyıklı bir *plongeur* ha – zırvalık! Yarın o bıyığı görmeyeceğim."

Eve dönerken Boris'e bu talimatın manasını sordum. Omuz silkti. "Dediğini yapman gerekiyor *mon ami*. Otelde aşçılar dışında kimsenin bıyığı yoktur. Dikkatini çeker sanmıştım. Sebebi mi? Sebep yok. Âdet öyle."

Bunun, akşam yemeği ceketiyle beyaz papyon takmamak gibi, bir adabımuaşeret kuralı olduğunu anladım ve bıyığımı kestim. Daha sonra âdetin açıklamasını öğrendim, şuydu: İyi otellerdeki garsonların bıyığı yok ve üstünlüklerini göstermek için *plongeur*'lerin de bıyıksız olmasını buyuruyorlar; aşçılar da garsonları hor görmek adına bıyık uzatıyorlar.

Bu, otellerde var olan karmaşık kast sisteminin güzel bir örneği. Yaklaşık yüz on kişilik personelimizin saygınlığı, askerlerinki kadar kesin bir şekilde sınıflandırılıyordu ve bir yüzbaşı nasıl erin üstüyse, bir aşçı ya da garson da *plongeur*'ün üstüydü. Herkesin üstünde müdür vardı; mü-

dür herkesi kovabiliyordu, aşçıları bile. Patronu hiç görmezdik ve hakkında bildiğimiz tek şey, yemeklerinin müşterilerinkinden de büyük bir itinayla hazırlanması gerektiğiydi; otelde disiplini sağlamak müdürün göreviydi. Vazifeşinas bir adamdı ve miskinliğe müsamaha göstermemeye çalışıyordu ama biz ondan zekiydik. Otel boyunca uzayan bir servis zili sistemi vardı ve bütün ekip bu zillerle birbirine işaret veriyordu. Bir uzun bir kısanın ardından iki uzun zil müdür geliyor demekti ve bu sesi duyduğumuzda meşgul görünmeye özen gösteriyorduk.

Müdürün altında *maître d'hôtel* vardı. *Maître d'hôtel* masaya ancak bir lord ve benzeri geldiğinde servis yapardı ama diğer garsonları yönlendirir ve yiyecek alımına yardımcı olurdu. Bahşişten ve şampanya şirketlerinden aldığı primden (onlara geri yolladığı her mantar için iki frank) kazancı günde iki yüz franga geliyordu. Geri kalan personelden çok daha farklı bir konumdaydı; yemeklerini kendi özel odasında yiyordu, masasında gümüşler oluyordu ve kendisine temiz, beyaz ceketli iki çırak servis yapıyordu. Şef garsonun hemen altında gelen aşçıbaşı ayda yaklaşık beş bin frank kazanıyordu; yemeğini mutfakta ama ayrı bir masada yiyordu ve aşçı çıraklarından biri ona servis yapıyordu. Onu *chef du personnel* izliyordu; *chef du personnel* ayda yalnızca bin beş yüz frank kazanıyordu ama siyah ceket giyiyor ve ağır işlere elini sürmüyordu; ayrıca *plongeur*'leri kovabiliyor, garsonları da cezalandırabiliyordu. Sonra ayda yedi yüz elli ila üç bin frank kazançları olan diğer aşçılar geliyordu; sonra cüzi bir sabit maaşın yanı sıra günde yetmiş frank bahşiş kazanan garsonlar; sonra çamaşırcı ile terzi kadınlar; sonra hiç bahşiş almayan ama ayda yedi yüz frank kazanan garson çırakları; sonra ayda yine yedi yüz elli frank kazanan *plongeur*'ler; sonra ayda beş-altı yüz frank alan oda hizmetçileri; sonda da ayda beş yüz frankla *cafetier*'ler. Biz

cafeterie'ciler otelin süprüntüleriydik, herkes tarafından hor görülür, sen diye hitap edilirdik.

Başkaları da vardı – genelde kurye olarak adlandırılan büro çalışanları, kilerci, içki mahzeni sorumlusu, birtakım hamallar ve komiler, buzcu, fırıncılar, gece bekçisi, kapıcı. Farklı işleri farklı ırklardan kişiler yapıyordu. Büro çalışanları, aşçılar ve terziler Fransız'dı, garsonlar İtalyan ve Alman'dı (Paris'te Fransız garson diye bir şey neredeyse yoktur), *plongeur*'ler çoğunlukla Arap ve zenciydi ama Avrupa'daki her türlü ırktan olabilirdi. Ortak dil Fransızcaydı, İtalyanlar bile birbirleriyle Fransızca konuşuyordu.

Tüm bölümlerin kendilerine has ek kazanç yolları vardı. Parçalanmış ekmeği fırıncılara yarım kilosu sekiz *sou*'ya, mutfak artıklarını domuz yetiştiricilere üç-beş kuruşa satıp geliri *plongeur*'lerin arasında bölüştürmek tüm Paris otellerinde âdettendi. Ufak tefek hırsızlıklar da sık oluyordu. Garsonların hepsi yiyecek araklıyordu –hatta otelin verdiği yemeği yiyen garson pek görmemişimdir– aşçılar mutfakta bunun daha büyük çaplısını yapıyordu, biz *cafeterie*'dekiler ise izinsiz çay ve kahve içiyorduk. Mahzen sorumlusu konyak araklıyordu. Otel kurallarına göre garsonlar yanlarında içki bulunduramıyorlardı, her sipariş için ayrı ayrı mahzen sorumlusuna gitmek zorundalardı. Mahzen sorumlusu içkileri doldururken her kadehten belki bir çay kaşığı ayırıyor, bu şekilde ciddi miktarda içki biriktiriyordu. Size güvenebileceğini düşünürse çalıntı konyağını yudumu beş *sou*'ya satıyordu.

Personel arasında cepçiler de vardı, ceketinizin cebinde para bırakırsanız genelde çalınırdı. Oteldeki en büyük hırsız da, maaşımızı ödeyip çalıntı yiyecek için üstümüzü arayan kapıcıydı. Bu adam beni dolandırarak altı hafta içinde aylık beş yüz frangımın yüz on dördünü yürütmüştü. Maaşımın günlük ödenmesini istemiştim, bu

yüzden kapıcı bana her akşam on altı frank veriyordu ve pazar günleri ödeme yapmayarak (oysa elbette yapması lazımdı) altmış dört frangı cebe atmıştı. Ayrıca arada bir pazarları çalışıyordum; benim haberim yoktu ama bu durumlarda fazladan yirmi beş frank alabiliyordum. Kapıcı bunu da hiç ödemeyerek bir yetmiş beş frangı daha cebe atmıştı. Dolandırıldığımı ancak son haftamda fark edebildim ve hiçbir şey kanıtlayamadığım için sadece yirmi beş frangı geri alabildim. Kapıcı kandırılabilecek kadar budala olan tüm çalışanlara benzer oyunlar oynuyordu. Yunan olduğunu söylüyordu ama aslında Ermeni'ydi. Onu tanıdıktan sonra şu sözü daha iyi anladım: "Yahudi'ye güveneceğine yılana güven, Yunan'a güveneceğine Yahudi'ye güven ama Ermeni'ye asla güvenme."

Garsonlar arasında tuhaf karakterler vardı. Bir tanesi kibar takımındandı; üniversitede eğitim görmüş, bir işyerinde iyi bir ücrete çalışmıştı. Zührevi bir hastalığa yakalanmış, işini kaybetmiş, öylece sürüklenmişti ve şimdi garson olduğu için kendini şanslı sayıyordu. Garsonların çoğu Fransa'ya gizlice, pasaportsuz girmişti ve bir-iki tanesi casustu; casuslar garsonluğa rağbet ediyor. Bir keresinde garsonların yemek odasında Morandi –gözleri birbirinden fazla ayrı duran, tehlikeli görünümlü bir adam– ile başka bir İtalyan arasında ürkütücü bir kavga çıktı. Görünüşe göre Morandi diğer adamın metresini ayartmıştı. Zayıf biri olan ve belli ki Morandi'den korkan diğer adam belli belirsiz tehditler savuruyordu.

Morandi adamla dalga geçti. "Ee, ne yapacaksın? Kadınınla yattım, üç kere yattım. Çok güzeldi. Ne yapabilirsin ki ha?"

"Seni gizli polise ihbar edebilirim. İtalyan casususun sen."

Morandi bunu inkâr etmedi. Sadece arka cebinden bir jilet çıkardı ve sanki birinin yanaklarını yarıyormuş

gibi havada hızla iki kere savurdu. Bunun üzerine diğer garson sözünü geri aldı.

Otelde karşılaştığım en acayip karakter bir "ek işçi"ydi. Macar hastalanınca yerine bakmak için günlük yirmi beş franga işe alınmıştı. Sırp'tı; yirmi beş yaşlarında, İngilizce dahil altı dil konuşan, iriyarı, açıkgöz bir genç. Otel işine aşina görünüyordu ve öğlene kadar harıl harıl çalıştı. Sonra, saat on ikiyi vurur vurmaz somurtmaya, ense yapmaya başladı, şarap arakladı ve gösterisini, alenen bir pipo tüttürüp aylaklık ederek sonlandırdı. Tütün içmenin cezası elbette ağırdı. Olay müdürün kulağına kadar gitti ve müdür, tepesinin tası atmış bir halde Sırp'la görüşmek için aşağı geldi.

"Burada pipo içerek ne halt ettiğini sanıyorsun sen?" diye bağırdı.

"Asıl sen o suratla ne halt ettiğini sanıyorsun?" diye yanıt verdi Sırp, sakin sakin.

Bunun nasıl büyük bir hakaret sayıldığını anlatabilmem mümkün değil. Eğer bir *plongeur* aşçıbaşına böyle hitap etseydi bir tencere sıcak çorba başından aşağı boca edilirdi. Müdür ânında, "Kovuldun!" dedi ve saat ikide Sırp yirmi beş frangını alıp usulünce kovuldu. Adam ayrılmadan önce Boris ona Rusça ne iş çevirdiğini sordu. Sırp şöyle yanıt verdi:

"Bak *mon vieux*[1], öğlene kadar çalışırsam bana bir günlük maaş ödemek zorundalar, değil mi? Yasalar böyle. Peki, maaşımı aldıktan sonra çalışmamın manası ne? Sana ne yaptığımı anlatayım. Bir otele gidip ek işçi olarak iş buluyorum, sonra öğlene deyin harıl harıl çalışıyorum. Saat on ikiyi vurduğu andan itibaren ortalığı öyle bir velveleye veriyorum ki beni kovmaktan başka çarele-

1. (Fr.) Dostum. (Ç.N.)

ri kalmıyor. Güzel, değil mi? Çoğunlukla on iki buçukta kovulmuş oluyorum; bugün ikiyi buldu ama umurumda değil, dört saatlik işten yırttım. Tek sorun, aynı otele iki kere gidememem."

Bu oyunu Paris'teki oteller ile lokantaların yarısında oynadığı anlaşıldı. Herhalde yazın oynaması kolay bir oyundur; gerçi oteller bir kara liste yardımıyla kendilerini ellerinden geldiğince korumaya çalışıyor.

XIV. Bölüm

Otelin hangi temel ilkelere dayanarak işletildiğini birkaç günde çözmüştüm. Bir otelin servis bölümüne ilk defa gelen birini hayrete düşürecek şey, yoğun saatlerin ürkütücü gürültüsü ile kargaşası. Bu durum bir dükkân ya da fabrikadaki düzenli işleyişten o kadar farklı ki, ilk bakışta sadece kötü idare biçiminden kaynaklandığı zannediliyor. Ama gerçekten de kaçınılmaz ve sebebi de şu: Otel işi zor sayılmaz ama doğası gereği kısa süreli yoğunluklar halinde ilerlediğinden idareli bir şekilde yönetilemiyor. Sözgelimi bir bifteği ızgaraya siparişten iki saat önce koyamıyorsunuz, son ânı bekleyip o son anda başka bir yığın iş birikmiş olduğundan çılgınca bir telaş içinde her şeyi bir anda yapmak zorundasınız. Sonuç itibarıyla yemek saatlerinde herkes iki kişilik iş yapıyor ki bu ne gürültüsüz ne de tartışmasız yapılabilir. Gerçekten de tartışmalar sürecin ayrılmaz bir parçası çünkü herkes herkesi boş durmakla suçlamasa tempo asla sürdürülemez. İşte, tüm ekibin yoğun saatlerde içlerine şeytan girmiş gibi öfkelenip küfretmesinin sebebi bu. O saatlerde otelde *foutre*'den[1] başka bir fiil neredeyse kullanılmıyordu. Fırın-

1. (Fr.) Siktir. (Ç.N.)

da çalışan on altı yaşındaki kız, taksicileri dahi utandıracak küfürler savuruyordu. (Hamlet "aşçı yamağı gibi küfretmek" dememiş miydi? Shakespeare hiç kuşkusuz yamakları iş başında seyretmişti.) Ama kendimizi kaybedip vakti boşa harcamıyorduk; sadece dört saatlik işi iki saate sıkıştırabilmek için birbirimizi teşvik ediyorduk.

Bir otelin işlemesini sağlayan şey çalışanların, ne kadar sevimsiz ve saçma olursa olsun yaptıkları işten samimiyetle gurur duyması. Biri tembellik yaparsa diğerleri kısa sürede fark edip onu kovdurmak için birlik oluyor. Aşçı, garson ve *plongeur*'lerin tavırları çok değişkenlik gösterse de hepsinin ortak noktası randımanlarından gururlanmaları.

İşçi sınıfına en yakın olan ve köleye en az benzeyenler kuşkusuz aşçılar. Garsonlar kadar çok kazanmıyorlar ama daha çok itibar sahibiler ve daha sabit bir işleri var. Aşçılar kendilerini hizmetçi değil, vasıflı işçi olarak görüyorlar; onlara genelde "*ouvrier*"[1] deniliyor ki bu, garsonlar için hiç kullanılmıyor. Güçlerinin farkındalar; bir lokantayı kurtarmanın ya da mahvetmenin ellerinde olduğunu, beş dakika gecikirlerse işlerin çığırından çıkacağını biliyorlar. Yemek pişirmeyen bütün personeli küçümsüyor ve şef garsonun altındaki herkese hakaret etmeyi gurur meselesi yapıyorlar. Ayrıca büyük yetenek gerektiren işlerinden gerçek bir sanatçı gibi gurur duyuyorlar. Zor olan yemeği pişirmek değil, her şeyi zamanında yapmak. Kahvaltı ile öğle yemeğinin toplamında Hôtel X.in aşçıbaşı, hepsi farklı zamanlarda servis edilecek yüzlerce yemek siparişi alıyordu; sadece birazını kendi pişiriyordu ama hepsiyle ilgili talimatlar veriyor ve yukarı gönderilmeden önce hepsini kontrol ediyordu. Muhteşem bir hafızası vardı. Fişler bir tahtaya asılıyordu

1. (Fr.) İşçi. (Ç.N.)

ama aşçıbaşı onlara nadiren bakıyordu; her şey aklındaydı ve her tabağın vakti geldiğinde, hiç aksatmadan dakikası dakikasına, *"Faites marcher une côtelette de veau,"*[1] (ya da sipariş her neyse) diye sesleniyordu. Katlanılmaz bir zorbaydı ama aynı zamanda bir sanatçıydı da. Erkek aşçıların kadınlara yeğlenmesinin sebebi daha üstün bir yöntem kullanmaları değil, dakiklikleri.

Garsonların tutumu daha farklı. Onlar da bir şekilde yeteneklerinden gurur duyuyorlar ama en büyük yetenekleri müşteriye kul köle olmak. Meslek icabı işçiden ziyade züppe zihniyetine sahipler. Daima zenginlerin gözü önünde yaşıyor, masalarında duruyor, sohbetlerini dinliyor, tebessümler ve nazik esprilerle onlara yaltaklanıyorlar. Dolaylı yoldan para harcamanın tadını çıkarıyorlar. Dahası, kendilerinin de zengin olma ihtimalleri var çünkü çoğu garson yoksul ölse de, uzun aralıklarla talihlerinin açıldığı dönemler oluyor. Grand Boulevard'daki kimi kafelerde öyle çok para kazanılıyor ki işe alınmak için garsonlar patrona para ödüyor. Sonuç itibarıyla, hem sürekli para görüp hem de para kazanma ümidiyle yaşayan garsonlar, kendilerini bir mertebe işverenleriyle özdeşleştiriyorlar. Yemeği ihtişamla servis ediyorlar çünkü kendileri de o sofrada yer alıyormuş gibi hissediyorlar.

Valenti'nin bana Nice'te garsonluk yaptığı bir ziyafetten, nasıl da iki bin frank tuttuğundan ve sonra aylarca konuşulduğundan bahsettiğini hatırlıyorum. "Harikuladeydi, *mon p'tit, mais magnifique*[2]! Ulu Tanrım! Şampanyalar, gümüşler, orkideler... Hayatta böylelerini görmemiştim ki epey görüp geçirmişliğim vardır. Ah, olağanüstüydü!"

1. (Fr.) Bir dana pirzola gönder. (Ç.N.)
2. (Fr.) Ama harikaydı ufaklık. (Ç.N.)

"Ama," dedim, "sen orada yalnızca servis yapmak için bulunuyordun değil mi?"

"E elbette. Ama yine de harikuladeydi."

Buradan çıkarılacak sonuç şu: Bir garsona asla acımayın. Bazen bir lokantada, kapanış saatinden yarım saat sonra hâlâ tıka basa yemek yerken yanı başınızda dikilen yorgun garsonun kuşkusuz sizi hor gördüğünü düşünüyorsunuzdur. Aslında hor görmüyor. Size bakarken, "Ne obur bir hödükmüş," diye düşünmüyor; "Bir gün yeterince para biriktirdikten sonra ben de şu adam gibi yapabileceğim," diye düşünüyor. Baştan sona anladığı ve hayranlık duyduğu bir zevke hizmet ediyor o. İşte bu yüzden garsonlar nadiren sosyalist oluyorlar, etkili bir sendikaya sahip değiller ve günde on iki saat çalışıyorlar; birçok kafede haftanın yedi günü, günde on beş saat çalıştıkları oluyor. Züppeler ve mesleklerinin doğasındaki yaltaklanma halini kendilerine uygun buluyorlar.

Plongeur'lerin de farklı bir tutumu var. Onlarınki hiçbir geleceğin olmadığı, aşırı derecede yorucu ve ne beceri ne de alaka gerektiren bir iş; kadınlar yeterince güçlü olsaydı sadece kadınların yapacağı türden bir iş. *Plongeur*'lerin tek yapması gereken daima koşuşturmak ve uzun mesai ile havasız ortamlara dayanabilmek. Maaşlarından bir peni bile biriktiremedikleri ve haftada altmış ila yüz saat çalışmak başka bir mesleki eğitim almaya vakit bırakmadığı için bu hayattan kaçma şansları yok. Tek ümitleri, gece bekçisi ya da tuvalet görevlisi gibi, biraz daha hafif bir iş bulmak olabilir.

Yine de tüm bayağılıklarına rağmen *plongeur*'ler da bir şekilde gururlu. Bu, ağır işçilerin gururu – her miktarda işin üstesinden gelebilecek adamın gururu. Bu seviyede edinilebilecek tek erdem, bir öküz gibi durmadan çalışabilme gücü. Her *plongeur* kendine *débrouillard* denmesini istiyor. Bir *débrouillard*, kendisinden imkânsız

istendiğinde bile *se débrouiller* yapan, yani bir şekilde beceren kişi. Hôtel X.teki mutfak *plongeur*'lerinden bir Alman, *débrouillard* olarak bilinirdi. Bir gece otele bir İngiliz lordu gelmişti; garsonlar çaresizlik içindeydi çünkü lord şeftali istemişti ve hiç şeftali kalmamıştı; gece geç bir saatti, dükkânlar muhakkak kapalıydı. "Bana bırakın," demişti Alman. Dışarı çıkmış ve on dakika içinde dört tane şeftaliyle dönmüştü. Komşu bir lokantadan çalmıştı onları. *Débrouillard*'dan kasıt budur. İngiliz lordu şeftalinin tanesine yirmi frank ödemişti.

Cafeterie'den sorumlu olan Mario tipik ağır işçi zihniyetine sahipti. Tek düşündüğü "*boulot*"yu[1] bitirmekti ve altından kalkamayacağı kadar iş vermeniz için size meydan okurdu. On dört yılını yeraltında geçirince bünyesinde tembellik namına bir şey kalmamış, bir piston kadar çalışkan olmuştu. Biri şikâyet ettiğinde, "*Faut être un dur*,"[2] derdi. *Plongeur*'lerin sık sık "*Je suis un dur*,"[3] diye övündüğü duyulur – sanki sadece hizmetçi değil de askerlermiş gibi.

İşte böylece oteldeki herkes kendince gururluydu ve iş yoğunlaştığı zaman altından kalkabilmek için birlik olup büyük bir çaba harcamaya hepimiz hazırdık. Farklı bölümlerin arasındaki daimi savaş da randımanı artırıyordu çünkü herkes kendi imtiyazlarına sıkı sıkı tutunup başkalarının aylaklık ve hırsızlık yapmasını engellemeye çalışıyordu.

Bu, otelciliğin iyi yanları. Otellerde devasa ve karmaşık bir makine yetersiz personelle yürütülebiliyor çünkü her adamın belirgince tanımlanmış bir görevi var ve bu görevi titizlikle yerine getiriyor. Ama otelciliğin

1. (Fr.) İş. (Ç.N.)
2. (Fr.) Dayanıklı olmak lazım. (Ç.N.)
3. (Fr.) Dayanıklıyımdır. (Ç.N.)

bir de zayıf noktası var, o da şu: Personelin yaptığı iş illa müşterinin para ödediği hizmete tekabül etmiyor. Müşteri, kendi nazarında kaliteli servise para ödüyor; personel, kendi nazarında *boulot* için maaş alıyor ki bu, bir kaide olarak kaliteli servisi taklit etmek anlamına geliyor. Netice itibarıyla, oteller dakiklik konusunda mucizeler gerçekleştirseler de asıl önemli konularda en korkunç evlerden daha beter durumdalar.

Örneğin temizliği ele alalım. Hôtel X.te personel bölümüne geçildiği zaman karşılaşılan pislik mide bulandırıcıydı. *Cafeterie*'mizin karanlık köşelerinde bir yıllık kir birikmişti ve ekmek sepeti hamamböcekleriyle doluydu. Bir keresinde Mario'ya bu yaratıkları öldürmeyi önermiştim. "Zavallı hayvancıkları neden öldürelim ki?" demişti sitemkâr bir edayla. Tereyağını ellemeden önce ellerimi yıkamak istediğimde diğerleri gülmüştü. Oysa temizliği *boulot*'nun bir parçası olarak gördüğümüz noktalarda temizdik. Düzenli olarak masaları siliyor, pirinçleri cilalıyorduk çünkü bunları yapmamız söyleniyordu; ama hakikaten temiz olmamız söylenmemişti, zaten her halükârda buna vaktimiz yoktu. Sadece görevlerimizi yerine getiriyorduk ve ilk görevimiz dakiklik olduğundan pis kalarak vakit kazanıyorduk.

Mutfaktaki kir daha da beterdi. "Fransız aşçı kendi içmeyeceği çorbaya tükürür" sözü lafın gelişi edilmiş bir söz değil, basit bir gerçektir. Fransız aşçı bir sanatçıdır ama sanatı temizlik değildir. Hatta bir mertebeye kadar sanatçı olduğu için pistir çünkü yemek, şık gözükmek için pis bir muameleden geçmek zorundadır. Örneğin bir biftek kontrol için baş aşçıya getirildiğinde ona çatalla bakmaz. Bifteği eliyle kaldırıp tabağa çarpar, başparmağını tabağın etrafından gezdirir ve sosu tatmak için yalar, tekrar gezdirip tekrar yalar, sonra geri bir adım atar ve bir sanatçının resmi değerlendirmesi gibi eti düşünceli dü-

şünceli süzer, sonra her birini gün içinde yüz kere yaladığı şişko, pembe parmaklarıyla şefkatli şefkatli yerine yerleştirir. Hoşnut olduktan sonra bir bez alıp tabaktaki parmak izlerini siler ve tabağı garsona uzatır. Elbette garson da kendi parmaklarını sosa batırır; sürekli briyantinli saçlarında gezdirdiği o pis, yağlı parmaklarını. Paris'te bir et yemeğine sözgelimi on franktan fazla ödeyenler etin bu şekilde parmaklandığından emin olabilirler. Çok ucuz lokantalarda durum farklıdır; orada, yemeğin üstünde aynı şekilde durulmaz, sadece tavadan çatalla alınıp hiç uğraşılmadan tabağa fırlatılır. Bir yemeğe ne kadar çok para verirseniz o kadar çok ter ve tükürük yemek zorunda kalırsınız, denilebilir.

Kirlilik, oteller ile lokantaların özünde vardır çünkü yiyeceğin temizliği, dakiklik ve şıklık uğruna gözden çıkarılır. Otel çalışanı yemeği hazırlamakla öyle meşguldür ki yenilsin diye hazırladığını unutur. Bir yemek onun nazarında "*une commande*"den[1] ibarettir, tıpkı kanserden ölmekte olan bir adamın doktorun nazarında "bir vaka"dan ibaret olması gibi. Sözgelimi bir müşteri bir dilim kızarmış ekmek sipariş ediyor. Yerin kat kat altındaki bir mahzende işe boğulmuş biri bu ekmeği kızartmak zorunda. Kendi kendine durup da, "Bu ekmek yenilecek, onu yenilebilir kılmalıyım," nasıl diyebilir? Tek bildiği ekmeğin düzgün görünmesi ve üç dakika içinde hazır olması gerektiği. Kocaman bir ter damlası alnından ekmeğe damlıyor. Neden kaygılanacakmış? Az sonra ekmek yerdeki pis talaşa düşüyor. Yeni bir parça ekmek kızartmakla neden uğraşacakmış? Ekmekten talaşı silmek daha pratik. Yukarı çıkarken ekmek tekrar düşüyor, tereyağlı kısmı yere geliyor. Yeniden şöyle bir silmek kâfi. Her şey böyle. Hôtel

1. (Fr.) Sipariş. (Ç.N.)

X.te temiz hazırlanan tek yemek personelin ve patronun yemeğiydi. Dilden düşmeyen kuralımız şuydu: "Patronu kolla; müşterilere gelince, *s'en fout pas mal!*[1]" Personel bölümü mikrop yuvasıydı; gösterişli büyük otelin içinde bağırsak misali dolanan gizli bir mikrop damarı.

Pisliğin haricinde patron müşterileri büyük bir azimle kazıklıyordu. Yemekte kullanılan malzemeler çoğunlukla çok kötüydü ama aşçılar onları allayıp pullamayı iyi biliyordu. Et en iyi ihtimalle vasattı; sebzelere gelince, hiçbir iyi kâhya pazarda onlara dokunmazdı. Krema yönetmelik itibarıyla sütle inceltiliyordu. Çay ile kahve kalitesizdi ve reçel, üstünde hiçbir etiket olmayan kocaman tenekelerden çıkan sentetik bir şeydi. Boris'e göre tüm ucuz şaraplar *vin ordinaire*[2] diye mantarlanıyordu. Kurala göre çalışanlar pislettikleri yemeklerin parasını ödemek zorunda olduğundan zedelenen yiyecekler nadiren çöpe atılırdı. Bir keresinde üçüncü kattaki garson kızarmış bir tavuğu servis asansörü boşluğundan, ekmek parçaları, kâğıt yırtıkları vesaire çer çöpün içine düşürmüştü. Tavuğu bir bezle siliverip tekrar yukarı yolladık. Üst katlarda, bir kere kullanılan çarşafların yıkanmak yerine sadece ıslatılıp ütülendikten sonra yataklara geri serildiğine dair pis pis hikâyeler anlatılıyordu. Patron bize karşı da müşterilere karşı olduğu kadar cimriydi. Sözgelimi o büyük otelin hiçbir yerinde fırça ile faraşa rastlanmazdı; süpürge ve karton parçasıyla idare etmek zorundaydık. Personel tuvaleti de Orta Asya'ya yaraşır bir haldeydi; bulaşık yıkamak için kullanılan musluklar dışında el yıkayacak yer yoktu.

Tüm bunlara rağmen Hôtel X. Paris'teki en pahalı

1. (Fr.) Kimin umurunda! (Ç.N.)
2. (Fr.) Sofra şarabı. (Ç.N.)

bir düzine otelden biriydi ve müşteriler orada kalmak için dudak uçuklatıcı ücretler ödüyordu. Bir gecelik sıradan konaklama ücreti, kahvaltı hariç iki yüz franktı. Tüm şarap ile tütünler, dükkân fiyatlarının tam iki katına satılıyordu; oysa elbette patron hepsini toptan fiyatına alıyordu. Müşterinin bir unvanı varsa ya da milyoner olduğu söyleniyorsa bütün ücretler hemen artıyordu. Bir sabah dördüncü kattaki bir Amerikalı diyet yaptığından kahvaltı için sadece tuz ile sıcak su istemişti. Valenti öfkeden kudurmuştu. "Yüce Tanrım!" demişti. "Ya benim yüzde onum? Tuz ile suyun yüzde onuymuş!" Kahvaltı için yirmi beş frank almıştı. Müşteri gıkını çıkarmadan ödemişti.

Boris'e göre Paris'teki bütün otellerde, en azından büyük, pahalı olanlarında işler böyle yürüyordu. Ama bence Hôtel X.teki müşterileri kazıklaması özellikle kolaydı çünkü çoğunlukla Amerikalılardı, bir kısmı da İngiliz'di –Fransız yoktu– ve iyi yemekten hiç anlamıyor gibiydiler. İğrenç Amerikan "gevrek"lerine yumuluyor, çay vaktinde marmelat yiyor, akşam yemeğinden sonra vermut içiyor, yüz franga *poulet à la reine*[1] sipariş ettikten sonra Worcester sosu boca ediyorlardı. Pittsburg'lu bir müşteri her gece odasında buğday ezmesi, çırpılmış yumurta ve kakaodan oluşan bir akşam yemeği yiyordu. Belki de böyleleri kazıklansa da kazıklanmasa da bir şey fark etmez.

1. Bir tür tavuk yemeği. (Ç.N.)

XV. Bölüm

Otelde tuhaf tuhaf hikâyeler duyuyordum. Esrarkeşlere, güzel komi arayışıyla otellerin eşiğini aşındıran yaşlı kulamparalara, hırsızlıklara ve şantajlara dair hikâyeler dönüyordu. Mario bana eskiden çalıştığı bir oteli anlattı; burada bir oda hizmetçisi, Amerikalı bir hanımefendinin paha biçilmez elmas yüzüğünü çalmıştı. Personelin günler boyunca işten ayrılırken aranmasına, iki dedektifin de otelin altını üstüne getirmesine rağmen yüzük bulunamamıştı. Hizmetçi kızın fırında bir sevgilisi vardı; adam yüzüğü pişireceği bir ekmeğin içine koymuş, arama sona erene dek yüzük orada hiç kuşku uyandırmadan öylece durmuştu.

Bir keresinde Valenti, boş bir ânımızda bana kendiyle ilgili bir hikâye anlatmıştı.

"Bu otel hayatı iyi güzel hoş da *mon p'tit*, işsiz kalmak tam bir azap. Aç kalmak ne demek bilirsin herhalde, hı? *Forcément*, yoksa bulaşık yıkamazdın. Eh, ben biçare bir *plongeur* değilim; ben bir garsonum ve bir keresinde beş gün aç kaldım. Tek bir ekmek kırıntısı dahi olmadan beş gün – Tanrım! İnan o beş gün tam bir işkenceydi. Durumun tek iyi yanı, kiramı peşin ödemiş olmamdı. Latin Mahallesi'nde, Rue Sainte Éloïse'teki pis, ucuz, küçük bir otelde yaşıyordum. Adı Hôtel ... idi, o mahallede do-

ğan ünlü bir fahişenin adı herhalde. Açlıktan ölüyordum ve yapabileceğim hiçbir şey yoktu; otel sahiplerinin garson tutmak için gittiği kafelere bile uğrayamıyordum çünkü cebimde içecek parası yoktu. Tek yapabildiğim, günbegün biraz daha zayıf düşerek yatakta uzanıp tahtakurularının tavanda koşuşturmasını seyretmekti. Aynı şeyi bir daha asla yaşamak istemediğime emin olabilirsin. Beşinci günün öğleden sonrası yarı çıldırmış haldeydim; en azından şu an bana öyle geliyor. Odamın duvarında eski, solmuş bir kadın resmi vardı; kadının kim olduğunu merak etmeye başladım ve bir saat sonra, mahallenin koruyucu azizi, Azize Éloïse olması gerektiğine kanaat getirdim. Resim daha önce hiç dikkatimi çekmemişti ama şimdi, öylece uzanmış seyrederken aklıma olağanüstü bir fikir geldi. '*Écoute, mon cher*,'[1] dedim kendi kendime. 'Böyle giderse açlıktan öleceksin. Bir şeyler yapman gerek. Azize Éloïse'e dua etsene. Dizlerinin üstüne çöküp sana biraz para göndermesini iste. Zararı olmaz ya. Bir dene!'

Delice değil mi? Ama insanın aç kalınca yapmayacağı şey yoktur. Hem dediğim gibi, bir zararı yoktu. Yataktan çıkıp dua etmeye başladım. Şöyle dedim:

'Sevgili Azize Éloïse, gerçeksen lütfen bana biraz para gönder. Fazla bir şey istemiyorum; sadece ekmek ve bir şişe şarap alıp gücümü geri kazanmama yetecek kadar. Üç-dört frank kâfi. Bana bu seferlik yardımcı olursan sana nasıl şükran duyacağımı tahmin edemezsin Azize Éloïse. Ve bana bir şey yollarsan inan, ilk iş sokağın sonundaki kiliseye gidip adına bir mum yakacağım. Amin.'

Azizlerin adlarına mum yakılmasından hoşlandıklarını duyduğum için katmıştım son kısmı. Elbette sözüm-

1. (Fr.) Dinle, tatlım. (Ç.N.)

de durmayı planlıyordum. Ama ben ateistimdir; duanın aslında bir işe yarayacağına inanmıyordum.

Neyse, tekrar yatağa girdim ve beş dakika sonra kapı gürültüyle çalındı. Maria adlı bir kızdı gelen; otelimizde yaşayan iri, şişko bir köylü kızı. Çok aptal bir kızdı ama temiz kalpliydi ve beni o halde görmesini pek istemiyordum.

Beni görünce feryat etti. '*Nom de Dieu!*' dedi. 'Ne oldu sana? Bu saatte neden yataktasın? *T'en as une mine!*[1] Ölü gibi duruyorsun.'

Gerçekten de kim bilir nasıl görünüyordum. Beş gündür yemek yememiş, yataktan çok az çıkmıştım ve üç gündür ne yüzümü yıkanmış ne de tıraş olmuştum. Oda da ahıra dönmüştü.

'Ne oldu?' dedi Maria tekrar.

'Ne mi oldu!' dedim. 'Tanrım! Açlıktan ölüyorum. Beş gündür boğazımdan bir lokma geçmedi. İşte bu oldu!'

Maria dehşete düşmüştü. 'Beş gündür boğazından lokma geçmedi mi?' dedi. 'Ama niye? Paran yok mu ki?'

'Para mı!' dedim. 'Param olsa aç kalır mıydım sence? Dünyadaki tek varlığım beş *sou*, her şeyimi de rehine verdim. Şu odaya bir bak, satabileceğim ya da rehin verebileceğim başka bir şey kalmış mı? Elli santimden daha değerli bir şey bulursan benden akıllısın demektir.'

Maria odaya bakmaya başladı. Ortalıktaki çöpleri karıştırdı, sonra aniden epey heyecanlandı. Büyük, dolgun dudaklı ağzı hayretten açık kaldı.

'Aptal şey!' diye bağırdı. 'Ahmak. Bu ne peki?'

Bir köşede duran boş bir yağ bidonunu eline aldığını gördüm. Eşyalarımı satmadan önce sahip olduğum bir gaz lambası için haftalar önce satın almıştım bunu.

1. (Fr.) Betin benzin atmış! (Ç.N.)

'O mu?' dedim. 'Yağ bidonu. Ne olmuş yani?'

'Ahmak! Alırken üç frank elli santim depozito ödememiş miydin?'

Elbette üç frank elli santim ödemiştim. Bidon için hep depozito alıyorlardı, sonra bidonu iade ederken paranızı geri alıyordunuz. Ama bu tamamen aklımdan çıkmıştı.

'Evet...' diye konuşmaya başladım.

'Aptal!' diye bağırdı Maria tekrar. Öyle heyecanlandı ki dans etmeye başladı, takunyaları yeri delip geçecek sandım. 'Aptal! *T'es louf!*[1] *T'es louf!* Tek yapman gereken bunu dükkâna iade edip depozitonu geri almak değil mi? Gözünün önünde üç frank elli santim dururken aç kalıyor! Ahmak!'

O beş gün boyunca bidonu dükkâna iade etmenin bir kez bile aklıma gelmemiş olmasına şu an inanamıyorum. Elimde neredeyse nakit olarak üç frank elli santim vardı da fark etmemiştim! 'Çabuk!' diye bağırdım Maria'ya. 'Benim için sen götür. Köşedeki manava götür, arkandan kovalayan varmış gibi koş. Yemek de getir!'

Maria sözümü ikiletmedi. Bidonu kapmasıyla, bir fil sürüsü geçiyormuş gibi takırtılar çıkararak merdivenden aşağı indi ve bir kolunun altında bir kilo ekmek, diğerinin altında yarım litre şarapla üç dakika içinde geri döndü. Durup teşekkür bile etmedim, sadece ekmeği kaptığım gibi dişledim. Uzun süre aç kaldıktan sonra ekmeğin tadı nasıl geliyor, hiç fark etmiş miydin? Soğuk, ıslak, hamurumsu – neredeyse macun gibi. Ama Tanrım, nasıl da lezzetliydi! Şaraba gelince, tek seferde yuvarladım ve doğrudan damarlarıma girip vücudumda taze kan misali aktığını hissettim. Ah, ne iyi geldi!

1. (Fr.) Delisin! (Ç.N.)

Bir kilo ekmeği nefes bile almadan mideye indirdim. Maria elleri belinde durmuş, yemek yememi izliyordu. 'Ee, kendini daha iyi hissediyor musun ha?' dedi, ben yemeyi bitirince.

'Daha iyi mi!' dedim. 'Kendimi mükemmel hissediyorum! Beş dakika öncekinden farklı biriyim. Artık dünya üzerinde ihtiyacım olan tek bir şey var: bir sigara.'

Maria elini önlüğünün cebine attı. 'Ama alamazsın,' dedi. 'Hiç param yok. Senin üç frank elli santiminden geriye de bu kadar kaldı: yedi *sou*. Yetmez, en ucuz sigaraların paketi on iki *sou*.'

'O zaman alabilirim!' dedim. 'Tanrım, ne büyük şans! Bende de beş *sou* var – ucu ucuna yetiyor.'

Maria on iki *sou*'yu aldı ve tütüncüye doğru yola koyuldu. Ama sonra tüm bu süre zarfında unuttuğum bir şey geldi aklıma. Şu lanet Azize Éloïse vardı! Bana para yollarsa ona mum yakma sözü vermiştim ve hakikaten, duanın gerçekleştiğini kim inkâr edebilirdi? 'Üç-dört frank,' demiştim; hemen ardından da üç frank elli santim kucağıma düşmüştü. Çıkar yolu yoktu. On iki *sou*'mu muma harcamam gerekecekti.

Maria'yı geri çağırdım. 'Boş ver,' dedim. 'Azize Éloïse var, ona mum adadım. On iki *sou*'yu muma harcamam gerek. Ne komik değil mi? Sonuç itibarıyla yine de sigara içemeyeceğim.'

'Azize Éloïse mi?' dedi Maria. 'Azize Éloïse'e ne olmuş?'

'Ona para göndermesi için dua ettim ve mum adadım,' dedim. 'Duamı gerçekleştirdi – her halükârda para elime geçti. O mumu almam gerekecek. Sıkıcı bir durum ama bana sözümde durmam gerekiyormuş gibi geliyor.'

'Ama Azize Éloïse aklına nereden geldi?' dedi Maria.

'Resminden,' dedim ve tüm olayı baştan anlattım. 'İşte bak, şurada,' deyip duvardaki resmi gösterdim.

Maria resme baktı, sonra ardı ardına kahkaha atmaya başlayarak beni afallattı. Daha da çok güldü, güldü; odada ayaklarını yere sertçe vura vura ve belindeki yağları sanki patlayacaklarmış gibi tuta tuta yürüdü. Çıldırdığını sandım. Ancak iki dakika sonra konuşabildi.

'Aptal!' diye bağırdı sonunda. '*T'es louf! T'es louf!* Sen şimdi gerçekten de diz çöküp şu resme dua ettiğini mi söylüyorsun bana? Onun Azize Éloïse olduğunu sana kim söyledi?'

'Ama Azize Éloïse olduğuna emindim!' dedim.

'Ahmak! Bu Azize Éloïse falan değil. Bil bakalım kim?'

'Kim?' dedim.

'..., bu otele adını veren kadın.'

Şu ...'ya, imparatorluğun meşhur fahişesine dua etmiştim.

Ama neticede pişman değildim. Maria'yla bir güzel güldük, sonra durumun üstünden geçtik ve Azize Éloïse'e hiçbir borcum olmadığına karar verdik. Duayı gerçekleştiren belli ki o değildi ve ona mum almama hiç gerek yoktu. Yani neticede sigaralarıma kavuştum."

XVI. Bölüm

Günler birbirini kovaladı ama Auberge de Jehan Cottart pek açılacağa benzemiyordu. Bir gün, öğleden sonraki molamızda Boris'le oraya gittik ve gerekli düzenlemelerin hiçbirinin yapılmadığını gördük; sadece açık saçık resimler asılmıştı ve kapıda iki yerine üç tane alacaklı vardı. Patron bizi her zamanki mülayim haliyle karşıladı ve bir saniye sonra bana (müstakbel bulaşıkçısına) dönüp beş frank borç aldı. Bundan sonra lokantanın laftan öteye geçmeyeceğine iyice emin oldum. Lakin patron tekrar açılışın "tam iki hafta sonra" olacağını söyledi ve bizi yemekleri pişirecek kadınla, boyu bir metre elli santim, kalçası ise bir metre genişliğinde olan, Baltık bölgesinden bir Rus'la tanıştırdı. Kadın aşçılığa düşmeden önce şarkıcılık yaptığını, müthiş bir sanatçı ruhuna sahip olduğunu ve İngiliz edebiyatına, özellikle de *La Case de l'Oncle Tom*'a[1] bayıldığını söyledi bize.

Plongeur'lerin düzenine iki haftada o kadar alışmıştım ki daha farklı bir hayat tahayyül bile edemiyorum. Basmakalıp bir hayattı bu. Altıya çeyrek kala aniden sıçrayarak uyanıyor, o kirli suratınızla yağdan kaskatı kesil-

1. *Tom Amca'nın Kulübesi.* (Ç.N.)

miş giysilerin içine giriyor, alelacele dışarı fırlıyordunuz; kaslarınız size direniyordu. Şafak vakti oluyor, işçi kafeleri dışındaki pencerelerde ışık yanmıyordu. Gökyüzü kobalttan oluşan engin, yassı bir duvarı andırıyordu; çatılar ve kulelerse sanki o duvarın üstüne yapıştırılmış siyah kâğıtlar gibiydi. Uykulu adamlar üç metrelik çalı süpürgeleriyle kaldırımları süpürüyor, yoksul insanlar çöp tenekelerini karıştırıyordu. Bir elinde çikolata bir elinde kruvasan taşıyan kızlar, işçiler metro istasyonlarına doluşuyordu. Daha da fazla işçiyle dolu tramvaylar gürleyerek kasvetli kasvetli geçiyordu. Çabucak istasyona inip yer bulabilmek için kavga ediyordunuz –sabahın altısında Paris metrosunda kelimenin tam anlamıyla kavga etmek gerekiyordu– ve sağa sola yalpalanan yolcu kalabalığının içinde, nefesi buruk şarap, sarımsak kokan suratsız bir Fransız'la burun buruna, sıkış tepiş duruyordunuz. Sonra otelin bodrumundaki labirente iniyor ve öğleden sonra ikiye, güneşin tepede olduğu ve şehrin insanlarla, otomobillerle karanlığa büründüğü saate kadar gün ışığı nedir, unutuyordunuz.

Otelde bir hafta çalıştıktan sonra öğleden sonraki mola saatimi uyuyarak ya da param varsa bistroda geçirdim. İngilizce dersi alan birkaç hırslı garson dışında tüm personel serbest vaktini böyle boşa harcıyordu; tüm sabah çalıştıktan sonra daha iyi bir şey yapamayacak kadar miskin hissediyordunuz kendinizi. Bazen bir düzine *plongeur* toplaşıp Rue de Sieyès'teki mide bulandırıcı geneleve gidiyordu; ücret sadece beş frank yirmi beş santim, yani on buçuk peniydi. Adını "*le prix fixe*" takmışlardı ve orada yaşadıklarını büyük bir şakaymış gibi anlatıyorlardı. Burası otel çalışanlarının en sevdiği buluşma yeriydi. *Plongeur*'ler maaşları yüzünden evlenemiyordu; kuşkusuz yeraltında çalışınca da insan seçici davranmıyordu.

Bundan sonra dört saat daha bodrumda kalıyor, sonra

kan ter içinde serin sokağa atıyordunuz kendinizi. Sokak lambalarının yandığı –Paris lambalarının o tuhaf morumsu ışıltısının ortaya çıktığı– vakitti bu; nehrin ötesinde Eyfel Kulesi, ateşten dev yılanları andıran zikzaklı tabelalarla tepeden tırnağa parlıyordu. Yığınla otomobil sessizce bir o yana bir bu yana akıyordu ve loş ışıkta müthiş zarif görünen kadınlar kemerlerin altında yukarı aşağı dolanıyordu. Bazen bir kadın Boris'e ya da bana bakar, yağlı giysilerimizi fark edince de hemen bakışlarını çevirirdi. Metroda bir savaş daha verdikten sonra onda evde oluyordunuz. Ondan gece yarısına kadar çoğunlukla sokağımızdaki küçük bistroya, Arap amelelerin uğrak yeri olan yeraltı mekânına gidiyordum. Kavgaların eksik olmadığı bir yerdi burası, bazen de –bir kez ürkütücü bir şekilde– şişelerin fırlatıldığını görüyordum ama Araplar prensip olarak kendi aralarında dövüşüyor ve Hıristiyanları rahat bırakıyorlardı. Arap içkisi olan rakı çok ucuzdu ve bistro gece yarılarına kadar açıktı çünkü Araplar –şanslı adamlar– tüm gün çalışıp tüm gece içme becerisine sahiptiler.

Bu tipik bir *plongeur* hayatıydı ve o sıralarda bana hiç de fena bir hayat gibi gelmiyordu. Kendimi yoksul hissetmiyordum; zira kiramı ödeyip tütün, yol ve pazar günkü yemeğimin parasını ayırdıktan sonra bile içki için günde dört frank kalıyordu ve dört frank bir servetti. Böylesine basitleşmiş hayatın beraberinde –ifade etmesi çok güç– yoğun bir tatmin hissi geliyordu, iyi beslenmiş bir hayvanın hissedeceği türden bir tatmin. Çünkü gerçekten de *plongeur*'lerin hayatından daha basit bir şey olamaz. *Plongeur*'ler iş ve uyku arasında bir ahenk içinde yaşıyorlar, düşünmeye vakitleri yok ve dış dünyanın bilincinde bile değiller; onların Paris'i otel, metro, birkaç bistro ile yataklarından ibaret. Gezmeye gideceklerse, kucaklarına oturup istiridye ve bira yuvarlayan bir hizmetçi kızla en fazla birkaç sokak uzağa gidiyorlar. Boş

günlerinde öğlene dek yatıyor, sonra sırtlarına temiz bir gömlek geçiriyor, içkisine zar atıyor ve öğle yemeğinden sonra tekrar yatıyorlar. Onlar için tek gerçek *boulot*, içki ile uyku; uyku, bunların arasında en önemlisi.

Bir gece sabaha karşı penceremin hemen altında bir cinayet işlendi. Korkunç bir velveleyle uyanıp pencereye gittim ve bir adamın aşağıdaki taşların üstünde boylu boyunca yattığını gördüm; katillerin, üçünün de sokağın ucunda tüydüğünü görebiliyordum. Birkaç kişi aşağı indik ve adamın çoktan ölmüş olduğunu gördük; kurşun bir boruyla kafatası kırılmıştı. Kanının rengini hâlâ hatırlıyorum, tuhaf bir şekilde mordu, şarap rengi gibi; o gece eve döndüğümde kan hâlâ taşların üzerindeydi ve okula giden çocukların onu görmek için kilometrelerce öteden geldiği söyleniyordu. Ama geriye dönüp baktığımda beni en çok şaşırtan, cinayet işlendikten sonraki üç dakika içinde tekrar yatağa girip uykuya dalmış olmam. Sokaktaki çoğu kişi için geçerliydi bu; sadece adamın yaşayıp yaşamadığına bakmış, sonra doğrudan yatağa girmiştik. Çalışan insanlardık, bir cinayet uykumuzdan olmamıza değer miydi?

Otelde çalışmak bana uykunun gerçek değerini öğretti; tıpkı aç kalmanın bana yemeğin gerçek değerini öğretmesi gibi. Uyku sırf fiziksel bir ihtiyaç olmaktan çıkmıştı; şehvetli bir şeydi, rahatlamadan ziyade bir sefahatti. Tahtakurusu sorunumdan da kurtulmuştum. Mario köklerini kurutacak bir çözüm öğretmişti bana: çarşafların üstüne bolca karabiber serpiştirmek. Beni hapşırtıyordu ama tahtakuruları bundan nefret ediyor ve diğer odalara göçüyordu.

XVII. Bölüm

Haftada otuz frangı içkiye ayırabildiğim için mahallenin sosyal hayatına katılabiliyordum. Hôtel des Trois Moineaux'nun dibindeki küçük bistroda cumartesileri çok neşeli geceler geçirmişliğimiz var.

Yirmi metrekarelik, tuğla döşemeli odaya yirmi kişi doluşuyor ve dumandan göz gözü görmüyordu. Herkes ya avazı çıktığı kadar bağırdığından ya da şarkı söylediğinden sağır edici bir gürültü vardı hep. Bazen sadece karmaşık bir hayhuy oluyordu bazense herkes bangır bangır aynı şarkıyı söylemeye başlıyordu – "Marseillaise"i, "Enternasyonal"i, "Madelon"u ya da "Les Fraises et les Framboises"ı. Azaya, günde on dört saat cam fabrikasında çalışan ve ağır adımlarla yürüyen iri köylü kızı, "*Elle a perdu son pantalon, tout en dansant le Charleston*"[1] diye bir şarkı söylüyordu. Arkadaşı Marinette, erdemli mi erdemli, zayıf, koyu tenli Korsikalı kız dizlerini birleştirip *danse du ventre*[2] yapıyordu. İhtiyar Rougier'ler içeri girip çıkıyor, içki otlanıyor ve bir keresinde karyola alırken onları dolandıran biriyle ilgili uzun, çetrefil bir hikâye anlatmaya çalışıyordu. Bir deri bir kemik kalmış sessiz R.

1. (Fr.) Charleston dansı yaparken pantolonunu kaybetti. (Ç.N.)
2. (Fr.) Göbek dansı. (Ç.N.)

köşesinde oturup usul usul demleniyordu. Sarhoş Charlie, yarı dans edip yarı yalpalarken tombik avucunda sahte apsent dengeliyor, kadınların memelerini avuçlayıp uzun uzun şiir okuyordu. İnsanlar içkisine dart oynuyor, zar atıyordu. İspanyol Manuel kızları bara sürükleyip zar kutusunu şans için göbeklerinde sallıyordu. Madam F. barda durup kalaylı huniden hızla *chopine chopine*[1] şarap dolduruyor, odadaki bütün erkekler ona kur yapmaya çalıştığından ıslak bir bulaşık bezini de elinde hazır bulunduruyordu. İki çocuk, duvarcı büyük Louis'nin piçleri köşede oturup bir kadeh *sirop*[2] paylaşıyordu. Herkes çok mutluydu; dünyanın güzel bir yer, bizlerin de takdir edilesi insanlar olduğumuza çok emindik.

Gürültü bir saat boyunca neredeyse hiç kesilmiyordu. Sonra, gece yarısına doğru kulak tırmalayıcı bir "*Citoyens!*"[3] haykırışı ve düşen bir sandalye sesi duyuluyordu. Kırmızı suratlı sarışın bir işçi ayağa kalkmış, bir şişeyi masaya vuruyordu. Herkes şarkı söylemeyi kesiyordu, "Şışş! Fureux başlıyor!" lafı dolanıyordu etrafta. Fureux tuhaf bir yaratıktı; hafta içi düzenli olarak çalışan, cumartesileri de nöbet geçirene kadar içen Limousin'li bir taş ustası. Hafızasını yitirmişti, savaştan önceye dair hiçbir şey hatırlayamıyordu ve Madam F. onunla ilgilenmese alkol yüzünden darmaduman olurdu. Cumartesi geceleri beş civarında birilerine, "Maaşını çar çur etmeden Fureux'yu yakalayın," derdi, Fureux yakalandıktan sonra da parasını alır, sadece güzel güzel içmeye yetecek kadarını ona bırakırdı. Fureux bir hafta kaçmıştı; kör kütük bir halde Place Monge'a çıkınca bir otomobilin altında kalmış ve kötü yaralanmıştı.

1. (Fr.) Yarım litreye tekabül eden ölçü birimi. (Ç.N.)
2. (Fr.) Şerbet. (Ç.N.)
3. (Fr.) Vatandaşlar. (Ç.N.)

Fureux'nun tuhaflığı, ayıkken komünist olmasına karşın kafayı bulunca sapına kadar vatansever kesilmesiydi. Geceye sağlam komünist ilkeleriyle başlıyor ama dört-beş litre içtikten sonra coşkulu bir şovene dönüşüyor, casuslara lanet okuyor, tüm yabancılara meydan okuyor ve kimse engel olmazsa şişe fırlatıyordu. İşte söylevini bu noktada veriyordu – çünkü her cumartesi akşamı vatansever bir söylev vermekteydi. Söylev her seferinde, kelimesi kelimesine aynıydı. Şöyleydi:

"Cumhuriyet vatandaşları, burada hiç Fransız var mı? Burada Fransızlar varsa, onlara hatırlatmak, onlara esasında şanlı savaş günlerini hatırlatmak için ayağa kalkıyorum. İnsan o yoldaşlık ve kahramanlık günlerini yad ettiğinde esasen o yoldaşlık ve kahramanlık günlerini yad eder. İnsan ölen kahramanları andığında esasen ölen kahramanları anar. Cumhuriyet vatandaşları, ben Verdun'de yaralandığımda..."

Bu noktada yarı soyunup Verdun'de aldığı yarayı gösteriyordu. İnsanlar alkış tutuyordu. Görüp göreceğimiz en komik şeyin Fureux'nun bu söylevi olduğunu düşünüyorduk. Mahallenin meşhur soytarılarındandı Fureux; nöbeti başlayınca insanlar onu görmek için başka bistrolardan çıkar gelirlerdi.

Fureux'ye olta atmak için bir laf dolaşıyordu. Diğerlerine göz kırpan bir kişi sessizlik çağrısı yapıyor, sonra ondan "Marseillaise"i söylemesini istiyordu. Fureux, güzel, tok sesiyle şarkıyı güzel söylüyordu; "*Aux armes, citoyens! Formez vos bataillons!*"[1] kısmına gelince göğsünden vatansever hıçkırıklar yükseliyordu. Yanaklarından hakiki gözyaşları akıyordu; herkesi kendine güldürdüğünü idrak edemeyecek kadar sarhoştu. Sonra, bitirmeden

1. (Fr.) Vatandaşlar, silahlarınızı kuşanın! Taburlarınızı oluşturun! (Ç.N.)

önce iki işçi kollarına girip onu oturtuyor, bu sırada Azaya erişemeyeceği bir yerde, "*Vive l'Allemagne!*" diye bağırıyordu. Bu kepazelik karşısında Fureux bozarıyordu. Bistrodaki herkes bir ağızdan "*Vive l'Allemagne! À bas la France!*"[1] diye bağırmaya başlıyordu, bu sırada Fureux onları yakalamak için debeleniyordu. Ama aniden eğlenceyi berbat ediyordu. Yüzü solup hüzünlü bir ifadeye bürünüyor, kolu bacağı duruluyor ve kimse müdahale edemeden masaya kusuyordu. Sonra Madam F. onu çuval gibi kaldırıp yatağa götürüyordu. Sabahleyin sessiz ve medeni bir halde tekrar ortaya çıkıyor ve bir tane *L'Humanité* alıyordu.

Masa bir bezle siliniyordu; Madam F. daha da çok litrelik şişe ile ekmek çıkarıyordu ve oturup ciddi ciddi içmeye başlıyorduk. Daha da fazla şarkılar söyleniyordu. Seyyah bir şarkıcı bançosuyla çıkagelip tanesi beş *sou*'ya parçalar söylüyordu. Sokağın sonundaki bistrodan bir kız ve bir Arap dans ediyordu; adam elinde, oklava boyutunda, boyalı, tahta bir fallus sallıyordu. Artık gürültüde boşluklar vardı. İnsanlar gönül ilişkilerinden, savaştan, Seine'de karakeçi tutmaktan, en iyi *faire la révolution*[2] yolundan konuşmaya, hikâyeler anlatmaya başlamıştı. Yeniden ayılan Charlie sözü kapıp beş dakika boyunca ruhundan bahsediyordu. İçerisi havalansın diye kapılar, pencereler açılıyordu. Sokak boşalmaktaydı, Boulevard St. Michel'de bangır bangır ilerleyen yalnız süt treninin sesi geliyordu uzaklardan. Serin hava alnımıza çarpıyordu ve adi Afrika şarabı hâlâ lezzetli geliyordu; hâlâ mutluyduk ama dalgın bir mutluluktu bu, bağrışmalar bitmiş, şamatalı halimizden eser kalmamıştı.

Saat biri bulduğunda artık mutlu da değildik. Gece-

1. (Fr.) Yaşasın Almanya! Kahrolsun Fransa! (Ç.N.)
2. (Fr.) Devrim yapmak. (Ç.N.)

nin neşesinin azaldığını hissediyor ve telaşla bir şişe daha, bir şişe daha söylüyorduk ama Madam F. artık sulandırdığından şarabın tadı bozulmuştu. Erkekler diklenmeye başlıyordu. Vahşice öpülen, göğüsleri avuçlanan kızlar başlarına daha kötü bir şey gelmeden bistrodan ayrılıyordu. Duvarcı büyük Louis sarhoştu; yerde emekleyip havlıyor, köpek taklidi yapıyordu. Diğerleri ondan sıkılıyor, yanlarından geçerken onu tekmeliyordu. İnsanlar birbirlerinin koluna yapışıp uzun, manasız itiraflarda bulunmaya başlıyor ve dinlenilmedikleri zaman öfkeleniyorlardı. Kalabalık seyrekleşiyordu. Manuel ile bir başka adam, iki kumarbaz karşıya, iskambil oyunlarının sabaha kadar sürdüğü Arap bistrosuna geçiyordu. Charlie aniden Madam F.den otuz frank ödünç alıp kayboluyor, muhtemelen bir geneleve gidiyordu. Erkekler kadehlerindekileri bitiriyor, kısaca "'*sieurs, dames!*" dedikten sonra yatmaya çıkıyordu.

Saat bir buçuğu bulduğunda kalan son zevk damlası da buharlaşmış, ardında sadece baş ağrısı bırakmış oluyordu. Harikulade bir dünyanın harikulade sakinleri değil de sefil ve rezil bir şekilde sarhoş olmuş, karın tokluğuna çalışan bir işçi grubu olduğumuzu idrak ediyorduk. Şarabı yuvarlamayı sürdürüyorduk ama sadece el alışkanlığından çünkü içki bir anda mide bulandırıcı gelmeye başlıyordu. Kafalar davul gibi olmuştu, yer sallanıyordu, diller ve dudaklar şaraptan morarmıştı. Kendini daha fazla tutmanın bir anlamı yoktu. Birkaç adam bistronun arka bahçesine çıkıp kusuyordu. Yatağa giriyor, hatta yarı giyinik bir halde devriliyor ve on saat orada kalıyorduk.

Cumartesi gecelerimin çoğu böyle geçiyordu. Genel olarak bakıldığında, mükemmel ve coşkulu bir halde mutlu olduğum o iki saat, ardından gelen baş ağrısına değiyordu. Mahalledeki bekâr ve gelecekten ümidi olmayan birçok erkek için haftalık içki âlemi, hayatı yaşanılır kılan tek şeydi.

XVIII. Bölüm

Bir cumartesi gecesi, bistroda Charlie bize güzel bir hikâye anlattı. Gözünüzde canlandırmaya çalışın: sarhoş ama konuşurken kelimeleri peşi sıra dizebilecek kadar ayık. Çinko bara vurup sessizlik, diye bağırıyor:

"Sessizlik *messieurs et dames*, sessizlik lütfen! Size anlatacağım hikâyeyi dinleyiniz. Unutulmayacak bir hikâye, öğretici bir hikâye, kibar ve medeni hayatın yadigârlarından. Sessizlik, *messieurs et dames*!

Olaylar, meteliğe kurşun attığım bir zamanda gelişti. Bu işler nasıldır, kibar bir adamın bu hallere düşmesi ne korkunçtur, sizin de malumunuz. Evden param gelmemişti, tüm eşyalarımı rehine vermiştim ve çalışmaktan başka yapabileceğim bir şey yoktu; oysa ben hayatta çalışmam. O sıralar bir kızla birlikte yaşıyordum; adı Yvonne' du, şuradaki Azaya gibi yarım akıllı, sarışın ve tombul bacaklı bir köylü kızı. Üç gündür boğazımızdan bir lokma geçmemişti. *Mon Dieu*, ne ıstırap! Kız elleri karnında, odada bir aşağı bir yukarı yürür, açlıktan geberdiğini söyleyerek bir köpek gibi ulurdu. Çok korkunçtu.

Fakat akıllı bir adam için imkânsız diye bir şey yoktur. Kendi kendime, 'Çalışmadan para kazanmanın en kolay yolu ne?' diye sordum. Ânında yanıtı buldum: 'Kolayca para kazanabilmek için kadın olmak gerekiyor. Her

kadının satacak bir şeyi yok mudur?' Sonra yatmış, kadın olsaydım neler yapardım, diye düşünürken aklıma bir fikir geldi. Devletin doğumevlerini hatırladım; devletin doğumevlerini biliyor musunuz? *Enceinte*[1] kadınlara sorgusuz sualsiz bedava yemek verilen yerler. Çocuk sahibi olmayı teşvik etmek için yapılıyor.

'*Mon Dieu!*' diye düşündüm. 'Keşke kadın olsaydım! Her gün o yerlerden birinde yemek yerdim. Muayene yapmadan bir kadının *enceinte* olup olmadığını kim nereden anlayacak?'

Yvonne'a döndüm. 'Kes şu yaygarayı,' dedim. 'Yemek almanın bir yolunu buldum.'

'Nasıl?' dedi.

'Basit,' dedim. 'Doğumevine git. *Enceinte* olduğunu söyleyip yemek iste. Sana sorgusuz sualsiz güzel bir yemek verecekler.'

Yvonne dehşete kapıldı. '*Mais, mon Dieu,*' diye feryat etti. 'Ben *enceinte* değilim ki!'

'Ne olmuş yani?' dedim. 'O iş kolay. Bir minderle, bilemedin iki minderle halledilir. Bu müthiş parlak bir fikir, *ma chere*[2]. Boşa harcama.'

Nihayetinde onu ikna etmeyi başardım, sonra bir minder ödünç aldık ve onu hazırlayıp doğumevine götürdüm. Ona hemen kucak açtılar. Lahana çorbası, dana yahnisi, patates püresi, ekmek, peynir ve bira verdiler, bebekle ilgili de bir sürü nasihatte bulundular. Yvonne neredeyse patlayana dek yedi, cebine de benim için biraz ekmek ve peynir atmayı başardı. Para bulana dek onu her gün hastaneye götürdüm. Zekâm bizi kurtarmıştı.

Bir yıl boyunca her şey yolunda gitti. Bir yıl sonra yine

1. (Fr.) Hamile. (Ç.N.)
2. (Fr.) Sevgilim. (Ç.N.)

Yvonne'laydım, bir gün Boulevard Port Royal'da, kışlanın yanında yürüyorduk. Bir anda Yvonne'ın ağzı beş karış açık kaldı, önce kızardı, sonra soldu, sonra yine kızardı.

'*Mon Dieu!*' diye bağırdı. 'Bak kim geliyor! Doğumevindeki hemşire bu. Mahvoldum!'

'Çabuk!' dedim. 'Koş!' Ama geç kalmıştık. Hemşire Yvonne'u tanımış ve gülümseyerek doğrudan yanımıza gelmişti. Altın bir kelebek gözlüğü, elma gibi al al yanakları olan şişko, iri bir kadındı. Her şeye burnunu sokan, anaç bir tip.

'Umarım iyisindir *ma petite*?' dedi sevecenlikle. 'Peki ya bebeğin, o da iyi mi? Umduğun gibi erkek mi oldu?'

Yvonne öyle bir titremeye başladı ki kolunu tutmam gerekti. 'Hayır,' dedi en sonunda.

'Aa, o zaman kızdı *évidemment*?'

Bunun üstüne geri zekâlı Yvonne'un kuş kadar aklı da uçtu gitti. İnanır mısınız, bir kez daha 'Hayır,' dedi!

Hemşire afalladı. '*Comment!*'[1] dedi. 'Ne kız ne oğlan! Nasıl olur?'

Ne kadar tehlikeli bir durumda kaldığımızı bir tasavvur edin *messieurs et dames*. Yvonne pancara dönmüştü, her an gözyaşlarına boğulacakmış gibi duruyordu; bir an sonra her şeyi itiraf edecekti. Başımıza neler gelirdi kim bilir. Fakat ben soğukkanlılığımı yitirmedim; duruma müdahale edip günü kurtardım.

'İkiz oldu,' dedim sakin sakin.

'İkiz ha!' dedi hemşire. Öyle sevinmişti ki Yvonne'u omuzlarından tuttuğu gibi iki yanağından öptü.

'Evet, ikizler...'"

1. (Fr.) Nasıl! (Ç.N.)

XIX. Bölüm

Bir gün, beş-altı haftadır Hôtel X.teydik ki Boris sessiz sedasız ortadan kayboldu. Akşamleyin beni Rue de Rivoli'de beklerken buldum onu. Omzuma neşeyle vurdu.

"Nihayet özgürüz *mon ami!* Sabah işten ayrılabilirsin. Auberge yarın açılıyor."

"Yarın mı?"

"Eh, belki bazı şeyleri ayarlamak için bir-iki güne ihtiyacımız olur. Ama her halükârda *cafeterie*'ye elveda! *Nous voilà lancés, mon ami!*[1] Frakımı rehineciden aldım bile."

Öyle neşeli davranıyordu ki bir şeylerin yolunda gitmediğine emindim; oteldeki güvenli ve rahat işimi bırakmayı da hiç istemiyordum. Gelgelelim Boris'e bir sözüm vardı; böylece işten ayrıldım ve ertesi sabah yedide Auberge de Jehan Cottard'a gittim. Kapı kilitliydi, ben de Boris'i aramaya başladım; Boris bir kez daha pansiyonundan tüymüş ve Rue de la Croix Nivert'de bir oda tutmuştu. Onu, bir gece önce tanıştığı ve bana "son derece cana yakın" diye söz ettiği bir kızla uyurken bul-

1. (Fr.) İşe atılıyoruz dostum! (Ç.N.)

dum. Lokantaya gelince, her şeyin ayarlandığını söyledi; sadece açılıştan önce ilgilenilmesi gereken bir-iki ufak mesele vardı.

Saat onda Boris'i yataktan çıkarmayı başardım; birlikte lokantayı açtık. "Bir-iki ufak mesele"nin ne olduğunu bir bakışta çözdüm, kısaca şuydu: Son ziyaretimizden bu yana hiçbir düzenleme yapılmamıştı. Mutfağa ocaklar gelmemişti, su ve elektrik tesisatı döşenmemişti, bin bir türlü boya, cila ve doğrama işi vardı. Lokantanın on günde açılması için bile mucize gerekirdi ve görünüşe göre açılışa kalmadan yıkılma ihtimali de vardı. Ne olduğu belliydi. Patron parasız kalmış ve usta yerine çalıştırmak için bizi (dört kişiydik) işe almıştı. Bizi neredeyse bedavaya çalıştıracaktı çünkü garsonlara maaş ödenmiyordu ve bana ödemesi gerekse bile lokanta açılana kadar karnımı doyurmayacaktı. Neticede lokanta açılmadan işe alarak bize birkaç yüz franklık kazık atmış oluyordu. Gül gibi işimizi boş yere çöpe atmıştık.

Ama Boris ümit doluydu. Aklında tek bir fikir vardı, o da bir kez daha garsonluk yapıp frak giymek için karşısına bir fırsat çıkmış olduğuydu. Sırf bu sebepten, sonunda işsiz kalma ihtimaline rağmen on gün ücretsiz çalışmaya razıydı. "Sabır!" deyip duruyordu. "Her şey yoluna girecek. Lokantanın açılmasını bekle hele, sonra hepsini geri kazanacağız. Sabır, *mon ami!*"

Gerçekten de sabra ihtiyacımız vardı; günler geçiyor ama lokantada hiçbir ilerleme kaydedilmiyordu. Mahzenleri temizledik, rafları düzelttik, duvarları boyadık, doğramaları cilaladık, tavana badana yaptık, yeri vernikledik ama esas işler, su, havagazı ve elektrik tesisatı hâlâ hallolmamıştı çünkü patron faturaları ödeyemiyordu. Anlaşılan neredeyse beş parasız kalmıştı zira en ufak ödemeyi bile reddediyor ve para istendiğinde hızla tüyüyordu. Pişkinlik ile aristokrat tavırlarının birleşimi

onunla başa çıkmayı güçleştiriyordu. İç karartıcı alacaklılar günün her saati kapısına dayanıyordu; talimat üzerine onlara Fontainebleau'da, Saint Cloud'da ya da yeterince uzakta kalan başka bir yerde olduğunu söylüyorduk. Bu sırada ben acıktıkça acıkıyordum. Otelden otuz frankla ayrılmıştım ve ânında kuru ekmeğe dönmem gerekmişti. Boris başta patrondan altmış franklık bir avans koparmayı başarmış ama yarısını garson giysilerini rehineciden almaya, yarısını da cana yakın kıza harcamıştı. İkinci garson, Jules'den günde üç frank borç alıp ekmeğe harcıyordu. Kimi günler tütün alacak paramız bile olmuyordu.

Bazen aşçı durumumuza bakmaya geliyor ve mutfağın hâlâ tenceresiz tavasız, bomboş durduğunu görünce çoğunlukla ağlıyordu. İkinci garson Jules, işlere düzenli bir şekilde yardımcı olmayı reddediyordu. Macar'dı, hafif esmer tenli, keskin hatlara sahip, gözlüklü ve konuşkan bir çocuk; eskiden tıp öğrencisiymiş ama parasızlıktan eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalmış. Başkaları çalışırken laflamayı seviyordu; bana kendisiyle, görüşleriyle ilgili bir sürü şey anlattı. Anlaşılan komünistti ve türlü türlü tuhaf teorileri vardı (çalışmanın yanlış olduğunu rakamlarla kanıtlayabiliyordu) ayrıca diğer birçok Macar gibi müthiş gururluydu. Gururlu ve tembel adamlardan iyi garson çıkmaz. Jules'ün en çok kıvanç duyduğu anı, bir keresinde lokantada bir müşteri ona hakaret edince ensesinden aşağı bir kâse sıcak çorba döküp kovulmayı beklemeden dosdoğru dışarı çıkışının hikâyesiydi.

Günler geçtikçe Jules patronun bize oynadığı dolaba daha çok sinirleniyordu. Tükürükler saçarak, vaaz verircesine konuşuyordu. Yumruklarını sıkarak volta atıyor, beni de çalışmamam için kışkırtıyordu:

"Şu fırçayı bıraksana ahmak! Sen ve ben asil soylardan geliyoruz, bu kahrolası Rus serfler gibi karşılıksız iş

yapmayız biz. İnan böyle kazıklanmak benim için bir işkence. Bir keresinde biri beni beş *sou* kazıklamıştı da kusmuştum – evet, öfkeden kusmuştum.

Hem *mon vieux*, unutma ki ben bir komünistim. *À bas les bourgeois!*[1] Mecbur kalmadıkça çalıştığımı gören tek bir insan evladı var mıdır şu hayatta? Hayır. Üstelik siz ahmaklar gibi kendimi çalışarak yormamakla kalmıyor, aynı zamanda sırf bağımsızlığımı göstermek için çalıyorum da. Bir keresinde çalıştığım bir lokantada patron bana köpekmişim gibi davranabileceğini sandı. Ee, intikam olarak kartonlardan süt araklayıp onları kimsenin anlayamayacağı şekilde tekrar kapatmanın yolunu buldum. İnan, gece gündüz süt içiyordum. Her gün dört litre süt, yarım litre de krema. Patron süte ne olduğunu anlamaya çalışayım derken kafayı üşütecekti. Mesele süt istemem değildi, anlıyorsun değil mi, aslında sütten nefret ederim; prensip meselesiydi, sadece prensip meselesi.

Neyse, üç gün sonra karnıma korkunç sancılar girdi ve doktora gittim. 'Ne yiyorsun?' dedi. Dedim ki: 'Günde dört litre süt, yarım litre de krema içiyorum.' 'Dört litre mi!' dedi. 'Süt içmeyi hemen bırakmalısın. Yoksa çatlarsın.' 'Bana ne?' dedim. 'Benim için en önemli şey prensiptir. Çatlasam da patlasam da o sütü içeceğim.'

Neyse, ertesi gün patron beni sütü araklarken yakaladı. 'Kovuldun,' dedi. 'Haftanın sonunda ayrılıyorsun.' 'Pardon, mösyö,' dedim. 'Bu sabah ayrılacağım.' 'Hayır, öyle yağma yok,' dedi. 'Bana cumartesiye kadar lazımsın.' 'Pekâlâ *mon* patron,' diye düşündüm kendi kendime. 'El mi yaman bey mi yaman göreceksin.' Sonra tabakları çanakları kırmaya başladım. İlk gün dokuz tabak, ertesi gün on üç tabak kırdım; bunun ardından patron

1. (Fr.) Burjuvaziye son! (Ç.N.)

memnuniyetle tekmeyi bastı bana. Yaa, ben senin Rus mujiklerine benzemem..."

On gün geçti. Kötü bir dönemdi. Param tamamen suyunu çekmiş, kiram birkaç gün gecikmişti. İç karartıcı, boş lokantada aylaklık ettik; kalan işleri yapamayacak kadar açtık. Lokantanın açılacağına inanan tek Boris kalmıştı. *Maître d'hôtel* olmayı kafaya koyduğundan patronun parasını belli hisselere yatırdığına, hisseleri satmak için de uygun ânı beklediğine dair bir teori üretmişti. Onuncu gün ne yiyeceğim ne tütünüm kalmıştı ve patrona, bana maaşımdan avans vermediği müddetçe çalışmayı sürdüremeyeceğimi söyledim. Patron her zamanki mülayimliğiyle parayı ödeyeceğine söz verdi, sonra âdeti olduğu üzere sıvıştı. Eve doğru yürümeye başladım ama Madam F.yle kira yüzünden tartışmaya girmeyi kaldıramayacağım için geceyi bulvardaki bir bankta geçirdim. Çok rahatsız –bankın kolu insanın sırtına batıyor– ve beklediğimden çok daha soğuktu. Şafak vakti ile mesai başlangıcı arasındaki uzun, sıkıcı saatlerde, kendimi bu Rusların eline düşürmekle ne kadar aptallık ettiğimi düşünecek bolca zamanım oldu.

Sonra, sabahleyin talihimiz açıldı. Görünüşe göre patron alacaklılarıyla bir anlaşmaya varmıştı çünkü cebinde parayla çıkageldi, çalışmaları başlattı ve bana avansımı verdi. Boris'le birlikte bukle makarna ile bir parça at ciğeri satın aldık ve on gün sonra ilk sıcak yemeğimizi yedik.

Ustalar getirildi ve gerekli düzenlemeler yapıldı; alelacele ve aşırı derecede baştan savma. Örneğin masaların çuhayla kaplanması gerekiyordu ama patron çuhanın ne kadar pahalı olduğunu öğrenince onun yerine, feci ter kokan eski ordu battaniyeleri aldı. Elbette üstlerine masa örtüleri ("Norman" tasarıma uyum sağlaması için damalılar) örtülecekti. Son gece, sabahın ikisine kadar çalışıp

her şeyi hazırladık. Tabak takımları ancak sekizde geldi ve yeni oldukları için hepsinin yıkanması gerekti. Çatal bıçak takımları ancak ertesi sabah geldi, bezler de öyle, bu yüzden tabakları patronun gömleklerinden biriyle ve kapıcıya ait eski bir yastık yüzüyle kurulamak zorunda kaldık. Tüm işi Boris'le ben yaptık. Jules kaytarıyordu; patronla karısı, bir alacaklı ve birtakım Rus arkadaşlarıyla barda oturmuş, lokantanın başarısına içiyordu. Aşçı mutfakta başını masaya koymuş, on kişiye yetecek kadar bile tencere tavası yokken elli kişilik yemek pişirmesi beklenildiği için ağlıyordu. Gece yarısına doğru birtakım alacaklılarla ürkütücü bir görüşme yaşandı; patronun veresiyeyle aldığı sekiz tane bakır sos tenceresine el koymaya gelmişlerdi. Onlara rüşvet olarak yarım şişe konyak verildi.

Son metroyu kaçırdığımız için Jules'le lokantada, yerde yatmak zorunda kaldık. Sabahleyin gözümüze çarpan ilk şey, mutfak masasının üzerindeki jambonu yiyen iki büyük fare oldu. Uğursuzluk alameti gibi görünüyordu bu; Auberge de Jehan Cottard'ın başarısız olacağına iyice inandım.

XX. Bölüm

Patron beni mutfağa *plongeur* olarak almıştı; yani görevim bulaşıkları yıkamak, mutfağı temiz tutmak, sebzeleri doğramak, çay kahve hazırlayıp sandviç yapmak, basit sayılan yemekleri pişirmek ve ayak işlerine bakmaktı. Ücret her zamanki gibi aylık beş yüz frank artı yemekti ama izin günüm yoktu ve çalışma saatlerim düzensizdi. Hôtel X.te sınırsız para ve düzgün bir organizasyonla yemek servisinin en kaliteli halini görmüştüm. Şimdiyse Auberge'de, baştan aşağı sefil bir lokantada işlerin nasıl yürüdüğünü öğreniyordum. Bu anlatılmaya değer; zira Paris'te buna benzer yüzlerce lokanta var ve tüm ziyaretçiler ara sıra da olsa buralarda yemek yiyor.

Bu sırada Auberge'in öğrenciler ile işçilerin uğrak yeri olan sıradan, ucuz aşevlerinden olmadığını eklemeliyim. Yirmi beş franktan aşağı doyurucu bir yemeğimiz yoktu, güzel ve sanatsal görünümümüz de sosyal konumumuzu yükseltiyordu. Barda açık saçık resimler, lokanta boyunca da Norman süslemeleri –duvarlarda sahte kirişler, şamdana benzetilmiş elektrik lambaları, "köylü" çömlekleri, hatta kapıda bir binektaşı– vardı ve patron ile başgarson Rus subayı, müşterilerin çoğu da asilzade Rus mültecilerdi. Uzun lafın kısası, şıklığımız su götürmezdi.

Bununla beraber mutfak kapısının arkası domuz

ahırı gibiydi. Personel bölümü şöyle düzenlenmişti:

Mutfak dört buçuk metre uzunluğunda ve iki buçuk metre genişliğindeydi; bu alanın yarısını ocak ve masalar kaplıyordu. Tüm tencerelerin erişilemeyecekleri yerde, raflarda durması gerekiyordu ve sadece tek bir çöp kovası sığacak kadar alan vardı. Çöp kovası öğleyin tıka basa doluyor ve yerler ezilmiş yiyeceklerden oluşan iki buçuk santimlik bir bulamaçla kaplı oluyordu.

Yemek pişirmek için sadece üç ocağımız vardı ve hiç fırınımız olmadığı için tüm kol ve but parçalarının ekmek fırınına gönderilmesi gerekiyordu.

Kilerimiz yoktu. Onun yerine bahçedeki, yarı açık ve ortasından bir ağaç çıkan barakayı kullanıyorduk. Etler, sebzeler ve diğer şeyler orada, çıplak toprağın üstünde duruyor, fareler ve kediler tarafından tırtıklanıyordu.

Sıcak su bağlatılmamıştı. Bulaşık için suyun tencerelerde ısıtılması gerekiyordu ve yemekler pişerken ocakta buna yer kalmadığından tabakların çoğu mecburen soğuk suda yıkanıyordu. Bu durum Arap sabununun sert Paris suyuyla birleşmesi, tabaklardaki yağın gazete kâğıdıyla sıyrılması anlamına geliyordu.

Sos tenceremiz o kadar azdı ki her birini işi biter bitmez, akşamı beklemeden yıkamam gerekiyordu. Sırf bu yüzden bile günde herhalde bir saatim boşa harcanıyordu.

Tesisat döşenirken masraftan kısıldığı için genelde akşam sekizde lambanın sigortası atıyordu. Patron mutfakta sadece üç tane mum yakmamıza izin veriyordu; aşçı üç rakamını uğursuz bulduğu için de sadece iki tane yakıyorduk.

Kahve değirmenimiz yakınlardaki bir bistrodan, çöp kovası ile süpürgelerimiz de kapıcıdan ödünç alınmıştı. Bir haftanın ardından, fatura ödenmediği için bezlerimizin bir kısmı çamaşırhaneden geri gelmedi. Personel ara-

sında Fransız bulunmadığını fark eden çalışma müfettişiyle başımız dertteydi; patronla birkaç kere özel görüşme yaptı, sanırım patron ona rüşvet vermek durumunda kaldı. Alacaklarını tahsil etmek için elektrik şirketinden gelen adamlar rüşvet olarak *apéritif* verdiğimizi görünce her sabah gelmeye başladılar. Manava borcumuz vardı ve veresiyeyle sürdürebilmemizin tek sebebi, manavın karısının (altmışında, bıyıklı bir kadın) Jules'den hoşlanmasıydı; Jules ona tatlı tatlı dil dökmek için her sabah manava yollanıyordu. Benzer bir şekilde ben, birkaç santim tasarruf etmek adına Rue du Commerce'te sebzeler için pazarlık yaparak her gün bir saat harcıyordum.

Yetersiz sermayeyle lokanta açmanın sonuçlarıydı bunlar. Ve aşçı ile benden bu koşullar altında günde otuz ya da kırk yemek hazırlamamız bekleniyordu; bu rakam daha sonra yüze çıkacaktı. İş yükümüz daha ilk günden altından kalkılamayacak kadar çoktu. Aşçının mesaisi sabah sekizden gece yarısına, benimki ise sabah yediden gece yarıma kadardı – neredeyse mola vermeden on yedi buçuk saat. Öğleden sonra beşe kadar oturacak vaktimiz olmuyordu, o zaman da çöp kovası dışında oturacak bir yer yoktu. Yakınlarda yaşadığı için dönüş yolunda son metroya yetişmesi gerekmeyen Boris, sabah sekizden gece ikiye kadar çalışıyordu – haftada yedi gün, günde on sekiz saat. Böyle saatler sıra dışı olsa da Paris'te görülmemiş şey değildir.

Hayat kısa sürede öyle bir düzene oturdu ki, Hôtel X. yanında tatil gibi kalıyordu. Her sabah altıda zar zor yataktan çıkıyor, tıraş olmuyor, bazen yüzümü yıkıyor ve Place d'Italie'ye koşup metroda oturacak yer bulmak için mücadele ediyordum. Saat yedide o soğuk, pis mutfağın tenhalığındaydım; yerler patates kabukları, kemikler, balık kuyruklarıyla ve geceden kalma, yağdan birbirine yapışmış tabak yığınlarıyla doluydu. Su soğuk olduğu

için tabakları yıkamaya henüz başlayamıyordum; ayrıca sütü alıp kahve yapmam gerekiyordu çünkü diğerleri sekizde geldiklerinde kahveyi hazır bulmak istiyorlardı. Ayrıca her zaman yıkanması gereken birkaç bakır sos tenceresi oluyordu. Bu bakır tencereler *plongeur*'lere hayatı zehir eder. Her birinin on dakika kadar kumla ve telle ovalanması, sonra dışarıda Brasso'yla cilalanması gerekiyor. Neyse ki bu zanaat kayboldu da tencereler Fransız mutfaklarından yavaş yavaş yok oluyor; gerçi ikinci el pazarında bulmak hâlâ mümkün.

Tabakları yıkamaya başladığımda aşçı beni soğan soymam için bulaşıktan uzaklaştırıyordu; soğanlara başladığımda patron gelip beni lahana almaya yolluyordu. Lahanalarla döndüğümde patronun karısı bir buçuk kilometre uzaktaki bir dükkâna gidip bir kutu allık almamı söylüyordu; döndüğümde beni bekleyen sebzeler artmış, tabaklar da hâlâ yıkanmamış oluyordu. İşte böylece, beceriksizliğimiz yüzünden gün içinde işler üst üste yığılıyor, her şey yarım kalıyordu.

Saat ona kadar işler nispeten kolay sayılırdı; hızlı bir tempoda çalışıyorduk ama kimsenin tepesi atmıyordu. Aşçı, sanatçı mizacından bahsedecek zamanı buluyor; sence de Tolstoy *épatant*[1] değil mi, diye soruyor ve tahtada eti ince ince doğrarken güzel soprano sesiyle şarkı söylüyordu. Ama saat onda garsonlar, erkenden yedikleri öğle yemekleri için yaygara koparmaya, on birde de ilk müşteriler gelmeye başlıyordu. Aniden elimiz ayağımıza dolanıyor, tansiyon yükseliyordu. Bu, Hôtel X.teki gibi öfkeli bir telaş ya da bağrışma şeklinde olmuyordu; karman çorman, adi hınç duygusu ve hiddet içeren bir havaydı buradaki. Temelinde rahatsızlık yatıyordu. Mutfak

1. (Fr.) Hayranlık verici. (Ç.N.)

dayanılmaz derecede sıkışıktı; tabakları yere koymak, sonra da üzerlerine basmamaya özen göstermek gerekiyordu. Aşçı ileri geri giderken koca poposu bana çarpıyordu. Dırdır ederek ardı arkası gelmez bir nakarat halinde emir yağdırıyordu:

"Dangalak! Sana pancarların suyunu akıtmamanı kaç kere söyledim! Çabuk, çekil de lavaboya geçeyim! Kaldır şu bıçakları, patateslere geç. Süzgecimi ne yaptın? Of, bırak şu patatesleri. Sana bulyonun kaymağını almanı söylemedim mi? Şu su tenekesini ocaktan al. Bulaşıkları boş ver, şu kerevizi doğra. Hayır, öyle değil aptal, böyle. İşte! Şuna bak, bezelyeleri nasıl da fazla fazla haşlıyor! Şimdi işinin başına dön de şu ringaları temizle. Bana bak, sen bu tabağa temiz mi diyorsun? Önlüğüne sil. Şu salatayı yere koy. Evet evet, tam üstüne basacağım yere koy! Dikkat, şu demlik taşmak üzere! Bana şu sos tenceresini ver. Hayır, ötekini. Bunu ızgaraya koy. Şu patatesleri at. Boşa vakit harcama, yere at. Ayağınla ez. Şimdi biraz talaş dök, yer buz pistine dönmüş. Dikkat etsene aptal, biftek yanıyor! *Mon Dieu*, bana *plongeur* diye niye bir geri zekâlı gönderdiler acaba? Teyzemin eskiden bir Rus kontesi olduğunun farkında mısın sen?" vs. vs. vs.

Bu, saat üçe kadar aşağı yukarı böyle devam ediyordu; sadece on birde aşçı genelde *crise de nerfs*[1] geçirip gözyaşlarına boğuluyordu. Garsonlar üçten beşe kadar rahat sayılırdı ama aşçı hâlâ meşguldü; ben de elimden geldiğince hızlı çalışıyordum çünkü kirli tabaklar iyice yığılmış oluyordu ve hepsini ya da bir kısmını akşam yemeğinden önce yıkamam gerekiyordu. Bulaşık işi, ilkel koşullar yüzünden –tıka basa dolu damlalık sepeti, soğuk su, sırılsıklam bezler ve saatte bir tıkanan lavabo– iki

1. (Fr.) Sinir krizi. (Ç.N.)

kat zorlaşıyordu. Saat beş olduğunda, sabah yediden beri ne bir şey yemiş ne de oturmuş olduğumuzdan ayakta durmakta zorlanıyorduk. Aşçı çöp kovasının üstüne, ben yere, çöküp kalıyorduk; bir bira içiyor ve sabahki sözlerimizden dolayı özür diliyorduk. Çay sayesinde ayakta kalıyorduk. Demliği sürekli ateşte tutmaya dikkat ediyor ve günde litrelerce çay içiyorduk.

Beş buçukta tekrar telaşlanmaya ve atışmaya başlıyorduk; üstelik herkes dermansız kaldığı için bu sefer öncekinden de kötü oluyordu. Aşçı altıda, sonra tekrar dokuzda *crise de nerfs* geçiriyordu; öyle düzenli oluyordu ki bu, saati krizlerden takip edebilirdiniz. Çöp kutusunun üstüne çöküp isterik bir şekilde hıçkırmaya başlıyor ve şöyle feryat ediyordu: Yaşamının bu noktaya geleceğini asla, hayır, asla tahmin etmezdi; sinirleri kaldıramıyordu; Viyana'da müzik okumuştu; bakması gereken yatalak bir kocası vardı vs. vs. Başka zaman olsa ona acırdık ama öylesine yorgun haldeyken inildemesi bizi zıvanadan çıkarmaktan başka bir işe yaramıyordu. Jules kapıda durup ağlamasını taklit ediyordu. Patronun karısı kafa ütülüyor, Boris ile Jules de bütün gün ağız dalaşına giriyordu çünkü Jules işten kaytarıyor, Boris de başgarson olarak bahşişlerin daha büyük bir kısmında hak iddia ediyordu. Açılalı daha iki gün olmuştu ki mutfakta iki franklık bir bahşiş yüzünden yaygara kopardılar; onları aşçı ile ben ayırmak zorunda kaldık. Kabalık etmeyen tek kişi patrondu. O da bizimle aynı saatlerde lokantada bulunuyordu ama işleri aslında karısı idare ettiğinden hiç çalıştığı yoktu. Malzemeleri sipariş etmek dışında tek görevi barda beyefendi beyefendi oturup sigara içmekti; bunu da kusursuzca yerine getiriyordu.

Aşçıyla akşam yemeği yemeye genelde on-on bir arasında fırsat buluyorduk. On ikide aşçı, kocası için bir paket yiyecek araklayıp giysilerinin altına saklıyor, sonra

bu çalışma saatlerinin onu öldürdüğünü ve sabah istifasını vereceğini söylene söylene çıkıyordu. Jules da gece yarısı ayrılıyordu, çoğunlukla da Boris'le atıştıktan sonra; Boris ikiye kadar bara bakmak zorundaydı. Saat on ikiyle yarım arasında bulaşığı bitirmek için elimden geleni yapıyordum. İşi doğru dürüst yapmak için çaba göstermeye vakit yoktu; sadece tabaklardaki yağı peçeteyle siliyordum. Yerdeki pisliğe gelince, ya öylece bırakıyor ya da en kötü kısımları ocakların altına süpürüyordum.

Saat yarımda paltomu giyip hızla çıkıyordum. Patron, her zamanki mülayim haliyle beni barın ötesindeki dar sokağa geçerken durduruyordu. "*Mais, mon cher monsieur*, nasıl da yorgun görünüyorsunuz! Lütfen beni kırmayın ve şu konyağı kabul edin."

Bana bir kadeh konyak uzatıyor, üstelik bir *plongeur* değil de Rus düküymüşüm gibi kibar hareketlerle yapıyordu bunu. Hepimize böyle davranıyordu. Bu, günde on yedi saat çalışmamızın karşılığıydı.

Son metro hep boş olduğundan insan oturup on beş dakika kestirebiliyordu. Genelde yatağa bir buçukta girmiş oluyordum. Bazen treni kaçırıp lokantada yerde yatmak zorunda kalıyordum ama hiç fark etmezdi zira o noktada kaldırım taşının üstünde bile uyuyabilirdim.

XXI. Bölüm

Hayat iki hafta kadar bu şekilde devam etti; lokantaya daha fazla müşteri gelince işler biraz daha yoğunlaştı. Lokantanın yakınlarında bir oda tutarak günde bir saat tasarruf edebilirdim ama taşınacak vakti bulmam imkânsızdı; doğrusu saçımı kestirecek, gazeteye göz atacak, hatta tamamen soyunacak vakti bulmak da öyle. On gün sonra on beş dakika ara vermeyi başardım ve Londra'daki arkadaşım B.ye yazıp bana orada bir iş bulmasını rica ettim; herhangi bir iş, yeter ki beş saat uyumama müsaade etsin. On yedi saatlik çalışma günlerini sürdürmeye mecalim yoktu, bu kadar basitti durum; gerçi birçok kişi gözünü bile kırpmadan yapabiliyor. Çalışmaktan yorgun düşünce kendinize acımamak için iyi bir çözüm yöntemi, Paris lokantalarında böyle çalışma saatlerine sahip olan ve bunu sadece birkaç hafta değil, yıllarca sürdürecek binlerce kişiyi düşünmek. Otelimin yakınlarındaki bistroda çalışan kız tam bir yıl boyunca sabah yediden gece on ikiye kadar mesai yapmış, sadece yemek yemek için oturmuştu. Hatırlıyorum da, bir keresinde onu dansa davet etmiştim ve bana gülmüş, aylardır sokağın köşesinden öteye adım atmadığını söylemişti. Veremdi, benim Paris'ten ayrıldığım sıralar öldü.

Sadece bir haftada hepimiz yorgunluktan sinir has-

tasına dönmüştük; sürekli surat asan Jules hariç. Başlarda ara sıra yaşanan münakaşaların artık ardı arkası kesilmiyordu. Saatlerce yok yere dırdır ediyor, birkaç dakikada bir hakaret yağmurları yağdırmaya başlıyorduk. "Şu sos tenceresini indir geri zekâlı!" diye bağırıyordu aşçı (sos tencerelerinin konulduğu raflara yetişemiyordu). "Kendin indir kart orospu!" diye yanıt veriyordum ben. Böyle laflar, mutfağın havası yüzünden kendiliğinden oluşuyordu sanki.

Akla hayale sığmaz derecede ufak şeylerle ilgili tartışıyorduk. Örneğin çöp kovası sonu gelmez tartışma konularımızdan biriydi; benim istediğim yerde, yani aşçının ayağının altında mı yoksa onun istediği yerde, yani benimle musluğun arasında mı duracaktı? Bir keresinde başımın etini öyle bir yedi ki sonunda sırf kötülük olsun diye çöp kovasını kaldırıp tam ortaya, aşçının muhakkak ayağına takılacağı bir yere koydum.

"Al bakalım seni kocakarı!" dedim. "Kendin kaldır."

Zavallı yaşlı kadın; çöp kovası kaldıramayacağı kadar ağır olduğundan oturdu ve kafasını masaya koyup ağlamaya başladı. Ben de ona güldüm. İşte bitkinlik insanı bu hallere düşürüyor.

Aşçı birkaç güne kalmadan Tolstoy ve sanatçı ruhundan bahsetmeyi bırakmıştı ve iş haricinde birbirimizle konuşmuyorduk; Boris ile Jules de küstü, ayrıca ikisi de aşçıyla konuşmuyordu. Boris'le ben bile küs sayılırdık. Mesai saatlerinin *engueulade*'lerini iş dışında yok saymak için önceden anlaşmıştık ama unutamayacağımız kadar korkunç sözler saydırmıştık birbirimize; hem zaten "iş dışında" diye bir zaman dilimi de yoktu. Jules gitgide tembelleşiyor ve sürekli yemek araklıyordu; dediğine göre vazife sayıyordu bunu. Biz de onunla birlikte bir şeyler araklamayınca bizlere *jaune* –grev kırıcı– diyordu. Tuhaf, habis bir mizacı vardı. Bana, bir gurur meselesi olarak, sırf

bir burjuvadan öç almak adına bazen müşterinin çorbasına kirli bulaşık bezi batırdığını anlatmıştı.

Mutfaktaki kir gittikçe artıyor, fareler iyice arsızlaşıyordu; üstelik birkaçını kapana kıstırmamıza rağmen. Yerdeki atıkların arasında duran çiğ etleriyle; her yere dağılmış, katı artıklarla dolu soğuk sos tencereleriyle; tıkalı ve yağlı lavabosuyla o pis bölmeye baktığım zaman, yeryüzünde bizimki kadar kötü bir başka lokanta olabilir mi, diye merak ederdim. Ama diğer üçlünün üçü de daha pis yerlerde çalıştıklarını söylüyordu. Jules ortalığı pislik götürmesinden büyük keyif alıyordu. Öğleden sonraları işi yavaşladığında mutfak kapısında durup fazla çalıştığımız için bizimle alay ederdi:

"Budala! O tabağı neden yıkıyorsun ki? Pantolonuna siliver. Müşteriler kimin umurunda? Onlar olan bitenden bihaber. Lokantada işler nasıl yürür sanıyorsun? Tavuğu keserken yere düşürürsün. Özür diler, eğilir, odadan çıkarsın ve beş dakika sonra bir başka kapıdan çıkagelirsin – aynı tavukla. İşte lokantada işler böyle yürür," vs. vs.

Tuhaf ama tüm bu pisliğe ve beceriksizliğe rağmen Auberge de Jehan Cottard aslında başarılı bir yerdi. İlk birkaç gün tüm müşterilerimiz patronun dostları olan Ruslardı, onları Amerikalılar ve başka yabancılar izledi, hiç Fransız yoktu. Sonra bir gece müthiş bir heyecan oluştu çünkü ilk Fransız'ımız gelmişti. Bir anlığına münakaşalarımızı unutup güzel bir yemek sunmak için seferber olduk. Boris parmak ucunda mutfağa geldi, başparmağıyla omzunun üstünden arkaya işaret etti ve gizli bir şeyden bahsediyormuşçasına fısıldadı:

"*Sh! Attention, un Français!*"[1]

Bir dakika sonra patronun karısı gelip fısıldadı:

1. (Fr.) Şşş! Dikkat, bir Fransız! (Ç.N.)

"*Attention, un Français!* Ona tüm sebzelerden iki porsiyon koyun."

Fransız yemek yerken patronun karısı mutfak kapısındaki parmaklığın ardında durup yüz ifadesini izledi. Ertesi akşam aynı Fransız, başka iki Fransız'la çıkageldi. Bu, isim yapmaya başladığımız anlamına geliyordu; kötü bir lokantanın en temel göstergesi oraya sadece yabancıların gitmesidir. Başarımızın en büyük sebebi muhtemelen patronun, lokantamızı donatırken yaptığı tek mantıklı hareketle çok keskin sofra bıçakları almış olmasıydı. Keskin bıçaklar elbette başarılı bir lokantanın en büyük sırrıdır. Bunun yaşanmış olmasına çok memnunum; çünkü en büyük yanılsamalarımdan birinden, yani Fransızların iyi yemekten anladıkları yanılsamamdan kurtulmamı sağladı. Ya da belki de Paris ölçülerine göre iyi sayılabilecek bir lokantaydık; bu durumda kötü olanları hayal bile edemiyorum.

B.ye yazdıktan kısa bir süre sonra bana yanıt verip bir iş ayarlayabileceğini söyledi. Doğuştan geri zekâlı birine bakma işiydi bu ve Auberge de Jehan Cottard'dan sonra harikulade bir yatak istirahati gibi geliyordu kulağıma. Kendimi kırlardaki patikalarda aylak aylak dolaşır, bastonumla devedikenlerine vururken, kızarmış kuzu ve pekmezli tart yerken ve lavanta kokulu çarşaflarda her gece on saat uyurken hayal ediyordum. B. bana yol parası olarak ve giysilerimi rehineciden alabilmem için bir beşlik gönderdi ve para elime geçer geçmez istifamı verip lokantadan ayrıldım. Böyle aniden ayrılmam patronu utandırdı çünkü her zamanki gibi beş kuruş parası yoktu ve maaşımı otuz frank eksik ödemek zorunda kaldı. Ama bana Courvoisier '48 konyağından bir kadeh ikram etti ve sanırım bunun farkı telafi ettiğini düşündü. Yerime son derece becerikli bir *plongeur* olan bir Çek tuttular ve zavallı yaşlı aşçı birkaç hafta sonra ko-

vuldu. Sonradan duyduğuma göre, mutfakta iki tane kalifiye elemanla *plongeur*'ün işi günde on beş saate inmişti. Mutfağı yenilenmediği sürece daha fazla azalması da mümkün değildi.

XXII. Bölüm

Paris'teki *plongeur*'lerle ilgili naçiz fikirlerimden söz etmek istiyorum. Şöyle bir durup düşününce; büyük, modern bir şehirde binlerce kişinin, uyanık oldukları tüm anları yeraltındaki havasız odacıklarda bulaşık yıkayarak geçirmesi çok tuhaf bir durum. Benim yöneltmek istediğim soru, bu hayatın neden sürdüğü; ne amaca hizmet ettiği ve devam etmesini kimin, neden istediği. Sadece isyankâr, *fainéant*[1] davranmıyorum. *Plongeur*'lerin hayatının sosyal önemini değerlendirmeye çalışıyorum.

Bence işe, *plongeur*'lerin modern dünyanın köleleri olduğunu söyleyerek başlamalıyız. Konum olarak çoğu ağır işçiden daha iyi durumda olduklarından *plongeur*'ler için fazla sızlanmaya gerek yok ama yine de alınıp satılsalardı ancak bu kadar özgür sayılırlardı. Hizmete dayalı, zanaat içermeyen bir işleri var; sadece hayatta kalmalarına yetecek kadar para kazanıyorlar; tek izin günleri kovuldukları gün. Evlilik şansları ellerinden alınmış ya da evlenseler bile karıları da çalışmak zorunda. Başlarına talih kuşu konmadığı müddetçe bu hayattan kurtulmanın tek yolu hapse düşmek. Şu anda Paris'te günde on-

1. (Fr.) Tembel. (Ç.N.)

on beş saat bulaşık yıkayan üniversite mezunları var. Bunun sadece tembellikten ileri geldiği söylenemez çünkü tembel bir adam *plongeur*'lük yapamaz; sadece düşünmeyi imkânsızlaştıran bir rutinin içine hapsolmuş durumdalar. *Plongeur*'ler az da olsa düşünselerdi, çok uzun zaman önce bir sendika kurup daha iyi şartlar için grev yaparlardı. Ama düşünmüyorlar çünkü düşünecek vakitleri yok; hayatları onları köleleştirmiş.

Asıl soru şu: Bu kölelik neden devam ediyor? İnsanlar, tüm işlerin mantıklı bir amaca hizmet etmek adına yapıldığına gözü kapalı inanıyorlar. Başkalarının hoş olmayan bir iş yaptığını görünce, bu işin gerekli olduğunu söyleyerek her şeyi çözdüklerini sanıyorlar. Sözgelimi kömür madenciliği zor bir iş ama gereklidir, kömüre ihtiyacımız var. Lağımda çalışmak tatsız bir iş ama birilerinin lağımda çalışması lazım. *Plongeur*'lerin işi için de benzer bir durum geçerli. Birtakım insanların lokantalarda beslenmesi lazım, bu yüzden de birileri haftada seksen saat bulaşıkları temizlemeli. Bu medeniyetin bir gereğidir, dolayısıyla sorgulanamaz. Bu noktayı ele almalıyız.

Plongeur'lerin işi medeniyet için gerçekten de gerekli mi? Zor ve tatsız bir iş olduğundan ve ağır işleri bir tür fetişe dönüştürdüğümüzden bunun "namuslu" bir iş olduğunu hissediyoruz belli belirsiz. Bir adamın bir ağaç kestiğini görünce, sadece ve sadece kaslarını kullandığı için sosyal bir ihtiyacı giderdiğine inanıyoruz; çirkin bir heykel için güzel bir ağacı kesiyor olabileceği ihtimali hiç aklımıza gelmiyor. *Plongeur*'ler için de aynı durumun geçerli olduğu kanaatindeyim. Ekmeklerini alınteriyle kazanıyorlar ama bu, yararlı bir iş yaptıkları anlamına gelmiyor; belki de çoğu zaman bir lüks bile olmayan bir lüks tedarik ediyorlar.

Lüks olmayan lüksten kastımın ne olduğuna örnek olarak, Avrupa'da neredeyse hiç karşılaşılmayan uç bir

durumu ele alalım. Sözgelimi Hint çekçek sürücüsünü ya da *gharri*[1] midillisini. Tüm Uzakdoğu kasabalarında yüzlerce çekçek sürücüsü var; peştamal giyen, elli kilo ağırlığında siyahi garibanlar. Kimileri hastalıklı kimileri ise ellisini bulmuş. Başları eğik, yağmur çamur demeden kilometrelerce koşuyor, kırlaşmış bıyıklarından ter damlarken arabanın kollarını çekiyorlar. Yavaş gittiklerinde yolcu onlara *bahinchut*[2] diyor. Ayda otuz-kırk rupi kazanıyorlar ve birkaç yıl içinde ciğerleri sökülecekmiş gibi öksürmeye başlıyorlar. *Gharri* midillileri, sadece birkaç yıllık güçleri kaldığından ucuza satılmış sıska, hırçın hayvanlar. Sahipleri kırbacın yemek yerine geçtiğini düşünüyor. Yaptıkları işi bir denklem şeklinde ifade edebiliriz – kamçı artı yemek eşittir enerji; çoğunlukla yüzde altmış kırbaç ve yüzde kırk yemek. Bazen boyunlarının her yanı tahriş oluyor ve gün içerisinde açık yarayla araba çekmek zorunda kalıyorlar. Ama yine de çalıştırılabiliyorlar; yeter ki arkalarındaki acı öndekine baskın gelecek kadar sert kırbaçlansınlar. Birkaç yıl sonra kırbaç bile işe yaramıyor ve midilli, at leşi satın alanlara gidiyor. Bunlar gereksiz işlere örnekler; çünkü *gharri*'lere ve çekçeklere aslında gerek yok; sadece doğulular yürümeyi bayağı saydıkları için varlar. Birer lüks ve binen herkesin de pekâlâ bildiği gibi, son derece adi bir lüks. Cüzi bir kolaylık sağlıyor; insanların ve hayvanların çektikleri acıyı asla dengeleyemeyecek bir kolaylık.

Aynı şey *plongeur*'ler için de geçerli. *Plongeur*'ler, çekçek sürücüsü ya da *gharri* midillisinin yanında kral kalıyor ama durumları onlarınkiyle benzeşiyor. *Plongeur*'ler da bir otelin ya da lokantanın köleleri ve kölelikleri

1. Özellikle Hindistan'da kullanılan bir fayton türü. (Ç.N.)

2. Hintçede *bahin* "kız kardeş", *chut* ise "cinsel organ" demektir. *Bahinchut*, "kız kardeşini beceren" anlamına gelir. (Ç.N.)

neredeyse gereksiz. Çünkü neticede büyük otellere ve şık lokantalara aslında ihtiyaç var mıdır? Böyle yerlerin bir lüks sunması bekleniyor ama esasında sadece lüksün ucuz, adi bir taklidini sunuyorlar. Neredeyse herkes otellerden nefret ediyor. Bazı lokantalar diğerlerinden daha iyi ama lokantada, evde aynı paraya yiyebileceğiniz kadar iyi bir yemek bulmanız imkânsız. Kuşkusuz otelsiz ve lokantasız yapamayız ama yüzlerce kişiyi esir almaları gerekmiyor. Buralardaki iş yükünü yaratan temel ihtiyaçlar değil; sözde lüksü temsil eden sahtekârlıklar. Adına zarafet denilen şey, temelde personelin daha çok çalışması ve müşterilerin daha fazla para ödemesi anlamına geliyor; bu sadece otel ya da lokanta sahibinin, yani yakında kendine Deauville'de çizgili bir villa alacak kişinin işine yarıyor. "Şık" bir otel özetle, iki yüz kişi aslında istemediği şeyler için yolunabilsin diye yüz kişinin saçını süpürge ettiği yerdir. Otellerdeki ve lokantalardaki saçmalıklar bir kenara atılsaydı ve işler basit bir verimlilikle yapılsaydı *plongeur*'ler günde on-on beş saat yerine altı-sekiz saat çalışabilirdi.

Plongeur'lerin işinin az çok gereksiz sayıldığını varsayalım. Bu durumda şu soruyla karşılaşıyoruz: Çalışmaya devam etmeleri neden isteniyor? Temel maddi gerekçenin ötesine geçip insanların geçinmek için bulaşık yıkaması düşüncesinin kime ne zevk verebileceğini tahmin etmeye çalışıyorum. Çünkü böyle düşüncelerden zevk alan kişilerin –rahat konumlardaki kişilerin– bulunduğu su götürmez. Bir köle, demiştir Marcus Cato, uyumadığı her an çalışmalıdır. Yaptığı iş gerekli olsun olmasın çalışmalıdır çünkü çalışmak kendi içinde iyidir – en azından köleler için. Bu görüş hâlâ canlılığını koruyor ve bir yığın gereksiz angarya işin oluşmasına yol açıyor.

Ben gereksiz işlerin içgüdüsel olarak sürdürülmesinin temelinde düpedüz ayaktakımı korkusunun yattığı-

na inanıyorum. Ayaktakımı (diye iddia ediyor bu görüş) öyle aşağılık bir yaratıktır ki boş vakti kalırsa tehlike arz eder; onu düşünemeyecek kadar meşgul tutmak daha güvenlidir. Her nasılsa dürüst kalmış bir zengine, çalışma şartlarının iyileştirilmesiyle ilgili soru sorulduğunda çoğunlukla şöyle bir yanıt veriyor:

"Yoksulluğun hoş bir şey olmadığını biliyoruz; hatta bize dokunmayacak kadar uzağımızda kaldığı için ne denli tatsız olduğunu düşünerek kahrolmaktan aslında zevk alıyoruz. Ama bu konuda bir şey yapmamızı beklemeyin. Siz alt sınıflar adına üzülüyoruz, tıpkı uyuz bir kediye üzüldüğümüz gibi; ama şartlarınızın düzelmesini engellemek için elimizden geleni ardımıza koymayacağız. Tam da bu halinizle çok daha güvenilir olduğunuz kanaatindeyiz. Şu anki durum işimize geliyor ve sizi günde bir saat dahi fazladan özgür bırakma riskini göze almayacağız. Bu yüzden, aziz kardeşlerim, madem İtalya seyahatlerimizin masrafını çıkarabilmek için ter dökmeniz gerekiyor, dökün o terleri ve kahrolun."

Bu, özellikle zeki, kültürlü insanların takındığı tutum; özünde bunu içeren yüzlerce deneme mevcut. Kültürlü olup da yılda (diyelim ki) dört yüz sterlinden aşağı kazanan çok az kişi var; onlar da gayet tabii zenginlerin tarafını tutuyor çünkü yoksullara verilecek herhangi bir özgürlüğü kendi özgürlüklerine tehdit olarak görüyorlar. Başka bir seçenek olarak sadece kasvetli, Marksist bir ütopya gören eğitimli insan, bu gidişatı korumak istiyor. Diğer zenginlerden pek hazzetmemesi de muhtemel ama en bayağılarının bile yoksullara kıyasla keyfine daha az engel olacağını, kendine daha çok benzediğini ve kuşkusuz onun yanında duracağını farz ediyor. Tüm zeki insanların muhafazakâr görüşlere sahip olmasına yol açan şey, işte bu sözümona tehlikeli ayaktakımı korkusu.

Ayaktakımı korkusu mantıksız bir korku. Zengin ile fakirin arasında, sanki zenciler ile beyazlar gibi iki farklı ırklarmışçasına, esrarengiz, temel bir farklılık yattığı görüşüne dayanıyor. Oysa gerçekte böyle bir farklılık yok. Zengin ve fakir toplulukları sadece gelir oranlarıyla ayrışıyor, başka hiçbir şeyle değil; sıradan bir milyoner sadece yeni bir takım elbise giymiş sıradan bir bulaşıkçıdır. Yer değiştirip "o piti piti" yap, bakalım hangisi adalet hangisi hırsız? Yoksullarla eşit şartlarda bir arada bulunmuş herkes bunun gayet iyi farkındadır. Ama sorun, kültürlü, zeki insanların, tam da liberal görüşlere sahip olması beklenen insanların asla yoksulların arasına karışmaması. Zira eğitimli kesimin çoğunluğu yoksulluktan ne anlar? Villon'un şiirlerinin bendeki baskısında editör "*Ne pain ne voyent qu'aux fenestres*"[1] dizesini dipnotla açıklama ihtiyacı hissetmiş; işte açlık, eğitimli insan için bu denli uzak bir tecrübe. Bu bilgisizlik gayet doğal olarak ayaktakımına karşı mantıksız bir korkuya yol açıyor. Eğitimli kişi, insanlık dışı bir sürü canlandırıyor zihninde, evini yağmalamak, kitaplarını yakmak, onu bir makineye göz kulak olma ya da bir tuvaleti süpürme işine koşmak için sadece serbest bir günü kollayan bir sürü. "Ayaktakımının serbest kalmasındansa her şey," diye düşünüyor, "her türlü adaletsizlik mubahtır." Zengin ile fakir toplulukların aslında aynı olduğunu göremediğinden "ayaktakımını serbest bırakmak" diye bir şeyin söz konusu olamayacağını fark edemiyor. Ayaktakımı, aslında şu an –zengin insanlar biçiminde– serbest ve gücünü, "şık" oteller gibi devasa can sıkıntısı çarkları kurmak için kullanıyor.

Özetlemek gerekirse: *Plongeur*'ler köledir ve aptalca, çoğunlukla gereksiz işler yaparak boşa harcanan köle-

1. (Fr.) Ekmeği ancak pencerede görürler. (Ç.N.)

lerdir. Aslında, boş vakitleri olursa topluma tehlike arz edeceklerine dair belli belirsiz bir his yüzünden çalıştırılırlar. Ve onların yanında durması gereken eğitimli insanlar, haklarında hiçbir şey bilmedikleri ve dolayısıyla onlardan korktukları için bu sürece razı gelirler. Bunları *plongeur*'lerle ilgili söylüyorum çünkü ben onların durumunu değerlendiriyorum; aynısı sayısız başka türden işçi için de geçerli. Bunlar *plongeur*'lerin hayatlarının temel gerçekleriyle ilgili şahsi görüşlerim, elbette birincil derecedeki ekonomik hususlar gözetilmeden yapılan, kuşkusuz çoğunlukla basmakalıp yorumlar. Bunları otelde çalışmanın insanın aklına getirdiği fikirlere örnek olarak sunuyorum.

XXIII. Bölüm

Auberge de Jehan Cottard'dan ayrılır ayrılmaz yatağa girdim ve tam yirmi üç saat uyudum. İki hafta sonra ilk defa dişlerimi fırçaladım, duş yaptım, saçlarımı kestirip giysilerimi rehinciden aldım. Aylaklık ederek iki muhteşem gün geçirdim. Hatta en iyi takımımla Auberge'e bile gittim, bara yaslanıp bir şişe İngiliz birasına beş frank harcadım. Kölenin köleliğini yaptığınız yere müşteri olarak dönmek tuhaf bir his. Boris tam da *lancés*[1] olduğumuz ve para kazanma şansını yakaladığımız sırada lokantadan ayrıldığım için üzgündü. Ondan daha sonra da haber aldım; günde yüz frank kazandığını ve *très serieuse*[2] olan ve asla sarımsak kokmayan bir kız arkadaş edindiğini söylüyor.

Bir günümü mahallemizde dolaşıp herkesle vedalaşarak geçirdim. Charlie bir zamanlar mahallede yaşayan ihtiyar pinti Roucolle'ün ölüm hikâyesini bana o gün anlatmıştı. Muhtemelen her zamanki gibi yalan söylüyordu ama iyi bir hikâyeydi.

Roucolle, ben Paris'e gitmeden bir-iki yıl önce, yetmiş dört yaşında ölmüştü ama ben orada yaşarken ma-

1. (Fr.) Açılmakta. (Ç.N.)
2. (Fr.) Çok ciddi. (Ç.N.)

halleli hâlâ ondan bahsediyordu. Daniel Dancer[1] gibileriyle aşık atabilecek biri değildi ama ilginç bir karakterdi. Her sabah Les Halles'e gidip zedelenmiş sebzeleri seçiyor, kedi eti yiyor, gazetelerden kendine iç çamaşırı yapıyor, odasındaki kaplamaları odun olarak kullanıyor ve çuvaldan pantolon yapıyordu, üstelik iki milyon franklık bir yatırımı varken. Onunla tanışmayı çok isterdim.

Birçok pinti gibi Roucolle de parasını riskli bir projeye yatırıp kaybetmişti. Bir gün mahallede bir Yahudi belirmiş; İngiltere'ye kaçak yollardan kokain sokmak için birinci sınıf bir planı olan, işten anlayan bir delikanlı. Elbette Paris'te kokain almak gayet kolaydı; kaçakçılık yapmak da aslında son derece kolay olabilirdi ama her zaman gümrüğe ya da polise ihbar eden bir casus çıkıyor. Bunu çoğunlukla kokain satıcılarının yaptığı söyleniyor çünkü kaçakçılık rekabetten hoşlanmayan büyük bir kartelin elinde. Lakin Yahudi, hiç risk olmadığına yemin etmişti. Viyana'dan doğrudan kokain getirtmenin yolunu biliyordu, her zamanki kanallar kullanılmayacağı için kimseye rüşvet vermek gerekmeyecekti. Roucolle'le, Sorbonne'da okuyan genç bir Leh aracılığıyla iletişime geçmişti; Roucolle projeye altı bin frank yatırırsa Leh de dört bin koyacaktı. Bununla dört buçuk kiloluk kokain alabileceklerdi ki bu İngiltere'de küçük çaplı bir servet ediyordu.

Leh ile Yahudi, parayı ihtiyar Roucolle'ün pençelerinden çekip çıkarabilmek için iyi ter dökmüşlerdi. Altı bin frank yüksek bir meblağ değildi –Roucolle'ün döşeğinin içinde çok daha fazlası vardı– ama tek bir *sou*'dan ayrılmak bile ona büyük ıstırap veriyordu. Leh ile Yahudi haftalarca adamın peşini bırakmadılar; açıklamalar yapıyor, efeleniyor, tatlı tatlı dil döküyor, tartışıyor, dizlerinin

1. 18. yüzyılda yaşayan, pintiliğiyle meşhur bir İngiliz. (Ç.N.)

üstüne çöküp parayı vermesi için yalvarıyorlardı. İhtiyar adam açgözlülük ile korku arasında kalmaktan yarı üşütmüş haldeydi. Elli bin frank kadar kâr etme düşüncesiyle içi içine sığmıyordu ama yine de parayı bir türlü riske atamıyordu. Kafasını avuçlarının arasına alıp bir köşede oturuyor, acıdan inliyor, hatta bazen haykırıyor ve sık sık diz çöküp (dini bütün biriydi) metin olabilmek için dua ediyordu ama yine de yapamıyordu. Nihayet sırf yorgunluktan bir anda pes etmişti; parasını sakladığı döşeği kesip açarak Yahudi'ye altı bin frank vermişti.

Yahudi kokaini aynı gün teslim etmiş, teslim ettiği gibi de sırra kadem basmıştı. O sırada olay tüm mahallede yankılanmıştı; Roucolle'ün ortalığı velveleye vermesi göz önünde bulundurulduğunda hiç de şaşırtıcı bir durum değildi bu. Ertesi sabah polis otele baskın yapıp binayı baştan sona aramıştı.

Roucolle ile Leh ıstırap içindeydi. Aşağıdaki polisler her odayı arayarak yavaş yavaş yukarı çıkarken masalarının üstünde koca bir paket kokain duruyordu ve ne kokaini saklayacak bir yerleri ne de merdivenden kaçma şansları vardı. Leh hepsini pencereden atmaktan yanaydı ama Roucolle lafını bile duymak istemiyordu. Charlie bana olay mahallinde bulunduğunu söyledi. Paketi Roucolle'den almaya çalıştıklarında, yetmiş dört yaşında olmasına rağmen onu bağrına basıp delicesine karşı koyduğunu anlattı. Korkudan gözü dönmüştü ama parasını çöpe atmaktansa hapse gitmeyi yeğlerdi.

En sonunda, polis bir alt katı ararken birinin aklına bir fikir gelmişti. Roucolle'ün katındaki bir adamda, komisyonla sattığı bir düzine yüz pudrası kutusu vardı; kokain teneke kutulara konulup yüz pudrası olarak yutturulacaktı. Pudra hızla pencereden dökülmüş, yerine kokain konulmuş, teneke kutular da saklanacak bir şey yokmuş gibi alenen Roucolle'ün masasına dizilmişti. Birkaç daki-

ka sonra polis Roucolle'ün odasını aramaya gelmişti. Duvarlara vurmuş, bacaya bakmış, çekmeceleri altüst etmiş, döşemeleri incelemişlerdi; sonra, hiçbir şey bulmadıkları için ayrılmak üzerelerken müfettiş masadaki teneke kutuları fark etmişti.

"*Tiens*," demişti. "Şu kutulara bak hele. Daha önce fark etmemiştim. İçlerinde ne var ha?"

"Yüz pudrası," demişti Leh olabildiğince sakin bir edayla. Ama aynı anda Roucolle korkudan inlemiş ve polis ânında durumdan şüphelenmişti. Kutuları açıp içindekileri dökmüşlerdi; içeriği koklayan müfettiş, kokain olabileceğini belirtmişti. Roucolle ile Leh, azizler aşkına sadece yüz pudrası olduğuna yemin ediyordu ama nafileydi; onlar itiraz ettikçe polis daha çok şüpheleniyordu. İki adam tutuklanıp karakola götürülmüştü, mahallenin yarısı da peşlerinden. Karakolda, bir kutu kokain tahlile gönderilirken Roucolle ile Leh müdür tarafından sorgulanmıştı. Charlie, Roucolle'ün akla hayale sığmayacak şekilde yaygara kopardığını söyledi. Roucolle ağlamış, dua etmiş, çelişkili ifadeler vermiş ve Leh'i ânında, sokağın ucundan duyulabilecek kadar yüksek sesle suçlamıştı. Polisler ona gülmekten çatlayacaktı.

Bir saat sonra bir polis kokain kutusu ve tahlilciden bir notla dönmüştü. Gülüyordu.

"Bu kokain değil mösyö," demişti.

"Ne, kokain değil mi!" demişti müdür. "*Mais, alors*...[1] Ne o zaman?"

"Yüz pudrası."

Roucolle ile Leh hemen serbest bırakılmıştı; adları temize çıkmıştı ama çok öfkelilerdi. Yahudi onları dolandırmıştı. Ortalık dindikten bir süre sonra, aynı numa-

1. (Fr.) Ama o zaman... (Ç.N.)

rayı mahallede iki kişiye daha oynadığı ortaya çıkmıştı. Leh, dört bin frangı kaybetse de kurtulduğuna seviniyordu; ama zavallı ihtiyar Roucolle hepten çökmüştü. Hemen yatağa girmişti; bütün gün ve gecenin yarısı boyunca kıvrandığı, mırıldandığı, bazen de avazı çıktığı kadar şöyle bağırdığı duyulabiliyordu:

"Altı bin frank! *Nom de Jésus Christ!* Altı bin frank!"

Üç gün sonra bir tür inme inmişti, iki hafta sonra da ölmüştü – kalbi kırıldığı için, dedi Charlie.

XXIV. Bölüm

İngiltere'ye Dunkirk ve Tilbury üzerinden, üçüncü sınıfta yolculuk ettim; bu Manş'ı geçmenin en ucuz yolu ve pek de fena sayılmaz. Kabin için fazladan ücret ödemek gerekiyordu, bu yüzden ben de diğer üçüncü sınıf yolcularının çoğu gibi salonda yattım. O gün günceme şunları yazmışım:

"Salonda yirmi yedi erkek, on altı kadın yatıyor. Kadınlardan hiçbiri bu sabah yüzünü yıkamadı. Erkeklerin çoğu banyoya gitti; kadınlar sadece makyaj çantalarını çıkarıp kiri pudrayla kapattılar. *Soru:* Cinsiyetler arasında ikincil bir ayrım mı bu?"

Yolda Rumen bir çiftle tanıştım; henüz çocuk sayılırlardı, balayı için İngiltere'ye gidiyorlardı. İngiltere'yle ilgili sayısız soru sordular; ben de onlara akıl almaz palavralar sıktım. Yabancı bir şehirde aylarca beş parasız kaldıktan sonra eve döndüğüme öyle memnundum ki İngiltere gözümde cennet gibiydi. İngiltere'de gerçekten de insanı eve döndüğüne memnun edecek birçok şey var; banyolar, koltuklar, nane sosu, doğru dürüst pişirilmiş taze patatesler, esmer ekmek, marmelat, sahici şerbetçiotundan yapılmış bira – paranız varsa bunların hepsi harikadır. İngiltere yoksul olmadığınız zaman çok güzel bir ülkedir ve elbette uysal bir geri zekâlıya bakaca-

ğım için ben yoksul olmayacaktım. Yoksul olmama düşüncesi vatanseverlik damarımı kabartıyordu. Rumenler soru sordukça İngiltere'yi daha çok övüyordum: Hava, manzara, sanat, edebiyat, hukuk – İngiltere'de her şey dört dörtlüktü.

İngiltere'nin mimarisi iyi midir? diye sordu Rumenler. "Harikuladedir!" dedim. "Londra'daki heykelleri görmeniz lazım! Paris bayağıdır; yarısı görkemli yarısı varoş. Ama Londra..."

Sonra gemi Tilbury'deki rıhtıma yaklaştı. Sahilde gördüğümüz ilk bina bir oteldi; hani dışı sadece sıvalı olan, bir sürü kulesi bulunan ve akıl hastanesinin duvarının üstünden dışarı bakan budalalar gibi İngiltere'nin kıyısından denize bakan şu büyük otellerden biri. Bir şey demeyecek kadar kibar olan Rumenlerin otele garip garip baktıklarını gördüm. "Fransız mimarların eseri," diye temin ettim onları; sonraları, tren Londra'nın doğu bölgesindeki varoşlardan geçerken bile İngiliz mimarisinin güzelliklerinden bahsedip durdum. Artık eve döndüğüm ve parasız olmadığım için İngiltere'nin güzelliğini öve öve bitiremezmişim gibi geliyordu.

B.nin bürosuna gittim ve ağzından çıkan ilk sözler her şeyi mahvetti. "Üzgünüm," dedi. "İşverenlerin yurtdışına çıktı, hasta da beraberlerinde. Ama bir aya dönecekler. Herhalde o zamana kadar dayanabilirsin, değil mi?"

Borç almak aklıma bile gelmeden kendimi sokakta buldum. Bir ay beklemem lazımdı ve cebimde kuruşu kuruşuna on dokuz şilin altı peni vardı. Haberler aklımı başımdan almıştı. Uzun bir süre ne yapacağıma karar veremedim. Günü sokaklarda avare avare dolaşarak geçirdim, gece de Londra'da ucuz bir yatak nasıl bulunur, hiçbir fikrim olmadığından, ücreti yedi şilin altı peni olan bir "aile" oteline gittim. Otelin parasını ödedikten sonra cebimde on şilin, iki peni kaldı.

Sabahleyin planımı yapmıştım. Er ya da geç B.den daha fazla borç istemem gerekecekti ama bunu hemen yapmak yakışık almazdı sanki; bu süre zarfında da kıyıda köşede bir yerlerde yaşamam gerekiyordu. Geçmiş tecrübelerim beni en iyi takımımı rehineciye vermekten alıkoydu. Bütün eşyalarımı istasyondaki emanete bırakacak, sadece ucuz giysiler ve belki bir sterline takas edebileceğim ikinci en iyi takımımı alacaktım. Bir ay boyunca otuz şilinle geçineceksem giysilerim kötü olmalıydı – aslında ne kadar kötü, o kadar iyi. Londra'yı Paris'i bildiğim kadar bilmediğimden otuz şilinle bir ay geçinip geçinemeyeceğime dair en ufak fikrim yoktu. Belki dilenebilir ya da ayakkabı bağcığı satabilirdim; pazar gazetelerinde, pantolonlarının astarına iki bin sterlin diken dilencilerle ilgili makaleler okuduğumu hatırlıyordum. Her halükârda Londra'da aç kalmanın imkânsız olduğu herkesçe bilinirdi; o yüzden telaşa mahal yoktu.

Giysilerimi satmak için Lambeth'e gittim; burada yaşayanlar yoksul olduğundan birçok eskici dükkânı vardı. İlk uğradığım dükkânın sahibi kibardı ama bana yardımcı olamadı; ikincisi kabaydı; üçüncüsü sağırdı ya da sağır taklidi yapıyordu. Dördüncü dükkâncı iriyarı, sarışın bir gençti ve her yeri jambon gibi pespembeydi. Üstümdeki giysilere baktı ve hor gören bir ifadeyle baş ve işaretparmağı arasına alıp dokundu.

"Kalitesiz," dedi. "Bu takım çok kalitesiz." (Gayet iyi bir takımdı.) "Ne istiyorsun?"

Eski giysiler ile verebileceği kadar para istediğimi söyledim. Bir an düşündü, sonra kirli görünen birtakım paçavraları alıp tezgâha attı. "Peki ya para?" dedim, bir sterlin ümidiyle. Dudaklarını büzüştürdü, sonra bir şilin çıkarıp giysilerin yanına koydu. Tartışmadım; aslında tartışacaktım ama ağzımı açtığımda şilini geri alacakmış gibi elini uzattı ve çaresiz olduğumu anladım. Dükkânın arka

tarafındaki küçük odada üstümü değiştirmeme müsaade etti.

Giysiler, eskiden koyu kahverengi olan bir paltodan, siyah bir tulumdan, bir atkı ve bir kasketten oluşuyordu; kendi gömleğimi, çoraplarımı ve botlarımı vermemiştim; cebimde de bir tarak ve jilet vardı. Böyle giysiler giyince kendinizi çok tuhaf hissediyorsunuz. Daha önce de oldukça kötü şeyler giymişliğim vardı ama kesinlikle farklıydı; bunlar sadece kirli ve biçimsiz değildi, aynı zamanda –nasıl ifade etmeli?– eski püskü olmanın ötesinde nahoş bir halleri vardı, yılların kiri birikmişti. Bir bağcık satıcısının ya da bir berduşun üstünde görülen türde giysilerdi. Bir saat sonra Lambeth'te, bir berduşun bana doğru geldiğini fark ettim; tekrar baktığımda, dükkân vitrinindeki yansımam olduğunu anladım. Kir yüzümü kaplamaya başlamıştı bile. Kir ayrımcıdır; iyi giyimli olduğunuzda sizi rahat bırakır ama yakalığınız kaybolunca dört bir yandan üstünüze üşüşür.

Gece geç saatlere kadar sokaklarda sürttüm; sürekli hareket halindeydim. Kılık kıyafetimden dolayı polis beni it kopuğun biri zannedip tutuklar korkusu içindeydim; aksanım ile giysilerim arasındaki tezadı algılayacakları kaygısıyla kimseyle konuşmaya cesaret edemiyordum. (Daha sonra asla böyle bir şeyin olmadığını öğrendim.) Yeni giysilerim beni ânında başka bir dünyanın insanı yaptı. Herkesin davranışı aniden değişmiş gibiydi. Bir işportacının devirdiği el arabasını kaldırmasına yardımcı oldum. "Sağ ol birader," dedi sırıtarak. Bana bugüne dek hiç kimse birader dememişti; giysiler yüzündendi. Kadınların tutumlarının erkeğin giysisine göre nasıl değişiklik gösterdiği de ilk defa dikkatimi çekiyordu. Kötü giyinmiş bir adam yanlarından geçtiğinde, kedi leşi görmüş gibi tüm varlığıyla tiksinerek ve ürpererek adamdan uzaklaşıyorlar. Giysiler çok güçlüdür. Berduş giysile-

ri giydiğiniz zaman, en azından ilk gün tamamen aşağılanmış hissetmemek çok zor. Mantıksız da olsa gerçekten hapisteki ilk gece hissedeceğiniz utancı hissedebiliyorsunuz.

Saat on bir gibi yatacak yer aramaya başladım. Bekâr odalarıyla ilgili bir şeyler okumuştum (bu arada onlara hiç bekâr odaları denmiyor) ve orada dört peni civarında yatak kiralayabileceğimi düşünüyordum. Waterloo Yolu'nda yol kenarında duran, ameleye benzeyen bir adam görünce durup danıştım. Meteliksiz olduğumu ve bulabileceğim en ucuz yatağı aradığımı söyledim.

"Hım," dedi. "Sokağın şu ötesindeki, üstünde 'Bekârlara İyi Yataklar' yazan eve gideceksin. İyi bir dam altıdır [yani geceyi geçirmek için iyidir]. Benim de ara sıra kalmışlığım vardır. Göreceksin, hem ucuz hem de temiz."

Söylediği yer yüksek, yıkık dökük bir binaydı; bazıları ambalaj kâğıdıyla kaplanmış olan pencerelerin hepsinden loş bir ışık yayılıyordu. Taş zeminli bir koridora girdim ve gözlerinden uyku akan ufak, solgun bir çocuk bodruma açılan kapıda beliriverdi. Bodrumdan mırıltılar duyuldu, yüzüme sıcak hava ve peynir kokusu çarptı. Çocuk esneyip avucunu uzattı.

"Dam altı mı istiyorsun? Bir şilin ediyor müdürüm."

Bir şilini ödedim ve çocuk beni aydınlatılmamış, çöktü çökecek bir merdivenden yatak odasına çıkardı. İçeriye tatlı şurup ve kirli çarşaf kokusu hâkimdi; pencereler görünüşe göre sıkı sıkıya kapatılmıştı ve hava başta boğucu geliyordu. Bir mum yanmaktaydı, odanın yirmi metrekare genişliğinde, tavanın da iki buçuk metre yüksekliğinde olduğunu ve içeride sekiz yatak bulunduğunu gördüm. Altı kiracı çoktan yataklarına girmişti bile; giysileri, botları dahil üstlerine yığılmış acayip, yamru yumru biçimler. Biri bir köşede iğrenç bir şekilde öksürüyordu.

Yatağa girince tahta kadar sert olduğunu gördüm; yastıksa bir tahta parçasını andıran sert bir silindir gibiydi. Bu masa üstünde yatmaktan da beterdi çünkü yatak iki metreden kısa ve çok dardı; döşeğin de ortası bombeli olduğundan düşmemek için tutunmak zorunda kalıyordunuz. Çarşaflar öyle fena ter kokuyordu ki burnumu yaslayamıyordum. Yatak takımı da sadece çarşaf ve pamuklu bir örtüden ibaretti; yani içerisi havasız olsa da soğuktan korunuyor sayılmazdık. Gece boyunca birtakım sesler yükseldi. Sol tarafımdaki adam –tahminimce bir denizci– saat başı uyanıyor, korkunç bir şekilde küfrediyor ve bir sigara yakıyordu. Mesanesinde sorun olan bir başka adam gece boyunca en az altı kez kalkıp gürültülü bir şekilde lazımlığını kullandı. Köşedeki adam yirmi dakikada bir öksürük krizine yakalanıyordu; öyle düzenli oluyordu ki bu, aya uluyan bir köpeğin bir sonraki çenilemesini duymayı beklercesine bekliyordu insan. Kelimelerle ifade edilemeyecek denli itici bir sesti bu; iğrenç bir fokurtu ve öğürtü, sanki adamın bağırsakları çalkalanıyormuş gibi. Bir kere bir kibrit yakınca çok yaşlı bir adam olduğunu gördüm; ölü gibi, gri, çöküк bir yüzü vardı ve pantolonunu gece takkesi niyetine kafasına sarmıştı; nedense çok tiksindirdi bu beni. Her öksürüşünde ya da öteki adamın her küfredişinde, diğer yatakların birinden uykulu bir ses feryat ediyordu:

"Kapa çeneni! Ah, Tanrı aşkına kapa çeneni!"

Toplam bir saat uyumuşumdur. Sabahleyin, üstüme gelmekte olan büyük, kahverengi bir şeyin buğulu görüntüsüyle uyandım. Gözlerimi açınca bunun, denizcinin yataktan çıkmış, burnumun dibinde duran ayağı olduğunu gördüm. Kirden koyu kahverengiye, bir Hintlininki gibi kopkoyu bir kahverengiye dönmüştü. Duvarlar cüzamlı cildi gibi delik deşikti, üç haftadır yıkanma-

mış çarşaflar neredeyse aşıboyası rengine dönmüştü. Kalktım, giyindim ve aşağı indim. Bodrumda bir sıra leğenle iki tane kaygan makaralı havlu vardı. Cebimdeki bir parça sabunla elimi yüzümü yıkamak üzereydim ki leğenlerin hepsinin kir pas içinde olduğunu gördüm – ayakkabı boyası kadar siyah, katı, yapış yapış bir kir. Sonuç itibarıyla pansiyon anlatıldığı gibi hem ucuz hem de temiz çıkmamıştı. Tüm pansiyonların sıradan bir örneği olduğunu daha sonra öğrenecektim.

Nehri geçip doğu istikametinde uzun uzun yürüdüm, en sonunda Tower Hill'deki bir kafeye girdim. Diğer binlercesi gibi sıradan bir Londra kafesiydi ve Paris'ten sonra gözüme tuhaf, yabancı görünüyordu. Kırklarda moda olan yüksek arkalıklı kilise sıralarıyla dolu, günün mönüsünün bir sabun parçasıyla aynaya yazıldığı ve siparişlerle on dört yaşında bir kızın ilgilendiği küçük, havasız bir odaydı. Ameleler gazetelerin üzerinde yemek yiyor, porselen bardakları andıran büyük, tabaksız kupalardan çay içiyordu. Köşede tek başına oturan bir Yahudi ağzını tabağına gömmüş, domuz pastırmasını suçlu suçlu mideye indiriyordu.

"Biraz çay, ekmek ve tereyağı alabilir miyim?" dedim kıza.

Bön bön baktı. "Tereyağı yok, sadece margarin var," dedi şaşkınlıkla. Ardından siparişi, Paris'te dillerden düşmeyen *coup de rouge*[1] deyiminin Londra'daki karşılığıyla tekrarladı: "Büyük çayla iki dilim!"

Oturduğum sıranın yanında, duvarda "Şeker almak yasaktır" diye bir uyarı vardı; altına da şair ruhlu bir müşteri şöyle yazmıştı:

1. (Fr.) Bir kadeh kırmızı. (Ç.N.)

Şekeri çalan kişiye,
Derler pislik bir ...

ama bir başkası son kelimeyi çizmek için epey çaba harcamıştı. İşte İngiltere. Çayla iki dilim, üç buçuk peni tuttu ve geriye sekiz şilin iki penim kaldı.

XXV. Bölüm

Sekiz şilin bana üç gün dört gece yetti. Waterloo Yolu'nda yaşadığım kötü tecrübeden sonra[1] doğu yönünde ilerledim ve bir sonraki geceyi Pennyfields'deki bir pansiyonda geçirdim. Bu, Londra'daki diğer sayısız pansiyona benzeyen alelade bir yerdi. Elli ila yüz kişilik kapasitesi vardı ve bir "vekil" tarafından işletiliyordu – yani pansiyon sahibinin vekili tarafından zira bu pansiyonlar çok kârlı işletmelerdir ve sahipleri zengin adamlardır. Bir yatakhanede on beş-yirmi kişi kalıyorduk; yataklar yine soğuk ve sertti ama çarşaflar yıkanalı en fazla bir hafta olmuştu ki büyük bir gelişmeydi bu. Ücret dokuz peni ya da bir şilindi (bir şilinlik yatakhanede yatakların arasında bir yerine iki metre vardı) ve kurallara göre akşam yediye kadar nakit ödemezsen kovuluyordun.

Aşağıda tüm pansiyonerlerin ortak kullanabileceği bir mutfak vardı; ateşi kullanmak bedavaydı ve yemek tencereleri, çay çanakları ile ekmek kızartma çatalları mevcuttu. Yıl boyunca gündüz gece aralıksız yakılan, ateş tuğlasından iki büyük ocak vardı. Ateşle ilgilenme,

1. Tahtakurularına, Londra'nın güneyinde, kuzeye göre çok daha sık rastlanıldığı tuhaf ama herkesin bildiği bir gerçektir. Nedense nehri henüz büyük gruplar halinde geçmiş değiller. (Yazarın notu.)

mutfağı süpürme ve yatakları toplama görevini pansiyonerler sırayla üstleniyordu. Kıdemli bir pansiyoner, Normanlara benzeyen, Steve adında yakışıklı liman işçisi "evin reisi" olarak biliniyordu; tartışmalarda arabuluculuk yapıyor ve evden insan atma görevini ücretsiz üstleniyordu.

Mutfağı sevmiştim. Yerin kat kat altında, alçak tavanlı bir mahzendi; kokkömürü dumanı yüzünden sıcak ve insanı mayıştıran bir havası vardı; sadece ateşlerle aydınlanıyordu ve alevler köşelere simsiyah, kadifemsi gölgeler düşürüyordu. Tavandaki iplere eski püskü çamaşırlar asılıydı. Çoğunlukla limanda çalışan, yüzleri alevlerin kırmızı ışığıyla aydınlanan adamlar, ellerinde tencerelerle bir ocaktan ötekine geçip duruyordu; bir kısmı neredeyse çırılçıplaktı çünkü çamaşır yıkamış, kurumasını bekliyorlardı. Geceleyin kâğıt ve dama oynanıyor, şarkılar söyleniyordu; "Ailesine ihanet etmiş bir delikanlıyım" en sevilenlerdendi, bir gemi enkazıyla ilgili popüler bir şarkı da öyle. Bazen gecenin ilerleyen saatlerinde insanlar ucuza aldıkları salyangozlarla gelip herkesle paylaşıyordu. Genel olarak bir yemek paylaşımı söz konusuydu; işsizlere muhakkak yiyecek veriliyordu. Biraz solgun, derisi pörsümüş, belli ki ölmekte olan ve "Zavallı Brown, doktora gitti, adamı üç kere açtılar," diye anılan yaratık düzenli olarak diğerleri tarafından besleniyordu.

İki-üç pansiyoner yaşlı emeklilerdi. Onlarla karşılaşana dek İngiltere'de haftada on şilinlik emekli maaşıyla geçinen kişiler olduğunun ayırdına varmamıştım. Bu yaşlı adamların başka hiçbir gelir kaynağı yoktu. Biri çok konuşkandı, ona nasıl hayatta kalabildiğini sordum. Dedi ki:

"Eh, dam altı için gecelik dokuz peni; eder sana haftada beş şilin üç peni. Sonra cumartesileri tıraş olmak için üç peni gerekiyor; o da etti beş şilin altı peni. Sonra ayda bir kere altı peniye saç kestirdin diyelim; eder haf-

tada bir üç peni daha. Yani yemek ve tütün için geriye yaklaşık dört şilin dört peni kalıyor."

Başka herhangi bir masraf tasavvur edemiyordu. Yemeği margarinli ekmek ve çaydan –haftanın sonlarına doğru da kuru ekmek ve sütsüz çaydan– ibaretti ve giysilerini herhalde hayır kurumundan alıyordu. Halinden memnun görünüyordu, yatak ile ateşe yemekten daha çok değer veriyordu. Ama haftada on şilinlik bir gelirle tıraşa para harcamak... gerçekten takdire şayan.

Bütün gün sokaklarda avare avare dolaştım, doğuda Wapping'e, batıda Whitechapel'a kadar gittim. Paris'ten sonra çok tuhaftı; her şey çok daha temiz, sessiz ve kasvetliydi. İnsan tramvayların iniltilerini, arka sokaklardaki gürültülü, kokuşmuş yaşamı ve meydanlardan takır tukur geçen silahlı adamları özlüyordu. Burada insanlar daha iyi giyimliydi, yüzler daha alımlı, daha zarifti ve birbirine daha çok benziyordu; Fransızların o yakıcı özgünlüğü ile fesatlığından eser yoktu. Daha az sarhoşluk, daha az kir ve daha az kavga, ayrıca daha çok aylaklık vardı. Her köşede bir erkek grubu duruyordu, biraz açlardı ama Londralıların her iki saatte bir yuvarladığı "çayla iki dilim" sayesinde ayakta duruyorlardı. İnsan Paris'tekine kıyasla daha az telaşlı bir hava soluyor gibiydi. Paris nasıl bistrolar ve işçileri ucuza çalıştıran dükkânların diyarıysa, Londra da semaverler ve iş bulma bürolarının diyarıydı.

Kalabalığı izlemek çok ilginçti. Doğu Londra kadınları çok güzeldir (belki de melezlikten geliyor), Limehouse da doğulularla doluydu: Çinliler, Chittagonia'lı gemiciler, ipek şal satan Dravid'liler, hatta kim bilir nereden çıkagelmiş birkaç Sih. Orada burada sokak mitingleri yapılıyordu. Whitechapel'da, Şarkı Söyleyen Vaiz diye biri, altı peniye sizi cehennemden kurtarma sözü veriyordu. Doğu

Hindistan Şirketi Liman Yolu'nda Selamet Ordusu[1] ayin yapıyordu. "Burada sinsi Yehuda gibi biri var mı?" ilahisini, "Sarhoş bir denizciyi ne yapmalı?" şarkısının melodisiyle söylüyorlardı. Tower Hill'de iki Mormon, kalabalığa seslenmeye çalışıyordu. Kürsülerinin çevresinde, bağrışıp laflarını bölen bir insan güruhu debeleniyordu. Biri onları çokeşlilikle suçluyordu. Topal, sakallı bir adam, görünüşe göre bir ateist, Tanrı lafını duymuş, öfkeyle sorular yağdırıyordu. Her kafadan bir ses çıkıyordu.

"Sevgili dostlar, sözümüzü bitirmemize müsaade ederseniz! – Doğru, adamları bir konuşturmadınız. Laf dalaşına girme! – Hayır, hayır, sen önce bana yanıt ver. Bana Tanrı'yı gösterebilir misin? Sen bana Tanrı'yı göster, hemen inanacağım. – Öf, kapa çeneni, laflarını bölüp durma! – Şimdi gösteririm sana laf bölmeyi! Koduğumun çokeşlisi! – Eh, çokeşlilik kötü bir şey sayılmaz. En azından koduğumun karılarını iş piyasasından çıkarıyor. – Sevgili dostlar, müsaa... – Yo yo, öyle sıyrılmak yok. Tanrı'yı gözünle gördün mü? Ona dokundun mu? Onunla tokalaştın mı? – Öf, laf dalaşına girme, Tanrı aşkına laf dalaşına girme!" vs. vs. Mormonluk hakkında bir şeyler öğrenme merakıyla yirmi dakika dinledim ama miting bağrışmalardan öteye geçemedi. Sokak mitinglerinin genel kaderi buydu.

Middlesex Sokağı'nda, pazar kalabalığının arasında pasaklı, perişan bir kadın beş yaşındaki bir veledi kolundan çekiştiriyordu. Tenekeden bir trompeti tehditkârca suratına salladı. Velet zırlıyordu.

"Eğleneceksin!" diye bağırdı anne. "Seni buraya getirip bu trompeti neden aldım sanıyorsun? Bak dizlerime yatırırım seni. Seni hergele seni, eğleneceksin diyorum!"

1. The Salvation Army; 1865'te William Booth tarafından kurulan uluslararası Hıristiyan hayır kuruluşu. (Ç.N.)

Trompetten birkaç damla tükürük aktı. Anne ile çocuk ciyak ciyak bağırarak kayboldular. Paris'ten sonra her şey çok acayip geliyordu.

Pennyfields'deki pansiyonda kaldığım son gece iki pansiyoner arasında kavga çıktı; tam bir rezaletti. Emeklilerden biri, beline kadar çıplak (çamaşır yıkıyordu) yetmiş yaşında bir adam, sırtını ateşe vermiş tıknaz liman işçilerinden birine ağır hakaretler yağdırıyordu. Ateşin ışığında emeklinin yüzünü görebiliyordum; keder ve öfkeden ağlayacak gibiydi. Anlaşılan çok ciddi bir hadise yaşanmıştı.

Emekli: "Seni ..."

Liman işçisi: "Seni iyice benzetmeden kapa çeneni, seni yaşlı ... !"

Emekli: "Sıkıysa gel dene, seni ...! Senden otuz yaş yaşlı olabilirim ama kodum mu oturturum!"

Liman işçisi: "Ee, sonrasında ben de senin kafanı yararım o zaman, seni yaşlı p...!"

Böyle beş dakika sürdü. Pansiyonerler keyifsiz bir halde oturuyor, tartışmayı duymazdan gelmeye çalışıyorlardı. Liman işçisi somurtuyordu ama ihtiyar adamın öfkesi gitgide artıyordu. Diğer adama ufak ufak sataşmayı sürdürüyor, suratını ileri uzatıp duvara tünemiş bir kedi gibi birkaç santim öteden çığlık atıp tükürüyordu. Yumruk atmak için cesaretini toplamaya çalışıyor ama başaramıyordu. Nihayetinde patladı:

"Bir ..., işte sen busun, bir ...! Al da bir tarafına sok, seni ...! ..., seni lime lime edeceğim. Bir a..., işte busun, seni ... orospu çocuğu. Al bakalım, seni ...! İşte busun sen, seni ..., seni ..., seni ..., seni SİYAH PİÇ KURUSU!"

Bu noktada aniden bir sıraya çöktü ve yüzünü avuçlarına alıp ağlamaya başladı. Diğer adam, odadakilerin aleyhine tutum takındığını görünce dışarı çıktı.

Daha sonra Steve münakaşanın sebebini açıkladı. Anlaşılan hepsi bir şilinlik yemek yüzündendi. Yaşlı

adam bir şekilde margarinli ekmek erzakını kaybetmişti, bu yüzden diğerlerinin hayrına verecekleri dışında üç gün yemeksiz kalacaktı. Karnı tok sırtı pek olan liman işçisi onunla alay etmişti; işte kavganın sebebi buydu.

Bir şilin dört penim kalınca bir geceliğine Bow'daki, ücreti sadece sekiz peni olan bir pansiyona gittim. Boş bir alan ve geçitten geçilip yeraltındaki on metrekarelik boğucu bir bodruma iniliyordu. Çoğu amele olan on kişi bir ateşin yakıcı parıltısı karşısında oturuyordu. Gece yarısıydı ama müdürün oğlu, beş yaşında solgun, yılışık bir çocuk amelelerin dizlerinde oyun oynuyordu. Yaşlı bir İrlandalı, minnacık bir kafeste duran kör bir şakrakkuşuna ıslık çalıyordu. İçeride başka ötücü kuşlar da vardı – bütün yaşamları yeraltında geçmiş küçük, solgun şeyler. Pansiyonerler, ayakyoluna gitmek için bahçeyi geçmek yerine alışkanlıktan işlerini ateşin üstüne görüyordu. Masaya otururken ayaklarımın dibinde bir şeylerin kıpırdadığını hissettim ve aşağı bakınca siyah şeylerden oluşan bir katarın yerde yavaş yavaş ilerlediğini gördüm; karafatmaydı bunlar.

Yatakhanede altı tane yatak vardı ve üstlerinde kocaman harflerle "Bow Yolu, No. ...'dan çalınmıştır" yazan çarşaflar iğrenç kokuyordu. Yanımdaki yatakta çok çok yaşlı bir adam yatıyordu, bir kaldırım sanatçısıydı, omurgasında öyle bir eğiklik vardı ki yataktan dışarı taşıyordu. Suratımdan bir-iki metre uzakta duran sırtı çıplaktı, üstünde kirden oluşan tuhaf sarmallar vardı, mermer bir masayı andırıyordu. Geceleyin sarhoş bir adam gelip yere, yatağımın yakınlarına kustu. Tahtakuruları da vardı; Paris'teki kadar kötü değildi ama yine de uyutmuyorlardı. Pislik içinde bir yerdi. Yine de müdür ve karısı cana yakın insanlardı ve günün ya da gecenin herhangi bir saatinde bir fincan çay yapmaya hazırlardı.

XXVI. Bölüm

Sabahleyin, her zamanki "çayla iki dilim"in ücretini ödeyip on beş gram tütün alınca geriye yarım penim kaldı. Henüz B.den daha fazla borç almak istemiyordum, o yüzden tek çarem berduş barınağına gitmekti. Bunu nasıl yapacağıma dair hiçbir fikrim yoktu ama Romton'da bir berduş barınağı bulunduğunu bildiğimden oraya yürümeye başladım ve öğleden sonra üç-dört gibi vardım. Bir adam Romton'ın pazar yerindeki domuz ağılına sırtını vermiş oturuyordu; buruş buruş, İrlandalı bir ihtiyar, belli ki bir berduş. Gidip yanına oturdum ve ona tabakamı uzattım. Tabakayı açınca içindeki tütüne hayretler içinde bakakaldı:

"Tanrım," dedi. "Burada nereden baksan altı penilik kaliteli tütün var! Bunu nereden buldun Tanrı aşkına? Bu yollara düşeli uzun zaman olmadı belli ki."

"Niye, yolda tütününüz olmuyor mu?" dedim.

"Yo, oluyor oluyor. Bak bakalım."

Eskiden içinde et suyu bulyonları bulunan paslanmış bir teneke kutu çıkardı. İçinde kaldırımdan toplanmış yirmi-otuz izmarit vardı. İrlandalı başka tür bir tütünü nadir bulduğunu söyledi; insanın, titiz davrandığı takdirde Londra kaldırımlarında günde elli gram tütün toplayabileceğini de ekledi.

"Londra'nın iğneli fıçılarından mı [berduş barınağı] geliyorsun?" diye sordu bana.

Beni de bir berduş saymasını sağlayacağı düşüncesiyle evet dedim ve Romton'daki iğneli fıçıların nasıl olduğunu sordum. Şöyle dedi:

"Eh işte, bu kakao fıçısı. Çay fıçısı var, kakao fıçısı var, bir de çirkef fıçısı var. Tanrı'ya şükür Romton'da çirkef vermiyorlar – ya da en azından son gelişimde vermiyorlardı. O zamandan beri York'a ve Wales'e gittim."

"Çirkef ne?" dedim.

"Çirkef mi? Dibinde biraz kahrolası yulaf ezmesi bulunan bir kutu sıcak su; çirkef işte bu. En kötüsü çirkef fıçıları."

Bir-iki saat konuştuk. İrlandalı sıcakkanlı bir ihtiyardı ama çok kötü kokuyordu ki ne kadar çok hastalıktan mustarip olduğunu duyunca insana gayet doğal geliyordu bu. Görünüşe göre (hastalık bulgularını ayrıntısıyla anlattı) tepeden tırnağa ele alındığında şu sorunları vardı: Kel kafası egzamalıydı; miyoptu ve gözlüğü yoktu; kronik bronşiti, teşhis konulmamış bir sırt ağrısı, hazımsızlığı, idrar yolu enfeksiyonu, varisi, ağrılı nasırları vardı ve düztabandı. Bu hastalık öbeğiyle on beş yıl yollarda taban tepmişti.

Saat beş gibi İrlandalı, "Çay içmek ister misin? Fıçı altıya kadar açılmıyor," dedi.

"İçerim tabii."

"İyi, bedavaya çay ve çörek veren bir yer var. Üstelik iyi çay. Sonrasında kahrolası dualar okutuyorlar ama boş versene! En azından vakit geçiyor. Sen benimle gel."

Yan sokaklardan birindeki küçük, teneke çatılı bir barakaya götürdü beni; köylerdeki kriket çadırlarını andırıyordu burası. İçeride yaklaşık yirmi beş berduş bekliyordu. Birkaçı kirli, yaşlı, gedikli aylaklardı; çoğunluk ise kuzeyden gelen, muhtemelen işsiz kalmış madenci ya da

pamuk işçisi, eli yüzü düzgün gençlerdi. Kapı hemen açıldı ve mavi ipek elbise giymiş, altın çerçeveli bir gözlük ve haç takmış bir hanımefendi bizi içeri aldı. İçeride otuz-kırk tane sert sandalye, küçük bir org ve İsa'nın çarmıha gerilmesini gösteren, kanlı bir taşbaskı vardı.

Kasketlerimizi çıkarıp rahatsız rahatsız oturduk. Hanımefendi çayları verdi, biz çörek yiyip çay içerken aramızda dolaşıp ılımlı bir tonla konuştu. Dinî konulardan konuşuyordu; İsa'nın bizim gibi zavallı, kaba saba adamlara karşı zaafının olduğundan, kilisedeyken zamanın nasıl hızlı akıp geçtiğinden, yollara düşmüş bir adam için düzenli dua etmenin ne kadar çok işe yaradığından. Nefret ettik. Sırtımızı duvara vererek oturup kasketlerimizle oynadık (bir berduş kasketini çıkarınca kendini çıplak hisseder); hanımefendi bize hitap ettiğinde kızarıp bir şeyler mırıldanmaya çalışıyorduk. İyi niyetli olduğu su götürmezdi. Elinde çörek tabağıyla kuzeyli gençlerden birine yaklaşırken şöyle dedi:

"Peki ya sen evladım, sen diz çöküp cennetteki babamızla konuşalı ne kadar oldu?"

Zavallı çocuk, tek kelime edemedi ama yiyecek görünce yüz kızartıcı bir şekilde guruldayan midesi onun yerine yanıt verdi. Öyle utandı ki, çöreğini zar zor yutabildi. Adamlardan sadece biri hanımefendiyi onunla aynı tavırla yanıtlamayı başardı; o da ayyaşlıktan rütbesini kaybetmiş bir onbaşıyı andıran, çevik görünümlü, kırmızı burunlu bir gençti. "Yüce İsa" kelimelerini böyle utanmadan telaffuz eden başka kimseyi görmemiştim. Kuşkusuz hapishanede edinmişti bu beceriyi.

Çay bitince berduşlar birbirlerine yan yan bakmaya başladılar. Herkesin aklında aynı düşünce vardı: Acaba duadan önce tüyebilir miyiz? Biri sandalyesinde kıpırdandı; tam olarak ayağa kalkmadı ama gitme fikrini ima edercesine kapıya şöyle bir baktı. Kadın bir bakışla bu

düşüncenin önünü aldı. Her zamankinden de ılımlı bir tonla şöyle dedi:

"Hemen gitmenize gerek yok herhalde. Berduş barınağı altıya kadar açılmadığına göre önce diz çöküp Tanrımızla biraz konuşacak vaktimiz var. Bence sonrasında hepimiz kendimizi daha iyi hissedeceğiz, sizce de öyle değil mi?"

Kırmızı burunlu adamın hanımefendiye çok yardımı dokunuyordu; orgu yerine yerleştirip dua kitapları dağıtıyordu. Bunu yaparken sırtı hanımefendiye dönüktü ve kitapları iskambil kâğıtları gibi dağıtıp herkese, "Al bakalım ahbap, işte sana koduğumun eli! Dört as ile bir papaz!" vs. diyerek eğleniyordu.

Kafamız çıplak, kirli fincanların arasında diz çöküp yapmamız gereken şeyleri yapmadığımızı, yapmamamız gereken şeyleri yaptığımızı ve sağlıksız olduğumuzu mırıldandık. Hanımefendi şevkle dua ediyordu ama katıldığımızdan emin olmak için gözleri hep üstümüzdeydi. Bakmadığı zamanlar birbirimize sırıtıp göz kırpıyorduk ve sadece umursamadığımızı göstermek için açık saçık espriler yapıyorduk; ama boğazımız biraz düğümlenmişti. Kırmızı burunlu adam dışında kimse duaları fısıltıdan yüksek sesle okumaya cüret edemiyordu. İlahi kısmında biraz daha iyiydik; bir tek "İleri, Hıristiyan askerler" melodisini bildiğinden bazen ona kayıp ahengi bozan yaşlı berduş hariç.

Dua faslı yarım saat sürdü, sonra kapıda tokalaşıp ayrıldık. "Of," dedi biri, yeterince uzaklaştıktan sonra. "Sıkıntı geçti. Koduğumun duaları hiç bitmeyecek sandım."

"Ee, çöreğini yedin," dedi bir başkası. "Karşılığını vermen lazım."

"Duasını etmek lazım yani. Aah ah, her şeyin bir bedeli var. Koduğumun dizlerinin üstüne çökmeden iki penilik çay bile alamıyorsun."

Herkes mutabakat içinde mırıldandı. Anlaşılan berduşlar aldıkları bedava çaya minnettar kalmamışlardı. Oysa harika bir çaydı; kolonyal kırmızı denilen rezillik, kaliteli bir Bordeaux'dan ne kadar farklıysa, bu da kafelerdeki çaydan o kadar farklıydı ve bu yüzden hepimiz çok memnunduk. Bizi aşağılama amacı gütmeden, iyi niyetle verildiğine de çok eminim; o yüzden doğrusu minnet duymamız gerekirdi ama yine de duymuyorduk.

XXVII. Bölüm

Altıya çeyrek kala civarında İrlandalı beni iğneli fıçıya götürdü. Düşkünler evi arazisinde bir köşede duran kasvetli, dumanlı, sarı bir tuğla yığınıydı fıçı. Küçücük, parmaklıklı sıra sıra pencereleri ve binayı yoldan ayıran yüksek duvar ile demir kapısıyla hapishaneden hiçbir farkı yoktu. Perişan görünümlü adamlar çoktan uzun bir sıra oluşturmuş, kapıların açılmasını bekliyorlardı. Her türden ve yaştan insan vardı, en genci on altı yaşında terütaze bir çocuk, en yaşlısı ise yetmiş beş yaşında iki büklüm olmuş, dişsiz bir mumyaydı. Kimileri bastonları, güğümleri ve tozdan kararmış yüzlerinden anlaşıldığı üzere tecrübeli berduşlardı kimileri işsiz kalmış fabrika işçileri ve ırgatlar; biri yakalı ve kravatlı bir kâtipti, ikisi kesin geri zekâlıydı. Orada öylece dururken topluca bakıldığında iğrenç bir manzara oluşturuyorlardı; kötücül ya da tehlikeli değil ama kaba saba, perişan bir topluluk, neredeyse hepsi hırpani ve bariz bir şekilde aç.

Sırtımızı duvara verip sigara içtik ve berduşlar yakın zamanda kaldıkları iğneli fıçılardan bahsetmeye başladılar. Anlattıklarından anlaşıldığı kadarıyla her fıçı farklı, her birinin kendine has iyi ve kötü yanları var ve yoldayken bunları bilmek çok önemli. Eski toprak biri size İngiltere'deki bütün fıçıların özelliklerini sayabilir; A'da sigara

içiliyor ama hücrelerde tahtakurusu var; B'de yataklar rahat ama hademe zorbanın teki; C'de sabahları erken çıkarıyorlar ama çaya çay demeye bin şahit ister; D'de yetkililer, varsa paranı çalıyorlar gibi bilgiler. Bir günlük yürüyüş mesafesindeki fıçıların arasında tepile tepile aşınmış patikalar var. Bana Barnet-St. Albans yolunun en iyisi olduğu söylendi ve Billericay ile Chelmsford'dan, ayrıca Kent'teki Ide Tepesi'nden uzak durmam için uyarıldım. Chelsea'nin İngiltere'deki en lüks fıçı olduğu söyleniyordu; biri, orayı överken battaniyelerin fıçıdakilerden ziyade hapishanedekiler gibi olduğunu söylemişti. Berduşlar yazları uzak mesafeler kat ediyor, kışları ise mümkün mertebe daha sıcak olan ve daha fazla yardım kuruluşu bulunan büyük şehirlerin etrafında dolanıyorlar. Ama hareket etmek zorundalar çünkü şehir dışındaki herhangi bir fıçıya ya da iki Londra fıçısına ayda bir kereden fazla girmenin cezası bir haftalık hapistir.

Altıyı biraz geçe kapılar açıldı ve tek sıra halinde içeri girdik. Avludaki büroda bir yetkili adımızı, mesleğimizi ve yaşımızı, ayrıca nereden geldiğimizi ve nereye gideceğimizi bir deftere kaydetti; nereye gidileceği, berduşların hareketini kontrol altında tutmak amacıyla soruluyordu. Mesleğime "ressam" dedim; suluboya resim yapmışlığım vardı, zaten kimin yoktur ki? Yetkili bize paramız olup olmadığını da sordu ve herkes hayır yanıtını verdi. Fıçıya sekiz peniden fazla sokmak yasak, sekiz peniden aşağısını da kapıda teslim etmek gerekiyor. Ama berduşlar paralarını gizlice içeri sokmayı yeğliyorlar; şıngırdamaması için bir kumaş parçasına sıkı sıkıya sarıyorlar. Genellikle her berduşun taşıdığı çay ya da şeker torbasına veya "kâğıtlar"ın arasına konuyor. "Kâğıtlar" kutsal sayıldığından asla aranmıyor.

Büroda kaydolduktan sonra Berduş Çavuşu olarak bilinen yetkili (işi berduşları denetlemekti, normalde

düşkünler evinde kalıyordu) ve bize büyükbaş hayvanmışız gibi davranan mavi üniformalı bir hademe tarafından fıçıya götürüldük. Fıçıda sadece bir banyo ve tuvalet vardı; geri kalan her yer, çift sıra taş hücrelerden oluşuyordu, toplamda belki yüz tane hücre vardı. Taştan ve beyaz duvarlardan oluşan çıplak, kasvetli bir yerdi; zoraki temizlenmişti ve nasıl oluyorsa görür görmez almayı beklediğim bir kokusu vardı; Arap sabunu, Jeyes[1] ve hela kokusunun karışımı – soğuk, göz korkutan, hapishanemsi bir koku.

Hademe hepimizi koridora topladı, sonra yıkanmadan önce üstümüzün aranabilmesi için altışar altışar banyoya girmemizi söyledi. Aradıkları şey para ve tütündü; Romton tütünü gizlice içeri soktuktan sonra sigara içebileceğiniz ama üstünüzde bulunursa el konulan bir fıçıydı. Eski topraklar bize hademenin diz altını hiç aramadığını söylediğinden tütünlerimizi botlarımıza saklamıştık. Daha sonra soyunurken de, yastık olarak kullanmak adına yanımızda tutulmasına izin verilen paltolarımıza aktardık.

Banyodaki manzara fevkalade iğrençti. Kir içinde elli adam, anadan üryan soyunmuş, kırk metrekarelik bir alanda dirsek dirseğe duruyordu ve kullanabilecekleri sadece iki küvet ve iki kaygan havlu makarası vardı. O pis ayak kokusunu asla unutmayacağım. Berduşların yarısı bile tamamen banyo yapmadı (sıcak suyun bünyeyi "zayıflattığı"ndan bahsettiklerini duydum) ama hepsi de yüzlerini, ayaklarını ve "parmak paçavrası" denilen, ayak parmaklarının arasına sardıkları korkunç, yağlı kumaş parçacıklarını yıkadı. Temiz su sadece banyo yapanlara veriliyordu, bu yüzden birçok kişi, başkalarının ayakları-

1. Bir dezenfektan markası. (Ç.N.)

nı yıkadığı suda temizlenmek durumunda kaldı. Hademe bizi ileri geri itekleyip durdu, oyalananlara küfrü basıyordu. Sıra bana geldiğinde, her yanına kir yapışmış küveti yıkayabilir miyim, diye sordum. Kısaca şu yanıtı verdi: "İşine bak, koduğumun ağzını kapat!" Bu mekânın toplumsal tonunu belirledi ve bir daha ağzımı açmadım.

Yıkanma faslımız bittikten sonra hademe giysilerimizi öbek öbek bağlayıp bize düşkünler evinde giyilen gömleklerden verdi – kısa gecelikleri andıran, temizliği şaibeli, gri, pamuklu şeyler. Hemen hücrelere yollandık ve kısa süre içinde hademe ile Berduş Çavuşu düşkünler evinden akşam yemeğimizi getirdiler. Adam başına iki yüz gram margarinli ekmek ve teneke güğümlerde verilen yarım litre acı, şekersiz kakao düşüyordu. Yerde oturup bunları beş dakikada mideye indirdik; saat yedi gibi kapılar dışarıdan kilitlendi, sabah sekize kadar da kilitli kaldı.

Hücreler iki kişilikti ve dileyen arkadaşıyla kalabiliyordu. Benim arkadaşım olmadığı için bir başka yalnız adamla; suratı yıpranmış, hafif şaşı, zayıf biriyle eşleştirildim. Hücre iki buçuğa bir buçuk metre genişliğinde ve iki buçuk metre yüksekliğindeydi, taştan yapılmıştı ve tıpkı bir hapishane hücresi gibi duvarın yüksek bir noktasında küçücük, parmaklıklı bir pencere ve kapıda gözetleme deliği vardı. İçerideki eşya altı tane battaniye, bir lazımlık ile sıcak su borusundan ibaretti. Eksik bir şeyler varmış hissiyle hücreye baktım. Sonra hayretler içinde eksikliğin ne olduğunu anlayıp feryat ettim:

"Ama Allah kahretsin, yataklar nerede?"

"Yataklar mı?" dedi diğer adam şaşkınlıkla. "Yatak matak yok! Ne bekliyordun? Burası yerde yatılan fıçılardan. Tanrım! Yerde yatmaya daha alışamadın mı?"

Anlaşılan fıçıda yatak olmaması gayet sıradan bir durumdu. Paltolarımızı yuvarlayıp sıcak su borusuna yasladık ve olabildiğince rahat bir şekilde kurulmaya çalıştık.

İçerisi mide bulandırıcı derecede havasızdı ama battaniyelerin hepsini altımıza sereceğimiz kadar da sıcak değildi, o yüzden yattığımız yeri yumuşatmak için battaniyelerin sadece birini kullanabiliyorduk. Yarım metrelik aralıkla yatıyor, birbirimizin yüzüne soluyorduk; çıplak uzuvlarımız sürekli birbirine değiyor, her uykuya dalışımızda üst üste biniyordu. İnsan bir sağa bir sola dönüyordu ama nafileydi; ne tarafa dönerseniz dönün, zeminin sertliği battaniyeyi aşınca önce uyuşma, sonra keskin bir acı hissediyordunuz. Uyunuyordu uyunmasına ama en fazla onar dakika.

Gece yarısına doğru adam eşcinsel teşebbüslerde bulundu – dışarıdan kilitli, zifirî karanlık bir hücrede yaşanması korkunç bir tecrübe. Aciz bir yaratık olduğundan onu kolayca idare edebildim ama elbette tekrar uykuya dalmam imkânsızdı. Gece boyunca uyanık kaldık, sigara içip konuştuk. Adam bana hayat hikâyesini anlattı – üç yıldır işsiz gezen bir tesisatçıydı. İşini kaybeder kaybetmez karısı tarafından terk edildiğini söyledi; kadınlardan o kadar uzun süre uzak kalmıştı ki neye benzediklerini unutmuştu. Demesine göre uzun süredir berduş olanlar arasında eşcinsellik oldukça yaygındı.

Sekizde hademe koridor boyunca ilerledi ve kilitleri açıp, "Herkes dışarı!" diye bağırdı. Kapılar açıldı ve dışarıya bayat, pis bir koku yayıldı. Koridor ânında gri gömlekli, sefil adamlarla doldu; hepsi de elinde lazımlığı, banyoya koşturuyordu. Anlaşılan sabahları hepimiz için sadece bir küvet su ayrılıyordu; ben banyoya vardığımda yirmi berduş çoktan yüzünü yıkamıştı; suda yüzen siyah pisliğe baktım ve yüzümü yıkamaya yeltenmedim bile. Bunun ardından akşamki yemekle aynı olan bir kahvaltı ile giysilerimiz verildi ve çalışmak için bahçeye çıkarıldık. İşimiz, düşkünlerin akşam yemeği için patates soymaktı; ama bu sadece doktor bizi muayene etmeye gele-

ne dek oyalanmamızı sağlayacak bir formaliteden ibaretti. Berduşların birçoğu alenen aylaklık etti. Doktor saat on gibi geldi ve hücrelerimize dönmemiz, soyunup muayene için koridorda beklememiz söylendi.

Tir tir titreyerek çırılçıplak koridora sıralandık. Orada, o acımasız gündüz güneşinde nasıl da perişan, adi bir köpek sürüsüne benzediğimizi hayal edemezsiniz. Berduşların giysileri kötüdür ama beterini saklar; bir berduşu gerçekte olduğu gibi, bütünüyle görebilmek için çıplak görmeniz gerekiyor. Düztabanlar, şişmiş karınlar, çökük göğüsler, sarkık kaslar – her türlü fiziksel çürümüşlük mevcuttu. Neredeyse herkes yetersiz beslenmeden mustaripti, kimileri ise belli ki hastalıklıydı; iki adam fıtık bağı takmıştı, yetmiş beşlik mumyamsı ihtiyara gelince, insan günlük yürüyüşünü nasıl tamamladığını merak ediyordu. Kirli sakallı, gece uykusuz kalmaktan buruş buruş olmuş yüzlerimize bakınca hepimizin bir haftadır aralıksız içtiğimizi sanırdınız.

Muayene sadece çiçek hastalığı olup olmadığını saptamak içindi, hiçbir şekilde genel durumumuza bakılmıyordu. Genç bir tıp öğrencisi, ağzında sigara, sırada hızla ilerleyip bizi tepeden tırnağa süzüyor, herhangi bir adamın sağlıklı mı yoksa hasta mı olduğunu sorup araştırmıyordu. Hücre arkadaşım soyunduğunda göğsünde kırmızı bir döküntü olduğunu gördüm ve geceyi birkaç santim uzağında geçirdiğim için çiçeğe yakalanmaktan korktum. Ama doktor döküntüyü inceleyip sadece gıda yetersizliğinden kaynaklandığını söyledi.

Muayeneden sonra giyinip bahçeye yollandık; burada hademe adlarımızı okudu, varsa büroda bıraktığımız eşyalarımızı geri verdi ve yemek fişleri dağıttı. Bu fişlerin her biri altı peni değerindeydi ve bir gece önce belirttiğimiz yolun üstündeki kafelerin adınaydı. Berduşların kayda değer bir kısmının okuma bilmediğini görmek il-

gınçti; fişlerini çözebilmek için bana ve diğer "âlimlere" danışmaları gerekti.

Kapılar açıldı ve hemen dağıldık. Fıçının kapalı, inceden inceye dışkı kokan boğuculuğundan sonra hava –banliyödeki bir arka sokağın havası bile– ne tatlı kokuyordu! Artık bir arkadaşım vardı zira patates soyarken Paddy Jaques adında İrlandalı bir berduşla tanışmıştım; temiz ve edepli görünen hüzünlü, solgun bir adamdı. Edbury fıçısına gidiyordu, birlikte gitmeyi önerdi. Yola koyulduk ve oraya öğleden sonra üçte vardık. Yirmi kilometrelik bir yoldu ama ıssız kuzey Londra'nın varoşlarında kaybolduğumuzdan üç kilometre uzattık. Yemek fişlerimiz Ilford'daki kafenin adınaydı. Kafede garsonluk yapan velet fişlerimizi görüp berduş olduğumuzu anlayınca hor görüyle saçlarını savurdu ve bize uzun süre servis yapmadı. Sonunda iki "büyük çay", dört dilim ekmek ve yağı masaya savurdu – yani sekiz penilik yiyecek. Görünüşe göre dükkân, berduşları her fişte iki peni civarında kazıklıyordu; para yerine fişleri olan berduşlar da duruma itiraz edemiyor, başka bir yere de gidemiyordu.

XXVIII. Bölüm

Paddy yaklaşık iki hafta boyunca bana arkadaşlık etti; yakından tanıma fırsatı bulduğum ilk berduş olduğundan onu biraz anlatmak istiyorum. Kanımca tipik bir berduştu ve İngiltere'de onun gibi on binlercesi var.

Otuz beş civarında, uzun boylu sayılabilecek bir adamdı; sarı saçları kırlaşıyordu, mavi gözleri buğuluydu. Yüz hatları güzel ama yanakları çöküktü ve sadece margarinli ekmekle beslenmekten ileri gelen grimtırak, iliğine kadar kirlenmiş gibi bir görünüme sahipti. Diğer berduşların çoğundan daha düzgün bir şekilde, tüvit bir avcı ceketi ile yanlardaki örgü şeridi hâlâ duran çok çok eski bir smokin pantolonu giyiyordu. Anlaşılan onun nazarında şerit, saygınlıktan artakalan son bir parçaydı ve söküldüğünde dikmeye özen gösteriyordu. Genel olarak görünümüne dikkat ediyordu, "kâğıtlar"ını, hatta çakısını uzun süre önce satmış olmasına rağmen asla satmadığı bir jilet ve ayakkabı fırçası taşıyordu yanında. Yine de bir kilometre öteden bile berduş olduğu anlaşılıyordu. Ağır aksak yürüyüşünde, omuzlarını öne eğişinde esasen küçük düşürücü bir şeyler vardı. Onu yürürken gördüğünüzde, birine darbe vurmaktan ziyade darbe yemeyi yeğleyeceğini içgüdüsel olarak hissediyordunuz.

İrlanda'da büyümüş, savaşta iki yıl askerlik yapmış,

sonra bir metal cilası fabrikasında çalışmış, buradan da iki yıl önce kovulmuştu. Berduş olmaktan çok utanıyordu ama berduşların tüm alışkanlıklarını edinmişti. Kaldırımları sürekli tarıyor, hiçbir izmariti hatta boş sigara paketini (pelür kâğıdı sigara sarmak için kullanıyordu) kaçırmıyordu. Edbury'ye giderken kaldırımda gazete kâğıdından bir paket gördü, üstüne atladı ve içinde, kenarları hafif dağılmış iki tane kuzu etli sandviç buldu; bunları benimle paylaşmakta ısrar etti. Bir otomatın yanından geçerken her seferinde kolu çekiştiriyordu çünkü bazen bozuk olduklarını ve çekiştirince peni verdiklerini söylüyordu. Ama suç işlemeye tahammülü yoktu. Romton'ın yakınlarındayken Paddy bir kapının önüne anlaşılan yanlışlıkla bırakılmış bir şişe süt gördü. Durup şişeye aç gözlerle bakmaya başladı.

"Tanrım!" dedi. "Güzelim süt israf oluyor. Biri şu şişeyi hemencecik yürütebilir, değil mi? Şıp diye yürütebilir."

Bizzat "yürütmeyi" düşündüğünü görebiliyordum. Sokakta bir aşağı bir yukarı baktı; sessiz bir yerleşim yeriydi ve görünürde kimse yoktu. Paddy hastalıklı, mahzun yüzüyle süt için yanıp tutuşuyordu. Sonra dönüp hüzünlü hüzünlü şöyle dedi:

"En iyisi boş vermek. Hırsızlıktan hayır gelmez. Çok şükür bugüne dek hiçbir şey çalmadım."

Onu erdemli tutan şey, açlıktan ileri gelen korkuydu. Midesine sadece iki-üç kere doğru dürüst yemek girse kendinde sütü çalma cesaretini bulurdu.

İki tane sohbet konusu vardı; berduş olmanın utancı ile hayal kırıklığı ve beleş yemek bulmanın en iyi yolu. Sokaklarda aylak aylak dolaşırken, kendine acıyan iniltili İrlandalı sesiyle şöyle bir monolog sürdürürdü:

"Yollarda olmak içler acısı değil mi? Şu kahrolası fıçılara girmek insanın yüreğine oturuyor. Ama elden ne

gelir ha? Doğru dürüst bir et yemeği yemeyeli iki ayı geçti, botlarımın durumu gittikçe kötüleşiyor ve... Tanrım! Edbury'ye giderken şu manastırlardan birinden bir fincan çay almayı denesek nasıl olur? Çoğu zaman veriyorlar. Ah ah, din olmasa ne hale düşerdik ha? Manastırdan da Baptistlerden de İngiliz Kilisesi'nden de, her yerden de çay aldım. Şahsen ben Katolik'im. Tabii günah çıkaralı on yedi yılı geçiyor ama anlıyorsun ya, hâlâ dini bütünüm. Manastır da her zaman bir fincan çay ikram eder..." vs. vs. Neredeyse hiç es vermeden tüm gün böyle konuşur dururdu.

Cehaletinin sınırı yoktu ve dehşet vericiydi. Örneğin bir keresinde bana Napoléon'un İsa'dan önce mi sonra mı yaşadığını sormuştu. Bir başka sefer, bir kitapçı vitrinine baktığım sırada, kitaplardan birinin adı "İsa'yı Taklit Etme"[1] olduğu için müthiş huzursuzlandı. Bunu dine saygısızlık olarak algıladı. "Onu ne halt yemeye taklit etmek istiyorlarmış?" diye sordu öfkeyle. Okuma biliyordu ama kitaplardan bir nevi tiksiniyordu. Romton'dan Edbury'ye giderken bir halk kütüphanesine girdim; Paddy'ye, bir şey okumak istemese bile ayaklarını dinlendirmek için içeri gelmesini önerdim. Ama kaldırımda beklemeyi yeğledi. "Hayır," dedi. "Tüm o kahrolası ciltleri görmek midemi bulandırıyor."

Diğer çoğu berduş gibi kibrit konusunda müthiş cimriydi. Onunla tanıştığımda bir kutu kibriti vardı ama hiçbirini yaktığını görmedim; ben kendi kibritimi yakınca da bana müsriflikle ilgili nutuk çekiyordu. Onun yöntemi yabancılardan ateş dilenmek, bazen kibrit yakmak yerine yarım saat sigarasız kalmaktı.

Mizacının kilit noktası kendine acımasıydı. Kara ta-

1. *De Imitatione Christi*, Thomas à Kempis. (Ç.N.)

lihini bir an olsun unutamıyor gibiydi. Uzun sessizlikleri, durup dururken, "İnsanın giysilerinin dökülmeye başlaması ne acı değil mi?" ya da "Şu fıçıdaki çay da çay değil, düpedüz sıcak sidik," diye haykırmak için bölüyordu; sanki yeryüzünde düşünecek daha iyi bir konu yokmuş gibi. Ayrıca pısırık haliyle, ondan daha iyi konumda olan herkesi kıskanıyordu; zenginleri değil çünkü onlar sosyal ufkunun ötesinde kalıyordu ama iş sahibi adamları. İş bulma arzusu, bir sanatçının ünlü olma arzusuna benziyordu. Yaşlı bir adamı çalışırken görse, "Şu yaşlı ... bak, eli ayağı tutan adamları işten ediyor," ya da çalışan kişi çocuksa, "Bizim ekmeğimizi işte bu genç veletler çalıyor," diyordu kindar kindar. Tüm yabancılar onun için "şu kahrolası *dago*'lar"dı[1] çünkü onun teorisine göre işsizliğin sorumlusu yabancılardı.

Kadınlara arzu ve nefret karışımı bir ifadeyle bakıyordu. Genç, güzel kadınlar hayallerine bile giremeyecek kadar aşıyordu onu ama fahişeleri görünce ağzı sulanıyordu. Birkaç kırmızı dudaklı yaşlı yaratık yanımızdan geçince Paddy'nin yüzü kızarıyor, dönüp aç aç kadınların ardından bakıyordu. Şekerci vitrinine bakan bir çocuk gibi, "Kaşarlar!" diye mırıldanıyordu. Bana bir keresinde, iki yıldır –yani işini kaybettiğinden bu yana– bir kadınla yatmadığını ve fahişelerden daha yükseği hedefleyebileceğini unuttuğunu söylemişti. Sıradan bir berduş mizacına sahipti – alçak, kıskanç ve çakaldı.

Yine de iyi bir adamdı, cömert bir doğası vardı ve son lokmasını bile bir arkadaşla paylaşmaya hazırdı; gerçekten de, kelimenin tam anlamıyla son lokmasını benimle birden fazla defa paylaşmışlığı vardı. Birkaç ay düzgün beslense muhtemelen çalışabilirdi de. Ama iki

1. İtalyan, İspanyol ya da Portekizler için kullanılan aşağılayıcı deyim. (Ç.N.)

yıl margarinli ekmekle beslenmek becerilerini ürkütücü bir biçimde zayıflatmıştı. Zihni ile bedeni tamamen sağlıksız düşene dek bu yemek taklidi pislikle hayatta kalmıştı. Onun insanlığını yok eden, doğuştan gelen bir karakter bozukluğu değil, yetersiz beslenmeydi.

XXIX. Bölüm

Edbury'ye giderken Paddy'ye borç alabileceğim bir arkadaşım olduğunu söyledim ve fıçıda bir gece daha geçirmektense doğrudan Londra'ya gitmeyi önerdim. Ama Paddy, yakın zamanda Edbury fıçısında kalmamıştı ve berduşlara özgü bir sezişle, bir gecelik bedava konaklamayı boşa harcamaya gönlü elvermiyordu. Londra'ya ertesi sabah gitmeyi kararlaştırdık. Bende sadece yarım peni kalmıştı ama Paddy'de iki şilin vardı ki bu ikimiz için bir gecelik konaklama ile birkaç fincan çaya yetiyordu.

Edbury fıçısının Romton'dakinden pek farkı yoktu. En kötü özelliği, tütüne kapıda el konmasıydı; sigara içerken yakalananların kapı dışarı edileceğine dair uyarılmıştık. Avareler Yasası'na göre, berduşlar fıçıda sigara içmekten yargılanabiliyordu; aslında her türlü bahaneyle yargılanabiliyorlardı ama yetkililer genelde zahmete girmemek adına kurallara uymayanları kapı dışarı etmekle yetiniyordu. Burada iş yaptırılmıyordu, hücreler de görece rahat sayılırdı. Bir hücrede iki kişi kalıyorduk, "bir yukarıda bir aşağıda"; yani bir kişi tahtadan bir rafta, diğeri ise yerde; kirli ama haşaratsız hasırdan şilteler ve birçok battaniyeyle. Yemek Romton'dakiyle aynıydı, sadece sıcak çikolata yerine çay içtik. Berduş Çavuşu, kupasını –kuşkusuz yasadışı bir şekilde– yarım peniye sattığından sa-

bahleyin fazladan çay içebiliyorduk. Öğle yemeği olarak yanımıza bir parça ekmekle peynir verildi.

Londra'ya vardığımızda, pansiyonlar açılana kadar sekiz saat oyalanmamız gerekti. İnsanların bazı şeyleri fark etmeyişi çok ilginç. Londra'da sayısız kez bulunmuşumdur ama yine de o güne dek Londra'yla ilgili en korkunç şeyi, oturmak için bile para harcamak gerektiği gerçeğini hiç fark etmemiştim. Paris'te paranız yoksa ve umumi alanda bir bank bulamıyorsanız kaldırıma oturuyordunuz. Londra'da kaldırıma oturmanın insanın başına neler açacağını Tanrı bilir – herhalde hapse düşersiniz. Saat dört olduğunda beş saattir ayaktaydık ve tabanlarımızın sert taşlar yüzünden kıpkırmızı kesildiğini hissediyorduk. İstihkakımızı fıçıdan ayrılır ayrılmaz yediğimizden açtık ve benim tütünüm bitmişti; Paddy yerden izmarit topladığından bu onun için o kadar önemli değildi. İki kiliseye gitmeyi denedik ama kapıları kilitliydi. Sonra bir halk kütüphanesi denedik ama içeride hiç sandalye yoktu. Paddy son çare olarak Rowton Evi'ni[1] denememizi önerdi; kurallara göre kimse yediden önce içeri alınmıyordu ama belki dikkat çekmeden girmeyi başarabilirdik. İhtişamlı kapıya yürüdük (Rowton Evleri gerçekten de ihtişamlıdır) ve gayet rahat bir edayla, normal pansiyonerlermişiz gibi davranmaya çalışarak içeri yürüdük. Kapıda duran bir adam, anlaşılan yetkili konumundaki yüzü kemikli bir genç, ânında önümüzü kesti.

"Siz beyler, dün gece burada mı yattınız?"

"Hayır."

"O zaman s... olun."

Sözünü dinledik ve iki saat daha sokak köşesinde durduk. Hiç hoş bir tecrübe değildi ama bana "köşe başı

1. Lord Rowton tarafından, işçilere kalacak temiz bir yer sunmak adına açılan pansiyon zinciri. (Ç.N.)

serserisi" deyimini kullanmamayı öğrettiği için en azından bir işe yaradı.

Saat altıda Selamet Ordusu'nun sığınağına gittik. Akşam sekize kadar yatak ayıramıyorduk ve boş yer bulma garantisi yoktu ama bize "birader" diyen bir adam, iki çay parası ödememiz şartıyla bizi içeri aldı. Sığınağın ana salonu, temizliği ve boşluğu insanın üstüne gelen büyük, beyaz duvarlı, ahır gibi bir yerdi; hiç ateş yoktu. Donuk donuk oturan, eli yüzü düzgün sayılabilecek iki yüz kişi uzun tahta sıralara sıkış tıkış doluşmuştu. Bir-iki üniformalı subay[1] yukarı aşağı dolanıyordu. Duvarda General Booth'un resimleri ile yemek pişirmeyi, içki içmeyi, tükürmeyi, küfretmeyi, tartışmayı ve kumarı yasaklayan uyarılar vardı. Bu uyarılara örnek olarak işte kelimesi kelimesine not aldığım bir tanesi:

> Kumar ya da kâğıt oynarken yakalananlar derhal kovulacak ve hiçbir takdirde içeri alınmayacaktır.
>
> Bu kişilerin tespit edilmesini sağlayacak bilgi iletenler mükâfatlandırılacaktır.
>
> Yetkili subaylar, bu pansiyonu MENFUR KUMAR GÜNAHINDAN arındırabilmek için tüm pansiyonerlerin yardımını rica ediyor.

"Kumar ya da kâğıt oynamak" çok hoş bir deyim.

Benim nazarımda bu Selamet Ordusu sığınakları, temiz olmalarına rağmen normal pansiyonların en kötüsünden çok daha korkunç yerler. Buradaki insanların kimileri öyle çaresiz ki – yakalıklarını rehineciye vermiş olmalarına rağmen hâlâ büro işi arayan düzgün ama düşkün tipler. En azından temiz bir yer olan Selamet Ordu-

1. Selamet Ordusu'nda ordu rütbeleri kullanıldığından papazlarına "subay", yöneticisine ise "general" denir. (Ç.N.)

su sığınağına gelmek, saygınlığa son kez tutunma çabaları. Yanımdaki masada iki tane yabancı vardı, üstlerindeki paçavralara rağmen kibar takımından oldukları aşikârdı. Sesli satranç oynuyor, hamlelerini yazmaya bile ihtiyaç duymuyorlardı. Biri kördü; uzun süredir, yarım kron değerinde olan bir satranç tahtası almak için para biriktirdiğinden ama bir türlü başaramadığından bahsettiler. Orada burada işsiz kâtipler vardı, solgun ve huysuz. Toplaşan bir grubun arasında uzun boylu, zayıf, beti benzi iyice atmış bir genç heyecanlı heyecanlı konuşuyordu. Yumruğunu masaya yapıştırıp tuhaf, hezeyanlı bir edayla böbürlendi. Subaylar duyamayacak kadar uzaklaşınca hayret verici hakaretler sıralamaya başladı:

"Bakın ne diyeceğim çocuklar, o işi yarın kapacağım. Ben o dizlerinin üstüne çöken eziklerden değilim; kendi başımın çaresine bakarım. Şuna bak – şuradakine bak! 'Tanrı verir!' Bugüne kadar bana bir bok vermiş değil. Benim o ... Tanrı'ya bir gün güvendiğim görülmemiştir. Siz bana bırakın çocuklar. Ben o işi kapacağım," vs. vs.

Onu izledim; hiddetli, heyecanlı konuşma biçimi beni afallatmıştı; isterik ya da belki biraz sarhoş görünüyordu. Bir saat sonra, ana salondan ayrı bir yerde, okuma odası olarak düşünülmüş küçük bir odaya girdim. İçinde ne kitap ne de gazete olduğundan buraya çok az pansiyoner geliyordu. Kapıyı açarken genç kâtibi içeride tek başına gördüm; dizlerinin üstüne çökmüş, dua ediyordu. Kapıyı tekrar kapatmadan önce yüzünü görme fırsatım oldu; ıstırap içindeydi. Bir anda, yüz ifadesinden açlık çektiğini fark ettim.

Yatak ücreti adam başı sekiz peniydi. Paddy'yle geri kalan beş penimizi "bar"da harcadık; burada yemek ucuzdu ama bazı normal pansiyonlardaki kadar ucuz değil. Görünüşe göre çay, çay tozundan yapılmıştı; tahminimce Selamet Ordusu bağış olarak almıştı çayı ama fincanını

üç buçuk peniye satıyordu. İğrenç bir tadı vardı. Saat onda bir subay salon boyunca yürüyüp düdük çaldı. Herkes ânında ayağa kalktı.

"Bu ne demek?" dedim Paddy'ye, hayretler içinde.

"Yatağa gitme vakti anlamına geliyor. Oyalanmak da yok ha."

İki yüz adamın iki yüzü de, subayların kumandası altında kuzu kuzu yataklarına gitti.

Yatakhane, kışlayı andıran büyük bir çatı katı odasıydı, içinde altmış-yetmiş yatak vardı. Yataklar temizdi ve rahat sayılırdı ama çok dar ve birbirine fazla yakındı, öyle ki insanın soluğu doğrudan komşusunun yüzüne vuruyordu. Işıklar kapatıldıktan sonra sigara içilmediğinden ve konuşulmadığından emin olmak için iki subay odada kalıyordu. Paddy ile benim gözümüze zerre uyku girmedi çünkü yakınlarımızdaki adamlardan birinin sinirsel bir rahatsızlığı –belki savaş bunalımı– vardı ve durup durup "Pip!" diye bağırıyordu. Küçük bir klakson sesi gibi yüksek, irkiltici bir sesti. Ne zaman duyulacağı belli değildi ve uykuya dalmayı imkânsızlaştırıyordu. Anlaşılan Pip –diğerleri adama bu adı takmıştı– sığınakta sık sık kalıyordu; kuşkusuz her gece on ya da yirmi kişiyi uykusundan ediyordu. Bu pansiyonlarda olduğu gibi sürü halinde toplanınca insanı uyutmayan şeylerin bir örneğiydi.

Saat yedide bir başka düdük çalındı ve subaylar odada dolaşıp hemen kalkmayanları sarsmaya başladı. O günden bu yana çeşitli Selamet Ordusu sığınaklarında kaldım ve evden eve farklılıklar bulunsa da bu yarı askerî disiplinin hepsinde mevcut olduğunu gördüm. Selamet Ordusu evlerinin ucuz oldukları yadsınamaz ama bana göre biraz fazla düşkünler evini andırıyor. Bazılarında haftada bir-iki kere zorunlu ibadet bile var; pansiyonerler katılmazlarsa evden kovuluyorlar. Gerçek şu ki, Selamet Ordusu kendini bir hayır kuruluşu olarak görmeye

çok alışmış ve ortalığı buram buram hayırseverlik kokutmadan pansiyon bile işletemiyor.

Onda B.nin bürosuna gidip bir sterlin borç istedim. Bana iki sterlin verip ihtiyaç duyunca gelmemi söyledi; böylece Paddy'yle en az bir hafta para sıkıntısı yaşamayacaktık. Günü Trafalgar Meydanı'nda aylaklık ederek geçirdik, Paddy'nin bir arkadaşını aradık ama adam gelmedi, akşam da Strand'in yakınlarında bir arka sokaktaki pansiyona gittik. Ücreti on bir peniydi ama karanlık, pis kokulu bir yerdi ve "oğlanlar"ın uğrak yeri olarak adı çıkmıştı. Aşağı katta, karanlık mutfakta diğer pansiyonerler tarafından görmezden gelinen üç tane ne idüğü belirsiz genç, üstlerinde şık sayılabilecek mavi takımlarla herkesten ayrı bir sıraya oturmuştu. Bunlar herhalde "oğlanlar"dı. Paris'teki apaşlara benziyorlardı, sadece favorileri yoktu. Ateşin önünde tepeden tırnağa giyinik bir adam ve anadan üryan bir adam pazarlık yapıyordu. Gazete satıcısıydılar. Giyinik adam çıplak adama giysilerini satıyordu. Şöyle dedi:

"Al bakalım, görüp görebileceğin en kaliteli giysiler bunlar. Palto yarım kron, pantolon iki şilin, botlar bir şilin altı peni, kasket ile atkı da bir şilin. Etti mi sana yedi şilin."

"Amma yüksek attın! Palto için bir şilin altı peni, pantolona bir şilin, geri kalanlar için de iki şilin veririm. Etti dört şilin altı peni."

"Hepsini beş şilin altı peniye al müdürüm."

"Anlaştık, hadi çıkar bakalım. Akşam baskısını satmaya koyulmam lazım."

Giyinik adam üstündekileri çıkardı ve üç dakika içinde konumları değişti; çıplak adam giyinikti, diğeri ise *Daily Mail*'in bir sayfasını beline sarmıştı.

Yatakhane karanlık ve ıkış tıkıştı, içeride on beş yatak vardı. Havaya berbat bir sıcak sidik kokusu hâkimdi, öyle korkunçtu ki insan başta ciğerlerini tamamen dol-

durmamak için kesik kesik nefes almaya çalışıyordu. Ben yatakta uzanırken karanlığın içinden birden bir adam beliriverdi, üzerime eğilip eğitimli, yarı sarhoş bir sesle bir şeyler gevelemeye başladı:

"Eski bir okullu çocuk ha? [Paddy'yle konuşurken duymuştu.] Burada eski okullulara pek rastlanmaz. Ben de eski Eton'lıyım. Bilirsin ya; yirmi yıldır bu hava yüzünden falan filan." Eton'ın kürek yarışı şarkısını titrek ama yine de ahenkli bir sesle söylemeye başladı:

Tam kürek çekme havası,
Ve saman hasadı...

"Kesin şu gürültüyü!" diye bağırdı birkaç pansiyoner.

"Aşağılık tipler," dedi eski Eton'lı. "Çok aşağılık tipler. Sen ve benim gibiler için komik bir yer burası değil mi? Bana arkadaşlarım ne diyor biliyor musun? 'M., sen artık iflah olmazsın,' diyorlar. Doğruya doğru, ben iflah olmam. Sosyal konumum düştü; buradaki i...ler gibi değil, onların konumları isteseler de düşemez. Biz düşenler birbirimizi biraz kollamalıyız. 'Yüzümüz hâlâ genç kalacak.'[1] Sana bir içki ikram edebilir miyim?"

Bir şişe vişne konyağı çıkardı, aynı anda da dengesini kaybedip paldır küldür bacaklarımın üstüne düştü. O sırada soyunmakta olan Paddy adamı kaldırdı.

"Hadi yatağına seni aptal kart k...!"

Eski Eton'lı yalpalaya yalpalaya yatağına yürüdü ve giysilerini, hatta botlarını bile çıkarmadan çarşafın altına girdi. Gece boyunca birkaç kez, "M., sen artık iflah olmazsın," diye mırıldandığını duydum; sanki bu laf hoşuna gidiyordu. Sabahleyin tüm giysileri üstünde, şişeye sarıl-

1. Eton kürek yarışı şarkısının bir dizesi. (Y.N.)

mış uyuyordu. Elli yaşlarında bir adamdı, kibar görünümlü, yıpranmış bir suratı vardı ve tuhaftır, oldukça modaya uygun giyinmişti. Kaliteli rugan ayakkabılarının o pis yataktan sarktığını görmek çok acayipti. Vişne konyağının da kuşkusuz on beş günlük konaklama ücreti edeceğini düşündüm, demek ki çok da darda değildi. Belki de "oğlan" arayışıyla böyle pansiyonlara uğruyordu.

Yatakların arasında en fazla yarım metre vardı. Gece yarısına doğru uyandığımda, yanımdaki adamın yastığımın altından paramı çalmaya çalıştığını fark ettim. Uyuyor numarası yaparak elini yastığımın altına bir fare kadar usulca uzatıyordu. Sabahleyin kambur olduğunu gördüm, maymunlarınki gibi uzun kolları vardı. Paddy'ye hırsızlık teşebbüsünü anlattım. Gülerek şöyle dedi:

"Tanrım! İnsan böyle şeylere alışıyor. Bu pansiyonlar hırsız dolu. Kimi evlerde paranı korumanın tek yolu giyinik yatmak. Bir keresinde sakat bir adamın tahta bacağını çalmışlardı. Bir keresinde de bir adamın –doksan kiloluk bir tipti– pansiyona dört sterlin on şilinle geldiğini gördüm. Parayı döşeğinin altına koyup, 'Şimdi,' demişti, 'bu paraya dokunmak isteyenin beni çiğnemesi gerekecek.' Ama adamı yine de soydular. Sabah yerde uyandı. Dört kişi döşeği köşelerinden tutup tüy gibi kaldırmıştı. Adam dört sterlin on şilinini bir daha göremedi."

XXX. Bölüm

Ertesi sabah Paddy'nin arkadaşını tekrar aramaya başladık; adı Bozo'ydu ve bir çizimciydi – yani bir kaldırım ressamı. Paddy'nin hayatında adreslere yer yoktu ama Bozo'yu Lambeth'te bulabileceğini tahmin ediyordu; sonunda onu Embankment'ta, Waterloo Köprüsü yakınlarında yerleştiği yerde bulduk. Bir kutu tebeşirle kaldırıma diz çökmüş, bir penilik defterden Winston Churchill'in resmini yere kopyalıyordu. Güzel benzetmişti. Bozo ufak tefek, koyu tenli, karga burunlu bir adamdı; kıvırcık, uzunca saçları vardı. Sağ bacağı korkunç bir şekilde eğriydi; ayağı, topuğundan ileri doğru bükülüyor ve ürkütücü görünüyordu. Yahudilere benziyor ama Yahudi olduğunu şiddetle reddediyordu. Karga burnuna "Romalı" burnu diyordu ve Roma imparatorlarından birine –sanırım Vespasianus'a– olan benzerliğiyle övünüyordu.

Bozo'nun tuhaf bir konuşma biçimi vardı, Cockney[1] aksanına benzese de gayet akıcı bir biçimde konuşuyor ve kendini güzel ifade ediyordu. İyi kitaplar okumuş ama dilbilgisini düzeltme zahmetine girmemişti sanki. Paddy'yle bir süre Embankment'ta kalıp sohbet ettik,

1. Londra'nın işçi sınıfına verilen ad. (Ç.N.)

Bozo bize kaldırım sanatçılığını anlattı. Söylediklerini aşağı yukarı onun ağzından aktarıyorum:

"Ben ciddi çizimci denilen kişilerdenim. Diğerleri gibi karatahta tebeşiriyle çizmiyorum, ressamların kullandıklarıyla aynı gerçek boyaları kullanıyorum; çok da pahalılar, özellikle de kırmızılar. Uzun bir günde beş şilinlik, geri kalan günlerde ise en az iki şilinlik boya kullanıyorum.[1] Benim uzmanlık alanım karikatürler; bilirsiniz ya, siyaset, kriket falan filan. Bak," –bana defterini gösterdi– "işte tüm siyaset adamlarının, gazetelerden kopyaladığım resimleri. Örneğin bütçe zamanında Winston'ı, üstünde 'Borç' yazan bir filden kaçmaya çalışırken çizip altına 'Borçtan kurtulabilecek mi?' yazdım. Anladınız değil mi? Tüm partilerle ilgili karikatür çizilebilir ama sosyalizm yanlısı hiçbir şey yazmamalı çünkü polis müsamaha göstermiyor. Bir keresinde, üstünde 'Sermaye' yazan bir boa yılanını, üstünde 'Emek' yazan bir tavşanı yutarken resmetmiştim. Aynasız yanıma geldi ve çizimi görünce, 'Şunu ikiletmeden sil,' dedi. Silmek zorunda kaldım. Aynasızların bizi aylak gerekçesiyle kovma hakkı var, o yüzden onlara ters yanıt vermeye gelmiyor."

Bozo'ya kaldırım sanatçılığından ne kazanıldığını sordum. Şöyle dedi:

"Yılın bu zamanında, yağmur yağmadığında cuma ile pazar arasında yaklaşık üç sterlin kazanıyorum – insanlar maaşlarını cumaları aldığı için. Yağmurda çalışamıyorum, boyalar hemen akıyor. Yıl geneline vurursak haftada yaklaşık bir sterlin kazanıyorumdur çünkü kışın pek iş olmuyor. Kürek Yarışı[2] ve Kupa Finali günü dört

1. Kaldırım sanatçıları boyalarını toz halinde alıp sütle tebeşire dönüştürüyor. (Yazarın notu.)

2. Oxford ile Cambridge üniversitelerinin kürek çekme kulüplerinin her yıl Thames Nehri'nde yaptığı yarış. (Ç.N.)

sterlin kadar kazandığım oluyor. Ama parayı onlardan zorla almak gerekiyor, anlatabiliyor muyum; öylece oturup onları izlersen metelik alamazsın. Normal parsa [bağış] yarım peni ama biraz küstahça laf atmazsan onu bile alamazsın. Attığın lafa bir kez cevap yetiştirdikten sonra parsa vermezlerse utanıyorlar. En güzeli resmini sürekli değiştirmek çünkü o zaman durup çizmeni istiyorlar. Sorun şu ki, herifler sen şapkayla arkanı döner dönmez dağılıyorlar. Bu işte kesin bir kelleci [yardımcı] lazım. Sen işine bakıyor, seni izleyecek bir kalabalık topluyorsun, o sırada kelleci çaktırmadan arkalarından geliyor. Kelleci olduğunu bilmiyorlar. Sonra bir anda kasketini çıkarıyor ve adamları kapana kıstırmış oluyorsun. Gerçek kibarlardan hiç parsa koparamazsın. Çoğu perişan haldekilerden ve yabancılardan gelir. Japonlardan, zencilerden falan altı peni bile almışlığım var. Kimse İngilizler kadar cimri olamaz. Hatırlaman gereken bir başka nokta da paranı gizli tutman gerektiği, belki şapkanın içinde duran bir peni hariç. İnsanlar zaten bir-iki şilin kazanmış olduğunu görünce hiçbir şey vermiyorlar."

Bozo, Embankment'taki diğer çizimcileri müthiş hor görüyordu. Onlara "balık sürüsü" diyordu. O sırada Embankment'ta neredeyse yirmi metrede bir çizimci vardı; yirmi metre, aralarında olması gerektiğini kararlaştırdıkları asgari mesafeydi. Bozo hor gören bir tavırla, kırk beş metre ötede duran beyaz sakallı, yaşlı bir çizimciyi işaret etti.

"Şu budala ihtiyarı görüyor musun? On gündür aynı resmi yapıyor. Adını 'Sadık bir dost' koymuş. Bir çocuğu sudan çıkaran bir köpeğin resmi. Salak pezevenk on yaşındaki çocuk kadar bile çizim yapamıyor. Sadece o resmi ezberlemiş; yapbozun çözümünü ezberlemek gibi. Buralarda öyle tipler çok. Bazen gelip fikirlerimi çalıyorlar ama umurumda değil; aptal p...ler kuş beyinli olduklarından

ben onlardan hep öndeyim. Karikatürün püf noktası güncel olmaktır. Bir keresinde bir çocuğun kafası Chelsea Köprüsü'nün parmaklıklarına sıkışmıştı. Eh, bunu duymayagöreyim, adamlar çocuğun kafasını parmaklıklardan çıkartamadan karikatürüm kaldırımdaydı. Çok hızlıyımdır."

Bozo ilginç bir adama benziyordu, onunla daha çok görüşmek istiyordum. Paddy'yle beni nehrin güneyindeki bir pansiyona götürme sözü verdiğinden o gece kendisiyle buluşmak için Embankment'a gittim. Bozo kaldırımdaki resimlerini silmiş, kazancını sayıyordu; yaklaşık on altı şilindi, bunun on iki-on üçünün kâr olduğunu söyledi. Lambeth'e yürüdük. Bozo ağır ağır topallıyordu, yengeç yürüyüşünü andıran acayip bir yürüyüşü vardı, hafif yan dönüyor, ezik ayağını arkadan sürüklüyordu. İki elinde birer sopa taşıyor, boya kutusunu omzuna asıyordu. Köprüyü geçerken dinlenmek için girintilerden birinde durdu. Bir-iki dakika sessiz kaldı; yıldızlara baktığını fark ettim şaşkınlık içinde. Koluma dokunup sopasıyla gökyüzünü gösterdi.

"Şu Aldebaran'a baksana! Şu renge bir bak. Bir... kocaman bir kan portakalı gibi!"

Resim galerisinde dolaşan bir eleştirmenmiş gibi konuşuyordu. Hayretler içinde kalmıştım. Aldebaran'ı bilmediğimi itiraf ettim; hatta yıldızların farklı renklerde olduğuna bugüne dek hiç dikkat etmemiştim. Bozo bana astronomiyle ilgili basit bilgiler vermeye, temel takımyıldızlarını göstermeye başladı. Cehaletim onu kaygılandırmıştı sanki. Şaşkın şaşkın şöyle dedim:

"Yıldızlarla ilgili çok şey biliyor gibisin."

"Çok değil. Biraz biliyorum ama. Kraliyet Astronomu'ndan, meteorlarla ilgili yazılarım için iki teşekkür mektubu aldım. Ara sıra geceleri çıkıp meteorları gözlüyorum. Yıldız gösterisi bedava; gözlerini kullanmak için paraya gerek yok."

"Ne güzel bir fikir! Bu daha önce hiç aklıma gelmemişti."

"Ee, bir şeylerle ilgilenmek lazım. İnsan sokağa düştü diye çayla iki dilimden başka bir şey düşünemeyecek değil ya."

"Ama böyle bir hayat sürerken bir şeylerle –yıldızlar gibi şeylerle– ilgilenmek zor olmuyor mu?"

"Çizimcilik yaparken mi demek istiyorsun? Yo. İnsanı alıklaştırmak zorunda değil; dönüştürmesine izin vermezsen tabii."

"Çoğu kişinin üstünde böyle bir etkisi var gibi."

"Elbette. Paddy'ye baksana; çay içip duran otlakçının teki, ancak izmarit toplamayı becerir. Çoğu bu yolda gidiyor. Onları küçümsüyorum. Ama insan böyle olmak zorunda değil. Biraz eğitimin varsa, hayatının sonuna kadar sokaklarda yaşasan da fark etmez."

"Benim gördüğümse tam aksi," dedim. "Bana öyle geliyor ki insan, elinden parasını aldığın andan itibaren beceriksizin tekine dönüşüyor."

"Yo, öyle olmak zorunda değil. Eğer yeterince istersen, zengin de olsan fakir de olsan aynı hayatı yaşayabilirsin. Kitaplarını ve fikirlerini koruyabilirsin. Sadece kendi kendine, 'Burada'" –alnına vurdu– "'özgür bir adamım,' demen lazım; o zaman sorun kalmaz."

Bozo benzer konulardan dem vurmayı sürdürdü; onu ilgiyle dinledim. Son derece sıra dışı bir çizimciye benziyordu, ayrıca yoksulluğun bir fark yaratmadığını savunan, bugüne dek gördüğüm ilk kişiydi. İleriki günlerde onunla epey vakit geçirdim çünkü yağmur yağdığından çalışamıyordu. Bana hayatını anlattı, ilginç bir hikâyesi vardı.

İflas etmiş bir kitapçının oğluydu, on sekiz yaşında boyacılık yapmaya başlamış, sonra savaş sırasında üç yıl Fransa ve Hindistan'da askerlik yapmıştı. Savaştan sonra

Paris'te boyacı olarak iş bulmuş, birkaç yıl orada kalmıştı. Fransa ona İngiltere'den daha iyi gelmişti (İngilizlerden hiç hazzetmiyordu); Paris'te işleri yolunda gidiyor, para biriktiriyordu; ayrıca Fransız bir kızla nişanlanmıştı. Kız bir gün otobüsün altında kalıp ölmüştü. Bozo bir hafta hiç durmadan içmiş, sonra eli ayağı titrer bir halde işe dönmüştü; aynı sabah üzerinde çalıştığı iskeleden düşmüş ve sağ ayağı, pelte gibi ezilmişti. Nedense tazminat olarak sadece altmış sterlin almıştı. İngiltere'ye dönmüş, parasını iş ararken harcamış, Middlesex Sokağı'nda tezgâhtan kitap satmaya çalışmış, sonra bir tepsiden oyuncak satmaya çalışmış, nihayet çizimci olmuştu. O gün bu gündür kıt kanaat geçiniyor, kışları yarı aç kalıyor, çoğunlukla iğneli fıçılarda ya da Embankment'ta yatıyordu. Onu tanıdığım sırada yegâne mal varlığı üstündeki giysiler, çizim eşyaları ve birkaç kitaptı. Giysileri her zamanki dilenci paçavralarından oluşuyordu ama yakalık ve kravatını gururla takıyordu. Bir-iki yıllık yakalığı sürekli boyun kısmından "açılıyor"du; Bozo yakalığı, gömleğinin kuyruğundan kestiği parçalarla yamaladığından gömleğinde neredeyse hiç kuyruk kalmamıştı. Yaralı bacağının durumu gittikçe kötüleşiyordu, muhtemelen kesilmesi gerekecekti; dizlerinin derisi de, taşların üstünde diz çökmekten bot tabanı kadar kalınlaşmıştı. İstikbalinin dilencilik ve nihayet düşkünler evinde ölüm olduğu aşikârdı.

Tüm bunlara rağmen ne korku ne pişmanlık ne utanç ne de kendine acıma duyuyordu. Durumuyla yüzleşmiş, kendine bir hayat felsefesi belirlemişti. Dediğine göre dilenci olmak onun suçu değildi ve bu konuda ne vicdan azabı duyacaktı ne de durumun canını sıkmasına müsaade edecekti. Topluma düşmandı, fırsatını yakalasa suç işlemeye hazırdı. Tutumlu davranmaya prensip olarak karşıydı. Yazları hiç para biriktirmez, kadınları umursamadığı için de gelirinin fazlasını içkiye yatırırdı. Kış

geldiğinde cebinde beş kuruş kalmamışsa, o zaman toplumun ona bakması gerekiyordu. Yardım kuruluşlarından koparabileceği her şeyi koparmaya hazırdı; yeter ki teşekkür etmesi beklenmesin. Ama çörek karşılığı okunan ilahiler boğazında yumru yaptığı için dinî yardım kuruluşlarından kaçınıyordu. Gurur meselesi yaptığı başka çeşitli mevzular da vardı; örneğin hayatında asla, açlık çektiği zamanlarda bile yerden bir izmarit almamış olmakla övünürdü. Kendini sıradan dilencilerden bir sınıf üstte görüyordu; dediğine göre onlar, minnet duymama saygınlığını göstermekten bile aciz, sefil yaratıklardı.

Çat pat Fransızca konuşabiliyordu, Zola'nın birtakım romanlarını, Shakespeare'in tüm oyunlarını, *Gulliver'in Seyahatleri*'ni ve birkaç deneme okumuştu. Maceralarını akılda kalıcı kelimelerle anlatabiliyordu. Sözgelimi cenazelerden konuşurken bana şöyle demişti:

"Bir cesedin yakılışını gördün mü hiç? Ben gördüm, Hindistan'da. Adamı ateşe koydular ve bir dakika sonra aklım başımdan gitti çünkü adam tekmeler savurmaya başladı. Sadece sıcak yüzünden kasları kasılıyordu; yine de yüreğim ağzıma geldi. Öyle, sıcak kömürlerin üstünde ringa balığı misali kıvranıp durdu; sonra midesi, elli metre öteden duyulacak yükseklikte bir güm sesiyle patladı. Ceset yakma olayından beni iyice soğuttu."

Ya da bir başka örnek, kazasından bahsederken:

"Doktor bana, 'Bir ayağının üstüne düşmüşsün azizim. İki ayağının üstüne düşmediğin için çok şanslısın,' diyor. 'Çünkü iki ayağının üstüne düşseydin kahrolası bir akordeon gibi katlanırdın ve kalça kemiğin kulaklarından çıkardı!'"

Bu ifadenin doktora değil de Bozo'ya ait olduğu aşikârdı. Çok güzel ifadeler kullanıyordu. Zihnini sağlam ve zinde tutmayı başarmıştı, bu yüzden hiçbir şey onu yoksulluğa yenik düşüremezdi. Perişan olabilirdi, üşüye-

bilirdi hatta aç bile kalabilirdi ama okuyabildiği, düşünebildiği ve meteorları gözlemleyebildiği sürece, dediği gibi, kendi beyninin içinde özgürdü.

Kindarlaştırılmış bir ateistti (Tanrı'ya inanmamaktan ziyade Tanrı'dan şahsen hazzetmeyen türden bir ateist) ve insanlık halinin hiçbir zaman düzelmeyeceğini düşünmek ona keyif veriyordu. Dediğine göre bazen, Embankment'ta uyurken, Mars'a ya da Jüpiter'e bakıp orada da muhtemelen Embankment'taki gibi uyuyanlar bulunduğunu düşünmek onu avutuyordu. Bu konuda ilginç bir teorisi vardı. Dediğine göre dünya üzerindeki yaşam şartları zordu çünkü gezegen var olmanın temel ihtiyaçları konusunda noksandı. Mars, soğuk havası ve kısıtlı suyuyla kuşkusuz çok daha noksandı ve karşılığında orada yaşam şartları daha zordu. Dünyada altı peni çalınca sadece hapse giriyordunuz ama Mars'ta muhtemelen diri diri haşlanırdınız. Neden bilmem, bu fikir Bozo'yu neşelendiriyordu. Nevi şahsına münhasır bir adamdı.

XXXI. Bölüm

Bozo'nun pansiyonunun geceliği dokuz peniydi. Büyük, kalabalık bir yerdi, beş yüz kişi barındırıyordu; berduşlar, dilenciler ve küçük çaplı suçluların buluşma noktası olarak nam salmıştı. Tüm ırklar, siyah ile beyaz bile eşit bir şekilde kaynaşıyordu. İçeride Hintliler vardı ve onlarla kırık dökük bir Urducayla konuşunca biri bana "*tum*"[1] diye hitap etti – Hindistan'da olsaydım tüylerimi ürpertirdi bu. Renk önyargısının menzilinin dışına çıkmıştık. İnsan burada ilginç yaşamlara göz atabiliyordu. İhtiyar "Beybaba", geçimini –en azından çoğunlukla– izmarit toplayıp otuz gramlık tütünü üç peniye satarak kazanan yetmiş yaşında bir berduş. "Doktor" – gerçek bir doktordu, bir suç yüzünden meslekten men edilmişti ve gazete satmanın yanı sıra birkaç peniye tıbbi nasihatler veriyordu. Ufak tefek bir Chittagonia'lı gemici, çıplak ayaklı ve aç, gemisini terk edip günlerce Londra'da dolanmıştı; öyle dalgın ve acizdi ki bulunduğu şehrin adını bile bilmiyordu, ben düzeltene kadar kendini Liverpool'da sanıyordu. "Yakarış mektupları" yazan biri, Bozo'nun bir arkadaşı, karısının cenaze masraflarını karşılayabilmek için acınası mektuplar yazarak

1. (Urduca) Sen. (Ç.N.)

dileniyor, hedefine ulaştığında da bir başına, çatlayana kadar margarinli ekmek ziyafeti çekiyordu. Pis, sırtlan gibi bir mahluktu. Onunla sohbet edince, çoğu üçkâğıtçı gibi yalanlarının büyük kısmına inandığını fark etmiştim. Pansiyon bu tür kişiler için bir Alsatia'ydı[1].

Bozo birlikte dolaştığımız günlerde Londra'da nasıl dilencilik yapıldığını öğretti. İnsanın zannettiğinden çok daha incelikli bir iş. Dilenciler büyük çeşitlilik gösteriyor ve sadece avucunu açan ile paranın bir şekilde karşılığını vermeye çalışan arasında keskin bir toplumsal çizgi var. Farklı "numaralar"la kazanılacak meblağlar da değişkenlik gösteriyor. Pazar gazetelerindeki, ölünce pantolonlarının gizli bölmelerinden iki yüz bin sterlin çıkan dilenci hikâyeleri elbette yalan ama daha üst sınıflardaki dilencilerin gerçekten de talihi yaver gidebiliyor, haftalar boyunca geçimlerini sağlayabilecek kadar "nafaka" çıkarabiliyorlar. En varlıklı dilenciler sokak akrobatları ile sokak fotoğrafçıları. Sokak akrobatı, yeri iyiyse –sözgelimi bir tiyatro kuyruğunda– genelde haftada beş sterlin kazanıyor. Sokak fotoğrafçıları da aşağı yukarı o kadar kazanıyor ama onların işi havaya bağlı. İşlerini hızlandırmak için kurnazca bir hileye başvuruyorlar. Olası bir kurbanın yaklaştığını görünce biri fotoğraf makinesinin arkasına geçip fotoğraf çekmiş gibi yapıyor. Sonra kurban yaklaşınca bağırıyorlar:

"Buyurun efendim, çok güzel çıktınız. Bir şilin lütfen."

"Ama ben fotoğraf çekmenizi istemedim ki," diye feryat ediyor kurban.

"Nasıl, istemediniz mi? Ya, biz elinizle işaret ettiniz sandık. Ah, bir levha ziyan oldu! Altı penimiz çöpe gitti."

1. 1697'ye kadar Whitefriars tarikatının manastırına dahil olan ve ibadethanenin dokunulmazlığı sayesinde her türlü suçlunun sığınak olarak kullandığı bölge. (Ç.N.)

Bu noktada kurban çoğunlukla adama acıyıp fotoğrafı yine de almaya karar veriyor. Fotoğrafçılar levhayı inceliyor ve bozulduğunu, bedavaya bir fotoğraf daha çekeceklerini söylüyorlar. Elbette ilk fotoğrafı aslında çekmedikleri için kurban teklifi reddederse hiçbir şey kaybetmemiş oluyorlar.

Laternacılar da, akrobatlar gibi, dilenciden ziyade sanatçı sayılıyorlar. Bozo'nun arkadaşlarından Bastıbacak adında bir laternacı bana mesleğinin tüm ayrıntılarını anlattı. Ortağıyla birlikte Whitechapel ve Commercial Yolu'ndaki kafeler ile *pub*'larda "çalışıyor"lardı. Laternacıların geçimlerini sokaklarda kazandıkları düşüncesi yanlıştır; paralarının onda dokuzu kafeler ve *pub*'lardan gelir; iyilerine alınmadıkları için sadece ucuz *pub*'lardan. Bastıbacak'ın yöntemi, bir *pub*'ın dışında durup bir şarkı çalmaktı, bunun ardından ortağı, tahta bacaklı olduğundan insanlarda merhamet uyandırabildiği için içeri girip şapkasını dolaştırıyordu. Bastıbacak, "parsa"yı aldıktan sonra bir parça daha, bir nevi bis parçası çalmayı gurur meselesi yapıyordu; böylece kendini, sadece uzaklaşması için para alan biri değil de gerçek bir sanatçı olarak görüyordu. Ortağıyla birlikte haftada iki-üç sterlin kazanıyorlardı ama laternayı kiralamak için on beş şilin ödediklerinden ceplerinde sadece birer sterlin kalıyordu. Sabah sekizden akşam ona, cumartesileri ise daha da geç saatlere kadar sokaklardaydılar.

Çizimciler bazen sanatçı sayılıyor bazen sayılmıyor. Bozo beni "gerçek" bir sanatçı olan bir çizimciyle tanıştırmıştı; yani zamanında Paris'te sanat okumuş ve Salon'a[1] resimler göndermiş biriyle. Onun uzmanlık alanı eski ustaların eserlerini kopyalamaktı; taşa çizdiği dü-

1. Salon ya da Paris Salonu, Paris Güzel Sanatlar Akademisi'nin 1725'ten itibaren düzenlediği resmî sergi. (Y.N.)

şünülürse harikulade başarılıydı bu konuda. Bana çizimciliğe nasıl başladığını anlattı.

"Karımla çocuklarım açtı. Simsarlara dolaştırdığım çizimlerimle gecenin bir vakti eve yürüyor, kara kara nasıl bir-iki şilin kazabileceğimi düşünüyordum. Sonra Strand'de bir adamın kaldırıma diz çöküp bir şeyler çizdiğini, insanların da ona peniler verdiğini gördüm. Ben yanından geçerken adam kalkıp *pub*'a girdi. 'Allah kahretsin,' diye düşündüm. 'O adam bu işten para kazanabiliyorsa ben de kazanabilirim.' Böylece içgüdüsel bir hareketle diz çöküp adamın tebeşirleriyle resim çizmeye başladım. Bunu yapmayı nasıl göze aldım Tanrı bilir, herhalde açlıktan sersemlemiştim. İşin ilginç yanı, daha önce hiç pastel boya kullanmamıştım; yöntemini kullanırken öğrendim. Neyse, insanlar durup çizimimim fena olmadığını söylediler ve bana toplam dokuz peni verdiler. Tam o sırada diğer adam *pub*'dan çıktı. 'Benim yerimde ne ... arıyorsun sen?' dedi. Ona aç olduğumu, bir şeyler kazanmam gerektiğini anlattım. 'Ya,' dedi. 'Gel de benimle bir bira iç.' Böylece bir bira içtim ve o günden beridir çizimcilik yapıyorum. Haftada bir sterlin kazanıyorum. Haftada bir sterlin altı çocuğu doyurmuyor ama neyse ki karım da dikiş dikerek üç-beş kuruş kazanıyor. Bu hayatın en kötü yanı soğuk, ikinci kötü yanı da müdahalelerle uğraşmak. Başlarda işin aslını astarını bilmediğimden bazen kaldırıma bir nü kopyalardım. İlkini St. Martin-in-the-Fields Kilisesi'nin dışında yaptım. Siyahlar giymiş bir adam –herhalde kilise mütevellisi falandı– öfkeden küplere binmiş bir halde yanıma geldi. 'Tanrı'nın kutsal evinin önünde bu müstehcenliklere tahammül edeceğimizi mi sandın?' diye bağırdı. Silmek zorunda kaldım. Botticelli'nin Venüs'ünün bir kopyasıydı. Bir başka sefer aynı resmi Embankment'ta çizdim. Yanımdan geçen polis resme baktı, sonra tek kelime etmeden üstüne basıp koca yassı ayağıyla sildi."

Bozo da polis müdahalesiyle ilgili aynı şeyi anlatmıştı. Onunla dolaştığım sıralar, Hyde Park'ta bir "ahlaksız davranış" vakası yaşanmıştı ve polis oldukça sert davranmıştı. Bozo polislerin ağaçların ardına gizlendiği bir Hyde Parkı resmi çizmiş, altına da "Bulmaca, polisi bulun," yazmıştı. "Bulmaca, ahlaksız davranışı bulun," yazmanın daha akıllıca olacağına dikkat çekmiştim ama Bozo bana kulak asmamıştı. Gören polisin onu kovacağını ve yerini tamamen kaybedeceğini söylemişti.

Çizimcilerin altında, ilahi söyleyen, kibrit, bağcık ya da birkaç lavanta tanesi içeren zarflar –bunlara üstü örtülü bir şekilde parfüm deniliyordu– satanlar geliyor. Bunların hepsi alenen dilenci, acıklı görünümlerini sömürüyorlar ve hiçbiri günde ortalama yarım krondan fazla kazanmıyor. Doğrudan dilenmek yerine kibrit vesaire satıyormuş gibi yapmalarının sebebi, dilenciliğe dair absürt İngiliz yasasının bunu gerektirmesi. Bugünkü yasaya göre, bir yabancının yanına gidip iki peni isterseniz polis çağırıp sizi dilencilikten yedi gün içeri attırabilir. Ama, "Sana yaklaşıyorum Tanrım," diye vızıldayarak gürültü kirliliği yaratırsanız, kaldırımı tebeşir lekelerine bularsanız ya da kibrit sıraladığınız bir tepsiyle durursanız –kısacası kendinizi bir huzur kaçırana dönüştürürseniz– dilenmek yerine meşru ticaret yapıyor sayılıyorsunuz. Kibrit satmakla sokakta şarkı söylemek esasen meşrulaştırılmış suçlar. Lakin kârlı suçlar değil; Londra'da, yılda elli sterlin kazanacağı kesin olan bir şarkıcı ya da kibrit satıcısı yok; ki yılda elli sterlin, her hafta seksen dört saat boyunca, arabalar sırtınızı yalayıp geçerken yolun kenarında durmanın karşılığı olamaz.

Dilencilerin sosyal konumuyla ilgili bir çift laf etmek kayda değer; zira onlarla düşüp kalkıp da sıradan insanlar olduklarını anlayınca, toplumun onlara karşı aldığı tuhaf tutumu ister istemez garipsiyorsunuz. İnsan-

lar, sanki dilenciler ile sıradan "işçi"ler arasında temel bir fark varmış gibi hissediyorlar. Sanki dilenciler bir başka ırk – suçlular ve fahişeler gibi toplumun dışına itilmiş kişiler. İşçiler "çalış"ıyor, dilenciler "çalış"mıyor; dilenciler birer asalak, bizzat doğaları itibarıyla beş para etmezler. Bir duvarcının ya da edebiyat eleştirmeninin geçimini "kazan"masının aksine, dilencilerin aslında geçimlerini "kazan"madıkları varsayımı kabul görüyor. Dilenciler sadece sosyal bir fazlalık, insancıl bir çağda yaşadığımız için hoş görülüyorlar ama esasen bayağılar.

Oysa yakından bakınca bir dilenci ile sayısız saygıdeğer insanın geçim kaynağı arasında temel bir fark bulunmadığı görülüyor. Dilencilerin çalışmadıkları söyleniyor; peki o zaman "iş" nedir? Bir amelenin işi kazmayı sallamak. Bir muhasebecinin işi rakamları toplamak. Bir dilencinin işi, varisten mustarip olmak, kronik bronşite yakalanmak vs. pahasına her türlü hava koşulunda sokakta durmak. Bu da diğer tüm meslekler gibi bir meslek; elbette son derece işe yaramaz bir meslek ama aslında birçok saygın meslek de son derece işe yaramaz. Ayrıca toplumsal bir tür olarak dilenciler diğer birçok türle kıyaslandığında daha iyi konumdalar. Çoğu müstahzar satıcısına göre dürüst, pazar gazetesi sahiplerine göre alicenap, taksitçiye göre dost canlısılar – kısacası asalaklar ama zararsız sayılabilecek asalaklar. Toplumdan sadece kıt kanaat geçinebilecek kadar para alıyor ve onları ahlak anlayışımıza göre aklayacak şeyin bedelini çektikleri cefayla katbekat ödüyorlar. Bence dilencilerin, diğer insanlardan ayrı bir sınıf olarak belirlenmelerine yol açan ya da çoğu modern insana onları hor görme hakkı tanıyan bir özellikleri yok.

O zaman şu soruyla karşı karşıya kalıyoruz: Dilenciler neden hor görülüyor? Çünkü gerçekten de evrensel olarak hor görülüyorlar. Bence sebebi çok basit, düzgün

bir geçim kaynakları olmadığı için. Esasta bir iş yararlı mı yararsız mı, üretken mi asalakça mı kimsenin umurunda değil; tek beklenti kârlı olması. Çağımızın tüm o enerji, randıman, sosyal hizmet ve diğer laflarında, "Para kazan, yasal yollardan kazan ve çok kazan"dan başka ne anlam var ki? Para en büyük erdem sınavına dönüştü. Dilenciler bu sınavda çakıyor, bu yüzden de hor görülüyorlar. Eğer dilenerek haftada on sterlin bile kazanılabilse, dilencilik ânında saygın bir mesleğe dönüşür. Konuya gerçekçi bir şekilde yaklaşırsak dilenciler sadece birer işadamı ve diğer işadamları gibi, ellerinin altındaki imkânları kullanarak geçimlerini sağlıyorlar. Şereflerini diğer çoğu modern insandan daha fazla satmış değiller; sadece zengin olmayı imkânsız kılan bir meslek seçme hatasına düşmüşler.

XXXII. Bölüm

Londra'daki argo kelimeler ve küfürlerle ilgili olabildiğince kısa birtakım notlar düşmek istiyorum. Aşağıdakiler, bugün Londra'da kullanılan argo deyişlerin (herkesin bildikleri hariç) bir kısmı:

Gagger; dilenci ya da herhangi bir tür sokak göstericisi. *Moocher*; bir iş yapıyormuş gibi görünmeden, alenen dilenen kişi. *Nobber*; kelleci, bir dilenci için para toplayan kişi. *Chanter*; goygoycu, sokak şarkıcısı. *Clodhopper*; sokak dansçısı. *Mugfaker*; şipşakçı, sokak fotoğrafçısı. *Glimmer*; değnekçi, boş otomobillere göz kulak olan kişi. *Gee* (ya da *jee* – *jee* diye telaffuz ediliyor); turnikeci, ucuzcunun ortağı, müşteri kızıştıran kişi. *Split*; dedektif. *Flattie*; polis. *Didecai*; Çingene. *Toby*; berduş.

Drop; parsa, dilenciye verilen para. *Funkum*; zarflarda satılan lavanta ya da başka parfümler. *Boozer*; birahane. *Slang*; işportacının ruhsatı. *Kip*; dam altı, kalacak yer ya da gecelik pansiyon. *Smoke*; Londra. *Judy*; kadın. *Spike*; iğneli fıçı, berduş barınağı. *Lump*; berduş barınağı. *Tosheroon*; yarım kron. *Deaner*; bir şilin. *Hog*; bir şilin. *Sprowsie*; altı peni. *Clods*; peniler. *Drum*; güğüm. *Shackles*; çorba. *Chat*; bit. *Hard-up*; izmaritlerden yapılan sigara. *Stick* ya da *cane*; hırsızın levyesi. *Peter*; kasa. *Bly*; hırsızın feneri.

Bawl; emmek ya da yutmak. *Knock off*; çalmak. *Skipper*; açıkta uyumak.

Bu kelimelerin hemen hemen yarısı büyük sözlüklerde mevcut. Bazlarının kökenini tahmin etmeye çalışmak ilginç oluyor; gerçi bir-iki tanesini –örneğin "*funkum*" ya da "*tosheroon*"– tahmin etmek imkânsız. "*Deaner*"ın "denyer"den geldiği varsayılabilir. "*Glimmer*" (ve "*glim*" fiili), ışık anlamına gelen eski "*glim*" kelimesiyle ya da göz atmak anlamına gelen bir başka eski "*glim*" kelimesiyle alakalı olabilir; ama yeni kelimelerin oluşumuna bir örnek çünkü bugünkü anlamıyla ancak otomobilin keşfinden sonra kullanılmış olabilir. "*Gee*" ilginç, kelimenin at (*horse*) anlamının paravan (*stalking horse*) deyimiyle ilişkisinden türediği düşünülebilir. "Çizimci"nin (*screever*) gizemli bir kökeni var. Esasen *scribo*'dan[1] geliyor olmalı ama İngilizcede son yüz elli yıldır benzer hiçbir kelime kullanılmadı; doğrudan Fransızcadan geçmiş de olamaz çünkü kaldırım sanatçıları Fransa'da bilinmiyor. "*Judy*" ve "*bawl*", East End bölgesine has kelimeler ve Tower Köprüsü'nün batısında kullanılmıyorlar. "*Smoke*", sadece berduşların kullandığı bir kelime. "*Kip*" Danca. Çok yakın zamana kadar "*doss*" kelimesi aynı anlamda kullanılıyordu ama artık eskidi.

Görünüşe göre Londra argosu ve ağzı çok hızlı değişiyor. Dickens ve Surtees'in anlattığı, *w* yerine *v*, *v* yerine de *w* kullanan vs. eski Londra aksanı artık tamamen yok olmuş durumda. Bugün bildiğimiz haliyle Cockney aksanı kırklarda ortaya çıkmış görünüyor (ilk olarak bir Amerikan kitabında, Herman Melville'in *White Jacket*'ında[2] geçiyor) ama çoktan değişmeye başladı bile: artık yirmi yıl önce yaptıkları gibi "*face*" yerine sürekli "*fice*", "*nice*" yerine sürekli "*nawce*" vs. diyen çok daha az kişi var. Aksanla beraber argo da değişiyor. Sözgelimi yir-

1. (Lat.) Yazıyorum. (Ç.N.)
2. Beyaz Ceket. (Ç.N.)

mi beş-otuz yıl önce "kafiyeli argo" Londra'da çok modaydı. "Kafiyeli argo"da her şey, kafiyeli bir başka kelimeyle anılıyordu: *kiss* yerine *"hit or miss"*, *feet* yerine *"plates of meat"* vs.[1] Bu kullanımlar romanlarda yer alacak kadar yaygındı, bugünse neredeyse tamamen yok olmuş durumdalar.[2] Belki yukarıda bahsettiğim kelimelerin de hepsi önümüzdeki yirmi yıl içinde yok olacak.

Küfürler de değişiyor – ya da en azından modaları oluyor. Sözgelimi, yirmi yıl önce, *"bloody"*[3] kelimesi Londra'nın işçi sınıfının ağzından düşmezdi. Artık bu kelimeden tamamen vazgeçtiler; gerçi romancılar hâlâ kullanılıyormuş gibi yazıyor. Londra doğumlu hiç kimse (İskoçya ya da İrlanda asıllılar için durum farklı), biraz eğitimli değilse artık *"bloody"* demiyor. Aslına bakarsanız kelime sınıf atladı ve işçi sınıfının nazarında küfür özelliğini yitirdi. Artık Londra'da her ismin başına getirilen güncel sıfat, *"fucking"*[4]. Kuşkusuz *"fucking"* de zaman içerisinde *"bloody"* gibi oturma odalarına girecek ve yerini başka bir kelime alacak.

Küfür meselesi, özellikle de İngilizce küfür meselesi baştan sonra gizem dolu. Küfretmek, doğası itibarıyla büyü kadar mantıksız bir şey – hatta aslında bir büyü türü. Ama bir çelişki de içeriyor, o da şu: Küfretmekteki amacımız karşımızdakini şok edip yaralamak, bunu da gizli tutulması gereken bir şeyden, çoğunlukla cinsel işlevlerle alakalı bir şeyden bahsederek yapıyoruz. Ama işin tuhaf yanı şu ki, bir kelime küfür olarak yerleştikten sonra

1. (İng.) Sırasıyla; öpücük, rasgele, ayaklar, et tabakları. (Ç.N.)

2. Belirli kısaltmalarda hâlâ mevcut, "Kafanı kullan" yerine "İki penini kullan" gibi. "İki peni"ye şöyle ulaşılıyor: *head* (kafa) – *loaf of bread* (bir somun ekmek) – *twopenny loaf* (iki penilik somun) – *twopenny* (iki peni). (Yazarın notu.)

3. (İng.) Kahrolası. (Ç.N.)

4. (İng.) Sikindirik. (Ç.N.)

gerçek anlamını, yani onu bir küfre dönüştüren özelliği kaybediyor. Bir kelime, belirli bir anlama geldiği için bir küfre dönüşüyor ve bir küfre dönüştüğü için o anlamını yitiriyor. Örneğin "*fuck*"[1]. Londralılar bu kelimeyi nadiren gerçek anlamıyla kullanıyorlar; sabahtan akşama ağızlarından düşmüyor ama sadece bir sövgüden ibaret ve hiçbir anlamı yok. Benzer bir şekilde "*bugger*"[2] da gerçek anlamını hızla yitirmekte. Fransızcada da benzer örnekler bulunabilir; sözgelimi "*foutre*" artık anlamsız bir sövgü sözü. "*Bougre*"[3] da Paris'te hâlâ ara sıra kullanılmakta ama kullananlar, en azından çoğunluğu bir zamanlar ne anlama geldiğini hiç bilmiyor. Görünüşe göre kaide şu; küfür olarak kabul gören kelimeler büyülü bir tabiata sahip, bu onları diğer kelimelerden ayırıyor ve sıradan bir sohbet esnasında işe yaramaz kılıyor.

Hakaret etmek için kullanılan kelimeler de küfürler gibi bir çelişki içeriyor sanki. İnsan bir kelimenin kötü bir anlama geldiği için hakaret sayılacağını düşünüyor; oysa pratikte hakaret bağlamındaki değerinin, kelimenin asıl anlamıyla uzaktan yakından alakası yok. Sözgelimi bir Londralıya edilebilecek en büyük hakaret ona "piç" demek ki bunu kelime anlamıyla düşünecek olursak hiç de hakaret sayılmıyor. Hem Londra'da hem Paris'te bir kadına edilebilecek en büyük hakaret ise "inek"; ineklerin en sevimli hayvanlardan biri olduğu düşünülürse iltifat bile sayılabilecek bir ad. Anlaşılan bir kelime, sözlük anlamına herhangi bir gönderme yapılmaksızın, sadece bir hakaret olarak kullanıldığı için hakaret sayılıyor; kelimeler, özellikle de küfürler, kamuoyu onlardan ne anlam çıkarırsa o anlama geliyor. Bu bağlamda, bir küfrün ülke

1. (İng.) Siktir. (Ç.N.)
2. (İng.) Oğlancı. (Ç.N.)
3. (Fr.) Herif. (Ç.N.)

sınırları dışında nasıl değiştiğini görmek de çok ilginç. İngiltere'de kimseden tepki almadan *"Je m'en fous"* yazabilirsiniz. Fransa'da *"Je m'en f..."* şeklinde yazmak zorundasınız. Ya da bir başka örnek vermek gerekirse, Hintçe *bahinchut* kelimesinin bozulmuş hali olan *"barnshoot"*u ele alalım. Hindistan'da affedilemeyecek, rezil bir hakaret sayılırken İngiltere'de hafif bir takılma deyimi. Bir okul kitabında görmüştüm; Aristofanes'in oyunlarından birinde geçiyordu ve dipnotu yazan kişi, İran büyükelçisi tarafından sarf edilen manasız bir söz şeklinde yorumlamıştı. Dipnotu yazan belki de *bahinchut*'un anlamını biliyordu. Ama yabancı bir kelime olduğu için büyülü küfür değerini yitirmişti ve yayımlanabilirdi.

Londra'da küfretmekle ilgili bir başka dikkat çekici nokta daha var, o da şu; erkekler çoğunlukla kadınların önünde küfretmiyor. Paris'te durum bambaşka. Parisli bir işçi, bir kadının önünde küfretmemeyi yeğleyebilir ama o kadar da dikkat etmez; kadınlar da açıkça küfreder. Londralılar bu konuda daha kibar ya da daha titiz.

Bunlar rasgele aldığım birtakım notlar. Keşke meselenin ehli biri Londra argosu ile küfürlerinin almanağını tutsa ve değişiklikleri kesin olarak kaydetse. Bu, kelimelerin oluşumuna, gelişimine ve kayboluşuna son derece yararlı bir şekilde ışık tutabilir.

XXXIII. Bölüm

B.nin verdiği iki sterlin on gün kadar yetti. Bu kadar uzun süre yetmesinin sebebi Paddy'ydi; yollarda pinti olmayı öğrenmişti ve günde bir sağlam öğünü bile delice bir aşırılık sayıyordu. Ona göre yemek, zamanla sadece margarinli ekmek anlamına gelmişti – açlığı bir-iki saatliğine geçiştirecek ebedî "çayla iki dilim." Bana yemek, yatacak yer, tütün vs. dahil olmak üzere günde yarım krona yaşamayı öğretti. Akşamları da değnekçilik yaparak fazladan birkaç şilin kazanıyordu. Yasadışı olduğundan istikrarsız bir işti ama biraz kazandırıyor ve paramızın daha uzun süre yetmesini sağlıyordu.

Bir sabah sandviççi[1] olarak işe başvurmayı denedik. Beşte, birtakım büroların ardındaki bir ara sokağa gittik ama çoktan otuz-kırk adamlık bir sıra oluşmuştu; iki saat sonra da bize göre iş kalmadığı söylendi. Pek bir şey kaçırmış sayılmazdık zira sandviççilik hiç de özenilecek bir iş değil. Sandviççiler günde on saatlik mesainin karşılığında yaklaşık üç şilin kazanıyorlar; özellikle rüzgârlı havalarda zorlanılıyor ve denetlemek için bir müfettiş sık sık kontrole geldiğinden işten kaytarılamıyor. Bu da yetmezmiş

1. Önüne ve arkasına reklam panosu asılarak sokaklarda yürüyen reklam işçisi. (Y.N.)

gibi sadece günlük ya da bazen üç günlük tutuluyorlar ama asla haftalık değil, yani her sabah işleri için saatlerce beklemek zorunda kalıyorlar. İşi yapmak için hazırda bekleyen işsiz sayısı, daha iyi koşullar için mücadele verme konusunda tüm güçlerini ellerinden alıyor. Tüm sandviççilerin göz koyduğu iş, el ilanı dağıtma; bunun saatine aynı para veriliyor. İlan dağıtan bir adam gördüğünüzde bir tane alarak ona iyilik yapabilirsiniz çünkü mesaisi tüm ilanları dağıttığı zaman bitiyor.

Bu sırada pansiyon hayatı devam ediyordu; ezici bir can sıkıntısından oluşan sefil, olaysız bir hayat. Günler boyunca yeraltındaki mutfakta oturup evvelsi günün gazetesini ya da ele geçirebilirsek *Union Jack*'in eski bir sayısını okumaktan başka yapacak bir şeyimiz olmuyordu. Bu dönemde çok yağmur yağıyordu ve herkes ıslak gelip içeride kurulandığından mutfak iğrenç kokuyordu. Hayattaki tek heyecan, düzenli aralıklarla yediğimiz "çayla iki dilim"di. Londra'da kaç adam bu hayatı sürüyor, bilmiyorum – en azından binlerce olmalı. Paddy'ye gelince, iki yıldır geçirdiği en iyi dönemdi bu. Berduşluğa ara verdiği, yani bir şekilde birkaç kuruş edindiği zamanları hep böyle geçmişti; berduşluk da bundan biraz daha kötüydü. Sızlanan sesini duyunca –yemek yemediği zamanlar hep sızlanıyordu– işsizliğin onun için ne büyük bir işkence olduğunu fark ediyordunuz. İşsiz bir adamın tek derdinin ücretsiz kalmak olduğunu düşünenler çok yanılıyorlar; bilakis, çalışma alışkanlığı kemiklerine işlemiş eğitimsiz bir adamın çalışmaya paradan daha çok ihtiyacı var. Eğitimli bir adam, yoksulluğun en feci yanlarından biri olan zorunlu aylaklığa dayanabilir. Ama Paddy gibi hiçbir vakit geçirme yöntemi olmayan bir adam işsiz kalınca zincirlenmiş bir köpek gibi perişan olur. "Attan inip eşeğe binen"lere diğer herkesten daha çok acınması gerektiği düşüncesi işte bu yüzden saçmalık. Gerçekten acınması

gereken kişi, baştan beri eşeğe binen ve yoksulluğun karşısına boş, aciz bir zihinle çıkan kişidir.

Sıkıcı bir dönemdi, Bozo'yla sohbetlerimiz dışında bu dönemden pek bir şey kalmadı aklımda. Pansiyon bir keresinde hayır amacıyla gelen bir grup tarafından istila edildi. Paddy'yle dışarıdaydık, öğleden sonra döndüğümüzde alt kattan müzik sesleri geliyordu. Aşağı indik ki ne görelim, pırıl pırıl giyimli üç beyefendi mutfakta dinî ayin yapıyor. Frak giymiş ciddi ve saygın bir derebeyi, portatif bir orgun başına oturan bir hanımefendi ile bir haçla oynayan, çenesiz bir gençten oluşuyorlardı. Anlaşılan hiçbir davet beklemeden içeri dalıp ayine başlamışlardı.

Pansiyonerlerin bu davetsiz misafirleri karşılama biçimine tanıklık etmek çok hoştu. Fakir babalarına en ufak bir kabalık dahi yapmadılar; onları sadece görmezden geldiler. Mutfaktaki herkes –belki yüz adam– fikir birliğiyle fakir babaları yokmuş gibi davrandı. İşte öylece durmuş, sabırla şarkı söyleyip öğütler veriyorlardı ama kulağakaçan olsalardı insanların dikkatini ancak bu kadar çekebilirlerdi. Fraklı beyefendi vaaz veriyordu ama tek kelimesi bile duyulamıyordu; şarkı, küfür ve tencere tangırtılarından oluşan her zamanki gürültü patırtı içinde boğuluyordu sesi. İnsanlar orgun bir metre ötesinde oturmuş yemek yiyor, kâğıt oynuyor ve müzik aletini sakin sakin yok sayıyordu. Fakir babaları kısa süre sonra pes edip çıktılar; herhangi bir şekilde hakaret söz konusu olmamış, sadece umursanmamışlardı. Kuşkusuz kendilerini, birbirlerine, "en aşağı batakhanelere serbestçe girerek" vs. vs. ne kadar cesur davrandıklarını söyleyerek teselli etmişlerdir.

Bozo böyle insanların pansiyona ayda birkaç kere geldiklerini söyledi. Polisle iyi ilişkileri olduğundan "patron vekili" onları kovamıyordu. Geliriniz belli bir seviyenin altına düşer düşmez insanların kendilerinde size vaaz

verme ya da sizin adınıza dua etme hakkını bulmaları çok ilginç.

Dokuz günün sonunda B.den aldığım iki sterlin, bir şilin dokuz peniye indi. Paddy'yle kalacak yer için on sekiz peni ayırdık ve her zamanki "çayla iki dilim"e üç peni harcadık; yemeği paylaştığımız için ana öğünden ziyade başlangıç gibi oldu. Öğleden sonra korkunç acıkmıştık; Paddy, King's Cross İstasyonu'nun yakınlarında, berduşlara haftada bir bedava çay veren bir kiliseyi hatırladı. Bugün çay günüydü; oraya gitmeye karar verdik. Havanın yağmurlu olmasına, cebinde de beş kuruş bulunmamasına rağmen Bozo kiliselerin havasını bozduğunu söyleyerek gelmedi.

Kilisenin dışında rahat yüz tane adam bekliyordu; bedava çayı duyunca, manda leşine üşüşen çaylaklar gibi şehrin dört bir yanından gelip toplanan pis tipler. Kapılar kısa süre içinde açıldı ve bir rahip ile birtakım kızlar bizi kilisenin üstündeki balkona doluşturdu. Burası kasvetli bir Protestan kilisesiydi, bilinçli olarak çirkin yapılmıştı, duvarları kanla, ateşlerle ilgili metinler ve yüz elli bir ilahi içeren bir ilahi kitabı süslüyordu; ilahilerden bazılarını okuduktan sonra, kitabın bu haliyle bir kötü nazım antolojisi de sayılabileceği sonucuna vardım. Çaydan sonra bir ayin olacaktı ve kilise cemaati aşağıda oturuyordu. Hafta içi olduğundan sadece birkaç düzine insan vardı; çoğunlukla haşlanmış tavuğu andıran sırım gibi, yaşlı kadınlar. Balkondaki sıralara dizildik ve çayımız verildi; kişi başına yarım kiloluk reçel kavanozunda verilen çay ve altı dilim margarinli ekmek düşüyordu. Kapının yakınına konumlanmış bir düzine berduş, ayine kalmamak için çay biter bitmez tüydü; geri kalanlar oturdu, minnettarlıktan ziyade gitme cüretini gösteremedikleri için.

Org girizgâh babında birkaç kere öttükten sonra ayin başladı. Ve berduşlar ânında, sanki bir işaret almışçasına

feci bir şekilde taşkınlık yapmaya başladılar. İnsan kırk yıl düşünse kilisede böyle hareketlerin yapılabileceğine ihtimal vermezdi. Balkon boyunca erkekler sıralarda yayılıyor, gülüyor, çene çalıyor, aşağı uzanıp cemaate ekmek topakları fırlatıyordu; yanımdaki adamın sigara yakmasına güçbela engel olabildim. Berduşlar, ayin komik bir merasimden ibaretmiş gibi davranıyorlardı. Gerçekten de gülünç sayılabilecek –aniden "Çok şükür!" diye bağırılan ve sonsuz doğaçlama dua edilen türden– bir ayindi ama berduşların tavırları tüm sınırları aşıyordu. Genelde bize dua ettirmesi istenilen cemaatteki yaşlı bir adamın –adı Birader Bootle muydu neydi– her ayağa kalkışında berduşlar sanki bir piyestelermiş gibi ayaklarını yere vuruyorlardı; daha önce bir sefer, papaz onu durdurana dek yirmi beş dakika boyunca doğaçlama dua ettiğini söylediler. Bir keresinde Birader Bootle ayağa kalınca berduşlardan biri, "Yedi dakikayı geçmeyeceğine bire ikisine bahse varım!" diye öyle yüksek sesle bağırdı ki, tüm kilise duymuş olmalıydı. Kısa süre içinde papazdan daha çok ses çıkarmaya başladık. Bazen aşağılardan biri kızgın kızgın "Şışş!" diyordu ama yararı yoktu. Ayini makaraya almayı kafaya koymuştuk ve kimse bizi durduramazdı.

Acayip, oldukça iğrenç bir manzaraydı. Aşağıda bir avuç basit, iyi niyetli insan ibadet etmek için elinden geleni yapıyordu; yukarıda ise karınlarını doyurdukları yüz adam ibadet etmelerini bile isteye imkânsızlaştırıyordu. Pis, sakallı suratlardan oluşan bir çember balkondan aşağı bakarak sırıtıyor, onlarla alenen alay ediyordu. Birkaç kadın ile yaşlı adam yüz tane saldırgan berduşun karşısında ne yapabilirdi ki? Bizden korkuyorlardı, biz de onlara açıkça zorbalık ediyorduk. Bizi besleyerek küçük düşürmelerinin öcünü alıyorduk.

Papaz cesur bir adamdı. Hiç durmadan, bağırarak Yuşa'yla ilgili uzun bir vaaz verdi, yukarıdan gelen kıkır-

daşmalar ve gevezelikleri neredeyse tamamen yok saymayı başardı. Ama sonunda, herhalde tahammül edemeyeceği kadar kışkırtıldığı için yüksek sesle şöyle bir açıklama yaptı:

"Vaazımın son beş dakikasında kurtarılmamış günahkârlara sesleneceğim!"

Bunu söyledikten sonra yüzünü balkona çevirdi ve kimin kurtarılmış kimin kurtarılmamış olduğu konusunda şüpheye yer bırakmamak adına tüm bu süre zarfında balkona bakmayı sürdürdü. Ama çok da umurumuzdaydı sanki! Papaz bizi cehennem ateşleriyle tehdit ederken bile tütün sarıyorduk ve son "amin"den sonra bağırarak merdivenden aşağı koşuşturduk; çoğumuz, haftaya yeniden bedava çay içmek için geri gelmeye sözleşti.

Bu sahne ilgimi çekmişti. Berduşların her zamanki hallerinden o kadar farklıydı ki; sadakayı normalde kabul ettikleri alçaltıcı, pısırık minnettarlık halinden. Elbette açıklaması, sayıca cemaatten fazla olmamız ve onlardan korkmamamızdı. Sadaka alan biri, velinimetinden hemen her zaman nefret eder –insan doğasının değişmez bir özelliğidir bu– ve arkasına destek olarak elli ya da yüz kişi alınca bu nefreti gösterir.

Akşam, bedava çaydan sonra Paddy boş otomobillere göz kulak olarak beklenmedik bir şekilde on sekiz peni daha kazandı. Bu tam bir gecelik konaklama masrafıydı; parayı bir kenara ayırıp ertesi akşam dokuza kadar aç kaldık. Bize bir ihtimal yemek verebilecek olan Bozo o gün ortada yoktu. Kaldırımlar ıslak olduğundan Elephant ve Castle sokaklarının kesiştiği köşeye gitmişti; orada resim çizebileceği korunaklı bir yer biliyordu. Neyse ki bende hâlâ biraz tütün vardı da beterin beteri bir gün yaşamadık.

Saat sekiz buçukta Paddy beni Embankment'a götürdü; burada bir rahibin haftada bir gün yemek fişi da-

ğıttığı biliniyordu. Charing Cross Köprüsü'nün altında elli kişi beklemekteydi; titrek su birikintilerinde yansımaları görünüyordu. Kimileri gerçekten dehşet verici türdendi; bunlar Embankment'ta yatanlardı ki Embankment, iğneli fıçılardakilerden de kötü tipleri çekiyor. Aklımda kaldığı kadarıyla bir tanesinde düğmesiz, ilmiklerinden ip geçirilmiş bir palto, yırtık pırtık bir pantolon ve parmak kısmı açık kalan bir çift bot vardı – üstünde başka tek bir bez parçası dahi yoktu. Fakirlerinki gibi bir sakalı vardı ve göğsü ile omuzlarını, balina yağını andıran korkunç siyah lekelere bulandırmayı başarmıştı. Kirin ve kılın altından görülebildiği kadarıyla, yüzü ölümcül bir hastalıktan bembeyaz kesilmişti. Konuştuğunu duydum; bir tezgâhtar ya da mağaza görevlisininki kadar iyi sayılabilecek bir aksanı vardı.

Kısa süre içinde bir rahip belirdi ve adamlar oraya varış sıralarına göre kuyruk oluşturdular. Rahip iyi, tombul, gençten bir adamdı ve ilginç bir şekilde Paris'teki arkadaşım Charlie'ye çok benziyordu. Sıkılgan ve utangaçtı, kısaca iyi akşamlar dilemek dışında konuşmadı; sadece sıra boyunca hızla ilerleyip herkesin eline birer fiş tutuşturdu ve adamların teşekkürünü almak için beklemedi. Sonuç itibarıyla berduşlar bir kez olsun samimiyetle minnet duydular ve herkes rahibin ... iyi bir adam olduğunu söyledi. Biri (bence rahibin duyacağı şekilde) şöyle bağırdı: "Oo, bu adamı asla koduğumun piskoposu yapmazlar!" Bu elbette candan bir övgüydü.

Fişlerin hepsi altı peni değerindeydi ve yakınlardaki bir lokantanın adınaydı. Oraya vardığımızda, lokanta sahibinin, berduşların başka yere gidemeyeceğini bildiği için her fişe sadece dört penilik yemek vererek insanları kazıkladığını gördük. Paddy'yle birlikte fişlerimizi birleştirdik ve çoğu kafede yedi-sekiz peniye alabileceğimiz kadar yemek aldık. Rahip rahatça bir sterlinlikten fazla fiş

dağıtmıştı; demek ki lokanta sahibi berduşlardan haftada en az yedi şilin aşırıyordu. Bu şekilde mağdur edilme berduşların hayatının sıradan bir parçası ve insanlar para yerine yemek fişi vermeyi sürdürdükçe de öyle olacak.

Paddy'yle pansiyona döndük ve hâlâ aç olduğumuzdan, midemizi yemek yerine sıcak ateşle oyalamak için mutfakta boş boş oturduk. On buçukta Bozo geldi, çok yorulmuş, perişan düşmüştü çünkü ezik bacağı yürümeyi bir ıstıraba dönüştürüyordu. Korunağın altındaki tüm yerler kapıldığından resim çizerek tek kuruş kazanmamış, sürekli polis geliyor mu diye etrafı kollayarak alenen dilenmişti. Sekiz peni toplayabilmişti; gecelik konaklaması için bir peni eksikti. Ödeme saati çoktan geçmişti ve içeri ancak yetkilinin bakmadığı bir anda gizlice girebilmişti; her an yakalanıp dışarı atılabilir, Embankment'ta yatmak zorunda kalabilirdi. Bozo ceplerindeki eşyaları çıkarıp baktı; hangisini satacağına karar vermeye çalışıyordu. Jilette karar kıldı ve mutfakta birkaç dakika içinde üç peniye sattı; bu hem geceliğini ödemeye hem bir çanak çay almaya yetiyordu hem de üstüne yarım peni kalıyordu.

Bozo çayını alıp giysilerini kurutmak için ateşin önüne oturdu. Çayını içerken, komik bir şaka duymuş gibi kendi kendine güldüğünü fark ettim. Şaşkın şaşkın, neye güldüğünü sordum.

"Allah kahretsin ki çok komik!" dedi. "*Punch*'ta yer alacak kadar komik. Ne yapsam beğenirsin?"

"Ne yaptın?"

"Jiletimi önce tıraş olmadan sattım! Tüm ... budalaların en budalasıyım!"

Sabahtan beri ağzına bir lokma girmemişti, sakat bacağıyla kilometrelerce yürümüştü, giysileri sırılsıklamdı ve açlığını gidermek için sadece yarım penisi vardı. Tüm bunlara rağmen jiletini kaybettiği için gülebiliyordu. Adama hayranlık duymamak elde değildi.

XXXIV. Bölüm

Ertesi sabah, paramız suyunu çektiği için Paddy'yle fıçının yolunu tuttuk. Eski Kent Yolu'nda güneye, Cromley'ye doğru ilerledik; Paddy yakın zamanda Londra'daki bir fıçıda kaldığından ve riske girmek istemediğinden Londra fıçısına gidemiyorduk. Asfalt üzerinde yirmi beş kilometrelik bir yürüyüş vardı önümüzde, tabanlarımıza kara sular indirecek bir yürüyüş; üstelik kurt gibi açtık. Paddy kaldırımı tarayıp fıçıda tütün içebilmek için izmarit biriktirdi. Nihayetinde uğraşının karşılığını aldı zira bir peni buldu. Büyük bir parça bayat ekmek alıp yürürken yedik.

Cromley'ye vardığımızda fıçıya girmek için saat çok erken olduğundan birkaç kilometre daha yürüyerek oturabileceğimiz bir yere, bir çayırlığın yanındaki koruya gittik. Burası berduşların kervansarayıydı; geride bıraktıkları ezilmiş çimenler, ıslak gazeteler ve paslı tenekelerden anlaşılıyordu bu. Diğer berduşlar da birer-ikişer geldi. Çok hoş bir sonbahar havası vardı. Yakınlarda derin bir solucanotu tarhı bulunuyordu; solucanotlarının, berduşlarınkiyle yarışan o keskin, pis kokusunu bugün bile alabiliyorum sanki. Çayırlıkta, beyaz yeleleri ve kuyrukları haricinde ham bir boz rengi olan iki tane araba atı tayı, bir kapının önünde bir şeyler yiyordu. Terli ve

yorgun bir halde sere serpe yayıldık. Birileri kuru odun bulup ateş yakmayı başardı ve içinde sütsüz çay olan teneke bir "güğüm"ü aramızda döndürdük.

Kimi berduşlar hikâyeler anlatmaya başladı. İçlerinden biri, Bill, ilginç bir karakterdi; eskilerden halis muhlis bir dilenciydi, Herkül kadar güçlüydü ve çalışmaya düşmandı. Müthiş gücüyle istediği an amelelik yapabileceğiyle övünüyordu ama ilk haftanın maaşını alır almaz kafayı bulup kovuluyordu. İki iş arasında "otlanıyor"du, çoğunlukla da dükkâncılardan. Şöyle konuşuyordu:

"Şu ... Kent bölgesinde fazla ilerlemeyeceğim. Kent pinti bir yer. Buralarda fazla otlakçı var. ... fırıncıları ekmeği sana vereceğine sokağa atmayı yeğliyor. Ama Oxford öyle mi, Oxford tam otlakçılık yapılacak yer. Oxford'dayken ekmek otlanıyor, domuz pastırması otlanıyor, et otlanıyordum ve her gece kalacak yerimin bir şilin altı penisini öğrencilerden alıyordum. Son gece yatak param iki peni eksikti, ben de rahibe gidip üç peni istiyorum. Bana üç peniyi veriyor, sonra döndüğü gibi beni dilenmekten polise şikâyet ediyor. 'Dileniyormuşsun,' diyor polis. 'Yo, hayır,' diyorum ben. 'Ben beyefendiye saati soruyordum,' diyorum. Polis paltomun ceplerini arıyor ve beş yüz gram et ve iki somun ekmek çıkarıyor. 'Ee, bunlar ne o zaman?' diyor. 'Sen en iyisi karakola gel,' diyor. Hâkim bana yedi gün veriyor. Artık ... rahiplerden bir şey istemiyorum. Ama Tanrım! Yedi gün yatmışım da ne olmuş, umurumda mı sanki?" vs. vs.

Tüm hayatı bundan ibaret görünüyordu – otlanmak, içmek ve kodese düşmek. Anlatırken gülüyor, hepsini muazzam bir şaka olarak görüyordu. Dilenmekten pek bir şey kazanıyora benzemiyordu zira sadece kadife bir takımı, atkısı ve kasketi vardı, çorabı ya da iç çamaşırı yoktu. Yine de tombul ve neşeliydi, üstüne üstlük bira kokuyordu ki bu bugünlerde berduşlarda nadir rastlanan bir özellik.

Berduşlardan ikisi yakın zamanda Cromley'de bulunmuştu; bize fıçının hayalet hikâyesini anlattılar. Yıllar yıllar önce, dediler, orada bir intihar olayı vuku bulmuştu. Berduşlardan biri hücresine jilet sokmayı başarmış ve boğazını kesmişti. Sabahleyin Berduş Çavuşu geldiğinde ceset kapıya sıkışmıştı ve kapıyı açabilmek için ölü adamın kolunu kırmak zorunda kalmışlardı. Bunun öcünü almak için ölü adamın hayaleti hücresine dadanmıştı ve orada uyuyan herkes kesinlikle bir yıl içinde ölüyordu; elbette birçok kez gerçekleşmişti bu kehanet. Açmaya çalıştığınız hücre kapısı takılırsa oradan vebadan kaçarcasına kaçmalıydınız çünkü bu hayaletli hücre olduğunu anlamına geliyordu.

Eski denizci olan iki berduş bir başka tüyler ürpertici hikâye anlattı. Yemin billah tanıdıklarını söyledikleri bir adam, Şili yolcusu bir gemiye kaçak binmeyi planlamıştı. Büyük, tahta kasalarda paketlenmiş mal yüklü bir gemiydi ve kaçak yolcu, liman işçisinin de yardımıyla bu kasalardan birine gizlenmeyi başarmıştı. Ama liman işçisi, kasaların gemiye yüklenme sırasını karıştırmıştı. Vinç kaçağı kaldırmış, yukarıya uçurmuş ve onu ambarın en dibine, yüzlerce kasanın altına koymuştu. İnsanlar olan biteni ancak yolculuğun sonunda fark etmiş, kaçak havasızlıktan ölmüş, çürümüş halde bulmuşlardı.

Bir başka berduş, İskoç hırsız Gilderoy'un hikâyesini anlattı. Gilderoy asılarak ölüme mahkûm edildikten sonra kaçan ve kendini yargılayan hâkimi bulup (ne müthiş bir adam!) onu asan adamdı. Elbette bu hikâyeyi berduşlar çok sevmişti ama işin ilginç yanı hepsinin yanlış bilmesiydi. Onların anlattığında Gilderoy Amerika'ya kaçmıştı; oysa gerçekte tekrar yakalanıp idam edilmişti. Kuşkusuz hikâye kasten değiştirilmişti; tıpkı çocukların Samson'un ve Robin Hood'un hikâyelerini değiştirip onlara hayalî mutlu sonlar vermeleri gibi.

Bunun üstüne berduşlar tarihten konuşmaya başladı ve çok yaşlı bir adam, "bir ısırık yasası"nın[1], soyluların geyik yerine insan avladığı günlerden kaldığını beyan etti. Diğerleri ona güldü ama o bu fikri kafaya takmıştı. Mısır Yasaları[2] ile *jus primae noctis*'i[3] de (gerçek olduğuna inanıyordu) duymuştu; Büyük Ayaklanma'yı[4] da fakirin zengine karşı ayaklanması sanıyordu, belki çiftçi ayaklanmalarıyla karıştırmıştı. Yaşlı adamın okuma bildiğine hiç ihtimal vermiyorum; bilgilerini gazete haberlerinden almadığı da aşikârdı. Bildiği tarih kırıntıları berduşlar arasında nesilden nesle aktarılmıştı, kimi durumlarda belki yüzyıllar boyunca. Sözlü geleneğin, ortaçağdan gelen zayıf bir yankı halinde varlığını sürdürme şekliydi bu.

Paddy'yle akşam altıda fıçıya gittik ve sabah onda çıktık. Romton ile Edbury'ye çok benziyordu; hayalet falan da görmedik. Orada kalanların arasında William ve Fred adlı, Norfolk'lu eski balıkçı iki genç vardı; enerji dolu, şarkı söylemeyi seven bir ikili. Yazmaya değeceğini düşündüğüm "Bahtsız Bella" adlı bir şarkıları vardı. Bu şarkıyı iki gün boyunca en az altı kez dinledim; tahminen eklediğim bir-iki satır haricinde hepsini ezberden yazıyorum. Şöyleydi:

Bella gençti, Bella tatlıydı
Gözleri masmavi, saçları altın sarısı,

1. Evcil hayvanın bir insana verdiği zarardan hayvan sahibinin sorumlu tutulup tutulamayacağını belirleyen yasa. (Ç.N.)

2. 18 ve 19. yüzyıllar arasında, yerel üretimi teşvik etmek amacıyla tahıl ithalatını gümrük vergileri ve başka yaptırımlarla zorlaştırılması. (Ç.N.)

3. Ortaçağ'da Avrupalı derebeylerine hizmetkâr kadınlarla ve köylülerinin kızlarıyla birlikte olma hakkı veren sözde yasa. (Ç.N.)

4. Üç Krallık Savaşları; 1639-1651 arasında İngiltere, İrlanda ve İskoçya arasında yaşanan çeşitli olaylar. (Ç.N.)

Ah bahtsız Bella!
Yüreği tüy kadar hafif, ruhu neşe doluydu,
Ama aklı beş karış havada ve günlerden bir gün
Karnında bebekle kalakaldı
Kötü kalpli, insafsız, zalim bir düzenbaz yüzünden.

Zavallı Bella gençti, inanmazdı
Hayatın zor, erkeklerin yalancı olduğuna,
Ah bahtsız Bella!
Dedi ki, "Erim doğru olanı yapacak,
Benimle evlenecek çünkü buna mecbur;"
Yüreği aşkla güveniyordu
Kötü kalpli, insafsız, zalim bir düzenbaza.

Evine gidince gördü ki o alçak pislik
Çantasını toplayıp sıvışmış,
Ah bahtsız Bella!
Ev sahibesi dedi, "Defol git orospu seni,
Senin gibilerin evimi lekelemesine izin mi
vereceğim!"
Zavallı Bella derin kederlere gömülmüştü
Kötü kalpli, insafsız, zalim bir düzenbaz yüzünden.

Bütün gece amansız karlar içinde debelendi,
Kimse bilmez neler çekti,
Ah bahtsız Bella!
Ve gün kıpkırmızı ağarınca,
Yazık, ne yazık ki Bella ölmüştü
O genç yaşta ebedi uykusuna yatmıştı
Kötü kalpli, insafsız, zalim bir düzenbaz yüzünden.

İşte görüyorsunuz ya, ne yaparsanız yapın,
Günahkârın kaderinde ıstırap yazılıdır,
Ah bahtsız Bella!

Onu mezarına indirirken,
Erkekler dedi ki, "Ne yaparsın, hayat,"
Ama kadınlar tatlı tatlı, usul usul mırıldandı,
"Hep erkeklerin yüzünden, adi piç kuruları!"

Şarkıyı herhalde bir kadın yazmıştır.

Bu şarkıyı söyleyen William ve Fred tamamen birer haylazdı, berduşların namını lekeleyen türden adamlardandı. Cromley'deki Berduş Çavuşu'nun, ihtiyaç duyanlara verilmek üzere bir yığın eski giysi bulundurduğunu bir şekilde duymuşlardı. İçeri girerken William ve Fred botlarını çıkarmış, dikişlerini koparmış, tabanlarından parçalar kesmiş, ayakkabıları iyice mahvetmişti. Sonra iki çift bot için başvuru yapmışlardı ve Berduş Çavuşu botlarının ne halde olduğunu görünce onlara neredeyse yeni sayılacak iki çift vermişti. William ve Fred sabahleyin fıçıdan dışarı adımlarını atar atmaz bu botları bir şilin dokuz peniye satmışlardı. Görünüşe göre onların nazarında bir şilin dokuz peni giyilemeyecek halde botlarla gezmeye değerdi.

Fıçıdan çıktıktan sonra hep birlikte güneye, Aşağı Binfield'a ve Ide Tepesi'ne ilerledik; uzun, hımbıl bir tören alayı. Yolda iki berduş arasında kavga çıktı. Bir önceki gece tartışmışlardı (biri diğerine, "Bok yemiş," demiş, bu Bolşevik olarak –edilebilecek en büyük hakaret– anlaşılınca da saçma bir *casus belli*[1] oluşmuştu) ve şimdi bir tarlada dövüşüyorlardı. Bir düzine kişi onları seyretmek için durduk. Sahneden aklımda kalan tek bir şey var – yenilen adamın yere devrilişi ve kasketi düşünce saçlarının bembeyaz olduğunun ortaya çıkışı. Bu noktadan son-

1. (Lat.) Savaş sebebi. (Ç.N.)

ra bir kısmımız müdahale edip kavgayı durdurduk. Bu sırada Paddy biraz sordu soruşturdu ve kavganın asıl sebebinin her zamanki gibi birkaç penilik yiyecek olduğunu öğrendi.

Aşağı Binfield'a oldukça erken vardık; Paddy vakit geçirmek için arka kapıları çalıp iş sordu. Bir evde şömineye odun olarak kırması için birkaç tahta kutu verdiler; Paddy dışarıda bir arkadaşı olduğunu söyleyerek beni de içeri aldı ve işi birlikte yaptık. İşimiz bitince ev sahibi, hizmetçi kıza bize çay vermesini söyledi. Kızın çayı nasıl da korkarak getirdiğini hiç unutmuyorum; yolun yarısında cesaretini yitirip fincanları yola bıraktı ve hızla eve geri koşup kendini mutfağa kapattı. İşte berduşların namı bu derece kötü. Bize adam başı altı peni ödediler; üç penilik bir ekmek ve on beş gram tütün alınca geriye beş peni kaldı.

Paddy beş penimizi bir yere gömmenin daha akıllıca olacağını düşündü çünkü Aşağı Binfield'daki Berduş Çavuşu zorbalığıyla tanınıyordu ve birazcık paramız olduğunu görürse bizi içeri hiç almayabilirdi. Paralarını gömmek berduşlar arasında yaygın bir hareket. Fıçıya yüklü bir meblağ sokma niyetleri varsa da bunu genelde giysilerine dikiyorlar; elbette yakalanmaları hapis anlamına gelebiliyor. Paddy ile Bozo bu konuda güzel bir hikâye anlatırdı. İrlandalı bir adam (Bozo İrlandalı demişti, Paddy İngiliz) berduş olmayan ve otuz sterlini bulunan biri küçük bir kasabada mahsur kalmıştı ve yatacak bir yer bulamıyordu. Bir berduşa danışmış, berduş kendisine düşkünler evine gitmesini önermişti. Sık rastlanan bir uygulama bu, başka yer bulamayanlar makul bir ücret karşılığında düşkünler evinde kalıyor. Ama İrlandalı kendince akıllılık edip hiç para ödememeye karar vermiş ve düşkünler evine herhangi bir berduş gibi gitmişti. Otuz sterlini giysilerinin içine dikmişti. Bu sırada danıştığı berduş fırsat kollamış ve o

gece Berduş Çavuşu'ndan, sabahleyin bir iş başvurusuna gidebilmek için fıçıdan erken çıkma izni istemişti. Fıçıdan sabah altıda çıkmıştı... İrlandalının giysileri içinde. İrlandalı soyguncudan şikâyetçi olmuş ve berduş barınağına hileyle girmekten otuz gün hapis cezası almıştı.

XXXV. Bölüm

Aşağı Binfield'a varınca uzun bir süre yeşilliklerin üstüne yayıldık; kulübelerde oturanlar bizi ön kapılarından seyrediyordu. Bir rahip ile kızı gelip bir süre sessiz sessiz, sanki akvaryumdaki balıklarmışız gibi bize bakıp gittiler. Birkaç düzine insan bekleşiyorduk. William ve Fred de oradaydı –hâlâ şarkı söylüyorlardı– dövüşen adamlar da, otlakçı Bill de. Fırıncılardan otlanmıştı ve paltosu ile çıplak vücudunun arasına epey bayat ekmek sıkıştırmıştı. Ekmeği bizimle paylaştı ki hepimiz buna çok memnun olduk. Aramızda bir kadın vardı, gördüğüm ilk kadın berduş. Altmış yaşında, tombul, zilzurna sarhoş, pis mi pis bir kadındı ve üstünde uzun, arkasından sürüklenen, siyah bir etek vardı. Vakur havalar takındı, yanına biri oturursa havayı koklayıp uzağa geçiyordu.

"Ne tarafa gidiyorsun han'fendi?" diye seslendi berduşlardan biri.

Kadın havayı koklayıp uzaklara baktı.

"Hadi ama han'fendi," dedi öteki. "Neşelen biraz. Azıcık sıcakkanlı ol. Burada hepimiz aynı yolun yolcusuyuz."

"Eksik olma ama," dedi kadın acı acı, "berduşlarla yatıp kalkmak istersem haber veririm."

"Berduşlar" deme şekli hoşuma gitmişti. Bir saniye-

de tüm ruhunu ortaya koyuyordu; yıllar yılı sokaklarda kalmaktan zerre bir şey öğrenmemiş olan küçük, dar görüşlü, feminen ruhunu. Kuşkusuz saygıdeğer, dul bir kadındı ve absürt bir talihsizlik sonucu berduş olmuştu.

Fıçı altıda açıldı. Cumartesi günleri âdet olduğu üzere tüm hafta sonunu içeride geçirecektik; neden bilmiyorum, herhalde bilinçaltında pazar gününün tatsız geçmesi gerektiği düşünüldüğünden. Kaydolurken mesleğime "gazeteci" dedim. Ara sıra gazeteye makale yazarak para kazandığımdan "ressam"dan daha doğruydu ama birçok soruya yol açacağından saçma bir hareketti. Fıçıya girip arama için sıraya geçer geçmez Berduş Çavuşu bana seslendi. Kırk yaşlarında katı, askerimsi bir adamdı; anlatıldığı gibi zorba birine benzemiyordu ama eski askerlere özgü bir aksiliği vardı. Sertçe şöyle dedi:

"Falanca hanginiz?" (Ne ad verdiğimi hatırlamıyorum.)

"Benim efendim."

"Demek gazetecisin?"

"Evet efendim," dedim titreyerek. Birkaç soru yalanımı ortaya çıkarırdı, bu da hapis anlamına gelebilirdi. Ama Berduş Çavuşu sadece beni tepeden tırnağa süzerek şöyle dedi:

"O zaman kibar takımındansın?"

"Öyle de denilebilir."

Beni tekrar uzun uzun süzdü. "Eh, büyük talihsizlik beyim," dedi. "Çok büyük talihsizlik." Ondan sonra bana iltimas yaptı, hatta kendince hürmet etti. Beni aramadı, banyoda bana özel temiz bir havlu verdi – o güne dek duyulmamış bir lükstü bu. İşte eski bir asker için "kibar" kelimesi bu derece tesirliydi.

Saat yedide ekmeğimiz ile çayımızı mideye indirmiş, hücrelerimize girmiştik. Her hücrede tek kişi kalıyordu ve karyola ile samandan bir şilte vardı; yani insan

güzel bir uyku çekmeyi bekliyordu. Ama hiçbir fıçı mükemmel değildir ve Aşağı Binfield'ın kendine has kusuru da soğuk olmasıydı. Sıcak borular çalışmıyordu, verilen iki battaniye incecik ve pamuklu olduğundan hiçbir işe yaramıyor sayılırdı. Daha sonbahardaydık ama keskin bir soğuk vardı. İnsan on iki saatlik gece boyunca bir o yana bir bu yana dönüyor, birkaç dakikalığına uykuya dalıp titreyerek uyanıyordu. İçeri gizlice sokmayı başardığımız tütün giysilerimizde olduğundan, onları da sabaha kadar alamayacağımızdan sigara da içemiyorduk. Tüm koridor boyunca iniltiler duyuluyordu, bazen de biri bağırarak küfrediyordu. Herhalde kimse bir-iki saatten fazla uyuyamamıştır.

Sabahleyin kahvaltıdan ve doktor muayenesinden sonra Berduş Çavuşu hepimizi yemekhaneye doluşturup kapıyı üstümüze kilitledi. Burası beyaz duvarlı, taş zeminli bir odaydı; çam masaları, sıraları ve hapishane kokusuyla kelimelerle ifade edilemeyecek derecede kasvetliydi. Parmaklıklı pencereler dışarıyı göremeyeceğimiz kadar yüksekteydi, duvarda bir saat ve düşkünler evi kurallarının bir kopyası dışında hiçbir aksesuvar yoktu. Sıralarda dirsek dirseğe otururken çoktan sıkılmıştık; oysa saat daha sekiz bile olmamıştı. Ne yapacak bir şeyimiz ne konuşacak bir lafımız hatta ne de hareket alanımız vardı. Tek tesellimiz sigara içebilecek olmamızdı; çünkü yakalanmadığınız müddetçe sigara içilmesine göz yumuluyordu. Glasgow ile Cockney ağzı karışımı bir aksanı olan ufak tefek, kıllı berduş Scotty'nin tütünü yoktu, arama sırasında botundan düşen izmaritlerine el konulmuştu. Ona bir sigaralık tütün verdim. Sigaralarımızı gizli gizli içiyor, Berduş Çavuşu'nun geldiğini duyunca öğrenciler gibi ceplerimize sokuyorduk.

Berduşların çoğu bu rahatsız, ruhsuz odada aralıksız on saat geçirdi. Kim bilir nasıl dayandılar. Ben diğerlerin-

den daha şanslıydım çünkü saat onda Berduş Çavuşu ayak işleri için birkaç adamı çağırdı ve beni düşkünler evi mutfağına yardımcı olmam için –en çok gıpta edilen iş– seçti. Temiz havlu gibi bu da "kibar" kelimesinin büyüsüydü.

Mutfakta yapılacak iş yoktu, ben de patateslerin stoklandığı küçük bir kulübeye kaçtım; düşkünler evinde kalanlar, pazar sabahı ayinine katılmamak için burada saklanıyorlardı. Üstüne oturulabilecek rahat sandıklar, *Family Herald*'ın birtakım eski sayıları, hatta düşkünler evi kütüphanesinden *Raffles*'ın bir kopyası vardı. Adamlar, düşkünler evi hayatına dair ilginç şeyler anlattılar. Bana başka şeylerin yanı sıra, düşkünler evinde en çok nefret edilen şeyin, sadakanın bir işareti sayılan üniforma olduğunu söylediler; eğer insanlar kendi giysilerini giyebilseler ya da en azından kendi kasketleri ile atkılarını takabilseler, düşkün olmayı umursamayacaklardı. Akşam yemeğimi düşkünler evindeki masada yedim; boa yılanlarına layık bir yemekti – Hôtel X.teki ilk günümden bu yana yediğim en büyük porsiyon. Düşkünler, âdetin onları pazarları patlayana kadar tıka basa doyurup haftanın geri kalanında az beslemek olduğunu söyledi. Yemekten sonra aşçı bana bulaşıkları yıkattı ve artakalan yiyecekleri dökmemi söyledi. Şaşırtıcı, hatta şartlar göz önünde bulundurulduğunda dehşet verici bir israf söz konusuydu. Yarı yenilmiş et parçaları, sepet sepet yarım ekmekler ve sebzeler çöpe gidiyor, sonra üstlerine dökülen çayla pisletiliyordu. Beş çöp kovasını dolup taşıncaya kadar yenilebilecek yiyeceklerle doldurdum. Ben bunu yaparken fıçıda elli tane berduş, karınları fıçıdaki ekmek ve peynirden, belki pazar günü şerefine iki tane de soğuk, haşlanmış patatesten oluşan akşam yemeğiyle yarı aç bir halde oturuyordu. Düşkünlere göre yiyeceklerin berduşlara verilmek yerine atılması bir prensip meselesiydi.

Üçte fıçıya döndüm. Berduşlar sekizden beri orada

oturuyordu, dirseklerini bile kıpırdatacak yerleri yoktu ve sıkıntıdan yarı delirmiş vaziyettelerdi. Sigara içme faslı bile bitmişti zira berduş tütünü izmaritlerden toplar ve kaldırımdan birkaç saat uzak kalmak sigarasızlık demektir. Adamların çoğu konuşamayacak denli sıkılmış haldeydi; sadece sıralarda sıkış tıkış oturup hiçliğe bakıyorlardı, çelimsiz yüzleri dev esneyişlerle ikiye yarılıyordu. Oda buram buram bıkkınlık kokuyordu.

Sert sıra yüzünden sırtı ağrıyan Paddy sızlanma havasındaydı; ben de vakit geçirmek için üst konumda sayılabilecek bir berduşla konuştum; yakalık ve kravat takan, söylediğine göre aletleri olmadığından sokağa düşmüş, genç bir marangozla. Diğer berduşlarla arasına biraz mesafe koyuyor ve geçici koğuşta kalan birinden ziyade özgür bir adam edasıyla dolaşıyordu. Edebî zevkleri de vardı, cebinde *Quentin Durward*'ın bir kopyasını taşıyordu. Bana açlık yüzünden mecbur kalmadığı müddetçe fıçılara hiç gitmediğini, çalıların altında ve samanların ardında yatmayı yeğlediğini söyledi. Güney kıyısı boyunca haftalarca gündüzleri dilenmiş, geceleri de sahildeki kulübelerde uyumuştu.

Yollarda yaşamaktan konuştuk. Berduşların günde on dört saati fıçıda, geri kalan on saati de yürüyüp polisten kaçarak geçirmelerine yol açan sistemi eleştirdi. Kendi durumundan bahsetti; birkaç sterlinlik alet eksikliği yüzünden altı aydır vatandaşın vergisiyle geçiniyordu. Bunun çok aptalca olduğunu söyledi.

Sonra ona düşkünler evindeki mutfakta yiyeceklerin nasıl israf edildiğini anlattım ve bu konudaki düşüncelerimi söyledim. Ânında üslubu değişti. Her İngiliz işçinin içinde yatan kilise müdavimini dürttüğümü fark ettim. Diğerleriyle birlikte açlık çekmesine rağmen yemeğin berduşlara verilmek yerine atılmasını doğru buldu. Beni ciddi ciddi azarladı.

"Öyle yapmak zorundalar," dedi. "Buraları fazla konforlu yaparlarsa ülkedeki tüm pislikler buraya üşüşür. Tüm pislikleri uzakta tutan sadece kötü yemek. Buradaki şu berduşlar çalışmayacak kadar tembeller, tek sorunları tembellik. Onları teşvik etmemeli. Hepsi pislik."

Ona haksız olduğunu gösteren argümanlar sundum ama kulak asmadı. Şunu tekrarlayıp durdu:

"Bu berduşlara acımayacaksın, hepsi de pislik. Onları senin benim gibi adamlarla aynı kefeye koymayacaksın. Pislikler, hepsi pislik."

Kendini "bu berduşlar"dan böyle ince bir şekilde ayırması çok ilginçti. Altı aydır yollardaydı ama Tanrı'nın nazarında bir berduş olmadığını ima ediyordu. Berduş olmadıkları için Tanrı'ya şükreden epey berduş vardır herhalde. Turistlerle ilgili iğneleyici laflar eden turistlere benziyorlar.

Üç saat geçmek bilmedi. Altıda akşam yemeği geldi ve yenilemeyecek gibi olduğu anlaşıldı; sabahleyin bile yeterince sert olan ekmek (cumartesi gecesi dilimlenmişti) şimdi peksimet gibi taş olmuştu. Neyse ki üstüne yağ sürüldüğünden yağı sıyırıp kendi başına yiyebildik ki hiç yoktan iyiydi bu. Altıyı çeyrek geçe yataklara gönderildik. Yeni berduşlar geliyordu ve farklı günlerde gelen berduşların (bulaşıcı hastalık korkusundan) karışmaması için yeni adamlar hücrelere, biz ise yatakhanelere konulduk. Yatakhanemiz ahıra benzeyen bir odaydı, otuz yatak yan yana duruyordu ve bir küvet ortak lazımlık işlevi görüyordu. İğrenç kokuyordu ve yaşlı adamlar öksürüp tüm gece tuvalete kalkıyordu. Ama böyle kalabalık olmak odayı sıcak tutuyordu, biz de biraz uyuyabildik.

Sabah onda, yeni bir muayeneden sonra dağıldık, öğle yemeği olarak bir parça ekmekle peynir aldık. William ve Fred, bir şilinlerinin verdiği güvenle kendi ekmeklerini fıçının korkuluğuna geçirdiler –protesto ola-

rak, dediler. Bu, kentte kızdırdıkları ikinci fıçıydı ve bu işi çok eğlenceli buluyorlardı. Berduşlara göre neşeli bir mizaçları vardı. Gerzek (her berduş grubunda bir gerzek vardır) yürüyemeyecek kadar yorgun olduğunu söyleyerek korkuluklara yapıştı ve Berduş Çavuşu'nun onu çekiştirip tekmeleyerek yola itelemesi gerekti. Paddy ile ben kuzeye, Londra'ya döndük. Diğer berduşların çoğu Ide Tepesi'ne, İngiltere'deki en kötü fıçı olarak bilinen yere gidiyordu.[1]

Yine güzel bir sonbahar havası vardı ve çok az otomobil geçtiğinden yol sessizdi. Fıçıdaki ter, sabun ve lağım karışımından sonra hava tatlı bir gül rayihasıyla doluymuş gibi geliyordu insana. Yoldaki tek berduşlar bizdik sanki. Sonra arkamızdan hızla yaklaşan adımlar ve birinin seslenişini duydum. Peşimizden nefes nefese koşan ufak Scotty'ydi bu, Glasgow'lu berduş. Cebinden paslı bir teneke çıkardı. Yüzünde dostça bir tebessüm vardı, sanki borcunu ödemeye gelmiş gibi.

"Al bakalım ahbap," dedi içtenlikle. "Sana izmarit borçluyum. Bana dün tütün vermiştin. Berduş Çavuşu bu sabah çıkarken izmarit kutumu geri verdi. İyiliğe iyilikle karşılık vermek gerek, al bakalım."

Ve avucuma dört tane ıslak, yamuk, tiksindirici izmarit koydu.

1. Daha sonra orada bulundum, o kadar da kötü değil. (Yazarın notu.)

XXXVI. Bölüm

Berduşlarla ilgili birtakım genel görüşlerimi paylaşmak istiyorum. Aslında bakarsanız, berduşlar tuhaf ve üstünde düşünmeye değer yaratıklar. Sayısı on binleri bulan bir kabile adamın, İngiltere'yi Gezgin Yahudiler gibi baştan aşağı gezmesi çok acayip. Bu durumu değerlendirmek gerektiği elbette aşikâr ama belli önyargıları bir kenara bırakmadan bunu yapabilmek imkânsız. Bu önyargılar, her berduşun, *ipso facto*[1] ahlaksız olduğu fikrine dayanıyor. Çocukken bize berduşların ahlaksız olduğu öğretiliyor, sonuç olarak da zihnimizde ideal ya da tipik bir berduş canlanıyor: itici, oldukça da tehlikeli bir yaratık, çalışmak ya da yıkanmaktansa ölmeyi yeğleyen ve dilenmek, içki içmek ile kümes soymak dışında hiçbir şey istemeyen bir yaratık. Bu berduş canavarı, ancak dergilerdeki hikâyelerde yer alan fesat Çinli kadar gerçek ama ondan kurtulması çok zor. "Berduş" kelimesinin kendi bile zihinlerde bu görüntüyü canlandırıyor. Ve ona duyulan inanç, aylaklığa dair asıl soruların üstünü örtüyor.

Aylaklıkla ilgili temel bir soruyu ele alalım: Berduşlar neden var? Tuhaf ama bir berduşun neden yollara

1. (Lat.) Gerçekte. (Ç.N.)

düştüğünü çok az kişi biliyor. Ve herkes berduş canavarına inandığı için son derece gerçekdışı sebepler ortaya atılıyor. Sözgelimi berduşların çalışmaktan kaçınmak, daha kolay dilenmek, suç işleme fırsatı yakalamak, hatta –en olasılık dışı sebep– berduşluktan hoşlandıkları için berduşluk yaptıkları söyleniyor. Berduşluğun bir atavizm, insanlığın göçebe dönemine bir dönüş olduklarını söyleyen bir suçbilim kitabı bile okudum. Oysa bu sırada aylaklığın bariz sebebi göz önünde duruyor. Elbette berduşluk göçebe bir atavizm değil; yoksa seyyar satıcılığın da bir atavizm olduğunu söylenebilir. Berduşlar, berduşluğu sevdikleri için değil, arabalar neden soldan gidiyorsa o yüzden berduşturlar; çünkü onları berduş olmaya zorlayan bir yasa var. Muhtaç bir adam, kiliseden destek almıyorsa sadece berduş barınaklarından yardım alabilir ve her barınak onu sadece bir geceliğine kabul edeceğinden kendiliğinden hareket haline geçer. Aylaktır çünkü yasalara göre ya aylak olacak ya da açlıktan ölecektir. Ama insanlar berduş canavarına inanacak şekilde yetiştirildiklerinden berduşluğun ardında kötücül bir gerekçe olduğuna inanmayı yeğliyorlar.

Oysa bu inanç sorgulansa, berduş canavarından geriye hemen hiçbir şey kalmayacak. Berduşların tehlikeli olduğuna dair yaygın olarak kabul gören fikri ele alalım. Tecrübeler bir yana, çok az berduşun *a priori*[1] tehlikeli olduğunu söyleyebilir çünkü tehlikeli olsalardı kendilerine ona göre davranılırdı. Barınaklar çoğunlukla bir gecede yüz berduş alıyor ve bunlarla en fazla üç hademe ilgileniyor. Yüz tane haydut üç tane silahsız adam tarafından idare edilemez. Gerçekten de berduşların, düşkünler evindeki yetkililer tarafından itilip kakılmaya nasıl göz yumduk-

1. Gözlem ya da tecrübeden ziyade teorik çıkarımlara dayanarak ulaşılan sonuç. (Ç.N.)

larını görünce hayal edilebilecek en halim selim, en şevki kırılmış yaratıklar oldukları anlaşılıyor. Ya da tüm berduşların ayyaş olduğu fikrini alalım; dışarıdan bakıldığında bile saçma bir fikir. Fırsat bulsalar çoğu berduşun içeceğine hiç şüphe yok ama vaziyet buyken fırsat bulmalarına imkân yok. Şu anda adına bira denen soluk renkli, sulu şeyin yarım litresi İngiltere'de yedi peni. Bununla sarhoş olmak için en az yarım kron harcamak gerekir ve yarım kron bulabilen adam da berduş olmaz. Berduşların edepsiz sosyal asalaklar ("eli kolu tutan dilenciler") oldukları fikri tamamen asılsız sayılmaz ama sadece küçük bir yüzde için geçerli. Jack London'ın kitaplarında Amerikan berduşluğuna dair okuduklarımız gibi kasti, alaycı asalaklık İngiltere'de geçerli değil. İngilizler vicdanlarıyla hareket eden bir ırktır, yoksulluğun bir günah olduğunu derinden hissederler. Sıradan bir İngiliz'in göz göre göre asalaklaştığı hayal bile edilemez ve insan sırf işsiz kaldı diye de tüm millete ait olan bir karakter özelliği değişmez. Gerçekten de berduşların sadece işsiz kalmış ve yasalar yüzünden aylaklık yapmaya zorlanan İngilizler olduğu hatırlanırsa berduş canavarı yok olur. Elbette berduşların çoğunun dört dörtlük olduklarını iddia etmiyorum; onların sıradan insanlar olduklarını ve başkalarından daha kötülerse de bunun yaşam biçimlerinin sebebi değil, sonucu olduğunu söylüyorum.

Yani, berduşlara karşı normalde takınılan "hak etmişlerdir" tavrı, tıpkı kötürümlere ve sakatlara da "hak etmişlerdir" demek gibi bir haksızlıktır. İnsan bunu fark ettiği zaman kendini berduşların yerine koyup yaşamlarının nasıl olduğunu anlamaya başlıyor. Olağanüstü derecede beyhude, had safhada tatsız bir yaşam bu. Berduş barınağını –bir berduşun günlük rutinini– anlattım ama üstünde ısrarla durulması gereken özellikle üç sorun var. Birincisi açlık; neredeyse tüm berduşların kaderi. Barınak onla-

ra, muhtemelen yeterli olması öngörülmeyen miktarda yiyecek veriyor ve fazlası sadece dilenerek kazanılıyor – yani yasaları çiğneyerek. Netice itibarıyla neredeyse tüm berduşlar yetersiz beslenmeden eriyip gitmiş halde; kanıt için herhangi bir barınağın önünde sıralanan adamlara bakmak yeterli. Berduşların yaşamındaki ikinci büyük sorun –ilk bakışta çok daha küçük bir şeye benziyor ama kesinlikle ikinci sırada– kadınlarla tüm iletişimlerinin kesilmiş olması. Bu noktayı biraz açmak gerekiyor.

Berduşların kadınlardan uzak kalmasının ilk sebebi, toplumsal sınıflarında çok az kadının bulunması. Sefil insanlar arasında da cinsiyetlerin, başka yerlerdeki gibi eşit olacağı sanılabilir. Ama böyle değil; hatta belli bir sınırın altında toplumun tamamının erkeklerden oluştuğu söylenebilir. Londra Bölge Meclisi'nin 13 Şubat 1931 akşamı yaptığı sayım sonucu yayımlanan şu rakamlar, sefil erkekler ile sefil kadınların sayılarını karşılaştırıyor:

> Geceyi sokaklarda geçirenler; 60 erkek, 18 kadın.[1]
>
> Pansiyon ruhsatı olmayan barınak ve evlerde geçirenler; 1057 erkek, 137 kadın.
>
> St. Martin-in-the-Fields Kilisesi'nin mahzeninde; 88 erkek, 12 kadın.
>
> Londra Bölge Meclisi'nin geçici koğuş ve pansiyonlarında; 674 erkek, 15 kadın.

Bu rakamlardan anlaşılacağı üzere, sadakaya muhtaç kadınların erkeklere oranı onda bir gibi. Sebebi büyük olasılıkla işsizliğin kadınları erkeklerden daha az etkilemesi; ayrıca eli yüzü düzgün her kadın kendini son çare olarak bir erkeğe bağlayabiliyor. Berduşlar için bunun so-

1. Bu düşük bir tahmin olmalı. Yine de rakamların arasındaki oran muhtemelen doğrudur. (Yazarın notu.)

nucu ebedî bekârlık. Çünkü elbette bir berduş kendi seviyesinde bir kadın bulamazsa üst seviyelerdeki –bir üst seviyedeki bile– onun için ay kadar erişilmez demektir. Gerekçelerini tartışmaya değmez ama kadınların kendilerinden yoksul adamlara bakmaya bile asla –ya da neredeyse asla– tenezzül etmediği su götürmez. Dolayısıyla berduşlar yola düştükleri andan itibaren bekâr kalıyorlar. Bir eş, metres ya da –ender durumlarda, birkaç şilini bir araya getirebilirlerse– fahişeden başka herhangi bir kadın bulma ümitleri sıfırdır.

Bunun sonuçlarının ne olacağı aşikâr: örneğin eşcinsellik ve ara sıra tecavüz vakaları. Ama bunların da altında, evlilik için bile uygun bulunmayan adamın aşağılanışı yatıyor. Cinsel içgüdü, fazla yüceltmeden ifade etmek gerekirse, temel bir içgüdü ve mahrumiyeti, neredeyse açlık kadar yıldırıcı olabiliyor. Yoksulluğun kötü yanı insana acı çektirmesinden ziyade onu fiziksel ve ruhsal olarak çökertmesi. Cinsel açlığın da bu çöküş sürecine katkıda bulunduğu su götürmez. Tüm kadın ırkından uzak kalan berduş kendini bir kötürüm ya da akıl hastası derekesine düşmüş hissediyor. Başka hiçbir aşağılanma bir erkeğin izzetinefsini bu denli zedeleyemez.

Berduşların yaşamındaki diğer büyük sorun zorunlu atalet. Aylaklığa dair yasalarımız yüzünden sokakta yürümediği anlarda ya bir hücrede oturuyor ya da ara sıra yere uzanıp berduş barınağının açılmasını bekliyor. Bunun, özellikle de eğitimsiz bir adam için iç karartıcı, moral bozucu bir yaşam biçimi olduğu aşikâr.

Bunlar dışında bir torba dolusu küçük sorun sayılabilir; bunlardan biri, yolda geçen hayatın ayrılmazı olan rahatsızlık; sıradan bir berduşun, üstündekilerden başka giysisi olmadığı, ayaklarına tam olmayan ayakkabılar giydiği ve aylarca sandalyeye oturmadığı unutulmamalı. Ama daha önemli bir nokta, berduşların ıstıraplarının ta-

mamen boşuna olması. Olağanüstü derecede tatsız ve baştan sona amaçsız bir yaşam sürüyorlar. Hapishaneden hapishaneye yürüyerek, günün belki on sekiz saatinin hücrede ya da yolda geçtiği bir rutinden daha beyhudesini arasanız da bulamazsınız. İngiltere'de en az on binlerce berduş olmalı. Her gün sayısız –binlerce dönümlük araziler sürmeye, kilometrelerce yol yapmaya, onlarca ev inşa etmeye yetecek– jul enerjiyi sadece boş boş yürümeye harcıyorlar. Her gün belki toplasanız on yıl edecek bir süreyi hücre duvarlarına bakarak geçiriyorlar. Ülkeye haftada adam başı en az bir sterline mal oluyor ve karşılığında hiçbir şey vermiyorlar. Sonu gelmez, sıkıcı bir köşe kapmaca oyunu oynarcasına dönüyor, dönüyorlar; kimseye yararı olmayan, hatta kimseye yararı olmayacak şekilde tasarlanmış bir köşe kapmaca oyunu. Yasalar bu sürecin devamlılığını sağlıyor ve bizler buna öyle alıştık ki, şaşırmıyoruz bile. Ama aslında çok budalaca bir süreç.

Berduşların yaşamının beyhudeliğini kabul ettikten sonra karşılaştığımız soru, durumu düzeltmek için bir şey yapılıp yapılamayacağı. Örneğin barınakları biraz daha yaşanabilir hale getirmek mümkün ki kimi durumlarda bu yapılıyor. Geçen yıl bunların bir kısmı –söylenenler doğruysa tanınamayacak kadar– düzeltildi ve hepsinin bu şekilde elden geçirilmesinden konuşuluyor. Ama bu, meselenin temeline inmiyor. Mesele, berduşları canları sıkılmış, yarı ölü aylaklardan kendine saygı duyan insanlara nasıl dönüştüreceğimiz. Sadece rahatlık sağlamak bunu yapmaya yetmez. Berduş barınakları kelimenin tam anlamıyla lüks olsa bile (asla olmayacaklar)[1] berduşların yaşamı yine de boşa gidecektir. Yine düşkün

1. Haksızlık etmemek adına birkaç barınağın yakın zamanda –en azından yataklar açısından– düzeldiğini söylemek gerekir. Ama çoğu hâlâ aynı durumda ve yemek konusunda elle tutulur bir gelişme olmadı. (Yazarın notu.)

olacak, evlilikten ve aile yaşamından uzak kalacak ve toplum için tam bir ziyan sayılacaklardır. Yapılması gereken, düşkünlüklerine son vermek, bu da ancak onlara iş bulunarak yapılabilir – sadece çalışmak için yapılan bir iş değil, yararlarını görebilecekleri bir iş. Şu an çoğu barınakta berduşlar hiç çalışmıyor. Bir zamanlar yemek karşılığında taş kırıyorlardı ama bu, gelecek uzun yıllara yetecek kadar çalışıp taş kırıcıları işsiz bıraktıklarında durdu. Bugünlerde boş bırakılıyorlar çünkü görünürde yapabilecekleri hiçbir şey yok. Oysa işe yarayabilecekleri çok basit bir yol var, o da şu: Her düşkünler evinde küçük bir çiftlik ya da en azından ufak bir bostan olabilir ve eli ayağı tutan her berduş bir günlük mesai yapabilir. Çiftlik ya da bostandan elde edilecek mahsul berduşları beslemek için kullanılabilir ve en kötü ihtimalde bile margarinli ekmek ve çaydan oluşan o pis perhizden daha iyi olur. Elbette berduş barınakları hiçbir zaman tam olarak kendilerine yetemezler ama bu açıdan önemli bir yol kat edebilirler ve muhtemelen vergiler açısından uzun vadede yararlı olurlar. Bugünkü sistemde berduşların ülke için oldukça büyük bir zarara yol açtığını unutmamak lazım; zira sadece çalışmamakla kalmıyor, aynı zamanda sağlıklarını bozacak bir perhizle yaşıyorlar; dolayısıyla sistem paranın yanı sıra can da kaybediyor. Onları düzgün besleyen ve kendi yiyeceklerinin en azından yarısını kendilerinin üretmesini sağlayan bir tasarı denemeye değer olacaktır.

Bir çiftlik, hatta bir bostanın gündelik işçilerle sürdürülemeyeceğine dair itirazlar olacaktır. Ama aslında berduşların her geçici koğuşta sadece bir gün kalmasını gerektiren bir durum yok; yapabilecekleri iş varsa bir ay, hatta bir yıl bile kalabilirler. Berduşların daimi dolanımı son derece yapay bir şey. Şu anda berduşlara vergilerle bakıldığından her düşkünler evi onları bir sonrakine yol-

lamak istiyor; işte her yerde sadece bir gece kalma kuralı bu yüzden. Bir ay içinde dönerlerse bir hafta koğuşta kalma cezası alıyorlar ve bu, aşağı yukarı hapisle aynı anlama geldiği için berduşlar gayet tabii hareket halinde kalıyor. Ama düşkünler evine işgücünü sunsalar, düşkünler evi de onlara düzgün yemek verse durum tamamen değişir. Düşkünler evleri, yarı yarıya kendine yetebilen kurumlara dönüşür, berduşlar da ihtiyaca göre oraya ya da buraya yerleşerek artık berduş olmazlar. Yararlı sayılabilecek bir iş yapar, düzgün yemek yer ve yerleşik bir hayat sürerler. Plan iyi işlerse, zaman geçtikçe düşkün sayılmayabilir, evlenip toplumda saygın bir yer edinebilirler.

Bu kabaca bir fikir ve birtakım bariz sakıncaları var. Yine de vergilere yüklenmeden berduşların konumunu düzeltmenin bir yolu. Çözüm her halükârda benzeri bir şey olmalı. Çünkü aç ve boşta kalmış adamlarla ne yapılacağının yanıtı –kendi yiyeceklerini yetiştirmeleri– sorunun kendisinde saklı.

XXXVII. Bölüm

Londra'da evsizlerin nerelerde yatabileceğine dair bir çift söz. Şu anda Londra'da hayır kuruluşu olmayan herhangi bir kurumda geceliği yedi peniden daha ucuza bir "yatak" bulmak imkânsız. Yedi penilik bir yatağı karşılayamıyorsanız, aşağıdakilerden birine razı olmanız gerekiyor:

1. Embankment. Paddy, Embankment'ta yatma deneyimini şu şekilde anlattı:

"Embankment'ın püf noktası erkenden yatmak. Saat sekiz demeden bankında olman gerek çünkü çok fazla bank yok ve bazen hepsi kapılıyor. Ve hemen uyumaya çalışman lazım. Saat on ikiden sonra hava uykuya dalamayacak kadar soğuyor ve sabah dörtte polis seni uyandırıyor. Ama tüm o lanet tramvaylar kafanın üstünden vızır vızır geçerken ve nehrin öte tarafındaki ışıklı tabelalar gözünü alırken uyumak hiç de kolay değil. Soğuk çok fena. Orada yatanlar genelde gazete kâğıdına sarınıyorlar ama pek bir işe yaramıyor. Gözüne üç saat uyku girerse şanslısın demektir."

Ben de Embankment'ta uyudum ve Paddy'nin anlattığıyla örtüştüğünü gördüm. Ama yine de hiç uyumamaktan daha iyi ki geceyi sokaklarda, Embankment'tan başka bir yerde geçirmek uyumamak anlamına geliyor. Londra'da yasalara göre geceleri oturabilirsiniz ama po-

lis uyuduğunuzu görürse sizi kaldırmak zorunda; Embankment ile bir-iki başka köşe (Lyceum Tiyatrosu'nun arkasında da bir yer var) istisnalar. Bunun kasten saldırganlık içeren bir yasa olduğu aşikâr. Amacı sözümona insanların soğuktan ölmesini engellemek ama herhalde evsiz olduğu için soğuktan ölecek adam ha uyumuş ha uyumamış, fark etmez. Paris'te böyle bir yasa yok. Orada Seine'in köprülerinin altında, kapı kirişlerinde, meydanlardaki banklarda, metronun havalandırma boşluklarında, hatta metro istasyonlarında bir sürü insan uyuyor. Kimse mecbur kalmadıkça geceyi sokakta geçirmek istemez; geceyi dışarıda geçirecekse de mümkünse biraz uyumasına müsaade edilmelidir.

2. İki Penilik İp. Burası Embankment'tan biraz daha masraflı. İki Penilik İp'te pansiyonerler bir sıraya diziliyorlar; önlerinde bir ip var ve bir çitin üstünden eğiliyormuş gibi bu ipe yaslanıyorlar. Komik bir şekilde vale denilen bir adam sabah beşte ipi kesiyor. Burada şahsen hiç bulunmadım ama Bozo sık sık gidiyordu. İnsanın böyle nasıl uyuyabileceğini sorduğumda sanıldığından daha rahat olduğunu söyledi –her halükârda çıplak zeminden iyiydi. Paris'te de benzer barınaklar var ama orada ücreti iki peni yerine sadece yirmi beş santim (yarım peni).

3. Tabut, geceliği dört peniye. Tabut'ta, tahta bir kutunun içinde yatıyorsunuz ve üstünüze muşamba seriyorsunuz. Çok soğuk, ayrıca en kötü yanı, bir kutunun içinde kapalı kaldığınız için kurtulamadığınız tahtakuruları.

Bunlardan sonra, geceliği yedi peni ile bir şilin bir peni arasında değişen pansiyonlar geliyor. En iyileri Rowton Evleri, burada bir şiline size ait bir bölmeniz oluyor ve harikulade banyolarını kullanabiliyorsunuz. Ayrıca "özel" seçeneği için yarım kron ödeyebilirsiniz ki bu neredeyse bir otel konaklaması sayılıyor. Rowton Evleri harikulade yapılar; tek kusurları, yemek yapmayı, kâğıt oyna-

mayı vb. yasaklayan kurallarıyla katı disiplinleri. Rowton Evleri'nin en iyi reklamı herhalde sürekli dolup taşmaları. Bir şilin bir penilik Bruce Evleri de dört dörtlük.

Temizlik açısından ikinci sırada, geceliği yedi-sekiz penilik Selamet Ordusu pansiyonları geliyor. Pansiyondan pansiyona değişiyor (gittiklerimin bir-iki tanesi sıradan pansiyonlar kadar kirliydi) ama çoğu temiz ve iyi banyolara sahip; gerçi banyo yapmak için ekstra ücret ödemeniz gerekiyor. Bir şiline bölme alabiliyorsunuz. Sekiz penilik yatakhanelerdeki yataklar rahat ama o kadar sık (kural gereği bir odada en az kırk tane var) ve birbirlerine öyle yakın duruyorlar ki sessiz bir gece geçirmek imkânsız. Hapishane ve hayır kuruluşu çağrışımı yapan kısıtlamaları var. Selamet Ordusu pansiyonları sadece temizliğe her şeyden çok önem verenlere cazip gelir.

Bundan sonra sıradan pansiyonlar geliyor. Yedi peni de ödeseniz bir şilin de ödeseniz hepsi havasız ve gürültülü, yatakların hepsi de pis ve rahatsız. Buraları kurtaran, kimsenin kimseye karışmaması ve günün herhangi bir saatinde oturabileceğiniz sıcak, ev havasında mutfaklarının olması. Barınak olarak reziller ama belli bir sosyal hayatı mümkün kılıyorlar. Kadın pansiyonlarının genel olarak erkeklerinkinden çok daha kötü durumda olduğu söyleniyor ve evli çiftleri kabul eden çok az pansiyon var. Hatta evsiz bir erkeğin bir pansiyonda, karısının ise başka bir pansiyonda kalması sık rastlanan bir durum.

Şu anda Londra'da pansiyonlarda yaşayan en az on beş bin kişi var. Haftada iki sterlin ya da daha az kazanan bekâr bir erkek için pansiyon büyük rahatlık. Bu kadar ucuza döşeli bir oda bulma ihtimali düşük ve pansiyonlar ona bedava ateş, bir tür banyo ile bolca sosyalleşme imkânı sağlıyor. Pisliğe gelince, küçük bir kusur sadece. Pansiyonların asıl kötü yanı, uyumak için para vermenize rağmen deliksiz bir uyku çekememeniz. Paranızın karşılı-

ğında sadece yüz altmış beşe yetmiş beş santimlik bir yatak alıyorsunuz; sert, bombeli bir şiltesi ve tahta parçası gibi bir yastığı olan, bir tane pamuklu örtü ve iki tane gri, kokuşmuş çarşafla örtülü bir yatak. Kışın verilen battaniye her zaman yetersiz oluyor. Ve bu yatak, asla beşten az olmayan, bazense elli-altmış tane yatağın birbirinden biriki metre uzakta durduğu bir odada bulunuyor. Elbette kimse bu koşullar altında deliksiz uyuyamaz. İnsanların bu şekilde bir araya tıkıştırıldığı diğer yerler sadece kışlalar ve hastaneler. Hastane koğuşlarında kimsenin uyuma ümidi bile olmuyor. Kışlalarda askerler ıkış tıkış duruyor ama iyi yatakları var ve sağlıklılar; pansiyonlarda neredeyse herkes öksürükten ve çoğu pansiyonerin gecenin bir vakti kalkmasına yol açan idrar yolu enfeksiyonundan mustarip. Sonuç, uyumayı imkânsızlaştıran daimi bir gürültü patırtı. Gözlemlerime göre pansiyonlarda kimse gece beş saatten fazla uyumuyor –en az yedi peni karşılığında söğüşlenmekten başka bir şey değil bu.

Bu noktada yasaların bir yararı olabilir. Şu an Londra Bölge Meclisi'nin pansiyonlarla ilgili çeşit çeşit yasası var ama hiçbiri pansiyonerlerin çıkarını korumuyor. Londra Bölge Meclisi sadece içki içmeyi, kumar oynamayı, dövüşmeyi vs. vs. yasaklamaya uğraşıyor. Pansiyonlardaki yatakların rahat olmasını gerektiren bir yasa yok. Bunun uygulaması da son derece kolay olur – sözgelimi kumar yasağını uygulamaktan çok daha kolay. Pansiyon sahipleri, uygun çarşaflar ve daha iyi şilteler sağlamak, her şeyden önemlisi de yatakhanelerini bölmelere ayırmak zorunda kalmalı. Bölmenin küçüklüğü mesele değil; önemli olan uyurken yalnız kalmak. Bu küçük değişiklikler sıkı bir şekilde uygulanırsa müthiş fark yaratır. Şu anki ücretler dahilinde pansiyonları bir nebze rahatlaştırmak mümkün. Croydon'da, belediyenin pansiyonunda ücret sadece dokuz peni ama bölmeler, düzgün yataklar, sandalyeler

(pansiyonlarda ender rastlanan bir lüks) var ve mutfak mahzende değil, üst katlarda. Her dokuz penilik pansiyonun bu standartta olmaması için hiçbir sebep yok.

Elbette pansiyon sahipleri herhangi bir iyileşmeye topluca karşı çıkacaktır çünkü bu haliyle işleri müthiş kârlı. Pansiyonlar gecede ortalama beş ila on sterlin bir para kazanıyor, hiçbir alacakları yok (veresiye katı bir şekilde yasak) ve kira haricinde giderleri çok az. Herhangi bir iyileşme daha az kalabalık, dolayısıyla daha az kâr anlamına gelecektir. Yine de Croydon'daki harikulade belediye pansiyonu, dokuz peniye ne kadar iyi hizmet alınabileceğini gösteriyor. Birkaç uygun yasayla bu şartlar genele yayılabilir. Yetkililer pansiyonlarla ilgileneceklerse, işe onları daha rahat yaparak başlamalılar; bir otelde asla müsamaha gösterilmeyecek saçma sapan kısıtlamalarla değil.

XXXVIII. Bölüm

Aşağı Binfield'daki fıçıdan ayrıldıktan sonra Paddy'yle birinin bahçesindeki otları ayıklayıp süpürerek yarım kron kazandık, geceyi Cromley'de geçirdik ve Londra'ya geri yürüdük. Bir-iki gün sonra Paddy'den ayrıldım. B. bana son kez iki sterlin borç verdi ve sadece sekiz gün daha beklemem gerektiğinden bu para dertlerimin sonu oldu. Uysal geri zekâlım beklediğimden daha kötü çıktı ama fıçıya ya da Auberge de Jehan Cottard'a dönmek istememe yol açacak kadar kötü değil.

Paddy, Portsmouth'a gitti; orada ona iş bulma ihtimali olan bir arkadaşı vardı ve bir daha onu hiç görmedim. Kısa bir süre önce bir araba kazasında öldüğünü duydum ama haberi veren kişi onu belki de bir başkasıyla karıştırıyordur. Bozo'nun haberlerini daha üç gün önce aldım. Wandsworth'te – dilencilikten on dört gün. Hapiste pek endişelendiğini sanmıyorum.

Hikâyem burada sona eriyor. Son derece önemsiz bir hikâye ve umarım en azından bir seyahat güncesi kadar ilgi çekmiştir. Her halükârda şunu söyleyebilirim: Günün birinde beş parasız kalırsanız sizi bekleyen dünya işte bu. Bir gün bu dünyayı daha yakından incelemek istiyorum. Mario, Paddy ve otlakçı Bill gibileri tesadüfi karşılaşmaların ötesinde, yakından tanımak istiyorum;

plongeur'lerin, berduşların ve Embankment'ta uyuyanların ruhlarının derinliklerinde gerçekte neler yattığını anlamak istiyorum. Şu an yoksulluğu sadece ucundan kıyısından gördüğümü hissediyorum.

Yine de çulsuz kalarak kesinlikle öğrendiğim bir-iki şeye değinebilirim. Bütün berduşların ayyaş pislikler olduklarını asla düşünmeyeceğim, sırf bir peni verdim diye hiçbir dilenciden minnet beklemeyeceğim, işsiz bir adamın yorgun olmasına şaşırmayacağım, Selamet Ordusu'na yardım etmeyeceğim, giysilerimi rehine vermeyeceğim, sokakta dağıtılan bir el ilanını geri çevirmeyeceğim, şık bir lokantada keyifle yemek yemeyeceğim. Bu da bir başlangıç.

"Beş parasız kalmaktan o kadar çok bahsetmiştiniz ki; eh, işte beş parasız kaldınız ve hâlâ ayaktasınız."

Paris ve Londra'da Beş Parasız, 20. yüzyılın en büyük romancılarından George Orwell'in, Avrupa'nın iki büyük şehrinde, Paris ve Londra'da yaşadığı sefaleti olanca gerçekliğiyle anlattığı, son derece önemli bir eser.

Bir gün Paris'in orta yerinde meteliksiz kalan genç yazar, yoksulluk ve açlıkla mücadele etmeye başlar. Rehineciler, iş bulma kurumları, umut tacirleri, karın tokluğuna günde on yedi saat çalışılan karanlık otel mutfakları arasında sürüp giden Paris macerası, yazarın güç de olsa kendini Londra'ya atmasıyla sona erer ama Londra'da onu çok daha ağır şartlar beklemektedir.

Orwell, modern insanın ısrarla görmezden geldiği bir dünyanın kapısını aralıyor. İşsizlik, evsizlik, açlıkla damgalanan bu dünyanın insanları izbe pansiyonlarda, berduş barınaklarında yaşıyor, hayata bir ucundan tutunmaya çalışıyorlar.

Paris ve Londra'da Beş Parasız, köleliğin hiçbir zaman, modern zamanlarda bile ortadan kalkmadığını, sadece görünüm değiştirdiğini anlatıyor.

can

22 TL
KDV DAHİL

ISBN: 978-975-07-2563-0

9 789750 725630

canyayinlari.com twitter.com/canyayinlari facebook.com/canyayinevi